UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

R. P. Georgii De Rhodes Avenionensis, È Societate Iesv, Philosophia Peripatetica, Ad Veram Aristotelis Mentem

Rhodes, Georges de

Lvgdvni, 1671

Tractatvs V. De corpore mixto animato. Ad tres Aristotelis libros de anima.

urn:nbn:de:hbz:466:1-95638

Visual Library

Dico secundò, subterraneum ignem inflammari partim ab exhalatione, spirituque cauernis incluso, qui dum exitum à terra quærit, ipso attritu incalescit, & accenditur, idoneamque sulphuris, bituminis, nitri nactus materiam, late spargitur, & perpetim durat. Deinde non videtur improbabile, ignes etiam illos ex inferorum specubus posse educi. Nam ex historiis etiam probatissimis constat, defunctorum animas in huiusmodi sæpe specubus cruciari; visos etiam illic non rarò dæmones.

Non erit inutile in hoc fine disputationis describere hîc Petrum Damiani *opusculo* 12. *c.* 9. Seruus Dei (inquit) habitabat solitarius in prærupta rupe regionis Neapolitanæ iuxta publicam viam, qui dum nocturno tempore psalleret, & fenestram cellulæ horarum explorator aperiret, multos videt nigros homines tanquam Æthiopes iter carpere, longóque tractu onustos sagmarios comminari: cúmque illos curiosus inquireret, qui essent, cuiusve rei gratiâ hæc iumentorum pabula deuectarent; Maligni, inquiunt, spiritus sumus, & paramus non pabula pecoribus alendis, sed tormenta potiùs ignium hominibus comburendis: præstolamur enim in proximo Principem Capuæ Pandulphum, qui iam decumbet, & Ioannem Magistrum Militum Neapolitanæ, qui adhuc incolumis viuit. Vterque paucis diebus moritur, & statim eructat Vesuuius. Et *cap.* 10. narrat Presbyterum, qui matrem suam Beneuenti reliquerat ægrotam, iuisse Neapolim; ac ibi cùm exundantibus flammis intenderet clamorem lugentis audiuisse, quem proculdubio matris esse cognouit: notauit horam, & eádem matrem esse mortuam comperit. Alia innumera narrantur ab Authoribus fide dignis, quorum saluberrima memoria est, reputantibus quàm horrendum sit habitare cum igne deuorante, cum ardoribus sempiternis, vt dicitur *Isaiæ* 33.

Dico tertiò, pabulum subterranei huius ignis esse bitumen & sulphur, quæ adiuncta lapidibus, aquis, terra, incredibiliter ardent; & ardere illa etiam faciunt. Ardet videlicet in aquis bitumen; & naphta, quæ genus est bituminis, ignem ad se attrahit è longinquo.

Denique inter ignes subterraneos diuersitas est; nam quidam intra specus latent, nec se produnt, sed occultè exedunt terræ viscera: alij foras emicant: quidam nullam enomunt materiam: alij cineres, sulphur, pumices, saxa, ferri massas eructant. Quidam noctu & interdiu incendia ostentant: alij noctu tantùm: quidam perpetuò ardent; alij per interualla.

DISPVTATIO IV.

Ordine XIV.

De mixto perfecto inanimato.

LONGA hæc esset, & meo instituto parum idonea dissertatio; in qua explicandæ sigillatim essent opes naturæ, metalla, gemmæ, margaritæ, omnia mineralia, omnes lapides, omnes succi; quorum notitia sanè mirabilis est, & digna homine Philosopho, cuius proprium pensum est in omnibus operibus naturæ agnoscere motricem intelligentiam, tam varia facientem, vt agnoscatur; tam vtilia donantem hominibus, vt ametur. Sed hæc historia potiùs esset, quàm acroamatica Philosophia, quam solam in hoc opere scribendam suscepi, præsertim quantum illa vtilis esse potest Theologiæ; vnde nec curiosa scribo, sed necessaria.

TRACTATVS QVINTVS.

De corpore mixto animato. Ad tres Aristotelis libros de anima.

HACTENVS occupata circa famulitium cura fuit: nunc ad Reginæ ipsius deuentum est augustale. Sic enim animam appellat Gregorius Nyssenus. *Cui*, inquit, *pro purpura data est virtus, pro sceptro immortali felicitas, pro regio diademate iustitiæ cydaris, vt sic ad diuini exemplaris imaginem picta, non fuco, sed veritate fulgeret; nec cera expressa, sed gratia, superiorum esset figura, inferiorum exemplar.* Verus horizon, vt loquitur Trismegistus, æternitatis & temporis, atque intelligibilis, corporeæque naturæ nexus & confinium.

Agnosce te ipsam anima, qualis es, inquit Ambrosius; substantiæ diuinæ vmbra, spiritus eius aura, oris illius opera. Vmbram dixi, & tota lumen est; auram, quia tota in metu est; oris diuini fœtum, & cordis eius genitura est. Nascenti videlicet illi prima matrix & obstetrix, inquit Basilius Seleuciæ, diuinæ fuêre manus, in quibus excepta primùm est porphyrogenita, nunquam claudenda tumulo; cui patria, cui prosapia, cui cunarum locus est ipsemet Deus. Vides auem hanc Paradisi, corporeæ caueæ inclusam, nec captiuam tamen: sepulchrum viuens habet in corpore quod circunfert, nunquam minùs mortua, quàm in media totius hominis morte. Dixêre illam quidam apud Epiphanium nauim esse animati luminis, sed nunquam naufraga suas etiam procellas illuminat, & inter medios mortis fluctus, tam expers periculi manet, quàm secura perennitatis: quotidiano funere docta exire de corpore, dum conscendit in astra sine volatu, inferna penetrat sine lapsu, ad omnia se insinuat sine motu.

Postquam igitur ea dixit Aristoteles, quæ declarant vniuersim naturam corporis, & ea quæ pertinent sigillatim ad corpora tum simplicia, tum mixta inanimata; in explicando corpore animato metas Physicæ suæ ponit tribus libris, quorum primus varias proponit & reiicit sententias veterum Philosophorum: secundus explicat veram quidditatem animæ, *cap.* 1. & 2. deinde potentias animæ primùm in communi, posteà vegetatiuas, & sensitiuas externas: liber tertius de sensu interno agit ad caput tertium; de intellectu ad caput nonum; mox subdit aliqua de motu & de quibusdam affectionibus animantium.

Ego parum à Philosophi ordine discessero, si disputationibus quatuor tractationem hanc vniuersam concluserò. Prima erit de iis quæ generatim spectant ad animam: secunda de anima vegetante: tertia de anima sentiente: quarta de anima intelligente. De anima separata quod addi poterat, supra Physicam est, & habet pleraque communia cum Angelis.

DISPVTATIO I.

Ordine XV.

De iis quæ spectant vniuersim ad animam.

QVATVOR illa videntur esse. Primò essentia propria ipsius animæ: secundò generales eius proprietates: tertiò potentiæ animæ, quæ sunt vitales ejus proprietates: quartò actus vitalis propter quem tantùm anima est & informat corpus.

QVÆSTIO I.

De quidditate animæ propria.

VT igitur non ignoret anima se ipsam, per quam alia cuncta nouimus, cognoscenda sunt illi duo; quid sit, & quotuplex sit: quæ vt explicentur, videndum est primò, quid sit propriè vita, & quid sit anima: secundò quotuplex in genere sit anima, & quotuplex animatum: tertiò quotuplex in quolibet viuente sit anima: quartò vtrum in viuentibus præter animam dentur etiam formæ partiales.

SECTIO I.

Propria quidditas, & verus conceptus rei viuentis & vitæ.

LAtiùs patet ratio vitæ, quàm nomen animæ; nulla enim est anima, quæ non viuat, & non constituat rem viuentem; sed plura sunt viuentia, quæ neque sunt anima, neque habent animam. Sed est sanè difficile dicere, quid propriè sit illud quod dicimus vitam, & quid propriè sit rem aliquam viuere.

Duplex difficultas.

Ratio autem difficultatis primò est, quia difficilè assignatur conceptus aliquis genericus vitæ, qui conueniat Deo, & omnibus creaturis, quibus conuenit vita; Deus enim viuit, & plantæ viuunt. Assignari ergo debet definitio aliqua, & conceptus ita conueniens Deo, vt conueniat etiam plantis: ille autem conceptus quis sit, adhuc quæritur. Deinde non est etiam facile assignare conceptum vitæ ita conuenientem creatis rebus viuentibus, vt nulli rei conueniat non viuenti. Hoc ergo vt soluerent varij Doctores, in varias abiere sententias, quæ minùs videntur probabiles.

Prima explicatio.

Prima sententia docet, viuere nihil esse aliud quàm producere aliquid quod ex sua natura non potest produci à principio extrinseco; v.g. pars carnis, quæ per nutritionem producitur, vitaliter producitur; quia illa ex sua natura talis est, vt produci nequeat ab extrinseco: contra verò ignis augmentum non est vitale, quia illud ab extrinseco potest fieri.

Hæc explicatio primò nihil dicit, quod tribui possit vitæ diuinæ: deinde multis etiam rebus conuenit non vitalibus; nam passiones rerum etiam inanimatarum sunt huiusmodi, vt ab essentia rei profluant, neque possint produci à principio extrinseco: habet v. g. oleum suas proprietates; habet & suas vinum, quas causa nulla extrinseca producit, sed solùm internum principium; nam & aqua cùm reducitur ad natiuum frigus, producit illud per emanationem, & hic communis est omnium sensus, cui minùs probabiliter repugnat Hurtadus. Deinde cùm viga inseritur arbori, vnio producitur ab intrinseco, quæ tamen non producitur vitaliter: ergo non est sita in eo propria ratio vitalitatis & vitæ, quod sit rei productio ab intrinseco.

Secunda explicatio.

Secunda explicatio est, principium viuens illud esse, quod positis omnibus prærequisitis ad operandum, est determinatum ad operandum in se immanenter perfectionem aliquam sibi pro primo instanti minimè debitam.

Hoc etiam est difficile, primò quia operatio Dei immanens, v. g. intellectio prima, est perfectissima vita Dei; & tamen nullum cogitari potest instans in quo illa non sit Deo debita. Deinde forma ignis determinata est ad producendam in se vnionem cum alio igne, quem sibi aggenerabit. Idem dico de aqua & aëre, aliisque corporibus liquidis, quæ nunquam contigua fiunt, quin vniantur & misceantur. Hæc autem vnio, vt probatum est aliàs, est necessariò aliquid noui.

Tertia explicatio.

Tertia explicatio, quam video nunc approbari à multis, docet vitalitatem sitam esse in ratione tendentiæ ab intrinseco, vel ad obiectum intra se cognoscendum, vel in terminum intra se producendum, provt illud ab intrinseco abstrahit ab eo quod est habere perfectionem à seipso essentialiter, vel habere illam à principio interno effectiuo; sicque tendentia illa significat vel operationem realem, quam appellant vitam physicam, vel intentionalem, quam appellant vitam intentionalem. Viuere igitur iuxta istam sententiam est

tendere

tendere ab intrinseco, vel in obiectum intra se cognoscendum, vel in terminum intra se producendum.

Hæc explicatio habet multa difficilia. Primò enim quando dicitur, quod Deus habeat perfectionem suam ab intrinseco, significatur tantùm, quod illa sit improducta; hoc autem non conuenit creaturis: ergo tendere ab intrinseco non est conceptus vitæ communis Deo & creaturis. Deinde Deus non minùs ab intrinseco est immensus, quàm intelligens: ergo si vita est perfectio ab intrinseco, Deus viuet per immensitatem æquè ac viuit per intellectionem. Præterea si Deus poneret expressam aliquam speciem in intellectu meo, non diceret viuere aut intelligere, vt dicetur *quæstion.4.*& tamen haberem tendentiam ab intrinseco, quia per aliquid intrinsecum tenderem: ergo illa tendentia non est vita. Denique generatio viuentis non erit vitalis, cùm non sit tendentia ab intrinseco in aliquid intra se cognoscendum aut producendum. Et ignis aget vitaliter, cùm producat in se vnionem cum alio igne.

Quarta explicatio.

Quarta demùm sententia priori affinis, quam tamen impugnat, duplicem distinguit vitam; alteram physicam, quæ intus susceptio est; alteram intentionalem, quæ tendentia est intentionalis in obiectum.

Hæc etiam explicatio videtur improbabilis, quia primò sequitur, quod nullus datur conceptus genericus communis vitæ intentionali, & vitæ physicæ; quid enim habent commune intussusceptio, & tendentia grammaticalis in obiectum? Sequitur ergo quod vna ex illis vitis non est nisi æquiuocè vita, cùm nullus vtrique communis conceptus detur. Sequitur etiam motum progressiuum animalis non esse vllo modo actum vitalem, quia nec est intussusceptio, neque tendentia grammaticalis. Idem dico de generatione, quæ non erit etiam actus vitalis, cùm non sit etiam intussuceptio. His itaque reiectis, quæ sine dubio non satis explicant communem conceptum vitæ,

Conceptus vitæ creatæ.

Dicendum videtur primò, quod viuere, provt conuenit omnibus rebus creatis, est immanenter operari postquam est constitutum in suo esse connaturali, seu mouere seipsum post acquisitam perfectionem totam connaturalem.

Ratio est, quia inter operationes immanentes alia est operatio, quâ res constituitur in suo esse connaturali, vt sunt productiones omnes proprietatum, motus grauium & leuium; alia quâ res in se ipsis producunt aliquam formam non debitam connaturaliter, vt cùm intellectus producit in se cognitionem, quando animal mouetur motu progressiuo; non enim in statu est violento quando quiescit. Ad rationem vitæ non satis est quod aliquid primo modo exerceat suas operationes, conuenit enim omnibus non viuentibus; grauia enim & leuia mouentur ab intrinseco, vt probaui. Nihil autem appellatur viuens in creatis nisi quod operatur immanenter postquam est constitutum in statu connaturali; vegetantia enim nutriuntur & crescunt; sentientia & intelligentia producunt in se ipsis cognitiones sensitiuas & intellectiuas; & contrà quidquid est non viuens, operatur solùm transeunter post acquisitum statum connaturalem: ergo conceptus vitæ communis omnibus rebus creatis est operari immanenter post acquisitum statum connaturalem.

Sed insoluta tamen adhuc manet præcipua difficultas, quia vita perfectissima, vt sæpe dixi, Deo competit, qui tamen non operatur in seipso aliquid indebitum statui suo connaturali; nam intellectio & volitio, quæ sunt operationes vitales perfectissimæ, sunt essentialiter Deo debitæ. Igitur operari aliquid immanenter, quod non pertineat ad statum connaturalem operantis, esse non potest conceptus vitæ communis, tum diuinæ, tum creatæ.

Conceptus vitæ diuinæ.

Dico secundò. Conceptus vitæ communis Deo & creaturis est posse semper operari immanenter, etiam post acquisitum statum connaturalem. Ita docere videtur Suarez *lib.1.de anima, c.4.n.21.*

Probaturque, quia ille verus est conceptus vitæ communis viuenti, tum creato, tum increato, qui conuenit Deo, & omnibus creatis, quæ sunt viuentia; non conuenit autem vlli creato non viuenti: sed posse semper immanenter operari in seipso etiam post acquisitum statum connaturalem, conuenit Deo, quia Deus semper intelligit & semper amat, neque vnquam cessat ab actione. Non dico quod Deus producat in seipso aliquid indebitum post acquisitum statum connaturalem; hoc enim repugnat cum illo esse, quod est totum suum esse; sed dico Deum operari semper in seipso etiam postquam habet totum quod exigit naturaliter, quia indesinenter intelligit & amat indesinenter: ergo ille conceptus verè conuenit Deo, qui semper in actu est per seipsum; & hæc est eius vita.

Deinde ille conceptus vitæ conuenit etiam omnibus rebus creatis viuentibus: nam vegetantia semper possunt immanenter operari; semper enim possunt nutriri, & crescere postquam in statu suo connaturali constituta sunt. Idem patet in sensitiuis & intellectiuis, quæ postquam adepta sunt debitam perfectionem, adhuc immanenter operantur. Sed in hoc tamen à Deo differunt, quod semper sit in actu, & operetur immanenter per essentiam, neque producat in seipso aliquid indebitum; creaturæ verò non sint semper in actu per essentiam, sed producant in seipsis aliquid indebitum postquam sunt constitutæ in statu connaturali. Denique ille conceptus nulli rei conuenit: non viuenti, nam grauia & leuia, etiamsi moueantur ab intrinseco, & operentur immanenter quando sunt extra statum connaturalem; tamen postquam constituta sunt in loco proprio, cessant statim ab omni actu, & quiescunt. Essentiæ rerum, postquam per emanationem suas produxerunt proprietates, non ampliùs illas producunt, sed solus Deus illas conseruat ad earum exigentiam: ergo posse immanenter operari post acquisitum statum connaturalem, non conuenit rebus non viuentibus: ergo ille videtur esse proprius conceptus vitæ, quem assignaui semper esse posse in actu vltimo per seipsum.

Prima obiectio.

Obiicitur primò. Operatio vitalis est aliqua operatio producta in principio à quo est, si verum est quod viuere non est aliud quàm posse semper agere immanenter: sed intellectio & volitio diuina non sunt operationes productæ in eo principio à quo sunt, quia sunt aliquid improductum: ergo iuxta illam expositionem intellectio & volitio diuina non sunt actus vitales.

Respondeo negando maiorem; operatio enim vitalis in vniuersum non est operatio producta in eo principio à quo est, sed est operatio existens in eo cuius est operatio. Intellectio & volitio diuina huiusmodi sunt, quia sunt veri actus secundi & tendentiæ in obiectum, quamuis sint aliquid improductum; non enim dixi, quod viuere sit producere in seipso aliquid, sed operari immanenter,

seu tendere in obiectum, & actus vitalis tendentia vel in obiectum, vel in terminum post totam constitutionem naturalem obtentam; omnis enim actus vitalis operatio est, provt operatio significat tendentiam, non provt operatio significat productionem alicuius termini. A

Secunda obiectio.

Obiicitur secundò, multa esse non viuentia, quibus conuenit assignata ratio vitæ: nam habitus & species impressæ non sunt vitales & viuentes, & tamen operantur immanenter post acquisitum statum connaturalem. Deinde ignis dum aggenerat sibi alium ignem, producit in se vnionem cum illo igne, quæ non est debita statui eius connaturali: ergo ille conceptus vitæ conuenit B rei non viuenti.

Respondeo viuens in actu primo aliud esse substantiale, aliud accidentale. Substantiale est ipsa substantia viuens, quæ est primum principium operationum: illud est compositum, vel anima sola. Viuens accidentale est principium accidentale, per quod anima producit actum vitalem, cuiusmodi sunt omnes potentiæ animæ, quas certum est esse vitales, quia per illas suppositum agit in seipso; si tamen illæ sunt aliquid distinctum ab anima, de quo posteà videro. Vtrum autem species & habitus, aliæque qualitates ministræ potentiæ nutritiuæ, vt calor vitalis, sint viuentes, quæstio esse non potest nisi de nomine. Si enim viuens accidentale illud dicatur, quod est subiecto C ratio producendi ab intrinseco, verè habitus & species impressæ vitales sunt; si verò intelligatur illud quod ita est ratio producendi terminum vitalem, vt sit etiam debitum principio radicali ab instanti suæ generationis, certè habitus & species non sunt vitales. Ignis quando aggenerat sibi alium ignem, producit in se vnionem per iuxtapositionem, sed non per intussusceptionem; quod non est proprium nisi solius viuentis.

Tertia obiectio.

Obiicitur tertiò, quædam esse viuentia, quibus definitio illa vitæ non conuenit; nam generatio viuentis est actio vitalis, & tamen non est immanens: ergo viuere non est agere immanenter. Deinde accretio est actus vitalis, & tamen illa est aliquid debitum animali & plantæ. Quid D enim v. g. homo faceret in ea magnitudine, in qua primò formatur, & in qua nec videre, nec audire potest, nec ratiocinari? Hîc enim status tam est violentus homini, quàm lapidi non existere deorsum: ergo accretio non est magis vitalis homini quàm lapidi motus deorsum.

Respondeo, generationem esse actum vitalem non solùm ratione matris, intra cuius vterum efficitur; sed etiam ratione seminis, cuius productio verè vitalis est. Homini & plantæ debetur accretio pro complemento accidentali, non autem pro complemento essentiali: nam illa augmentatio, quâ homo acquirit id quod ex sua natura exigit, non est vitalis propriè loquendo, sed tunc E incipit esse vitalis, quando adeptus est homo complementum essentiale, licèt etiam vitalis dici possit prima augmentatio, quia procedit ab eadem potentia vitali, & eodem modo per intussusceptionem, à qua deinde procedit accretio propriè vitalis: at verò non viuentia immanenter agunt ad acquirendum complementum essentiale, & eo obtento cessant agere immanenter, in quo deficiunt à vera ratione vitæ.

SECTIO II.

Propria quidditas, & vera definitio animæ.

POstquam dixi vniuersim generalem conceptum vitæ, nunc inquirendum mihi est, quid sit anima, circa cuius quidditatem video infinita deliraſse veteres Philosophos, quæ refert & reiicit Aristoteles *toto lib.* 1. Dabunt autem plurima Cicero *Tuscul. lib.* 1. Theodoretus *lib.* 6. *Græcanicarum affectionum, initio*, Plutarchus *lib.* 4. *de placitis, cap.* 2. Plotinus *lib.* 7. *Enneadis* 4. Nemesius *de natura hominis cap.* 2. Nyssenus *disput. de anima*, Iustinus *in Paræneſi.*

Possunt autem referri ad tres potissimùm classes sententiæ illæ omnes. Prima eorum est, qui ex motu animæ naturam inuestigabant. Democritus enim credidit animam esse aliquid concursu fortuito conflatum, ex corpusculis insectilibus & rotundis, quæ perenni agitantur motu. Pythagoræi dicebant, animam esse illas atomos, quæ semper in aëre mouentur, vel motricem illarum causam. Aiebat Anaxagoras animam non esse aliud quàm originem & fontem vniuersi motus. Prima classis sententiarum

Secunda classis.

Secunda classis eorum est, qui animæ naturam ex principiorum cognitione venabantur. Plato volebat animam ex harmonicis componi numeris: sed hoc symbolicum erat, significabatque animam continere in se numeros rerum omnium; aliàs autem vocauit animam numerum qui se mouet. Heraclitus voluit animam esse calidam exhalationem, Diogenes aërem, Thales humorem, Critias sanguinem, Empedocles harmoniam quandam & temperaturam elementorum: Galenus animam appellat κρᾶσιν, seu temperiem primarum qualitatum, quia illâ excisâ moritur animal: Aristoxenus musicus voluit animam simili ratione constare in homine qua consors modulatio constat in cantu & fidibus. Consentiunt hæretici plures apud Theodoretum *lib. de diuinis decretis*, Carpocrates, Epiphanes, Caiani.

Tertia classis.

Tertia classis est eorum, qui volebant animum ex spiritali & corporeo coalescere debere, vt per totum corpus diffundi posset. Vocauit eam Zeno concretum corpori spiritum: Hippocrates censebat animam esse tenuem quendam spiritum toto dispersum corpore. Denique plures hæretici apud Irenæum *lib.* 1. *cap.* 24. & apud Augustinum *lib. de hæresibus, c.* 46. aiebant animam esse particulam quandam substantiæ diuinæ.

Verùm reiectis illis omnibus sanè deliriis, Aristoteles *lib.* 2. aliter quidditatem animæ proponit, duasque affert illius definitiones, quarum prima demonstratur per secundam.

Prima definitio animæ.

Dico primò rectè à Philosopho definiri animam: *Est actus primus substantialis corporis organici potentiâ vitam habentis.*

Actus primus substantialis.

Dicitur primò actus primus substantialis, ideſt anima est forma substantialis; quod est genus in hac definitione: actus enim alius est primus, qui est principium operationis; alius secundus, qui est ipsa operatio: sed quia plura esse possunt principia operationis, forma, potentia & habitus, inter quæ forma ita prima est vt nullum ea prius sit principium; ideò vocatur actus primus substantialis, ideſt forma substantialis; non autem operatio aliqua, vel temperamentum.

Probatur, quia in viuentibus necesse est dari aliquam formam, quâ illa distinguantur à non viuentibus;

viuentibus ; sunt enim in illis plures proprietates quæ manare nó possunt nisi ab illorum formis: illa forma est anima: ergo anima est forma. Sic enim reiicitur Galenus, qui solam temperiem accidentium voluit esse animã : Plato qui animam voluit corpori assistere, non autem illud informare: quod conuincitur esse falsum, quia animæ principia sunt operationum & propietatum ; & animæ brutorum, si non informarent, sed tantùm assisterent materiæ, non essent materiales, quia non inhærerent materiæ.

Nomen corporis.

Dicitur secundò anima actus primus corporis: vbi non satis inter Authores conuenit, quid nomine corporis significetur. Existimant videlicet non pauci, corpus hîc significare materiam informatam anima, præcisè vt conferente superiorem gradum corporis, non autem gradum viuentis, ideſt compositum ex materia & anima, præcisè vt forma est ; non autem provt est talis forma. Verùm hoc non probatur, quia vocauit animam Philosophus actum primum physicum, non autem actum primum metaphysicum : si autem nomine corporis significatur hîc materia cum anima præcisè vt forma est, anima non est actus nisi metaphysicus, seu indistinctus : ergo nomine corporis non hîc significatur materia simul cum anima.

Meliùs ergo volunt alij nomen corporis hîc significare solam materiam primam sine vllis organis, quia organizationem satis verba sequentia significant ; talis enim materiæ anima vere actus est non constitutiuus, sed completiuus ; cum ea etiim facit vnum compositum. Neque obstat quod aliæ formæ non dicuntur esse actus corporis ; non enim lapis constare dicitur ex corpore. Respondeo enim corpus provt hic vsurpatur, conuenire rebus etiam inanimis ; quando verò dicitur corpus esse proprium rerum viuentium, significatur materia organizata.

Corporis organici.

Dicitur enim tertiò actus corporis organici. Est autem corpus organicum illud quod constat ex partibus dissimilaribus, seu heterogeneis, quales sunt oculi, aures, nasus, &c. Duplex autem organizatio in corpore potest intelligi ; alia substantialis, alia accidentalis. Substantialis organizatio dicitur illud esse substantiale, quod vnaquæque illarum partium habet à forma substantiali. Accidentalis consistit in variis dispositionibus accidentalibus, quæ sunt in membris diuersis ; aliud enim membrum durum est, aliud molle ; calidum vnum, aliud frigidum. Vtrum autem corpus quod anima informat, sit substantialiter organicum, an verò tantùm accidentaliter, pendet ex dicendis sectione vltima, de formis partialibus. Tantùm addo plures esse formas non viuentes, quæ sint actus corporis organici ; talis enim est forma embryonis, & forma cadaueris, vnde.

Potestate vitam habentis.

Dico quartò animam esse actum corporis potestate vitam habentis. Duplex autem est vita, vt nuper dixi ; alia est substantialis, quæ est informatio ipsius animæ, seu anima corpori vnita : alia est accidentalis, seu ipsa operatio viuentis, quasi exercitium vitæ substantialis. Quando ergo dicitur anima esse actus corporis potestate vitam habentis, significatur solùm vita accidentalis, corporis videlicet apti ad eliciendas vitales operationes, nutritionem, sensationem, &c. Hoc onim neque formæ embryonis conuenit, nec cadaueri, sed soli animæ.

Neque dicas primò hinc sequi, quod anima includitur in ipsa definitione animæ ; cùm enim dicitur actus corporis potestate vitam habentis, significatur actus corporis habentis potentiam ad animam. Respondeo nomine vitæ significari operationes productas immanenter à principio iam integrè constituto ; hoc autem non est animam esse actum corporis habentis potentiam ad animam.

Neque dicas secundò, debere potiùs animam vocari actum corporis actu vitam habentis, non autem potentiâ, quia nunquam anima cessat ab omni operatione.

Respondeo esse accidentale animæ quod non cesset ab omni operatione, ideò illud non ponitur in definitione animæ, sed tantùm quod actuet corpus aptum ad eliciendas vitales operationes, quia hoc est illi essentiale.

Secunda definitio animæ.

Dico secundò, definiri etiam rectè animam, *Principium primum, quo viuimus, sentimus, locomouemur, & intelligimus.*

Dicitur primò *principium primum*, scilicet intrinsecum ; quia operatio vitalis est à principio intrinseco : dicitur autem principium primum, sicut in priori definitione dicitur actus primus.

Dicitur secundò, *quo viuimus, sentimus*, &c. vbi nomine vitæ intelligitur vegetatio. Particula verò, *Et*, non sumitur copulatiuè, quia sic soli conueniret animæ rationali ; sed sumitur disiunctiuè, sicuti sumebatur in definitione naturæ allata 2. *Physicorum* : significatur enim quod in iis, in quibus est vita, eius principium est anima ; in quibus est sensus, eius item principium est anima. Neque omnino inutiliter ponitur hîc locomotiuum, quamuis illud non constituat genus animæ distinctum à sensitiuo ; voluit enim hîc Aristoteles varias explicare operationes animæ, quarum vna est motus progressiuus, qui non omni conuenit sensitiuo.

Neque dicas videri omnino, quod posterior hæc animæ definitio est prorsus eadem cum prima, cùm vtraque detur per ordinem ad operationes vitales.

Respondeo enim illas definitiones differre, quia in prima definitione operationes vitales ponuntur solùm secundariò, vt per eas explicetur vita substantialis, quæ nobis non aliter potest innotescere : dicit enim animam esse actum corporis organici apti ad operationes vitales ; ideò anima ibi definitur primariò in ordine ad corpus, cui dat vitam substantialem. In secunda verò definitione non definitur anima in ordine ad corpus, sed in ordine ad solas operationes vitales.

Vna definitio aliam demonstrat.

Dico tertiò, priorem illam definitionem animæ demonstrari per secundam, tum à priori, tum à posteriori. Ita fert communis & vera sententia, & probat Aristoteles *cap.* 2.

A posteriori.

Primò enim, quod demonstretur à posteriori, probatur, quia tunc aliquid à posteriori probatur per aliud, quando illud est effectus illius : sed operationes vitales, quæ continentur in secunda definitione, sunt effectus vitæ substantialis, & corporis organizati : ergo demonstrari potest animam esse actum corporis organici per operationes vitales. Hoc modo, quod est principium primum quo viuimus, sentimus, mouemur, & intelligimus, est actus corporis organici : anima est principium primum quo viuimus, &c. ergo anima est actus primus corporis organici.

A priori.

Secundò quod demonstretur à priori, probatur: quia demonstratio propter quid, illa est in qua medium est vera causa prædicati conclusionis: sed in demonstratione quam afferebam, medium

quod

quod est secunda definitio animæ, causa est finalis prædicati conclusionis, quod est prima definitio: ergo prima definitio demonstratur à priori per secundam. Minor manifesta est, quia ratio propter quam anima exigit corpus organicum, est operatio vitalis.

Prima obiectio.

Obiicitur primò. Finis est aliquid præstantius, quàm ea quæ sunt ad finem: sed operatio non est præstantior quàm anima: ergo malè dicitur quod operatio sit finis animæ. Imò implicat vt aliquid sit finis sui finis; anima verò est finis operationum vitalium, quæ sine dubio ordinantur ad ipsam animam: ergo finis animæ non est operatio.

Respondeo concedendo quod operatio non est finis vltimus ipsius animæ: sed est finis propter B quem anima exigit corpus organicum. Vel etiam operatio est finis *cuius* ipsius animæ: sed anima est finis *cui*. Certum autem est, quod finis *cuius* non est semper aliquid præstantius fine *cui*.

Secunda obiectio.

Obiicitur secundò. Anima non ideo est talis essentiæ, quia habet tales operationes; sed habet tales operationes, quia est talis essentiæ: ergo essentia animæ quam explicat prima definitio animæ, non probatur à priori per secundam, alioqui similiter dici posset, quod omnis demonstratio à posteriori, esset demonstratio à priori.

Respondeo verum esse quod anima ideò tales habet operationes, quia est talis essentiæ, provt illud *ideò*, causam significat efficientem; sed non C ideò est talis essentiæ, quia tales habet operationes, provt illud *ideò*, significat causam finalem; ideo enim sum homo vt operer tali modo. Quoties autem effectus aliquis est causa finalis suæ causæ, potest demonstratio per effectum esse demonstratio à priori; sed hoc non euenit semper.

SECTIO III.

Diuisio animarum & animatorum in plura genera.

EXposita quidditate, ac propria definitione animæ, sequitur celeberrima diuisio eius in tria genera, vegetatiuam, sensitiuam, & rationalem, quam vt explicem, video dicenda mihi esse quatuor: primò vtrum anima rectè diuidatur in tria genera: secundò quot sint genera animatorum: tertiò, vtrum gradus animarum se inuicem includant: quartò, vtrum diuisio illa sit vniuoca & adæquata, ita vt non sit possibile vllum aliud genus tum animarum, tum animatorum.

§. I.

Vtrum tria sint genera animarum.

NOn erit bona diuisio illa animæ in vegetatiuam, sensitiuam & rationalem, si anima vegetatiua non sit anima: quam fuisse sententiam E aliquorum veterum, referunt Plutarchus *lib. de placitis, cap. 26.* Theodoretus *lib. 1. contra Græcos*, Clemens Alexand. *lib. 8. stromatum.* Volebant enim ea sola viuere, quibus inesset facultas cognoscendi: id quod etiam multis video placere recentioribus.

Conclusio.

Dico primò, rectè diuidi animam in tria genera, vegetatiuum, sensitiuum, & rationalem. Ita post Aristotelem tota docet schola.

Tres modi eleuationis.

Primò enim probat ex modis quibus forma viuens eleuatur supra formas non viuentes; tot enim sine dubio genera sunt animarum, quot sunt A diuersi modi quibus forma viuens eleuatur supra formas non viuentes; certum enim est, animam esse in gradu eleuato supra formas non viuentes: sed tripliciter forma viuens eleuata est supra formas, quæ non habent vitam; primò enim forma quæpiam erit in gradu eleuato supra formas non viuentes, si eleuata omninò sit supra omnem materiam; forma enim non viuens esse non potest immaterialis, vt probabitur *disput. 4.* hic modus eleuationis proprius est animæ rationalis, quæ cognoscit obiecta spiritualia. Secundò forma illa eleuata est suprà formas inanimes, quæ eleuata est supra materiam obiectorum in quæ fertur, idest, si magis recedat à materia, quàm obiecta quæ cognoscit: anima sentiens huiusmodi est, cùm operetur per species minùs materiales quàm obiecta quæ cognoscit; species enim tum impressæ, tum expressæ magis accedunt ad immaterialitatem, quàm reliqua entia quæ planè sunt immersa materiæ. Tertiò forma, quæ operatur immanenter post acquisitum statum connaturalem, est eleuata supra formas non viuentes, vt patet prima sectione: tres igitur sunt modi eleuationis animarum supra formas non viuentes, atque adeo tria genera sunt animarum.

Secundò probatur ex assignatis definitionibus animarum; duo enim exiguntur ad hoc vt aliqua forma sit anima: primò vt sit actus corporis organici: secundò vt sit principium operationum C vitalium. Hoc vtrumque conuenit animæ rationali, sensitiuæ, vegetatiuæ, quæ corpus exigunt variis instructum organis. Deinde operationes habent immanentes post acquisitum statum connaturalem; anima enim rationalis intelligit & amat; sensitiua sentit & appetit; vegetatiua nutrit & auget: ergo tria illa genera sunt animarum. Et sanè de anima vegetatiua mirum est id à nonnullis negari; nam illa forma est viuens, quæ operatur immanenter post acquisitum statum connaturalem: anima vegetatiua hoc habet dum alimentum sibi aggenerat: ergo illa est verè viuens. Videturque conuinci ex Scripturis; si enim plantis conuenit viuificari, occidi, & mori; certè illis conD uenit vita: sed hoc vtrumque illis conuenit. Primæ ad Corinthios 15. *Tu quod plantas non viuificatur, nisi prius moriatur.* Psalmo 77. *Occidit in grandine vineas eorum.* Deinde habent plantæ omnes corpus organicum, cùm inanimata omnia sint homogenea, neque habeant determinatam figuram, aut dispositionem partium, quarum aliæ attrahant alimentum, aliæ distribuant, aliæ concoquant; quæ tamen omnia plantis inesse certum est, vt in tritici spica & vite eleganter explicant Basilius *homilia 5. hexaemeri*, Ambrosius *lib. 5. cap. 8. ac 12.*

Obiicitur primò. Plantæ non viuunt si non habent operationes nisi transeuntes, & alteratiE nes communes rebus non viuentibus: sed omnes actiones animæ vegetatiuæ transeuntes sunt, fiuntque per alterationes communes rebus non viuentibus, vel actiones sunt in ipsum cibum, vel vna pars agit in aliam, & fiunt vel per motum localem, vt sunt attractiones cibi & expulsiones, quæ videmus conuenire igni fugenti oleum, expellenti fumum, vel per calorem aut humiditatem: ergo plantæ non viuunt. Imò ignis non minùs operatur immanenter post acquisitum statum connaturalem, quando aggenerat sibi alium ignem.

Respondeo posse duobus modis actionem aliquam esse immanentem. Primò, quia inhæret potentiæ, à qua proximè fit, seu in eodem organo

per

per quod fit: secundò, quia est in eodem supposito, licèt fiat ab vna parte per aliam: sicut animalia dicuntur se mouere per distinctas partes; vnam per se mouentem, aliam per se motam. Actio vitalis non debet necessariò esse immanens priori modo, sed est necessariò immanens secundo modo: vnde nutritio & augmentatio cùm eo modo sint immanentes, verè vitales sunt. Neque verum est illas actiones fieri per solas alterationes communes non viuentibus. Negandum enim est, quia dantur etiam potentiæ vitales per quas proximè causantur illæ operationes. Postremò addebatur oleum fugi ab igne in lampade; quod verum non est, quia ignis non attrahit ad se oleum per poros, sed applicatum lychno, illud simul cum lychno in ignem conuertit: ex vtroque autem excitatur flamma; ideò non est ibi nutritio per intussusceptionem; sicuti etiam quando ignis aggenerans sibi alium ignem, producit in se vnionem: quæ nutritio est solùm metaphorica, & ordinata ad generandum simile.

Secunda obiectio.

Obiicitur secundò. Illa diuisio non est bona, in qua membrum diuidens coincidit cum toto diuiso: ista est huiusmodi, quia totum diuisum est anima provt communis plantæ, bruto, & homini: sed hæc est anima vegetatiua: ergo totum diuisum est anima vegetatiua; quod tamen est primum membrum diuidens.

Respondeo negando quod in hac diuisione totum diuisum, & membrum diuidens idem sint. Totum enim diuisum est anima, provt dicit genericè gradum vitæ, provt abstrahit à vegetatiuo, sensitiuo, & rationali; vel etiam totum diuisum est anima vegetatiua, provt abstrahit à purè vegetatiua, & non purè vegetatiua. Primum autem membrum diuidens est anima purè vegetatiua; sicque patet quod totum diuisum differt à membro diuidente.

Tertia obiectio.

Obiicitur tertiò. Illa diuisio vitiosa est, in qua vnum membrum includit aliud: sed anima rationalis includit animam sensitiuam, & vegetatiuam: ergo illa diuisio animæ in tria genera non est bona.

Respondeo distinguendam esse maiorem. Illa diuisio vitiosa est, in qua vnum includit aliud formaliter, concedo; includit materialiter, nego. Anima rationalis includeret formaliter alia membra diuidentia, si includeret purè vegetatiuum, & purè sensitiuum, quæ sunt duo prima genera: includit autem vtrumque materialiter tantùm, quia includit vegetatiuum & sensitiuum sine negatione rationalis; quo pacto vegetatiuum & sensitiuum non sunt duæ species animæ. Sicut quinarius includit materialiter quaternarium & ternarium, non autem formaliter: sic etiam tertia mentis operatio includit primam & secundam, & corpus materialiter includit lineam & superficiem. Quod constabit magis ex tertio paragrapho.

Obiicitur quartò, plura esse genera animatorum quàm tria: ergo plura esse animarum genera, quàm tria. Quod vt dissoluatur, videndum est.

§. II.

Vtrum quatuor sint genera animatorum.

NOmine animatorum significantur suppositа quæ habent animam & operationes vitales: solent autem illa vulgò numerari quatuor; vegetatiuum, sensitiuum, locomotiuum, & rationale; quod difficile tamen est,

Conclusio.

Dico secundò. Si sumatur numerus animatorum ex vita substantiali, seu ex eleuatione supra res inanimatas, tria solùm sunt animatorum generæ; si verò sumatur ex vita solùm accidentali, seu ex generalibus potentiis & actionibus, quæ inueniuntur separatæ, quatuor sunt animatorum genera.

Ratio est, quia numerus subiectorum, in quibus est anima, sumi potest vel ab ipsamet anima quæ informat, vel à potentiis vitalibus, quæ separatæ reperiuntur. Si sumatur ab ipsamet anima informante, non possunt plura esse animatorum genera quàm animarum: si verò sumatur à potentiis vitalibus separatis, quæ sunt quatuor, illa etiam non possunt esse nisi quatuor: quædam enim sunt animata, in quibus sola reperitur potentia vegetans, vt plantæ: quædam potentiam habent vegetatiuam simul & sensitiuam, non autem locomotiuam, qualia sunt conchylia petris affixa; illa enim augentur & sentiunt, non mouentur autem motu progressiuo, licèt moueantur motu aliquo dilatationis, aut compressionis. Tertiò alia quædam sunt, quibus inest potentia vegetans, sentiens, & locomotiua, non autem intellectiua. Denique præter tres enumeratas quædam habent potentiam intellectiuam. Ergo si sumatur numerus animatorum à generalibus illis potentiis, quatuor genera sunt animatorum.

Obiicitur primò. Si locomotiuum constituit genus aliquod speciale animatorum distinctum à sensitiuo, ex eo quod reperiatur aliquod sensitiuum, quod non est locomotiuum, plura distingui poterunt animatorum genera quàm quatuor; sunt enim aliqua viuentia, quæ carent potentiâ generatiuâ, vt muli; quædam potentiâ visiuâ, vt talpæ; quædam potentiâ memoratiuâ, vt muscæ; quædam non habent nisi potentiam tactiuam, quæ appellantur plantanimalia: ergo illa erunt genera diuersa animatorum.

Respondeo genera diuersa animatorum non sumi à quibuslibet potentiis, quæ inueniuntur separatæ in diuersis subiectis; sed à potentiis tantùm generalibus, quæ sub aliis non contineantur. Potentia verò generatiua continetur sub vegetatiua; visiua sub sensitiua: potentia verò locomotiua sub nulla continetur alia; non enim dici potest quod illa contineatur sub sensitiua, etiamsi tria sint genera animarum. Quia sensitiuum sumi potest dupliciter. Primò pro cognoscitiuo materiali; & ita sumitur quando quatuor dicuntur esse genera viuentium, neque continet locomotiuum: secundò sumi potest pro eo quod operatur per formas immaterialiores obiectis; & sic continet locomotiuum.

Obiicitur secundò. Vita substantialis non innotescit nobis nisi per vitam accidentalem: sed ex vita accidentali quatuor constituuntur genera animatorum: ergo totidem etiam constitui debent ex vita accidentali.

Respondeo vitam substantialem non innotescere per solam vitam accidentalem, quæ reperitur in diuersis subiectis; sed per vitam accidentalem, quæ oritur ex diuersa eleuatione viuentium supra non viuentia. Ex vita accidentali eo posteriori modo sumpta tria tantùm sunt genera viuentium; sed illa sunt quatuor ex vita accidentali sumpta priori modo.

§. III.

An & quomodo permixti sint tres gradus animarum.

VEgetatiuum, sensitiuum & rationale, quatenus diuersos gradus constituunt animarum, sunt impermixta, vt dixi, nec se vllo modo includunt; quia vt sic membra sunt datæ diuisionis. Si autem sumantur materialiter & entitatiuè, fortasse permixta sunt, & se mutuò continent, quod modò quæritur; vtrum videlicet naturaliter illi separari possint, vtrum differant inuicem, & quomodo se contineant.

Dico tertiò, gradum quidem inferiorem animæ non necessariò includere gradum superiorem: B v. g. vegetatiuum separatum est à sensitiuo in plantis, & in brutis sensitiuum est sine rationali. Sed naturaliter tamen perfectior gradus animæ necessariò includit gradum inferiorem: nullum v. g. est sensitiuum, quod non sit vegetatiuum; nullum rationale, quod non sit vegetatiuum, & sensitiuum. Dixi naturaliter, quia diuinitus quid possit fieri, dicetur §. sequenti.

Ratio ergo est, quia primò non datur anima rationalis, quæ non sit actus corporis sentientis; si enim anima forma est corporis, debet eius operatio pendere à corpore, & ab illo deriuari: sed operatio intellectiua non potest accipi à corpore nisi per sensus: ergo nulla est anima rationalis, C quæ non sit etiam sensitiua: secundò sensitiuum nullum potest reperiri nisi adsint plures in corpore partes heterogeneæ, quæ se inuicem destruunt: ergo vt viuens cum illis organis aliquandiu possit viuere, opus illi est nutritione, qua reparetur id quod deperditur: ergo sensitiuum semper præsupponit vegetatiuum.

A priori autem ratio est, quia gradus vegetatiuus comparatur ad sensitiuum, & sensitiuus ad rationalem, tanquam genus ad differentiam: sed differentia nunquam est sine genere quod contrahit: ergo sensitiuum nunquam est sine vegetatiuo.

Dico quartò gradum imperfectiorem sumptum genericè, contineri formaliter in gradu perfectiore; sumptum autem specificè, contineri eminenter. Ideſt anima sensitiua continet formaliter animam vegetatiuam sumptam in genere, D provt scilicet abstrahit ab omni differentia plantæ. Anima rationalis continet formaliter animam vegetatiuam & sensitiuam, & est formaliter vegetatiua & sensitiua. Si autem gradus ignobilior specificè sumatur cum aliqua differentia contrahente, si sumatur v. g. vegetatiuum pro hac planta vel arbore, tunc non includitur formaliter in sensitiuo & rationali, sed solùm eminenter. Duas partes habet assertio.

Gradus superior sumptus genericè.

Prima asserit gradum ignobiliorem genericè sumptum contineri formaliter in gradu nobiliore. Ratio est, quia animam vegetatiuam & sensitiuam contineri formaliter in anima rationali, E nihil aliud est quàm de anima rationali æquè posse affirmari quod sit vegetans æquè benè ac planta; quod sit sentiens æquè benè ac brutum: sed verum est hoc posse affirmari æquè benè: ergo anima rationalis formaliter est vegetatiua & sensitiua, & ita de cæteris. Minor probatur, quia propterea de planta affirmatur quod sit vegetans, quia potest exercere actiones vitæ vegetatiuæ, nutritionem, & accretionem; & de bruto affirmatur quod sit sentiens, quia potest exercere actiones sensitiuas, videre, audire, &c. sed anima rationalis exercet operationes sensitiuas & vegetatiuas: A ergo anima rationalis æquè benè vegetatiua est ac planta, æquè sensitiua est ac brutum.

Secunda pars docet gradum ignobiliorem specificè sumptum contineri eminenter. Ratio est, quia vt vnum contineat aliud eminenter, non requiritur vt possit facere totum quod facit aliud; nec vt nobiliori modo perfectiones eius contineat: sed satis est quod habeat essentiam longè perfectiorem; sic enim aurum dicitur eminenter continere alia metalla. Anima verò rationalis perfectior est animabus quarumlibet plantarum & brutorum, & anima bruti perfectior est plantâ: quælibet ergo anima rationalis eminenter continet alias. Sumpt. specifice.

Obiicitur. Differentiæ inferiores nullo modo continent differentias vniuersaliores, sed ab illis abstrahunt, vt dictum est in Logica: sed vegetatiuum est differentia vniuersaliter respectu sensitiui; & sensitiuum est differentia vniuersalior rationali: ergo rationale non continet sensitiuum, & sensitiuum non continet rationale.

Respondeo differentias istas superiores & inferiores posse sumi vel adæquatè ac physicè secundùm omnia quæ important realiter; vel inadæquatè ac metaphysicè, provt dicunt gradum illum præcisum ab omnibus aliis gradibus: verbi gr. rationale sumi potest præcisè secundùm gradum potentiæ discursiuæ. Differentiæ superiores C & vniuersaliores includuntur in differentiis inferioribus sumptis physicè ac adæquatè; non includuntur in illis inadæquatè sumptis, & metaphysicè.

§. IV.

Vtrum diuisio animarum vniuoca sit, & adæquata.

VNiuoca erit diuisio assignata tum animarum, tum animatorum, si æquè primò, & eodem modo conueniat definitio animæ omnibus speciebus: erit autem adæquata, si non sit possibile vllum aliud genus, tum animarum, tum animatorum.

Dico quintò, diuisionem animarum in vegetatiuam, sensitiuam, & rationalem esse verè vniuocam; quod idem verum est de diuisione animatorum. D Est ratio ca.

Ratio est, quia vt diuisio animæ sit vniuoca, duo exiguntur: primò vt ratio & definitio animæ propria conueniat eodem modo singulis animabus, ita vt ab omnibus possit abstrahi: secundò vt æquè primò omnibus conueniat, ita vt vni non conueniat dependenter ab altera. Sed animæ definitio assignata eodem modo conuenit animæ vegetatiuæ, sensitiuæ, & rationali, potestque ab omnibus illis abstrahi, neque conuenit vni dependenter ab alia: ergo illa diuisio est vniuoca. E Deinde animal est genus respectu bruti & hominis, & de vtroque dicitur vniuocè, similiterque: viuens genus est respectu plantæ ac animalis: ergo anima dicitur vniuocè de vegetatiua, sensitiua & rationali.

Dico sextò, diuisionem animarum in genera tria, quæ assignabam, ita esse adæquatam, vt ne diuinitus quidem videatur esse possibile vllum aliud genus animarum: diuisionem autem in quatuor genera animatorum non sic videri adæquatam, vt non sit possibile aliquod aliud genus animatorum per diuinam potentiam. Est adæquata respectu animarum.

Probatur.

Probatur, quia si non possint dari plures eleuationes viuentium supra res animatas, quàm tres illæ assignatæ, non sunt possibiles plures gradus animarum quàm tres assignati,sed non sunt possibiles plures eleuationes quàm tres; quia quidquid agit in seipso, vel agit per qualitates omninò immateriales, vel per qualitates omninò materiales, vel per qualitates materiales quidem, sed minùs tamen materiales quàm obiecta: ergo non sunt possibiles nisi tres gradus animarum.

Non respectu animatorum.

Sed alia tamen ratio est animatorum, quia videtur omnino esse possibile diuinitus aliquod sensitiuum,quod non sit vegetatiuum; potest enim dari corpus partes habens heterogeneas,quod tamen sit incorruptibile,quia dispositiones habebunt diuersas; sed non ita tamen oppositas, vt vna destruat aliam. Mihi probabile videtur, esse impossibile viuens locomotiuum, quod non sit cognoscitiuum; non enim posset esse vlla ratio, quare in vnam potiùs partem moueretur quàm in aliam; quia sine cognitione non posset seipsum determinare.Motus autem animalis progressiuus dicit præuium appetitum & cognitionem. Dixi esse probabile, quia si dicatur esse possibile viuens locomotiuum determinatum ad motum circularem v. g. vix conuinci poterit falsitatis. Sed certum tamen est esse impossibilem animam rationalem, quæ non sit sensitiua, quia debet anima rationalis esse forma corporis provt est rationalis: sed si non sit sensitiua, non erit forma corporis provt est rationalis, quia eius intellectio erit independens à corpore: ergo anima rationalis est necessariò sensitiua.

Denique quod sit impossibile viuens cognoscitiuum,quod non sit appetitiuum; & contrà viuens appetitiuum, quod non sit cognoscitiuum,constabit ex dicendis de sensu & appetitu.

Prima obiectio.

Obiicitur primò, diuisionem hanc non videri vniuocam, generis nimirum in species; quia illæ non sunt species sub communi genere, quæ comparantur sicut superius & inferius: sed vegetatiuum, sensitiuum & rationale comparantur in linea prædicamentali vt superius & inferius; dicitur enim corpus, viuens, animal, homo: ergo illa diuisio non est vniuoca.

Respondeo vegetatiuum & sensitiuum posse sumi vel pro purè vegetatiuo, quod videlicet negat sensitiuum & rationale, & pro purè sensitiuo,quod neget rationale; vel pro vegetatiuo, quod non negat, sed abstrahit à sensitiuo & rationali, & pro sensitiuo quod abstrahit à rationali. Si vegetatiuum, & sensitiuum sumantur posteriori hoc modo, non sunt species sub communi genere, sed comparantur sicut superius & inferius; si autem sumantur priori modo, non comparantur vt superius & inferius, sed sunt species sub communi genere; nec contrahuntur per differentias subordinatas, sed per oppositas.

Secunda obiectio.

Obiicitur secundò. Viuens, animal & homo, quæ sunt concreta vegetatiui, sensitiui & rationalis, non comparantur vt species eiusdem generis: ergo vegetans, sensitiuum & rationale non sunt species eiusdem generis.

Respondeo distinguendo consequentiam eodem modo: ergo vegetatiuum, sensitiuum & rationale, si sumantur provt vnum negat aliud, non sunt species sub communi genere, negatur; si sumantur provt vnum abstrahit ab alio, non sunt species eiusdem generis, concedo. Viuens, animal & homo dicunt vegetatiuum, sensitiuum & rationale, non provt se inuicem negant, sed provt abstrahunt.

R. P. de Rhodes curs. Philosoph.

SECTIO IV.

Numerus animarum in quolibet viuente.

PErspecto generatim numero animarum, sequitur vt dicatur de numero animarum in quolibet viuente; vtrum videlicet in quolibet homine tres sint animæ, vegetatiua, sensitiua, & rationalis; in brutis duplex. Secundò ex suppositione quod in quolibet vnica sit forma viuens,vtrum plures sint in eo formæ non viuentes, quas vulgò appellant formas partiales.

§. I.

Vtrum in eodem viuente plures sint animæ.

POssunt esse in eodem homine plures animæ, vel simul, vel successiuè. Plures simul erunt, si eadem materia humani corporis informetur anima vna vegetante, altera sentiente, tertia rationali; quæ fuisse dicitur sententia Platonis *in Timæo*, vt refert Aristoteles *lib.1. cap.vlt.* ponebat videlicet animam hominis vnam in cerebro, tanquam in arce, quæ intelligat; alteram in corde, irascibilem; tertiam in iecore, concupiscibilem, quæ nutriat: vbi descriptus habeatur triplex Rerumpublicarum status. Consularis in rationali; militaris & contentiosus in irascibili; quæstuosus & auarus in vegetatiuo. Verùm excusatur à discipulis suis Plato, qui volunt eum loquutum esse de viribus animarum, non autem de animabus. Manichæi duas in homine ponebant animas, vnam à malo Deo, alteram à bono, vt refert Augustinus *lib.de duabus animabus*, & *lib.10. de Genesi ad litteram.* Tres quoque animas in homine constituit Zabarella *lib. de facultatibus animæ, cap.*8. Paulus Venetus Okam, & Mirandulanus duas esse volunt; vnam corruptibilem, alteram immortalem: quæ fuit etiam sententia Philonis *lib. Quod deterius potentiori insidietur.*

Plures animæ simul.

Plures successiuè.

Erunt plures successiuè, si embryo, quando in vtero matris formatur, primò accipiat animam plantæ, deinde bruti, postremò hominis; sic enim plures sensere Medici,placuitque Sancto Thomæ 1. *part. quæstion.*77. *articul.* 3. *ad tertium*, & *lib.*2. *contra Gentes*, *cap.*82. sequuntur Dandinus, Conimbricenses, & alij non pauci.

Conclusio negans.

Dicendum tamen primò est, neque simul, neque successiuè plures esse in eodem viuente animas. Ita tenet cum Aristotele communior sensus scholæ.

Primò enim nulla est necessitas ponendi simul in eodem homine plures animas, si eadem anima quæ intellectiua est, sit etiam principium sentiendi, & vegetandi: sed eadem anima quæ est intellectiua, est etiam principium vegetandi & sentiendi; nam illæ operationes non repugnant eidem principio; & si anima rationalis non esset sensitiua, non esset forma corporis. Imò in morte Christi Verbum non dimisit vllam formam; dimisisset autem, quia duæ illæ animæ, vegetatiua & sensitiua,fuissent corruptæ, ac propterea dimissæ à Verbo.

Secundò, quod neque successiuè sint plures animæ, probatur, quia si fœtus in vtero matris haberet priùs animam plantæ, deinde animam bruti, sequeretur hominem generare brassicam

aut vitulum ; nullus enim vnquam gradus generi- A
cus est sine specifico. Deinde si propterea solam animam habet vegetantem & sensitiuam, quia non habet operationes intellectiuas, certè nono & decimo mense non haberet etiam animam rationalem, quia nullas etiam tunc operationes habet rationales magis quàm primo mense.

Prima obiectio.

Obiicitur primò. Ex diuersis operationibus & dispositionibus colligitur formarum diuersitas: sed in homine diuersæ sunt dispositiones & operationes : ergo sunt etiam diuersæ formæ.

Respondeo distinguendo maiorem, quia ex diuersis operationibus quæ sunt in diuersis subiectis, colligitur diuersitas formarum : sed ex diuersis operationibus quæ sunt in eodem subiecto, non infertur formarum diuersitas nisi fortasse B
virtualis.

Secunda obiectio.

Obiicitur secundò. Vbi sunt operationes contrariæ, ibi non est vna forma : in homine sunt operationes contrariæ, nam caro concupiscit aduersus spiritum : ergo non est in homine anima tantùm vna.

Respondeo negando maiorem, quia possunt etiam ab eadem potentia prodire actus contrarij, vt patet in voluntate, quæ amat & odit.

Tertia obiectio.

Obiicitur tertiò. Corruptibile & incorruptibile, diuisibile & indiuisibile differunt realiter : anima rationalis incorruptibilis est & indiuisibilis; anima sensitiua corruptibilis est & diuisibilis : ergo anima rationalis & sensitiua non sunt vna, sed C
plures animæ.

Respondeo distinguendo minorem : anima sensitiua tantùm est corruptibilis & diuisibilis, concedo ; anima sensitiua, quæ rationalis est, corruptibilis est & diuisibilis, negò.

§. II.

Vtrum in viuente quolibet præter animam dentur formæ quædam partiales inanimatæ.

Formæ partiales.

POsito quod in quolibet viuente anima non sit nisi vnica, maior difficultas est de formis aliquibus non viuentibus, quas contendunt plures Philosophi esse simul cum anima in composito quolibet animato. Formas autem illi appellant alias completas, alias partiales. Completæ formæ sunt iuxta illos, quæ constituunt indiuiduum aliquod completum, neque ordinantur ad aliam formam : tales sunt animæ omnes, & formæ metallorum. Formas incompletas & partiales eas vocant quæ licèt constituant indiuiduum aliquod D
speciei infimæ, tamen illud non est perfectum, sed est veluti materia quædam dispositа, & proximè idonea ad recipiendam aliam formam completam: ideò huiusmodi formæ sunt quædam veluti dispositiones ad formam aliquam vlteriorem.

Status quæstionis.

Difficultas ergo est, vtrum in viuente quolibet E
præter animam tot sint formæ substantiales, quot sunt diuersæ partes : in carne v. g. præter animam forma carnis, in osse forma ossis ; sic enim cum Scoto docent Aresius, Lessius, Conink, & nunc recentiores communiùs.

Conclusio negans.

Dico secundò, probabilius omninò esse, quod in viuentibus nullæ sunt formæ partiales, sed anima sola singulas partes informat. Ita docent cum S. Thoma omnes Thomistæ, Suarez, Vasquez, Hurtadus.

Superfluitas.

Ratio autem prima sit, quia illæ omnes formæ nec sunt vllo modo necessariæ in viuentibus, si anima sola per seipsam possit esse radix totius varietatis dispositionum accidentalium, & eas per seipsam exigere : sed anima sola potest esse radix & exigere totam illam varietatem dispositionum accidentalium, quæ sunt in corpore organico; quod probo. Quia potest anima per seipsam immediatè exigere totam varietatem formarum substantialium, & esse illarum radix : ergo potest etiam anima esse radix, & exigere varietatem dispositionum accidentalium : ergo frustra requiruntur in viuentibus formæ vllæ partiales præter animam.

Secunda ratio sit impossibilitas huiusmodi formarum. Primò enim implicat dari substantiam quæ non sit radix prima proprietatum, quia conceptus substantiæ proprius situs non est tantùm in eo, quod ab ea pullulent aliquæ proprietates, cùm à multis accidentibus alia pullulent accidentia : v. g. ex primis qualitatibus oriuntur secundæ qualitates. Primarius ergo conceptus substantiæ situs est in eo quod sit prima radix proprietatum : sed formæ istæ partiales non sunt prima radix proprietatum ; illud enim quod est prima radix proprietatum, est finis ad quem referuntur, & propter quem exiguntur proprietates : finis autem ad quem referuntur istæ formæ, anima est, ad quam etiam referuntur omnes proprietates: ergo implicat vt illæ formæ sint substantiæ. Secundo implicat vt anima non sit vera substantia: sed si dantur formæ partiales, anima non est vera substantia. Quod probo. Illud quod aduenit corpori iam plenè constituto in esse corporis, accidens est, non substantia : sed anima aduenit corpori plenè iam constituto in esse corporis : ergo anima non est substantia. Probatur minor. Ossa, nerui, caro ante aduentum animæ sunt corpora æquè completa, ac ignis & aqua ; si enim non sunt completa, non possunt existere in rerum natura, sicut materia, quia est incompleta, non potest existere sine vllis formis. Sed anima superuenit ossi, neruo, carni : ergo anima superuenit enti completo.

Tertiò implicat vt homo sit bis corpus: sed homo esset bis corpus, si haberet formas partiales ; nam caro absente anima est verè corpus, quis enim neget, carnem quæ assatur & comeditur, esse corpus ? Sed anima iterum dat esse corpus ; nam esse corpus substantiale non aliud est quàm esse compositum ex materia & forma, & formæ quoque partiales iterum faciunt corpus; faciunt enim compositum ex materia & forma: ergo homo est bis corpus. Neque dicas formas partiales facere corpus incompletum ; nam ossa mortuorum tam sunt corpora completa quàm lapides & elementa.

Primum

Obiicitur primò. Vbi est formaliter os & caro, ibi necessariò esse debet forma, quæ non ictio.
virtualiter tantùm, sed formaliter contineat formam ossis & carnis : sed anima virtualiter tantùm, non autem formaliter continet formam ossis & carnis : ergo vt in homine sit formaliter os & caro, requiritur aliqua forma præter animam. Probatur minor, quia si anima contineret formaliter formam ossis & carnis, anima illa quæ est in osse, exigeret dispositiones ossis ; & anima quæ est in carne, exigeret dispositiones carnis ; forma enim carnis in subiecto in quo est, exigit dispositiones carnis : sed anima in osse non exigit dispositiones carnis : ergo anima non formaliter continet formam ossis, eodem scilicet modo

modo, quo forma mixti continet formas elementorum, quas non continet nisi virtualiter. Imò si anima est formaliter forma carnis, & nerui, non poterit determinari ad producendas in vna parte potiùs dispositiones carnis, quàm nerui.

Respondeo animam esse formaliter formam ossis & carnis & nerui, sicut est, vt dixi, formaliter sensitiua & vegetatiua. Ad probationem distinguitur maior: si anima contineret formaliter formam carnis & ossis, sequeretur animam quæ est in carne, exigere dispositiones ossis in aliqua parte totius viuentis, concedo; in ipsa carne, nego: nam anima exigit corpus organicum, atque adeò dispositiones diuersas in toto viuente; sed non in iisdem illius partibus. Forma ergo carnis non exigit dispositiones carnis in singulis partibus subiecti in quo est, sed tantùm in aliqua eius parte: non est autem eadem ratio animæ & formæ mixti; mixtum enim non est formaliter aqua & ignis, sicut viuens est formaliter caro & neruus; ideoque forma mixti non continet nisi virtualiter formas elementorum; anima verò est formaliter forma ossis & carnis. Denique anima determinatur ad producendas dispositiones carnis in vna potiùs parte, quàm in alia, per virtutem formatricem seminis, quæ saltem inchoatiuè disponit partes accommodatè ad animam.

Secunda obiectio. Obiicitur secundò, esse impossibile vt ab eadem forma emanent duo motus connaturales inter se contrarij: sed in eodem animali plures sunt motus contrarij connaturales; motus enim deorsum est illi connaturalis, provt est mixtum: & est illi præternaturalis, provt est animal. Motus autem progressiuus est illi naturalis vt animal est; præternaturalis eidem vt mixtum est: ergo in animali non est vnica tantùm forma, præsertim cùm motus animalis deorsum sit ab elemento prædominante, non autem ab anima. Denique aucta materia in homine augetur grauitas, neque tamen augetur anima rationalis: ergo augentur formæ partiales. Imò si grauitas esset ab anima, sequeretur quod quando viuens cadit è turri, anima se interimeret.

Respondeo plures in eadem anima esse gradus: vnum secundùm quem dicitur forma mixti in quo terra prædominatur; alterum secundùm quem est forma viuentis sensitiui, quod mouet seipsum motu progressiuo. Non possunt duo motus contrarij esse connaturales eidem formæ secundùm eundem gradum, sed possunt esse connaturales secundùm diuersos gradus. Cùm ergo anima sit forma mixti, in quo terra prædominatur, & forma viuentis locomotiui, non est mirum quod motus deorsum, & motus progressiuus sint connaturales eidem viuenti. Similiter etiam motus deorsum prouenit ab elemento prædominante, provt illud est virtualiter in viuente, non provt est formaliter. Denique verum est, augeri grauitatem addita materia, quia grauitas emanat ab anima medio temperamento, quod cum augeatur addita materia, propterea necesse est augeri grauitatem. Neque inconueniens est quod aliquis seipsum interimat per accidens.

Tertia obiectio. Obiicitur tertiò. Antequam corpus embryonis informetur animâ, sunt in embryone diuersæ formæ partiales; si enim vnica esset forma, illa informaret corpus organicum, & esset anima: sed illæ formæ non corrumpuntur

A adueniente anima: ergo in viuente simul cum anima formæ sunt partiales. Probatur minor, quia dispositiones ad animam non corrumpuntur adueniente anima: istæ formæ, quæ sunt in embryone, sunt dispositiones ad animam: ergo non corrumpuntur adueniente anima. Neque potest assignari vlla causa, quæ illas corrumpat; & si anima illas corrumpat, debebit id facere per contrarias dispositiones; in corpore autem animato non sunt vllæ dispositiones contrariæ formæ carnis, & formæ ossis.

Respondeo esse in embryone antequam informetur animal, plures formas, quæ tamen expelluntur omnes adueniente anima. Causa effectiua B illius corruptionis est illa ipsa forma, per quam anima introducitur: dispositiones verò quibus expelluntur, sunt illæ, quas anima exigit, vt sit in corpore; quæ dispositiones quandiu imperfectæ sunt, pertinent ad illas formas; quando autem perfectæ sunt, pertinent ad animam. Neque sunt eadem omninò accidentia in embryone, quæ sunt in viuente, sed valde similia. Quod additur, non perire dispositiones ad animam adueniente anima, verum est de accidentalibus, falsum de substantialibus, quæ sunt incompossibiles cum anima.

Quarta obiectio. Obiicitur quartò, quando homo moritur, nulla introducitur de nouo forma substantialis, C & tamen expellitur anima: ergo priùs erant cum anima formæ aliquæ substantiales. Probatur antecedens, quia si moriente homine aliqua produceretur forma, deberet assignari aliqua eius causa, quoties homo strangulatur, aut capite truncatur. Imò causæ contrariæ contratios producunt effectus: sed siue homo calore moriatur, siue moriatur frigore, eadem manet forma in cadauere: ergo non producitur in cadauere noua forma. Et sanè caro viua & caro mortua sunt vniuocè caro; habent ergo eandem formam.

Respondeo introduci formam cadaueris in materiam à qua per mortem separatur anima; causa verò illius productiua, est illa ipsa causa quæ perimit proximè animal: nam eo ipso, quod perimitur animal, abeunt dispositiones illius propriæ, succeduntque aliæ in gradu accommodato D ad formam cadaueris, quam forma ipsa cadaueris immediatè producit; nam siue iuguletur homo, siue stranguletur, maxima semper fieri debet alteratio in toto eius temperamento antequam moriatur; vnde manet semper temperamentum idoneum ad eductionem formæ cadaueris: idem autem sequitur effectus, siue homo calore moriatur, siue frigore; sicut idem omninò fit acetum, ex quacunque causa vinum corrumpatur: nec est semper verum, quod à causis contrariis contrarij prodeant effectus. Caro mortua, & caro viua sunt vniuocè caro quoad accidentia, E quæ habent valde similia, non autem quoad substantialia. Cùm autem non sit vlla forma præter animam, quæ corpus exigat organicum, dicendum est quod forma cadaueris non est vnica, sed multiplex; vna videlicet in osse, altera in carne, & sic de cæteris.

Instantia. Instabis. Si forma cadaueris succedit animæ, sequitur quod in triduo mortis Christi forma cadaueris coniuncta est sanctissimo eius corpori, atque adeò illud corpus in Christi resurrectione corruptum esse. Deinde Verbum diuinum debuit assumere formam illam cadaueris, quia in illo supposito nulla erat subsistentia creata; debuit autem

forma illa esse subsistens, sicque Verbum assumpsit aliquid, quod posteà dimisit. Denique licuisset tunc dicere, *Cadauer nos redemit: Cadauer natum est de Virgine.*

Respondeo verum omninò esse, quod forma cadaueris successit animæ Christi, & vnita fuit sanctissimo eius corpori. Neque sequitur primò, quod Christi corpus fuerit corruptum, sicut intelligi solet nomen corruptionis, quo significatur communiter tabefieri aliquod corpus, & conuerti vel in vermes, vel in putredinem, quo modo sanctum Dei non vidit vllam corruptionem. Si corruptio significaret formam cadaueris, quæ successerat animæ, rursus per resurrectionem ab anima ipsa expulsam esse, certè verum esset cadauer Christi corruptum esse huiusmodi corruptione perfectiua, dum amisit formam cadauericam, vt viuentem recuperaret. Neque verum est, quod illa forma debuerit assumi à Verbo; si enim formæ materiales habent propriam subsistentiam, sic & ista forma propriam habuit subsistentiam; vel si eam non habent, ista etiam caruit omni subsistentiâ, eo modo quo Verbum non assumpsit accidentia, quæ non subsistunt.

Modus ille loquendi, *Cadauer nos redemit, cadauer natum est de Virgine*; non debet vlla ratione admitti, quia non licet applicare Verbo pro omni tempore denominationes omnes quas aliquo tantùm tempore habuit; nisi fortè sensus illius propositionis esset, Verbum quod fuit cadauer nos redemit, vel etiam natum est de Virgine. Falsum tamen semper est, *Cadauer nos redemit*: cùm enim cadauer dicat negationem animæ rationalis, & formam cadaueris, quæ duæ non erant quando redempti sumus, & quando natus est Christus, non potest esse verum, quod cadauer nos redemerit, vel quod natum sit de virgine. Quod argumentum magis premit aduersarios, quia formæ partiales, quæ fuerunt in cadauere Christi, fuissent in eius corpore viuo.

QVÆSTIO II.

De generalibus quibusdam animæ proprietatibus.

QVæ hactenus dixi, pertinent ad explicandam generalem animæ quidditatem; nunc sequuntur proprietates eius, quarum aliæ actiuæ sunt & vitales, & soli conueniunt animæ; aliæ neque actiuæ sunt, nec vitales, possentque similiter conuenire formis inanimatis. Prima sit diuisibilitas: secunda heterogeneitas: tertia inæqualitas.

SECTIO I.

Vtrum omnes animæ sint indiuisibiles.

AD plenam difficultatis resolutionem præmittendum est, vtrum omne spirituale sit necessariò indiuisibile, & omne corporeum, diuisibile; tum statuetur, vtrum anima rationalis sit indiuisibilis; postremò vtrum animæ brutorum sint diuisibiles.

§. I.

Vtrum omne spirituale sit necessariò indiuisibile.

ENs immateriale aliud est substantiale, vt Angelus, & anima; aliud accidentale, vt motus localis Angeli, extensio eius ad locum, & cætera huiusmodi. De vtrisque celebetrima difficultas est, vtrum constare possint ex diuersis partibus integralibus, an verò sint necessariò indiuisibilia; quod video latè disputari à Suare *disp. 51. Metaph. num. 36. & disput. 30. num. 49. sect. 4. de Angelis, cap. 14.* Vasq. 1. *part. disp. 195. cap. 6.* Hurtado *disp. 2. de anima, sect. 4.*

Dico primò, dari plura entia spiritualia diuisibilia in partes, præsertim accidentalia; sed videri tamen probabilius, quod non est possibilis substantia vlla spiritualis, quæ non sit indiuisibilis, quamuis id difficilè demonstrari possit. Conclus.

Primam partem multi negant cum Vasque, arbitrati, quòd hoc vno differunt ens materiale, & spirituale, quòd vnum sit diuisibile in partes, alterum verò indiuisibile. Sed hoc meritò ab aliis reprobatur: primò, quia motus localis Angeli est diuisibilis; nam ens successiuum est necessariò diuisibile, alioqui non est successiuum; nam esse successiuum, est habere partes sibi succedentes: motus angelicus est necessariò successiuus: ergo est partibilis. Imò si latio angelica non esset diuisibilis, esset duntaxat congeries lationum sibi succedentium, sicque vnus Angelus non posset velociùs moueri quàm alter. Vnio ma. Entia Angel. Motus cali.

Secundò extensio quoque Angeli ad locum non potest esse indiuisibilis, vt aliàs demonstrabam, alioqui quoties Angelus maiorem occupat locum, deberet singulis instantibus mutare totam extensionem, quod non est necesse; quia anima rationalis quoties coextenditur maiori corpori, & occupat nouum locum, non mutat totam extensionem priorem, vt statim probabitur.

Tertiò enim vnio animæ rationalis cum corpore, quæ fortè non differt ab eius extensione, non est impartibilis, quia illa talis est, vt pars eius vna possit amitti alterâ integrâ permanente; nam quando abscinditur manus, certum est aliquid amitti vnionis, quia non potest fieri vt anima quæ informabat materiam, desinat illam informare, quin alicubi fiat aliqua mutatio: cùm autem illa non fiat in anima, fit in eius vnione. Sed neque amittitur tota vnio, & altera succedit, quia sequeretur mori tunc totum hominem; dissolueretur enim tota eius vnio. Idem dico de nutritione, quia deberet tota vnio singulis instantibus destrui; & homo dum nutritur, millies moreretur: sed neque posset nutritio fieri continuè, quia illæ vniones indiuisibiles fierent in instantibus. Accidens diuisibile

Deinde si non esset diuisibilis vnio animæ rationalis cum corpore, sequeretur quod pedes essent in capite: quod probo. Vbi est vnio, ibi sunt extrema vnibilia; cum enim illa sit nexus essentialis extremorum, non potest esse sine extremis: sed vnio animæ & pedum est in capite, si vnio est indiuisibilis: ergo pedes sunt in capite.

Secunda

Substantia spiritualis indiuisibilis.

Secunda pars de substantiis spiritualibus, quas negaui esse posse diuisibiles, comunissima est inter omnes, sed difficillimè tamen probatur; neque hactenus aliquid allatum est quod eam efficaciter probaret.

Prima probatio.

Primò enim probari video, quia omnis substantia spiritualis est intellectiua, vt ostendetur *disp.* 4. sed nulla substantia intellectiua est diuisibilis: ergo nulla substantia spiritualis est diuisibilis. Probatur minor. Illa potentia est indiuisibilis, quæ cognoscit obiectum indiuisibile, sicut rectè concluditur; Illa potentia est spiritualis, quæ cognoscit obiectum spirituale; non enim afferri potest disparitas: sed omnis potentia intellectiua cognoscit indiuisibile, cùm cognoscat Deum, Angelos, & animam rationalem: ergo quælibet potentia intellectiua est indiuisibilis.

Hoc argumentum habet instantiam, cui non facilè respondetur: anima finita, incompleta, & potentialis cognoscit rem infinitam, completam, & actum purum ac simplicissimum: ergo potentia diuisibilis cognoscere potest obiectum indiuisibile. Quomodo autem spiritualitas animæ probetur ex cognitione rei spiritualis, dicetur *disp.* 4.

Secunda probatio.

Secundò probant alij, quia si substantia intellectiua constaret ex partibus, vel singulæ partes essent intellectiuæ per seipsas independenter ab aliis partibus, vel vna intelligeret dependenter à reliquis omnibus. Si singulæ partes intelligunt sufficienter sine vllis aliis partibus: ergo inutilis erit pluralitas partium; ad quid enim plures partes, vbi vna totum potest, quod aliæ omnes faciunt? Si nulla pars intelligit nisi dependenter ab aliis omnibus partibus, sequitur partes non intellectiuas componere totum aliquod intellectiuum, & partes intellectionis non repræsentatiuas componere vnum totum repræsentatiuum, quod æque repugnat ac totum extensum componi ex partibus inextensis.

Hoc etiam argumentum nihil probat; nam forma substantialis intellectiua posset habere plures partes intellectiuas, quæ singulæ possent intelligere independenter ab aliis, modò adessent dispositiones; neque tamen pluralitas illa partium esset frustra, quia possent aliæ partes esse vtiles ad alias functiones corporeas; sicut quamuis anima in pede necessaria non sit ad intelligendum, necessaria tamen est ad ambulandum, & in manu necessaria est ad tangendum.

Tertia probatio.

Tertiò igitur probabilius tantùm id suadetur, quia certum est, quod anima rationalis, & Angelus sunt indiuisibiles; nullum autem argumentum probare potest indiuisibilitatem Angeli & animæ, quod non probet esse impossibilem substantiam spiritualem, quæ sit indiuisibilis. Sed hoc, vt vides, non est nisi probabile; vnde dixi hanc impossibilitatem substantiæ indiuisibilis vix probari; nam quod alij probant indiuisibilitatem cuiuslibet substantiæ spiritualis, ex eo quod immortalis sit, certè nihil conficiunt, quia materia prima est incorruptilibis, & tamen habet partes integrantes. Quomodo autem immortalitas animæ rationalis supposita fide probet eius indiuisibilitatem, statim dicetur.

Prima obiectio.

Obiicitur primò. Non potest assignari aliud vllum discrimen rei materialis & immaterialis, nisi quod illa partes habeat quibus ista caret. Probatur antecedens, quia creatio albedinis extra subiectum non dicit ordinem vllum ad quantitatem, in qua repugnat illam existere; & tamen est materialis: ergo discrimen rei materialis à re spirituali non est ordo ad quantitatem. Imò vnio animæ rationalis cum corpore dicit ordinem ad quantitatem, & tamen est immaterialis.

Respondeo discrimen rei spiritualis à re materiali non esse positum in eo, quòd res materialis habeat partes, res autem spiritualis non habeat vllas partes; nam hoc negatur: sed discrimen in eo est, quod res materialis vel sit quantitas, vel ordinem dicat ad quantitatem mediatè, vel immediatè; res autem spiritualis, neque sit quantitas, neque ordinem vllum dicat ad quantitatem; creatio albedinis extra subiectum mediatè dicit ordinem ad quantitatem, quia modus est rei, quæ exigitiua est quantitatis; modus autem semper sequitur naturam modificati: vnio animæ cum corpore verè spiritualis est, quia exigit duntaxat quantitatem ad quam terminetur, non autem quantitatem, in qua sustentetur: tunc autem corporeum accidens dicitur, quando exigit quantitatem, in qua sustentetur.

Secunda obiectio.

Obiicitur secundò. Si potest accidens spirituale habere partes, non apparet vlla ratio cur aliquod accidens spirituale dicatur esse indiuisibile: hoc autem absurdum est: ergo nullum accidens spirituale potest esse diuisibile.

Respondeo tunc tantùm accidens spirituale posse dici diuisibile, quando dicit ordinem ad aliquid diuisibile, vt motus localis, extensio, vnio. Si verò non dicat ordinem ad aliquid diuisibile, semper est indiuisibile, quia sic sequitur naturam sui subiecti.

Tertia obiectio.

Obiicitur tertiò. Modus, vt dictum nuper est, sequitur semper naturam sui modificati, vnde implicat vt modus corporeus proprius sit subiecti spiritualis: ergo simili modo si modificatum sit indiuisibile, motus localis, extensio, & vnio sunt indiuisibiles, alioqui possent esse materiales.

Respondeo, modum non in omnibus sequi naturam sui modificati, sed in iis tantùm, quæ non repugnant effectui eius formali. Repugnat autem indiuisibilitas cum effectu formali motus localis, extensionis, & vnionis: non repugnat spiritualitas; ideò quoties modificatum est spirituale, modus est spiritualis, alioqui esset materialis, quia supponitur; & immaterialis, quia ordinem non haberet ad quantitatem, sed potiùs repugnantiam habet cum quantitate.

§. II.

Vtrum omne materiale sit necessariò diuisibile.

DVpliciter aliquid esse potest indiuisibile. Primò ita vt neque vllas habeat partes integrantes, neque vllum occupet spatium diuisibile in quo sit extensum, cuiusmodi esset punctum, si illud existeret in continuo. Secundò ita vt partes quidem nullas habeat, sed locum tamen occupet diuisibilem, in quo sit extensum. Non agitur hîc de indiuisibili inextensio, cuius implicantiam probaui *tract.* 1. sed quæritur, vtrum ens aliquod materiale possit esse sine vllis partibus, & tamen occupare locum diuisibilem, & in eo extensum esse.

Dico secundò, nullum ens materiale esse posse indiuisibile, & tamen extensum in spatio diuisibili.

Ratio est, quia neque substantia vlla completa,

neque forma substantialis, neque accidens materiale possunt habere indiuisibilitatem cum extensione: ergo nullum ens materiale potest esse indiuisibile.

Primò enim de substantia completa satis id patet, quia nulla substantia corporea expers esse potest quantitatis & materiæ, cùm per ordinem ad illas constituatur ratio corporis. Vbicunque autem quantitas est & materia, ibi est distinctio partium: ergo nulla substantia completa materialis esse potest sine partium multitudine.

Forma & accidens.

Secundò de forma substantiali & accidentali difficilior est probatio. Ratio tamen sit, quia implicat vt aliqua forma corporea connaturaliter tota educatur ex singulis partibus materiæ; sed ita educi debet, vt vna pars educatur ex vna parte materiæ, altera verò ex altera: sed hoc est esse diuisibile: ergo quælibet forma materialis est necessariò diuisibilis. Probatur maior. Implicat vt connaturaliter vnus effectus pendeat à pluribus causis totalibus: sed si forma educeretur tota ex singulis partibus materiæ, illa exigeret naturaliter pendere à pluribus causis totalibus: ergo nulla forma materialis naturaliter potest educi tota ex singulis partibus materiæ. Maior probata est aliàs, vbi ostensum est posse quidem aliquid diuinitus pendere à pluribus causis totalibus, vel ab vna totali, & aliis partialibus; sed esse prorsus impossibile vt pendeat naturaliter. Probatur minor. Tunc aliquis effectus pendet à pluribus causis adæquatis materialibus, quando vnus & idem effectus sustentatur à pluribus subiectis, quæ adæquatè illum sustentant: sed si forma materialis, anima v. g. careret partibus, sustentaretur adæquatè à singulis partibus materiæ, v. g. cùm nutritur viuens & aggeneratur alimentum, corpus viuentis ante nutritionem adæquatè sustentabat formam, & post nutritionem eadem forma sustentatur à partibus de nouo aggeneratis: ergo ibi sunt plures causæ materiales, quarum vna est adæquata, & aliæ partiales: tam autem implicat, causam aliquam pendere ab vna causa adæquata & aliis inadæquatis, quàm pendere à pluribus causis adæquatis. Confirmatur, quia anima bouis quæ pendet à pede vt subiecto, non penderet tamen subiectiuè à pede; quia non pendet subiectiuè ab eo sine quo esse potest & operari; sed esse posset & operari sine pede; nam pede abscisso, adhuc esse posset & operari: ergo illa forma non penderet à pede, à quo tamen supponitur pendere.

Confirmatio.

Prima obiectio.

Obiicitur primò, nullo modo sequi, quod forma materialis extensa & indiuisibilis penderet à pluribus subiectis totalibus; quod probo. Forma illa materialis eodem modo esset in pluribus subiectis, quo anima rationalis est in pluribus locis; esset enim tota in toto subiecto, & tota in singulis partibus subiecti, sicut anima rationalis est tota in toto loco, & tota in singulis partibus loci: sed anima rationalis est in pluribus locis tantùm inadæquatis: ergo forma illa esset in pluribus subiectis solùm inadæquatis.

Respondeo magnum discrimen esse inter locum totalem, & causam totalem; locus enim totalis appellatur non ille qui sufficiens est ad continendum se solo totum locatum; sed est locus maximus, quem naturaliter potest res aliqua occupare. Causa verò totalis illa dicitur, quæ per se solam totum dat influxum necessarium vt producatur effectus. Si ergo forma materialis esset tota in singulis partibus subiecti, & per nutritionem v.g. nouam informaret materiam, esset haud dubiè causa totalis materia illa, in qua priùs erat illa forma, quia totum dabat influxum necessarium vt talis forma sustentaretur; & materia quam de nouo per nutritionem informaret, esset causa partialis: ergo illa forma penderet ab vna causa totali, & aliis partialibus, quod est naturaliter impossibile. Locus autem animæ, qui est in pede v.g. non est locus adæquatus, quia non est maximus, quem res occupare potest. Vnde ad argumentum patet, maiorem non esse veram.

Obiicitur secundò, animas animalium brutorum esse indiuisibiles, de quo dicendum erit posteà fusiùs.

§. III.

Vtrum anima rationalis sit indiuisibilis.

Dico tertiò, certum omninò esse, quod anima rationalis nullas habet partes ex quibus constet; sed est prorsus indiuisibilis. Ita tenent Catholici omnes Doctores, traditque Durandus *in 1. dist. 8. quæst. 3. num. 21.* eadem fide tenendam indiuisibilitatem animæ, quâ traditur eius immortalitas. Cocciùs

Primò enim sic docent SS. Patres, Augustinus *lib. 10. de Trinit. cap. 7.* & *contra epistolam Fundamenti, cap. 16.* & 19. Nyssenus *lib. de anima, cap. 2.* Tertullianus *lib. item de anima, cap. 43.* Sed ex eo tamen, quod dixi, vix demonstrari ratione naturali, quod forma spiritualis esse non possit diuisibilis, si omninò secludatur fides, esset difficile ostendere indiuisibilitatem animæ rationalis. Patres.

Secundò ergo supposita immortalitate animæ, Ratio quam ratio naturalis demonstrat, & posito etiam eo, quod fides docet; præciso brachio v. g. nullibi existere partem animæ illius extra corpus, facilè demonstratur, animam illam esse omninò indiuisibilem, ratione quam habet Tertullianus loco citato. Perit, inquit, anima, si minoratur. Vnde argumentor. Si anima esset diuisibilis in partes, illa esset verè mortalis; nam illa pars animæ, quæ abscissa manu, abscissa est, vel moritur, vel alicubi est: certum est, tum ex fide, tum ex ratione, illam non mori: constat etiam saltem ex fide, quod illa extra corpus non manet; esset enim vel in cœlo, vel in inferno: ergo si anima est immortalis, est etiam indiuisibilis.

Obiicitur primò, animam rationalem esse posse diuisibilem, & tamen esse posse totam in toto corpore, & totam in singulis eius partibus; hoc enim non repugnat, cùm Christi corpus existat eo modo in Sacramento. Primum obiectio

Respondeo, rem diuisibilem posse quidem diuinitus esse totam in toto, & totam in qualibet parte; quo modo est Christi corpus sub speciebus planè miraculosè; sed naturaliter hoc esse impossibile, quia impossibilis prorsus esset illa multitudo partium, si vna esset necessariò intra aliam.

Obiicitur secundò. Etiamsi materia prima sit diuisibilis, est tamen incorruptibilis: ergo anima esse posset diuisibilis, & tamen immortalis, sicut quando secatur serpens, anima tamen eius non statim moritur. Secunda obiectio

Respondeo, indiuisibilitatem animæ non probari ex sola immortalitate, sed ex immortalitate, & supposito quod fides docet, quod præcisa manu nulla præcisa est pars animæ, quæ sit in cœlo, vel in inferno, vel alibi vspiam extra corpus; sequitur enim ex eo, quod anima sit indiuisibilis.

Obiicitur

Tertia obiectio.

Obiicitur tertiò. Anima quæ est in digito, diuersæ rationis est ab anima, quæ est in oculo; nam exigit diuersas dispositiones: ergo est diuisibilis. Deinde anima in pede non intelligit, & intelligit in capite: ergo diuersa est.

Respondeo animam, quæ in oculo est, non esse diuersæ rationis ab anima quæ est in pede, sed esse vnam & indiuisibilem, quæ tamen exigat in vna parte materiæ, quam informat, dispositiones oculi; in altera dispositiones pedis sine vlla heterogeneitate, vt dicetur sectione sequenti. Certum etiam est, intellectum esse in pede; sed ille in solo capite intelligit, quia extra caput non sunt dispositiones requisitæ ad intelligendum.

§. IV.

Vtrum animæ omnes materiales sint diuisibiles.

Conclusio.

DIco quartò, animas omnes, tum vegetatiuas, tum sensitiuas brutorum etiam perfectorum esse simpliciter diuisibiles, quamuis aliquæ dici possint indiuisibiles secundùm quid. Ita omninò sequitur ex dictis conclusione secunda, quod nullum corporeum esse potest indiuisibile.

Animæ vegetatiuæ.

Primò autem de animabus vegetatiuis, tametsi negatum est à Nemesio *lib. de homine, c.* 2. & Marsilio Ficino *lib.* 1. 6. & 8. *de Theologia Platonis*; res tamen comperta est: diuiditur enim vitis, & pars diuisa viuit: quod idem certum est de animalibus imperfectis, quæ annulosa vocant; pars enim vermis, & serpentis & lacertæ diuisa viuit: vnde patet, quod in singulis partibus materiæ residentsingulæ partes animæ, de quo fusè disserit Augustinus *lib. de quantitate animæ, c.* 31. Aristoteles *lib.* 1. *de anima, textu* 67. & 93. Neque dici potest, solos spiritus causam esse illius motus, quia in perfectis animalibus multò magis id accideret. Imò diuturnior est ille motus, quàm vt causari possit à solis spiritibus; neque tantùm mouetur cauda lacertæ, sed sentit etiam se tangi.

Animæ animalium perfectorum.

Secundò maior difficultas est de animalibus perfectis, quæ nimirum habent perfectam omnium sensuum organizationem, & distinctionem membrorum principalium, quales sunt equus & leo, vtrum animæ illæ sint diuisibiles; sic enim censent multi cum S.Thoma: sed verius tamen negant Scotus, Durandus, Capreolus, Suarez *disp.* 15. *sect.* 10. Probaturque ex dictis nuper, quod implicet ens materiale, quod sit indiuisibile; & tamen extensum: animæ brutorum sunt materiales: ergo sunt simpliciter diuisibiles; sed indiuisibiles tamen secundùm quid, quia diuidi non possunt quæ separatæ permaneant.

Prima obiectio.

Obiicitur primò. Sicut pars vna hominis resecta interit, ita pars equi: ergo non minùs est indiuisibilis anima equi, quam anima hominis; si enim est diuisibilis sicut anima serpentis, debebit viuere pars equi diuisa, sicut viuit resecta pars lacertæ.

Respondeo negando paritatem animæ spiritualis, & materialis. Partes ergo animalium perfectorum non viuunt diuisæ, quia ita perfecta sunt huiusmodi animalia, vt eorum dispositiones exigant perfectas, quæ non possunt omnes reperiri in vna parte separata.

Secunda obiectio.

Obiicitur secundò. Si equus in capite feriatur, mouet caudam: ergo eadem anima est in cauda & in capite. Similiter si equus in vna operatione vehementiùs occupetur, non potest in altera occupari: ergo idem est principium vtriusque operationis.

Respondeo eodem argumento probari, quod animalia imperfecta indiuisibiles habent animas. Ideò ergo equus mouet caudam percussus in capite, quia vnam habet animam, non quidem indiuisibilem, sed habentem partes vnitas, & per mutuam sympathiam ita coniunctas, vt respondeant vni sensui interno, qui est in cerebro; & vni appetitui, qui est in corde; ideò ergo percussa vna parte, alia mouetur, quia eadem id præcipit phantasia; & idem refugit appetitus; & ob eandem si occupetur animal in vna operatione, deficit in alia, propter finitatem potentiæ operantis.

SECTIO II.

Vtrum partes animæ diuisibilis sint homogeneæ, an verò heterogeneæ.

DVpliciter intelligi potest quod animæ brutorum compositæ sint ex variis partibus. Primò ita vt omnes illæ partes integrales sint eiusdem rationis; pars nimirum illa quæ est in capite, non differat vllo modo à parte illa quæ est in pede, sed eodem modo possit informare pedem, quo informat ipsum caput. Secundò ita vt partes illæ sint diuersæ rationis, pars videlicet illa quæ est in capite, differat ab ea parte, quæ est in pede, & exigat dispositiones capitis; pars verò quæ est in pede, dispositiones pedis.

Conclusio.

Dico quintò, partes integrales animæ diuisibilis esse planè homogeneas inter se. Ita docent Scotus, Durandus, Gregorius: negant verò Suarez, Hurtadus, Pererius.

Ratio.

Ratio est primò, quia anima rationalis eadem potest informare diuersas partes eiusdem corporis ex eo, quod eminenter sint heterogeneæ: ergo anima equi potest informare partes heterogeneas corporis equini ex eo, quod eminenter tantùm sit heterogenea. Deinde omnis anima est actus corporis organici: sed quælibet pars animæ materialis est anima: ergo quælibet pars animæ materialis potest informare corpus organicum, seu heterogeneum. Denique si heterogeneæ sunt partes animæ, non possunt inter se continuari; nam quæ differunt specie, non continuantur, quia esse non possunt vnum.

Prima obiectio.

Obiicitur primò. Illæ formæ sunt diuersæ rationis, quæ sunt principia determinata diuersarum operationum, & quæ requirunt diuersas dispositiones accidentales: sed pars formæ, quæ est in capite, diuersas exigit dispositiones à forma quæ est in pede: ergo forma, quæ est in pede, diuersæ rationis est à forma, quæ est in capite. Probo maiorem. Indiuidua substantialiter similia non possunt exigere diuersas dispositiones, nec esse principia diuersarum operationum, sed habent easdem dispositiones, & easdem operationes. Minorem autem sic probo. Caput in quantum caput, exigit organa, & habet operationes, quæ non sunt in pede: illa exigentia dispositionum & operationum non oritur à materia: ergo oritur à forma.

Respondeo negando illam minorem. Pars formæ, quæ est in capite, diuersas exigit dispositiones à forma quæ est in pede, quia pars illa formæ quæ est in capite, exigit dispositiones quæ sunt in capite, & dispositiones quæ sunt in pede, manu, &c. non quòd eas exigat in eadem parte, sed in diuersis: idest illa pars animæ exigit vt in

vna parte corporis quod informat sint dispositiones pedis. Aliter etiam responderi potest, quod illa pars formæ existens in capite indeterminatè solùm exigit dispositiones capitis, vel pedis, vel manus; quia illa fuit omninò indifferens vt esset in pede, vel in capite: sed tota forma est quæ exigit determinatè dispositiones capitis, pedis & manus, quia illa cùm sit actus corporis organici, exigit informare vnam partem quæ habeat dispositiones capitis, & alteram quæ habeat dispositiones pedis. Neque argumenta Hurtadi contra responsionem hanc aliquid probant.

Secunda obiectio.

Obiicitur secundò. Ideò dicimus formam equi differre à forma leonis, quia diuersa habent accidentia: sed forma oculi & forma ossis magis diuersa habent accidentia: ergo differunt specie forma ossis, & forma oculi.

Respondeo, dictum nuper esse, quod ex diuersis dispositionibus, quæ sunt in diuersis subiectis, rectè arguitur diuersitas formarum: si autem diuersæ illæ dispositiones sint in eodem supposito, non arguitur diuersitas formarum. Ratio est, quia cùm illa principia sint adæquata, nec vnum sit compars alterius, vnum necessariò exigit determinatè tales dispositiones, & non alias; cùm vnum suppositum omninò per accidens se habeat respectu alterius, nec ex vtroque resultet aliquid vnum per se, sed neque pendeat ab alio secundùm suam integritatem: vnde fit, vt vnum non possit pro altero exigere dispositiones illas diuersas. Sed intra idem tamen suppositum omnes partes sunt inadæquatæ, & per se vniuntur; ideóque potest vna exigere illas dispositiones sibi vel alteri comparti, quod est exigere illas indeterminatè. Ad formam igitur argumenti distinguitur maior. Ideò dicimus differre inter se formam equi & bouis, quia diuersas habent operationes, & constituunt diuersa suppositа, concedo; si enim essent in eodem supposito, non arguerent diuersæ dispositiones diuersitatem formarum.

Tertia obiectio.

Obiicitur tertiò. Non repugnat anima constans ex huiusmodi partibus heterogeneis: ergo illa debet admitti; sic enim explicatur faciliùs, quare diuersas exigat dispositiones in diuersis partibus. Denique videmus aliquando, quod si in materiam oculi dispositiones carnis introducantur, non potest deinde recuperari dispositio propria oculi: ergo signum est, non mansisse ibi formam oculi.

Respondeo, quidquid sit de possibilitate illius animæ, quæ partes habeat heterogeneas, nego necesse esse vt animæ materiales huiusmodi sint. Sunt autem dispositiones quædam in viuentibus, quæ nequeunt produci nisi per virtutem seminalem; ideò illæ semel amissæ, non recuperantur; nam etsi possit homo nutriri, & augere carnem, si tamen abscindatur ei auris, vel digitus, non poterit illa recuperare: si ergo in oculum introductæ fuerint dispositiones carnis, non possunt dispositiones oculi restitui, quia pendent à virtute formatrice seminis.

SECTIO II.

De inæqualitate substantiali animarum.

IDem quæri potest de omnibus formis, imò de omnibus speciebus & indiuiduis; sed de animabus tamen præcipuè disputari solet, primò de possibili, vtrum animæ diuersæ speciei esse possint æquales inter se; & vtrum animæ eiusdem speciei A esse possint substantialiter inæquales. Secundò de facto, vtrum animæ eiusdem speciei æqualem habeant perfectionem.

§. I.

Vtrum animæ diuersæ speciei esse possint æquales.

IN primis supponendum est, quid sit aliqua duo esse inæqualia, vel æqualia; esse similia, vel dissimilia. Inæqualia illa sunt, quorum vnum est maius, & alterum minus; seu quorum vnum plus habet perfectionis, quàm aliud. Æqualia, quorum vnum non plus habet perfectionis, quàm aliud. B Similia illa sunt, quæ ab intellectu concipi possunt vnico conceptu; dissimilia, quæ non possunt: possunt ergo, vt patet, aliqua duo esse dissimilia, & tamen æqualia. In diuinis paternitas & filiatio sunt dissimiles; & tamen æquales.

Dico primò, posse animas diuersæ speciei æqualem habere perfectionem, ita vt vna non sit perfectior, nec magis æstimabilis quàm altera. Contrarium sentiunt Suarez *disp.29. sect.3.* Vasquez *1.p. disp.121. à n.11.* Conclus. affirmativa.

Ratio tamen est. Primò, quia in diuinis, vt dixi, patet diuinas personas esse diuersas inter se & dissimiles; cùm tamen nulla sit inter eas inæqualitas. Deinde aliud est esse dissimile, aliud inæquale; ideo in moralibus res sæpe diuersæ sunt, quæ tamen æqualiter amantur & æstimantur. Et demùm C fatetur Suarez, nulla ratione ostendi posse, quod illud implicet. Probatio.

Obiicitur primò, tradi pluribus locis ab Aristotele, quod species rerum sunt sicut numeri; sed certum est, numeros omnes eo ipso, quod diuersi sunt, esse inæquales: ergo species rerum semper sunt inæquales. Primo obiicitur.

Respondeo verum fortassis esse, quod species rerum, quæ nunc sunt, omninò sunt inæquales & similes numeris: non est verum de possibilibus.

Obiicitur secundò. Duæ quantitates diuersæ quantitatiuè sunt inæquales inter se: ergo duæ animæ diuersæ essentialiter sunt inæquales essentialiter. Secundo obiicitur.

Respondeo negando consequentiam, quia D quantitates non habent vllam dissimilitudinem, nisi inæqualitatem; ideò mirum non est, quod quoties duæ qualitates habent dissimilitudinem, habeant etiam inæqualitatem. Essentiæ verò rerum habent aliquam dissimilitudinem, quæ non sit inæqualitas, vt probatum est; ideò non valet argumentum à qualitate ad alias essentias rerum.

Obiicitur tertiò. Ea quæ inæqualiter distant à non ente, sunt inæqualia: sed omnes species inæqualiter distant ab ente, alioqui non erunt diuersæ: ergo illæ sunt inæquales. Tertia obiectio.

Respondeo, maiorem, & minorem falsas esse; E potest enim aliquid habere plura prædicata essentialia, quàm aliud; & tamen esse imperfectius alio; nam Angelus habet pauciora prædicata essentialia quàm homo, & tamen est eo perfectior. Deinde falsum est, quod omnes species inæqualiter distent à non ente; quia impossibile est, vt aliquod genus non habeat sub se plures species æqualiter distantes à non ente, ideſt æqualem habentes numerum prædicatorum essentialium.

§. II.

§. II.

Vtrum animæ eiusdem speciei esse possint inæquales substantialiter.

MAior in hoc posteriori puncto est difficultas, & varietas sententiarum, aliis negantibus, aliis affirmantibus, posse duo indiuidua similia essentialiter & specificè, inæqualia tamen esse substantialiter & entitatiuè.

Conclusio affirmans. Dico secundò, esse probabilius, quod indiuidua eiusdem omninò speciei, & formaliter ac essentialiter similia, possunt esse inæqualiter perfecta materialiter & entitatiuè substantialiter. Ita docent cum multis veteribus Suarez *disput.5. sect.2 num.35.* Ariaga *disput.1. n.229.* & sæpe indicant Arrubal, Herice, Delugo. Quod antequam probem,

Perfectio specifica. Obserua duobus modis posse aliquid esse alio perfectius substantialiter: primò formaliter & specificè: secundò materialiter & entitatiuè. Tunc aliquid formaliter & specificè perfectius est quàm aliud, quando habet operationes circa diuersa & perfectiora obiecta formalia: tunc vnum materialiter & entitatiuè alio est perfectius, quando habet operationes perfectiores circa eadem obiecta formalia. Quemadmodum duo circuli, aureus, & ligneus, in ratione circuli & formaliter sunt æquales; sed materialiter & entitatiuè inæquales sunt. Eodem modo in qualibet anima duplex cogitari potest differentia. Prima formalis & specifica, in qua conueniunt omnes animæ, quæ habent operationes terminatas ad eadem obiecta formalia: differunt autem illæ, quæ habent operationes terminatas ad diuersa obiecta formalia. Secunda differentia est materialis & entitatiua, in qua conueniunt omnes animæ, quæ habent operationes æquè perfectas circa eadem obiecta formalia. Differunt verò illæ, quæ habent operationes circa eadem obiecta formalia, sed inæqualiter perfectas. Priorem illam differentiam vocari video à Doctoribus specificam; alteram verò indiuidualem. Ego magis vocauerim materialem & entitatiuam, quia nomen indiuidualis æquiuocum esse posset, cùm ordinariè significet hæceitatem, quæ non potest esse aliquid commune multis; ista verò perfectio materialis esse potest aliquid commune multis indiuiduis eiusdem speciei.

Ratio ergo vnica hæc sit, quia si possunt duo aliqua indiuidua eiusdem esse speciei, & tamen differre pluſquam numero, possunt duæ animæ eiusdem esse speciei, & tamen esse inæquales substantialiter: sed duo indiuidua possunt eiusdem esse speciei, & tamen differre plus quàm numero: ergo duæ animæ possunt eiusdem esse speciei, & tamen esse inæquales substantialiter. Maior euidens est; tota difficultas consistit in minori, quam

Primò sic probo. Duæ species impressæ duarum albedinum distinctarum magis differunt inter se, quàm duæ species impressæ eiusdem albedinis: sed duæ species eiusdem albedinis differunt numero: ergo duæ species duarum albedinum distinctarum differunt plus quàm numero: sed duæ species duarum albedinum distinctarum non differunt specie: ergo duo indiuidua eiusdem speciei possunt differre inter se plus quàm numero. Prima maior probatur, quia illa magis differunt inter se, quæ habent aliquam dissimilitudinem, quam alia duo non habent: sed duæ species duarum albedinum habent vnam dissimilitudinem, quam non habent duæ species eiusdem albedinis, quia species albedinis A, conuenit cum alia specie eiusdem albedinis A, quòd repræsentet albedinem A, in quo non conuenit cum specie albedinis B: ergo magis conuenit cum illa specie, quàm cum alia. Neque dici potest, quod species impressæ duarum albedinum specificè differant, quia species impressæ specificantur per obiecta, quæ repræsentant: sed species duarum albedinum repræsentant obiecta eiusdem speciei: ergo non sunt obiecta diuersæ speciei.

Secundò applicari potest idem argumentum ad actus vitales, & vniones animarum. Cognitio Petri magis differt à cognitione Pauli, quàm ab alia cognitione Petri: sed duæ cognitiones Petri differunt numero: ergo cognitio Petri, & cognitio Pauli differunt pluſquàm numero. Item duæ vniones eiusdem animæ rationalis minùs inter se differunt, quàm duæ vniones duarum animarum: sed duæ vniones eiusdem animæ differunt numero: ergo, &c. Denique cognitio Petri solius non differt specie à cognitione Petri & Pauli, cùm obiecta eiusdem sint speciei: sed cognitio Petri & Pauli est perfectior quàm cognitio solius Petri: ergo cùm non sit formaliter & specificè perfectior, est perfectior materialiter, & entitatiuè.

Tertiò à priori ratio esse potest, quia illa indiuidua, quæ sunt principia operationum perfectiorum circa eadem obiecta formalia, sunt perfectiora materialiter & entitatiuè, quamuis non sint perfectiora specificè: sed non implicat, vt vnum indiuiduum sit principium operationum perfectiorum circa eadem obiecta formalia: v. g. non implicat vt anima vna secluſis organis exigat operationes perfectiores circa eadem obiecta formalia, quàm alia anima: ergo potest anima vna esse perfectior materialiter & entitatiuè quàm alia anima eiusdem speciei.

Prima obiectio. Obiicitur primò. Si in substantia animæ Petri reperitur aliquis gradus substantialis, qualis non est in substantia animæ Pauli, sequitur quod animæ istæ differunt specie: sed si animæ istæ differunt substantialiter, datur aliquis gradus in anima vna, qui non est in altera: ergo animæ istæ specie differunt. Probatur maior. Quotiescunque aduenit alicui nouus gradus substantialis, aduenit noua differentia specifica: sed anima Petri habet gradum vnum substantialem, quem non habet anima Pauli: ergo anima Petri habet differentiam specificam ab anima Pauli.

Respondeo distinguendo primam maiorem. Si reperitur in anima Petri gradus aliquis essentialis & formalis, qui non sit in anima Pauli, illæ animæ specie differunt, concedo; si reperitur aliquis gradus materialis & entitatiuus, negatur maior. Gradum essentialem & formalem appellaui eum, qui est principium operationum diuersæ rationis, & circa diuersa obiecta. Gradum entitatiuum & materialem eum, qui est principium operationum eiusdem rationis, & circa eadem obiecta, sed perfectiorum: eademque distinctio soluit probationem maioris.

Secunda obiectio. Obiicitur secundò. Ille gradus est propria differentia essentialis ipsius animæ, qui est illi omninò intrinsecus, & constituit ac componit hoc indiuiduum animæ: sed perfectio ista substantialis animæ Petri est illi intrinseca, & ita constituit hanc animam, vt illa non possit concipi sine hac perfectione: ergo illa perfectio est essentialis animæ Petri. Imò illæ duæ animæ inæquales substantialiter

tialiter, necessariò differunt vel essentialiter, vel accidentialiter: non differunt accidentaliter tantùm, alioqui non differunt substantialiter: ergo differunt essentialiter, ideſt specificè.

Respondeo distinguendo primam maiorem. Ille gradus est propria differentia essentialis, qui est intrinsecus & constituit formaliter hoc indiuiduum animæ; ita videlicet, vt sit principium operationum circa diuersa obiecta formalia, concedo maiorem; si constituit tantùm materialiter, ideſt si est duntaxat principium operationum perfectiorum circa eadem obiecta, nego. Hæc autem perfectio, in qua differunt animæ inter se vt inæquales, est solùm materialis, vt sæpe dixi. Deinde nego illam alteram maiorem. Istæ animæ vel differunt essentialiter, vel accidentaliter; neutro enim modo differunt, sed differunt materialiter substantialiter.

Tertia obiectio.

Obiicitur tertiò. Iste gradus perfectionis substantialis necessariò refertur ad vnum ex quinque vniuersalibus, genus, speciem, differentiam, proprium & accidens: non refertur ad genus, speciem, proprium & accidens: ergo refertur ad differentiam: sed omnis differentia est essentialis; prædicatur enim in quale quid, & constituit genus aut speciem: ergo ista perfectio est essentialis animæ.

Respondeo istam perfectionem, in qua differunt animæ duæ vnius speciei, referri ad prædicabile differentiæ: nego autem quod omnis differentia sit essentialis, nam datur differentia indiuidualis, quæ intrinseca est; & tamen non est essentialis, quia Petrus & Paulus non differunt essentialiter. Ista ergo perfectio materialis duntaxat est differentia, non essentialis, nec specifica, vel generica, sed entitatiua & materialis; nec prædicatur in quale quid formaliter, sed in quale quid materialiter.

Quarta obiectio.

Obiicitur quartò. Implicat vt duo aliqua sint inter se æqualia, & inæqualia in aliquo quod est vnum & indiuisibile: sed gradus specificus & gradus iste substantialis sunt aliquid vnum & indiuisibile: ergo implicat vt anima vna sit æqualis alteri animæ secundùm gradum specificum, & inæqualis secundùm gradum istum substantialem.

Respondeo certum esse, quod Petrus & equus æquales sunt, & omninò similes secundùm gradum genericum animalis, & inæquales secundùm gradum specificum, quia gradus genericus & specificus licèt realiter sint aliquid vnum & indiuisibile, virtualiter tamen & æquiualenter inuicem distinguuntur. Idem dico de gradu specifico, & perfectione ista materiali; sunt enim vnum realiter, sed fundamentaliter tamen & æquiualenter plures sunt.

§. III.

Vtrum animæ vnius speciei de facto sint inæquales substantialiter.

A quæstione de possibili transeo ad quæstionem de eo quod est actu; nam posito quod inter animas eiusdem speciei possit esse aliqua inæqualitas substantialis, quæ non sit nisi materialis & entitatiua, meritò quæritur, vtrum tanta illa inæqualitas perfectionis, quæ reperitur inter homines v. g. debeat tribui animabus ipsis, quæ sint inter se inæquales; an verò debeat attribui conformationi organorum & temperamento.

Conclusio.

Dico tertiò, esse probabilius, quod omnes animæ vnius speciei sunt inter se omnino æquales substantialiter, adeò vt tota illa inæqualitas ingeniorum hominum petatur ex sola diuersitate organorum. Ita communiùs censent Scholastici contra Scotum 8. *Metaphysicæ*, q. 1. & Ferrariensem *lib.* 1. contra Gentes.

Ratio autem primò est, quia ideò tantùm asseritur animas hominum esse inter se inæquales in perfectione, quia magna est inter homines inæqualitas operationum; alij enim perfectissimas habent intelligentias, ingenium sagax, promptum, solidum; alij tardum, stolidum, stupidum: hæc ratio non probat inæqualitatem animarum substantialem. Si enim ex inæqualitate illa operationum colligi posset inæqualitas animarum, colligendum etiam esset eandem animam aliquando esse perfectiorem, aliquando imperfectiorem seipsa; experimur enim eosdem homines alia ætate esse in intelligendo acutiores, aliàs hebetiores; imò multos ex morbis & potionibus factos esse omninò stolidos: tantum hoc discrimen operationum eiusdem hominis, tametsi maximum, refertur in sola organa. Compara puerum Aristotelem, cum Aristotele viro & erudito; vtrum tanta est inter homines diuersos inæqualitas, quanta est inter Aristotelem puerum & virum? Hæc diuersitas Aristotelis soli tribuitur organo: ergo tribui potest organo diuersitas operationum, quas habent diuersi homines.

Probatio.

Obiicitur primò. Tunc inter duo indiuidua eiusdem speciei est inæqualitas perfectionis materialis & entitatiuæ, quando vnum operatur perfectiùs quàm aliud: sed diuersæ hominis animæ operantur perfectiùs: ergo illæ sunt inæquales substantialiter.

Prima obiectio.

Respondeo distinguendo maiorem. Tunc inter indiuidua eiusdem speciei est inæqualitas perfectionis entitatiuæ, quando vnum operatur perfectiùs, ita vt illa perfectio diuersæ operationis proueniat ab intrinseca eius virtute, concedo; si autem proueniat ab organo aliquo extrinseco, negatur esse inæqualitatem inter illa indiuidua.

Secunda obiectio.

Obiicitur secundò. Per operationes iudicamus de substantia rei, & vbi sunt diuersæ operationes circa diuersa obiecta formalia, ibi est differentia essentialis: ergo vbi sunt operationes perfectiores circa eadem obiecta, ibi est differentia materialis.

Respondeo negando consequentiam, quia diuersa organa non possunt iuuare operationes circa diuersa obiecta formalia, sed possunt iuuare vt eadem anima operetur interdum perfectiùs, aliàs verò imperfectiùs: sicut idem homo interdum benè, alias praue scribit, si aptum aut incommodum habeat calamum.

Tertia obiectio.

Obiicitur tertiò. Non ex alio capite colligimus viuentia specie diuersa inæqualem habere perfectionem specificam, nisi ex accidentibus diuersæ rationis, quæ in illis experimur: sed intra eandem speciem homines habent accidentia longè diuersæ rationis; nam certè inter quum v.g. & mulum minus discrimen est quàm inter Achillem & Thersitem, siue in ingenio, siue in temperamento: ergo illi animas etiam habent diuersæ rationis.

Respondeo diuersitatem specificam viuentium rectè colligi ex dispositionibus notabiliter diuersis. In diuersis hominibus sunt quidem dispositiones aliquo modo diuersæ, sed non ita notabiliter, vt sufficiant ad diuersitatem specificam animarum, alioqui variarentur etiam animæ in eodem homine, cùm varietur etiam temperamentum.

QVÆSTIO

QVÆSTIO III.

De potentiis animæ.

COnsideraui hactenus Reginam animam in se ipsa; nunc ad satellitium eius inspiciendum deuenio: sic enim potentias eius appellat Philo, de quibus sufficiet duo scire: primò distinctionem earum ab anima: secundò distinctionem earum inter se, & specificationem ab obiectis.

SECTIO I.

Qualis sit distinctio inter animam & eius potentias.

CErtum est, nullam esse posse animam, cui plures non insint potentiæ vitales, ideſt vires & facultates, quæ sint immediata principia operationum vitalium, quia videlicet anima non constituitur viuens, nisi per operationem immanenter productam: necesse igitur est vt facultatem habeat efficiendi tales operationes; quæ facultas quia pro varietate operationum multiplex est, oportet multiplicem quoque potentiam inesse animæ ad vitam vegetatiuam, sensitiuam, & rationalem. Difficultas igitur tantùm est, vtrum facultates huiusmodi & potentiæ immediatè operatiuæ sint qualitates aliquæ superadditæ ipsi animæ; an verò sit ipsamet anima, quæ immediatè per seipsam illa omnia operetur.

Qua in re duas in factiones abiere Schola Thomistica, & Scotistica: ista negat distingui ab anima istas potentias; illa ponit distinctas esse: sed neutra satis efficaciter videtur demonstrare quod contendit: probabilibus enim tantum argumentis ambæ se inuicem impetunt; vnde facilè non est alteri parti adiudicare victoriam, nec omninò tutum ab vna stare.

Distinctio realis nulla est.

Dico primò, probabilius videri, quod anima sola sine vllis qualitatibus superadditis elicit operationes vitales, atque adeò potentias animæ non distingui realiter ab anima. Ita docent cum Scoto Scotistæ omnes, & Nominales, Bonauentura, Lessius *lib.2. de summo bono, n.45.* Hurtadus, Ariaga. Contrarium cum S.Thoma tradunt Thomistæ, Suarez, Vasquez, Auersa, Valentia.

Probatio.

Ratio est, quia non est vllo modo necesse ponere in anima qualitates istas distinctas, si nunquam illæ inueniantur separatæ ab anima, etsi ad omnes operationes vitales necesse sit concurrere ipsam etiam animam; hæc enim duo videntur signa esse sola distinctionis realis inter animam & potentias; illis autem demptis frustra dicentur hæ qualitates esse distinctæ ab anima. Sed manifestum est, potentias omnes animæ inseparabiles esse ab anima, & animam etiam immediatè concurrere ad omnes actus vitales; si enim anima non concurreret per se ipsam immediatè, nunquam experiremur oculum non videre, aurem non audire, quando intellectus v. g. versatur attentiùs in contemplatione alicuius obiecti. Nam quia in aqua v.g. distinctæ qualitates sunt frigus & humiditas, certè cùm vehemens est actio frigoris, non impeditur actio humiditatis. Ita si differunt inter se potentia visiua & auditiua, cùm erit vehemens & attenta operatio potentiæ visiuæ, non hebescet virtus actiua potentiæ auditiuæ. Nec est vllo modo probabile quod aliqui hoc referunt ad defectum spirituum; sic enim deberet fatiscere totum corpus. Ergo non est vllo modo necesse distinguere realiter potentias animæ ab ipsa anima, vt patebit etiam magis ex solutione difficultatum.

Distinctio formalis.

Dico secundò, potentias animæ distingui formaliter ab anima.

Ratio est, quia vt anima distinguatur formaliter à potentiis, satis est quod diuersa sit definitio, & conceptus animæ ac potentiarum: sed diuersa sine dubio est definitio ac conceptus animæ & potentiarum; nam anima vt anima est, ordinatur ad corpus organicum, potentiæ verò ordinantur ad operationes: est ergo inter animam & potentias distinctio saltem formalis. Adde quod potentiæ non possunt distingui formaliter inter se, quin distinguantur formaliter ab anima. Distinguuntur autem inter se potentiæ, intellectus enim & voluntas diuersos habent conceptus, & diuersa obiecta: ergo distinguuntur formaliter ab anima.

Prima obiectio.

Obiicitur primò. Non est maior ratio, cur dicantur formæ omnes inanimæ habere qualitates actiuas distinctas per quas operentur, quàm anima: cur ignis v.g. agat per calorem distinctum, aqua per frigus distinctum: ergo potentiæ animæ tam differunt realiter ab anima, quàm calor differt ab igne, & frigus ab aqua.

Respondeo esse magnum discrimen inter animam, & formas inanimatas, quia potentiæ actiuæ formarum inanimatarum ab ipsis separantur, & sine illis agunt; nam calor separatur ab igne, & sine igne agit: potentiæ animæ, neque separatæ vnquam videntur ab anima, & sine illa non agunt: non ergo comparari possunt cum facultatibus actiuis formarum inanimatarum.

Secunda obiectio.

Obiicitur secundò. Id quod est immateriale distinguitur realiter ab eo quod est simpliciter materiale. Anima non est materialis, potentiæ autem organicæ sunt materiales, quod probo: nam potentia visiua vt visiua, est essentialiter dependens ab organo in operari: ergo est etiam dependens in suo esse; nam operari sequitur esse, & ex operatione colligitur esse ipsius rei.

Respondeo potentias animæ rationalis esse immateriales in suo esse, quamuis operationem habeant pendentem ab organo. Ex operatione adæquata colligitur esse ipsius rei, non autem ex operatione inadæquata: potentia visiua vt visiua operationem habet pendentem ab organo; neque tamen ipsa in suo esse pendet ab organo, quia cùm consideratur vt visiua, non consideratur adæquatè, sed inadæquatè tantùm; cùm eadem anima, quæ potentia est visiua, sit etiam intellectiua: operari ergo adæquatè sumptum sequitur esse, non autem operari sumptum inadæquatè.

Tertia obiectio.

Obiicitur tertiò. Intellectus & voluntas in homine magis distinguuntur ab anima, & inter se quàm distinguantur in Deo: sed in Deo intellectus & voluntas distinguuntur formaliter ab essentia Dei, & inter se: ergo in homine distinguuntur plus quàm formaliter.

Respondeo intellectum & voluntatem in Deo distingui solùm formaliter explicitè, sed formaliter implicitè non distingui ab essentia Dei, vel inter se; in homine autem distinguuntur formaliter, tum ab anima, tum inter se, neque se inuicem includunt formaliter: magis ergo distinguuntur in homine quàm in Deo, vt satis dictum est in tractatu de Deo.

SECTIO

SECTIO II.

An, & quomodo potentiæ inuicem distinguantur, & specificentur ab obiectis.

DIxi potentias animæ realiter identificari cum ipsa anima, & inter se; formaliter autem, idest conceptu, sic distingui, vt concipiatur & definiatur vna potentia, non definita neque concepta altera potentia, cum qua tamen eadem est realiter.

Status controuersiæ.

Quod supponendum magis hoc loco est quàm probandum contra Nominales veteres & nouos, cum quibus latè disputatum est in Metaphysica, & probatum est negari nullo modo posse præcisiones obiectiuas, seu distinctionem rationis cum fundamento in re, in qua vnum concipitur & definitur non concepto formaliter & secundum propriam rationem alio, cum quo tamen identificatur realiter. Id quod ego nec ab ipsis puto negatum iri aduersariis, si conueniant de ipso sensu controuersiæ, quem ipsi prorsus immutant, & aliò detorquent.

Posito ergo quod formali conceptu potentiæ omnes inter se differant, meritò quæritur vnde sumi possit formalis illa distinctio, seu specificatio potentiarum, ratione cuius vna specie differt ab altera, & definitur non definita nec concepta altera: nam illud dicitur specificare aliud, quod constituit illud in tali specie, & illud distinguit à quolibet alio.

Prima conclusio.

Dico primò, potentias animæ specificari non posse intrinsecè per actus & obiecta, sed ad summum extrinsecè, ita vt differentia intrinsecè constituens & distinguens potentias, non sint ipsi actus & obiecta, sed ordo ad actus & obiecta.

Ratio est, quia illud non specificat intrinsecè aliud, quod non est intrinseca & essentialis eius differentia; nihil enim magis est intrinsecum rei, quàm eius essentia: sed actus & obiecta, quæ sunt extrinseca ipsi potentiæ, non sunt intrinseca & essentialis eius differentia: ergo potentia non specificatur intrinsecè per actus & obiecta. Per illud autem aliquid specificatur extrinsecè, cuius differentia essentialis est ordo ad illud. Sed quando dicitur potentias specificari ab actibus & obiectis, significatur tantùm differentiam constitutiuam potentiarum esse ordinem ad actus & obiecta: ergo ad summum potentiæ specificantur extrinsecè per actus & obiecta.

Secunda conclusio.

Dico secundò, potentias animæ nullo modo specificari aut distingui per obiecta materialia, nec per obiecta formalia in ratione rei. Conueniunt etiam in eo omnes Philosophi.

Obiectum formale & materiale.

Obserua enim ex iis, quæ initio metaphysicæ dicta sunt, triplex esse obiectum cuiuscunque potentiæ: vnum per se primò, seu formale, quod primò terminat actum potentiæ, ita vt potentia non ordinetur ad aliquid nisi ratione illius; quo modo sapor est obiectum per se primò gustus. Alterum dicitur obiectum per se, seu materiale, quod potentiam quidem terminat, sed non semper; nec ob id percipitur, quia est tale, vt albedo est obiectum per se visus, sed non primò, quia licèt percipiatur à visu, non tamen quia est albedo. Rursus obiectum illud formale duplex est; alterum ipsius rei in se, quod vocatur ratio *quæ*, scilicet illud quod potentiam primò terminat, vt calor respectu visus, sapor respectu gustus. Alterum ipsius rei, quatenus obiectum est, seu ratio propter quam; quia propter illam potentia tendit ad obiectum ipsum reale. Et hoc sumitur respectu potentiæ, vt visibile in calore, gustabile in sapore. Hoc posito.

Materia non specificat.

Ratio cur potentiæ vitales non specificentur ab obiectis materialibus, facilis est, quia potentiæ diuersæ possunt versari circa idem obiectum materiale; nam eandem albedinem videt oculus, percipit sensus internus, & cognoscit etiam intellectus. Imò voluntas nullum appetit obiectum, quod intellectus non antè cognouerit: ergo id quod specificat & distinguit, non est obiectum materiale. Imò eadem potentia versari potest circa plura obiecta materialia, etiam specie diuersa: idem oculus percipit album & nigrum: idem intellectus ad quodlibet ens suam extendit operationem. Si ergo ab obiectis materialibus peteretur potentiarum diuersitas, tot essent potentiæ, quot sunt obiecta materialia diuersa.

Eademque ratio probat, quod ab obiectis etiam formalibus consideratis in ratione rei non distinguuntur potentiæ; quia certum est quod à distinctis potentiis & distinctis actibus attinguuntur eadem obiecta formalia sumpta in ratione rei. Obiectum v.g. intellectus est verum, & illud idem verum amat voluntas, quia verum est. Calor est obiectum visus, & eundem percipit intellectus, qui cùm sit potentia vniuersalis, attingit obiecta formalia omnium potentiarum inferiorum, & eadem illa voluntas amat vel odit: ergo manifestum est, quod ex obiectis etiam formalibus in se consideratis provt res quædam sunt, non est petenda specificatio potentiarum vitalium, cùm illa pluribus etiam potentiis esse possint communia.

Tertia conclus.

Dico tertiò, potentias specificari ab obiectis formalibus adæquatis sumptis in ratione obiecti. Ita docent communiter Scholastici cum S. Thoma *1. parte, q. 77. art. 5.* contra Scotum & paucos alios.

Obiecta formalia specificant.

Primò dixi specificari potentias ab obiectis formalibus. Ratio est, quia potentiæ non possunt non specificari per obiecta formalia, si referantur essentialiter & transcendentaliter ad obiecta. Si enim referuntur essentialiter, ordo est illis essentialis ad obiecta formalia, sicque id quod extrinsecè specificat, sunt obiecta: sed potentiæ vitales habent essentialem ordinem ad obiecta formalia, sicut potentia passiua materiæ primæ ordinem habet essentialem ad formas; sine obiectis enim implicat cognosci & definiri potentias: ergo ab obiectis formalibus specificantur potentiæ, totaque ab obiectis petitur earum vnitas aut diuersitas. Adde quod totum munus, & totus finis ad quem ordinantur potentiæ, est tendentia in obiecta: ergo in illa obiecta ordinantur potentiæ, & per illa specificantur, sicut instrumenta artis intrinsecè ordinantur ad opus aliquod faciendum. Deinde nihil est excogitabile, à quo potentiæ possint specificari præter obiecta & actus; nam omnes illæ fluunt ab eadem anima: ergo non specificantur à principio à quo sunt. Eademque ratio probat actus specificari ab obiectis, non autem à principiis productiuis, vt in Theologia sæpe probatum est, quia possunt ab eodem principio prodire actus specie diuersi, & actus omnes intrinsecè ac essentialiter ordinantur in obiecta. Neque refert quod actus transcendentaliter etiam referantur ad principia; nam ordo ad obiectum est primarius & specificatiuus; ordo autem ad principium secundarius tantùm est, vt probaui olim.

Obiecta adæquata.

Secundò dixi, potentias specificari ab obiectis formalibus adæquatis, non autem ab obiectis partialibus

tialibus & inadæquatis. Vocatur autem obiectum adæquatum alicuius potentiæ, ratio aliqua, ad quam referuntur, & sub qua continentur omnia quæcunque attinguntur à tali potentia. Verum v. g. obiectum est intellectus; bonum est obiectum voluntatis; coloratum est obiectum visus, quia illa ratio continet quæcunque attinguntur visu; nihil enim videtur quod non sit coloratum. Tunc autem obiectum cognoscitur esse adæquatum, quoties videmus quod si quis priuetur vno actu ex aliquo impedimento vel morbo, priuetur etiam aliis omnibus; & si possit exercere vnum, possit etiam exercere omnes, tunc verè dicimus illos omnes actus spectare ad eandem potentiam: si verò quis vno actu priuetur, non tamen priuetur aliis, tunc verè colligimus illas esse diuersas potentias. Sed meliùs etiam docet Suarez, obiectum adæquatum cognosci ex modo quo potentia obiectum attingit, & ab eo immutatur. In potentiis verò appetitiuis colligitur obiectum adæquatum à posteriori ex potentiis cognoscitiuis, quarum operationes præsupponunt vt ipsæ operari possint.

Obiectum in ratione obiecti.

Tertiò dixi, potentias specificari ob obiectis in ratione obiecti, quæ vocatur, vt dixi, ratio propter quam, vel ratio sub qua: specificatur v. g. intellectus ab ente provt est intelligibile; voluntas ab eodem ente vt est appetibile; calor specificat visum vt visibilis est, quia voluntas appetit ens vt est appetibile, non provt est intelligibile. Intellectus attingit ens appetibile, non provt appetibile; sed provt intelligibile. Quamuis ergo, vt nuper dixi, obiectum formale consideratum in se, in ratione rei sit commune potentiis pluribus, nunquam tamen obiectum in ratione obiecti esse potest nisi vnius duntaxat potentiæ.

Sed difficultas tamen tota est, quid significet obiectum illud in ratione obiecti; quid nimirum significet intelligibile, appetibile, visibile? Si enim significet illud quod potest intelligi, appeti, videri, certè illud non est per quod specificatur potentia, quia est aliquid posterius specificatione potentiæ, & illam supponit; actus enim qui specificatur ab obiecto intelligibili, specificaretur ab obiecto provt terminante actum; quod implicat.

Itaque obiectum intelligibile sumi potest primò formaliter & passiuè, significatque obiectum provt terminare potest actum potentiæ. Secundò fundamentaliter & actiuè, significatque obiectum ipsum provt mouere potest potentiam tali, vel tali modo; est enim virtus obiecti, & proportio ad potentiam mouendam tali, vel tali modo. Et hoc est obiectum formale specificatiuum potentiæ, & actus vitalis; estque aliquid in obiecto prius potentiâ & actu, per quod vtrumque distinguitur & specificatur.

Obiicitur primò. Id quod est constitutiuum & distinctiuum vnius, debet esse aliquid vnum & indiuisibile: sed obiecta vnius potentiæ innumerabilia sunt etiam specie diuersa; nam album & nigrum sunt visibilia specie diuersa; & intelligibilia sunt infinita specie ac numero diuersa.

Respondeo obiecta inadæquata vnius potentiæ esse posse innumera, & specie distincta; sed obiectum formale adæquatum esse necessariò vnum, saltem per intellectum, & indiuisibile in ratione obiecti: v. g. intelligibile ratio est vna & indiuisibilis, in qua conueniunt omnia quæ percipiuntur ab intellectu: eadem est ratio aliarum potentiarum.

A Instabis. Potentia intellectiua est vna specie infima: ergo si specificatur ab obiecto debet habere obiectum vnum specie infima, cùm tamen intelligibile sit vnum genericè.

Respondeo obiectum cuiuscunque potentiæ semper esse vnum specie in ratione obiecti, seu provt peculiarem habet proportionem cum ipsa potentia, cuius actum terminat; posse tamen esse vnum genericè in ratione rei, sic enim intelligibile in ratione rei vnum est genericè, in ratione obiecti vnum est specificè. Neque hinc sequitur, omnes actus eiusdem potentiæ vnius esse speciei; quod est manifestè falsum: nam visio albedinis & visio nigredinis differunt specie. Non, inquam, hoc

B sequitur; nam actus provt comparantur cum potentiis, specificantur ab obiecto in ratione obiecti, & sunt vnius speciei infimæ: provt autem sumuntur secundùm se, specificantur etiam ab obiecto in ratione rei, & sic vnius non sunt semper speciei; visio enim nigri, & visio albi specie differunt.

Obiicitur secundò. Si actus & potentiæ, imò & habitus specificentur ab iisdem obiectis formalibus, sequitur quod actus & potentiæ sunt eiusdem speciei.

Respondeo, potentias specificari ab obiectis per modum principij, actus specificari ab obiectis per modum tendentiæ; vnde specie differunt: habitus autem nunquam habent eadem obiecta

C formalia potentiarum.

Obiicitur tertiò. Potentiæ non specificantur per obiecta, si totum & adæquatum obiectum vnius potentiæ attingatur per aliam potentiam: sed totum & adæquatum obiectum intellectus, nempe verum & intelligibile, sic attingitur à voluntate, vt illud sit motiuum actus voluntatis; nam voluntas amat formaliter verum, quia verum est: ergo motiuum actus voluntatis est motiuum actus intellectus. Similiter nulla est excogitabilis ratio in obiecto vllius potentiæ, quæ non attingatur ab intellectu & à voluntate; cognosco enim colorem & amo illum vt visibilis est; sonum vt est audibilis, & sic de cæteris: ergo, &c.

D Respondeo, posse quidem obiectum formale ac motiuum vnius potentiæ attingi ab altera potentiâ tanquam obiectum materiale; imò etiam tanquam obiectum formale in ratione rei; sed non posse attingi tanquam obiectum formale in ratione obiecti: v. g. voluntas potest amare obiectum verum, quia est verum, provt verum illud est bonum & appetibile, non præcisè vt verum est. Quod enim est obiectum materiale vnius potentiæ, potest esse obiectum formale alteriùs; sed nunquam obiectum formale vnius esse potest obiectum materiale alterius. Verum igitur illud est, totum quod attingit vna potentia, at-

E tingi etiam ab altera; sequitur enim ex hoc, quod obiecta materialia vtriusque potentiæ possint esse eadem: sed non est verum quod attingatur sub eadem ratione formali, quantumvis attingatur illa ratio formalis: v. g. intellectus attingit obiectum visibile, sed non attingit vt visibile: voluntas attingit totum intelligibile, sed attingit illud vt amabile.

Quarta obiectio.

Obiicitur quartò. Obiectum illud in ratione obiecti necessariò significat obiectum provt potest causare actum, mouere scilicet potentiam ad talem actum; atque ita includit necessariò ipsum actum: ergo si obiectum in ratione obiecti est id quod specificat actum, actus ipse specificat seipsum: intelligibile v. g. significat obie-

actum provt mouere potest intellectum ad intellectionem, sicque datur circulus vitiosus, & petitio principij.

Respondeo negando quod obiectum in ratione obiecti contineat actum in suo conceptu; nam intelligibile v. g. significat obiectum provt mouere potest potentiam modo ipsi proportionato; modus autem ille non significat directè actum, sed vim obiecti ad fundandum actum; atque adeò illum non includit nisi obliquè tantùm, & indirectè.

QVÆSTIO IV.

De actu vitali generatim.

EXplicatis potentiis vitalibus, duo sunt de actibus earum vitalibus scitu digna: primò quidditas actus vitalis: secundò causa, per quam actus producitur, vel etiam diuinitus produci potest.

SECTIO I.

Propria ratio, & quidditas actus vitalis.

Definitio actus vitalis.

DEfinitur actus vitalis, is qui manet in principio à quo est, postquam illud est perfectum in suo esse connaturali: sic enim constat ex dictis prima quæstione de propria ratione vitæ. Ex ea verò definitione triplex circa vitalitatem ipsius actus enascitur difficultas: prima, vtrum in omni actu vitali sit necessariò terminus aliquis realis productus de nouo: secundò vtrum reperiatur etiam actio à termino distincta: tertiò vtrum actus vitalis in vtroque consistat, an in altero eorum.

§. I.

Vtrum omnis actus vitalis habeat terminum aliquem intrinsecum, & actionem distinctam.

OMnis actus vitalis operatur circa aliquid, quod vocatur eius obiectum: sed quidam actus vitales producunt entitatem illius obiecti sui, quales sunt omnes actus vegetatiui: alij non faciunt obiectum suum, sed illud supponunt iam factum; huiusmodi sunt omnes actus cognoscitiui, & appetitiui, quorum obiectum est extrinsecus eorum terminus.

Status controuersiæ.

Difficultas est ergo de actibus istis, quibus obiectum cognoscitur aut appetitur; vtrum præter extrinsecum illud obiectum producant etiam immanenter aliquem terminum, qui sit vera qualitas, v.g. intellectus producat intelligendo verbum aliquod mentis, quod sit expressa imago obiecti cogniti; oculus videndo pingat eorum imaginem quæ videt, & sic aliæ omnes potentiæ cognoscendo & amando producant in subiecto suo, vel seipsis veras qualitates; an verò actus cognoscitiui, & appetitiui sint duntaxat actiones omninò puræ, per se immediatè pendentes à potentia vitali, sine vllo alio termino reali.

Conclusio affirmans.

Dico primò, nullum esse actum vitalem cognoscitiuum aut appetitiuum, per quem non producatur de nouo aliqua qualitas realis, quæ in potentiis cognoscentibus dicitur species expressa, & in intellectu verbum mentis, in appetitiuis pondus & impulsus in obiectum. Ita docet commune Theologorum suffragium, à quibus non pauci discedunt Thomistæ.

Prima ratio.

Primò enim ratio generalis est, quia omnis actio vt sic est fieri; omne autem fieri est necessariò fieri alicuius termini; quomodo enim erit fieri si nihil fiat: ergo omnis actio etiam vitalis habet terminum productum de nouo. Neque vlla potest afferri ratio, cur actio transiens habeat necessariò terminum; actio verò immanens non habeat. Confirmatur primò, quia vbi est dependentia, ibi est aliquid dependens; dependentia enim est alicuius dependentia: omnis actio est dependentia: ergo in omni actione est aliquid dependens, siue terminus. Similiter vbicunque est aliquid factum vt quo, debet esse aliquid factum vt quod: omnis actio fit vt quo: ergo debet etiam aliquid esse factum vt quod: ergo habet terminum.

Secunda ratio.

Secundò de actibus cognoscitiuis probari specialiter potest, quia omnis cognitio est assimilatio potentiæ cum obiecto, vt dicetur 4. *disput.* sed omnis actus cognoscitiuus est cognitio: ergo omnis cognitio est productio similitudinis. Omnis autem imago est vera qualitas: ergo cognitio est productio qualitatis.

Prima obiectio.

Obiicitur primò Aristoteles 9. *Metaph. textu* 16. dicens, quasdam esse actiones, quarum nullum aliud opus est præter ipsam actionem: loquitur autem ibi de actibus cognoscitiuis, & appetitiuis: ergo in illis nihil fit præter ipsam actionem.

Respondeo Aristotelem eo loco velle duntaxat, quod actiones cognoscitiuæ non habent aliquod opus, quod post ipsas maneat, quale habent actiones transeuntes; sed non negare tamen, quod habeant aliquod immanenter productum, quod etiam illis cessantibus omninò cessat.

Secunda obiectio.

Obiicitur secundò. Si actio cognoscitiua quælibet necessariò habet terminum productum de nouo, erit etiam necesse vt motus localis, qui est verum fieri, & dependentia, terminum habeat productum de nouo, quod tamen 4. *Physicorum* negatum est.

Respondeo motu etiam locali produci aliquid reale, videlicet fluxum in spatio; qui non est tamen aliquid distinctum à motu, quia motus actio est purè adductiua. Cognitio verò non solùm producit terminum, sed terminum etiam distinctum, vt statim dicam, quia cognitio actio est assimilatiua potentiæ cum obiecto, atque adeò actio est productiua.

Tertia obiectio.

Obiicitur tertiò, cognitiones esse actiones à natura institutas, vt per eas vniantur potentiæ cum obiectis suis, non autem vt per eas aliquid producatur; cognitio enim tendentia est in obiectum: cognitio ergo nihil producit in cognoscente nisi seipsam.

Respondeo cognitionem, quæ vnio est potentiæ cum obiecto, non posse fieri sine productione alicuius qualitatis, quæ sit nexus potentiæ, ex eo quod illam vniat cum obiecto.

Secunda conclusio.

Dico secundò, actionem qua producitur qualitas terminans actum vitalem, esse modum ex natura rei ab illa qualitate distinctum. Contra Valquem, Ouiedum, & alios non paucos, qui volunt qualitates illas vitales immediatè seipsis egredi ab agente absque actione aliqua media distincta.

Ratio est, quia nulla videtur esse causa sufficiens propter quam aliæ actiones distingui debeant à terminis,

minis, istæ verò non debeant distinguì; tota enim ratio propter quam dicantur actiones aliæ distingui, est quia possunt illæ fieri ab agentibus diuersis, immutato manente termino. Qualitas autem per actum vitalem producta pendere potest à diuersis agentibus; fieri enim potest ab habitu, vel sine habitu: fieri potest per illam, vel per aliam speciem impressam; imò fieri potest à solo Deo, vt statim dicam: ergo actio productiua huius termini est modus ab eo termino distinctus.

Prima obiectio. Obiicitur primò. Id quod essentialiter pendet ab agente, pendet ab eo immediatè per seipsum; quod enim est essentialiter tale, seipso est tale. Actus vitalis pendet essentialiter ab agente; actus enim vitalis non potest fieri nisi à viuente: ergo actus vitalis pendet per seipsum immediatè.

Respondeo duo esse in actu vitali, actionem & terminum: actio pendet essentialiter ab agente, pendetque per seipsam immediatè: terminus autem non pendet essentialiter; potest enim fieri à Deo solo, fieri potest per aliam speciem impressam, per habitum, vel sine habitu. Terminus ergo non pendet immediatè per seipsum ab agente, sed pendet mediante actione. Quomodo autem verum non sit, quod immediatè per seipsum pendeat id quod pendet essentialiter, patet ex dictis *tract.* 2. quando egi de creatione.

Secunda obiectio. Obiicitur secundò. Vbi nullum est signum separabilitatis, ibi non est vllum signum distinctionis: sed non habemus signum vllum separabilitatis termini huius ab actione qua producitur: ergo non habemus signum vllum distinctionis.

Respondeo sufficiens esse signum separabilitatis, quia hic terminus omninò idem manens fieri potest ab alio agente; potest enim fieri per aliam speciem impressam, & per alium habitum.

§. II.

Vtrum actus vitalis essentialiter includat actionem, & terminum.

Controuersia. CVm ergo ex his duobus certum sit, integrari actum vitalem termino & actione, statim quæritur, vtrum illa duo ingrediantur conceptum essentialem actus vitalis; an verò actio tantùm, aut terminus tantùm. Censent videlicet multi Recentiores, actum vitalem potentiæ cognoscentis & appetentis formaliter consistere in solo termino producto; actionem autem productiuam non ingredi conceptum istum essentialem: ita enim censent Suarez *lib.* 1. *de Trinit. cap.* 6. *n.* 5. Vasquez 1. *p. disp.* 141. *cap.* 1. & 1. 2. *disp.* 9. Valentia 1. 2. *disp.* 1. *q.* 8. *puncto* 3. Vega *lib.* 6. *in Trident. cap.* 8. Herice *disp.* 45. *cap.* 3. Salas, Granadus, Arriaga. Censent enim esse duo in ipsa intellectione; actionem, quæ vocetur dictio; & verbum mentis quod sit intellectio.

Tertia conclusio. Dico tertiò, actum vitalem formaliter includere actionem simul & terminum, adeò vt neutrum sine altero sit actus vitalis. Ita docent Molina, Hurtadus, Conimbricenses.

Actio. Primò, quod terminus actus vitalis sit de formali eius conceptu, probatur, quia intellectio est quædam assimilatio potentiæ cum obiecto: sed assimilatio includit in suo conceptu formali realem similitudinem: ergo intellectio includit essentialiter & intrinsecè realem similitudinem, seu verbum mentis. Deinde intellectio versatur immediatè circa obiectum illud cognoscendum; actio sola non versatur immediatè circa obiectum, sed circa terminum: ergo actio sola non est tota intellectio.

Terminus. Secundò quod actio etiam formaliter includatur in ratione formali actus vitalis, probatur; quia viuere in actu primo est posse realiter & physicè agere in seipso: ergo vita in actu secundo, seu actus vitalis necessariò dicit actionem physicam & realem; nam vita in actu secundo non est aliud quàm exercitium vitæ in actu primo.

Respondent aduersarij actionem quæ vita est, esse duplicem; alteram physicam, alteram grammaticalem seu intentionalem: vitam autem in actu primo aliam esse principium agendi in semetipso physicè, aliam esse principium agendi in seipso intentionaliter; alioqui Deus non esset viuens, qui non agit in seipso physicè, sed solùm intentionaliter.

Sed contrà. Omnis vita physica includit actionem physicam: sed omnis vita intentionalis est necessariò vita physica: ergo vita intentionalis includit actionem physicam. Probatur minor. Potentia cognoscitiua, & appetitiua sunt vita intentionalis: sed illæ sunt physicè vita: ergo nulla est vita intentionalis, quæ non sit physicè vita. Probatur minor. Illud est vita physica, quod agit in seipso per veram actionem physicam: sed omnis potentia cognoscitiua creata agit in seipsa per veram actionem physicam; producit enim in seipsa qualitatem, & agere in seipso est formaliter viuere: ergo nulla est potentia cognoscitiua, quæ non sit vita physica, provt est cognoscitiua; nam provt est vita physica, non est vita vegetatiua: ergo est vita cognoscitiua. Sicut ergo scribere non dicit solos characteres, nec solam eorum formationem, sed vtrumque simul; sic etiam cognoscere dicit expressionem imaginis, & ipsam imaginem expressam.

Prima obiectio. Obiicitur primò. Sola actio grammaticalis, seu tendentia in obiectum, quæ licèt actio non sit, explicatur tamen nomine actionis, sufficit ad constituendum hominem verè intelligentem & appetentem: sed solus terminus productus est actio grammaticalis, & tendentia in obiectum, etiam præcisa actione physica: ergo ille solus sufficit ad constituendum actum vitalem. Probatur maior & minor. Illud sufficit ad constituendum actum vitalem, & est tendentia in obiectum, quod constituit Deum vitaliter intelligentem: sola species expressa constituit Deum vitaliter intelligentem: ergo illa sufficit ad constituendum actum vitalem.

Respondeo negando, solam illam qualitatem, præcisa actione physica esse actionem grammaticalem & vitalem tendentiam in obiectum; si enim illa præscindatur ab actione physica, est imago purè mortua obiecti, neque debet vocari actio, aut explicari nomine actionis; si enim poneretur à Deo in intellectu, non tenderet intellectus in obiectum. Ad probationem ergo respondeo negando, quod Deus per solam speciem expressam constituatur intelligens; nam in Deo, quamvis non sit actio vlla distincta, reperitur tamen actio & terminus æquiualenter, & ex illis duobus denominatur realiter intelligens. Est igitur in Deo vita intentionalis, & vita physica, non per actionem formalem accidentalem, sed per veram actionem substantialem æquiualentem actionibus creatis.

Secunda obiectio.

Obiicitur secundò. Illud solùm est tota cognitio, quòd solùm est tota repræsentatio obiecti: species expressa sola est tota imago & repræsentatio obiecti: ergo illa sola est tota cognitio. Probatur maior. Illud denominat intellectum intelligentem, seu repræsentantem obiectum, per quod obiectum repræsentatur: sed per solam speciem expressam obiectum repræsentatur: ergo intellectus per solam speciem expressam denominatur intelligens.

Respondeo negando primam maiorem; nam illud non est tota cognitio, quod est tota imago obiecti; cognitio enim præter imaginem dicit etiam expressionem illius; sicut scriptio præter characteres, dicit illorum formationem. Ad probationem distinguo maiorem. Per illud redditur intellectus intelligens, seu repræsentans obiectum, per quod obiectum repræsentatur tantùm formaliter, nego maiorem; per quod obiectum repræsentatur actiuè simul, & formaliter, concedo. Intellectio enim est repræsentatio actiua simul, & formalis.

Tertia obiectio.

Obiicitur tertiò. Si cognitio includit formaliter actionem: ergo cognoscere est agere: consequens est absurdum, quia si cognoscere est agere, cognosci est agi, & sic obiectum agitur dum cognoscitur; & verbum per actionem cognoscitur: quæ omnia sunt falsa. Consequentia est euidens, quia actio tribuit necessariò suum effectum, qui est agere, & agi: cognitio est actio: ergo cognosci est agi.

Respondeo verum esse, quod cognoscere est agere terminum intrinsecum, non autem obiectum ipsum; vnde cognosci est agi. Verbum mentis repræsentans obiectum, non est agi obiectum ipsum; actio enim tribuit termino intrinseco denominationem acti, non denominationem cogniti. Quædam enim verba conueniunt soli termino intrinseco; nam ille solus producitur: quædam soli conueniunt termino extrinseco, vt cognosci, cogitari; per loquutionem enim non repræsentatur verbum, sed obiectum, sicut victor per actionem qua intrinsecè producit imaginem, denominat obiectum victum; imaginem verò productam intrinsecè.

Quarta obiectio.

Obiicitur quartò. In diuinis Pater Æternus intelligit per solam actionem productiuam Verbi, non autem per ipsum Verbum, alioqui Spiritus sanctus non intelligeret, quia non producit Verbum: ergo Verbum non est intellectio, sed actio sola productiua Verbi. Deinde viuere est immanenter operari: ergo vita actualis est operatio immanens. Vegetatiua enim viuunt ex eo, quod operantur immanenter; terminus enim vitæ vegetatiuæ non spectat intrinsecè ad actum vitalem.

Respondeo non esse paritatem inter Deum & creaturas; Verbum enim in Deo non est intellectio, quia Deus non producit Verbum ex defectu intellectionis, sed ex eius fœcunditate; nam verbum est origine posterius, quàm intellectio. Creatura verò producit Verbum ex defectu intellectionis; ideò verbum in creaturis est ipsa intellectio, saltem partialiter. Cùm dicitur quod viuere est immanenter operari, non sola significatur actio cum negatione termini, sed actio simul & terminus, in qualibet vita, etiam vegetatiua.

SECTIO II.

De causa productiua actus vitalis.

Posito quod potentiæ animæ non sint realiter distinctæ ab anima, vt nuper probatum est, non est difficile statuere de causa per quam immediatè actus vitalis producitur. Sed in sententia tamen receptissima, quæ potentias animæ distinguit ab anima, grauiter controuerti potest, vtrum actus vitalis à sola potentia immediatè producatur; an verò etiam anima immediatè ad illum influat. Esse autem necesse vt anima etiam per se influat, satis probatum est eo loco. Et confirmari adhuc etiam potest, quia si anima non concurreret immediatè per seipsam ad bonos aut malos actus, anima ipsa non esset digna odio aut amore, pœna vel præmio, vituperio vel laude; nemo enim illa omnia meretur nisi ob id quod ipse fecit, & ob id quod potest impedire: si autem solæ agunt potentiæ, anima ipsa non facit bonum aut malum opus, neque illud potest impedire: sicut si calor esset liber ad calefaciendum, aut non calefaciendum, nemo vituperandum esse putaret ipsum ignem, si calor non calefaceret; sicut etiam peccatum filij nunquam tribuitur patri, qui non potuit illud impedire. Et sanè si diuinitus anima separata esset à suis potentiis, illæ autem peccarent, certè voluntas sola rea esset, non autem anima: sed quando anima est coniuncta suis potentiis non magis influit immediatè quàm si esset separata: ergo non magis est laudabilis vel vituperabilis. Deinde non est facile dicere quomodo sola sympathia & radicatio potentiarum in eadem anima sufficiat vt intellectu aut imaginatione aliquid cognoscente in ipso capite, appetitus qui est in corde statim exardescat, vt vulnerato pede statim sensus communis id percipiat, & appetitus ob id doleat, Illa enim sympathia, tametsi negari non potest, tamen si anima nihil prorsus percipit aut sentit, videtur incredibilis. Neque retorqueri potest argumentum pro animabus brutorum, quæ sunt diuisibiles, & tamen vulnerato equi pede, statim totum animal sentit & dolet; nam tametsi partes illæ diuersæ sunt, componunt tamen eandem animam & vnitæ sunt; ideoque mirum non est, quod inter eas talis sympathia reperiatur, vt vna parte læsa, pars altera eiusdem animæ id percipiat.

Posito ergo quod causa naturaliter productiua cuiuslibet actus vitalis, non sit nisi anima, cuius potentiæ non sunt realiter aliud ab ipsa, meritò quæritur, vtrum per diuinam potentiam actus vitalis effici possit ab alio quàm à potentia vitali; v. g. vtrum mea intellectio effici possit à Deo solo, & poni vel in meo intellectu, vel in lapide.

Triplex controuersia.

In qua difficultate apud omnes Doctores, tum Philosophos, tum Theologos celeberrima tria video quæri posse. Primò vtrum actus vitalis sumptus formaliter, v. g. visio, vel intellectio, produci possit à Deo solo in aliquo subiecto quod diceretur videre aut intelligere. Secundò vtrum produci possit à solo Deo terminus actus vitalis, & poni vel in proprio subiecto, vel in extraneo. Tertiò vtrum illud subiectum, in quo esset positus ille terminus, esset reuerà intelligens, aut videns.

Dico primò, actum vitalem sumptum formali-

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ter vt vitalis est, non posse vlla ratione produci à Deo solo, sed necessarium prorsus esse vt potentia vitalis ad eum effectiuè influat.

Prima conclusio.

Ratio est, quia actus vitalis, vt vitalis est formaliter, ille dicitur, qui producitur immanenter in eo principio à quo fit: sed si producatur effectiuè à solo Deo, non manebit in eo principio à quo erit; fiet enim à Deo, & producetur in intellectu, vel in lapide: ergo actus vitalis, formaliter vt vitalis, produci non potest à solo Deo.

Secunda conclusio.

Dico secundò, terminum cuiuscunque actus vitalis posse mortuo modo fieri à solo Deo; tum in proprio subiecto, tum in quocunque alio extraneo. Ita docent cum Scoto, Durando, Ochamo, Suarez *disput.* 48. *sect.*2. *num.*12. & sæpe alibi, Lessius *lib.*1. *de summo bono*, *num.*40. contra Vasquem *prima secundæ*, *disput.*9. *cap.*4.& plures alios.

Probatio.

Ratio est, quia dupliciter considerari potest terminus actus vitalis, v. g. verbum mentis: primò solitariè ac præcisè, abstrahendo ab actione, per quam potentia vitalis illud producit; & sic est mortua qualitas & imago solùm obiecti, qualis esset imago picta; nec est tendentia in obiectum, vel actio grammaticalis, sed qualitas purè mortua: secundò considerari potest verbum mentis cum actione, qua pendet à potentia vitali operante immanenter, & sic non est solùm imago mortua obiecti, sed est vitalis repræsentatio & tendentia ipsius animæ in obiectum, & vera intellectio. Certum est actionem illam, quâ verbum mentis producitur ab intellectu, essentialiter pendere ab intellectu, neque fieri posse à Deo solo, quia actio necessariò mutatur mutato agente, cùm sit dependentia ab hoc agente.

Quod autem verbum ipsum essentialiter pendeat ab intellectu, nulla sufficiens ratio probat, neque vlla potest afferri contradictio, quæ ostendat illud non posse fieri à Deo, sicut potest produci calor.

Deinde sic probatur. Omnis effectus realis, qui non est modus, & est distinctus ab actione quâ fit, potest separari à subiecto suo, & produci à solo Deo in quolibet subiecto, qui potest solus facere totum quod facere potest cum causis secundis: terminus iste actionum vitalium est realiter distinctus à potentia & ab actione, quâ fit, vt probaui: ergo ille fieri potest à Deo in quolibet subiecto. Probatur maior. Tota ratio cur dicatur calorem produci posse à solo Deo, est quia ille non est modus, & distinguitur ab actione, quâ fit: ergo quiuis modus realis distinctus ab actione quâ fit, si non sit modus, fieri poterit à solo Deo in quocunque subiecto. Quod vltimum addo propter quosdam Theologos, qui fatentur posse à Deo solo produci Verbum mentis in intellectu; negant produci posse in lapide, vel alio subiecto extraneo; quia, inquiunt, redderet illud intelligens: sed hoc non sequitur, vt dicetur statim. Et sanè si verbum mentis productum à solo Deo, est qualitas purè mortua, non video cur Deus mortuo modo possit producere illud in intellectu & non possit producere illud in quolibet alio subiecto.

Tertia conclusio.

Dico tertiò. Verbum mentis à Deo solo productum in lapide, vel etiam in intellectu, nullo modo faceret intellectum intelligentem. Contra Valentiam, Herice, Granadum, qui ex eo quod sentiant intellectionem totam in solo consistere verbo mentis, docent etiam intellectum constitui posse intelligentem per verbum mentis, quod Deus in eo poneret sine vllo influxu effectiuo intellectus.

Probatio.

Ratio tamen primò est, quia vt patet ex prima sectione, actus vitalis formaliter duo includit, qualitatem physicam, & actionem immanenter productam à principio in quo est; si enim desit istud vltimum, non est vita, quæ actio est immanens: ergo si verbum mentis ponatur à Deo solo transeunter operante in intellectu, intellectus non erit viuens per illam qualitatem: sed omnis intellectio est essentialiter vita: ergo illud verbum mentis productum à Deo solo non erit intellectio, neque per illud reddetur intellectus actu intelligens. Deinde, si poni potest in intellectu nihil actu operante verbum hoc mentis, poterit etiam poni extra intellectum in lapide, vt ostendi: ergo lapis reddi poterit intelligens, videns, amans. Similiter poterit oculus audire, auris videre, gustare, olfacere, si Deus ponat in iis speciem expressam illorum sensuum. Imò voluntas intelliget, amabit intellectus, & alia huiusmodi fient plurima, quæ abhorrent à communi sensu Theologorum. Denique sequeretur voluntatem ferri posse in incognitum & illud amare, si Deus infundat illi qualitatem quæ amore producitur. Sequeretur amorem non esse voluntarium essentialiter; imò materiam ipsam primam videre, audire, amare, quia illi vnitur visio, auditio, amor: videre autem, iuxta sententiam quam impugno, non aliud est quàm vniri speciei expressæ.

Itaque tria in visione spectari possunt. Primò species ipsa expressa obiecti: secundò ipsius productio, seu processio, & assidua dependentia à potentia visiua: tertiò eius receptio in eadem potentia. Species illa expressa est vera qualitas, quæ vt sit actus vitalis, constituatque animam viuentem, & videntem, duo exigit. Primò vt procedat à tali potentia vitali tanquam eius germen; v. g. ab oculo, non ab aure; ab intellectu, non à voluntate. Secundò vt in illa recipiatur; vita enim non potest esse aliquid extrinsecum viuenti, sed dicit habitudinem effectus & formæ. Igitur videre non est illa imagine informari, sed est informari vitaliter, idest cum productione ac processione illius ex intimis quasi visceribus.

Corollaria theologica.

Ex quibus solui etiam multæ possunt Theologicæ quæstiones. Primò quod oculus corporeus videre non possit Deum, quia nimirum videre Deum est intelligere; oculus autem sicut non potest amare, sic neque potest intelligere. Secundò quod intellectus creatus non constituatur beatus & videns Deum per visionem increatam ipsius Dei, imò etiam quod ad visionem beatam ipse concurrat intellectus, non autem passiuè solùm se habeat. Idem dico de actibus omnibus meritoriis, ad quos potentia effectiuè influit, alioqui non esset illud exercitium vitale, nec vera cognitio & amor. Denique quod Christi humanitas sanctissima non est intelligens aut volens per intellectionem aut volitionem diuinam, cui non vnitur nisi mediante subsistentia diuina. Fundantur enim hæc omnia in eo, quod actus vitalis debet procedere ab eo principio proportionaro, in quo recipitur.

Prima obiectio.

Obiicitur primò. Implicat esse in subiecto aliquam formam, & non illi communicare suum effectum formalem: termini actionum vitalium cognoscitiuarum sunt veræ formæ:

ergo illi non possunt esse in subiecto, & illi non communicare suum effectum formalem: sed si producerentur illi termini à solo Deo, essent in subiecto cui non communicarent suum effectum formalem: ergo illi termini produci non possunt à solo Deo. Probo assumptum. Effectus formalis termini visionis est reddere suum subiectum videns: sed si Deus produceret terminum visionis in aliquo subiecto, non redderet illud videns: ergo non communicaret subiecto suum effectum formalem.

Respondeo terminum actus vitalis posse considerari vel præcisè secundùm se, vel cum actione prodeunte à potentia vitali. Si consideretur hoc posteriore modo, effectus eius formalis est reddere subiectum, in quo est, intelligens, videns, &c. si autem solus consideretur præcisè absque tali actione, effectus eius formalis non est reddere subiectum videns, aut intelligens, sed reddere subiectum habens mortuam similitudinem obiecti. Semper ergo concedendum est, non posse formam esse in subiecto, quin communicet ei effectum formalem: sed negatur effectum formalem termini intellectionis præcisè sumpti esse reddere subiectum intelligens; hic enim est effectus formalis termini huius & actionis procedentis à principio proportionato, in quo producitur.

Secunda obiectio.

Obiicitur secundò. Illud reddit intellectum intelligentem formaliter, quod formaliter intellectui repræsentat obiectum: sola qualitas, v.g. species expressa, repræsentat formaliter obiectum intellectui; nam illa est imago formalis: ergo illa sola reddit intellectum intelligentem.

Respondeo distinguendo maiorem. Illud reddit intellectum formaliter intelligentem, quod intellectui repræsentat obiectum mortuo modo, nego; quod repræsentat vitaliter, concedo. Intellectio enim non est quæcunque imago, sed est imago viua, per quam intellectus attendit obiectum, & in illud tendit. Species expressa solitariè sumpta non repræsentat intellectui vitaliter obiectum, sed mortuo modo; non enim per eam simpliciter sumptam intellectus attendit ad obiectum, nisi ei accedat actio, per quam illa imago pendeat à potentia vitali, & in illa maneat.

Tertia obiectio.

Obiicitur tertiò. Si hæc qualitas à solo Deo producta non conferret intellectui suum effectum formalem, & non constitueret illum intelligentem, id fieret ex defectu actionis: sed actio non requiritur vt qualitas ista conferat suum effectum formalem; nam aliæ omnes formæ physicæ non indigent consortio actionis, vt conferant suum effectum formalem subiecto; albedo v. g. facit album, secluſa dealbatione: ergo verbum mentis se solo facit intellectum intelligentem. Deinde argumentor. Vt verbum mentis constituat intellectum intelligentem, nihil requiritur præter actionem productam à potentia vitali: sed Deus producit hanc qualitatem per actionem eiusdem omnino speciei & rationis; nam actio specificatur à termino: ergo illa qualitas faciet intellectum intelligentem. Vbi enim omnia sunt eiusdem rationis, effectus formalis esse debet eiusdem rationis; sed hîc omnia sunt einsdem rationis, actio scilicet & terminus: ergo effectus esse debet eiusdem rationis.

Respondeo effectum formalem huius qualitatis duplicem posse considerari. Primus est proprius, nimirum forma in subiecto, & ad illum conferendum non eget consortio actionis: alter est quasi communius actioni & termino, & vt hunc conferat, indiget consortio actionis. Concedo igitur nullam esse formam quæ requirat consortium actionis vt conferat subiecto effectum formalem sibi soli proprium, sed exigit consortium actionis vt conferat subiecto effectum formalem communem termino & actioni. Huiusmodi est verbum mentis.

Deinde distinguo illam minorem. Deus produceret hunc terminum per actionem eiusdem speciei essentialis, concedo; per actionem eiusdem speciei accidentalis, nego. Actio enim, quâ fieret verbum mentis à solo Deo, esset eiusdem speciei essentialis cum ea, quâ producitur à potentia vitali; quia essentialiter actio specificatur à termino: sed actio speciem accidentalem non sumit à solo termino, cùm ab eo solo non denominetur; sed accipit etiam ab agente, quod est principium vitæ coniunctum. Differunt igitur actiones illæ ambæ accidentaliter, quia vna extrinsecè denominaretur vitalis ex eo quod esset immanens; altera denominaretur non vitalis, quia esset transiens: vnde sequitur, quod vitalitas in actione denominatio est extrinseca, ideóque falsum est, quod omnia in vtroque casu eiusdem sunt rationis.

QVÆSTIO V.

De corpore organico, quod anima informat.

Homo corpus.

NOn potest satis intelligi quid sit, & quas proprietates habeat anima, nisi explicetur corpus ad quod informandum tota ordinatur; animat videlicet illud vt vitæ socium, consecrat vt templum, illustrat vt cœlum. Cum hoc socio sola regnat, dedicat se ipsam in hoc templo, radiat in hoc cœlo; regnum enim animæ corpus est, in quo vniuersitatem quandam omnium bonorum natura descripsit, mundumque multiplicem in vnico veluti puncto dedit. Templum est, in quo & donarium, & lampas & æditua, imò & tantùm non Dea ipsa est anima. Cœlum est, in quo tot sunt astra, quot membra, motus varij & continui, etiam dum quiescere videtur, nisi quod & lux eius pulchrior est, & aspectus amœnior, & influxus suauior. Suspexerunt miracula illa iam sæpiùs & accuratè Melitius & Nemesius in libris de homine, Theodoretus *orat.3. de prouidentia*, Basilius *homilia 11. in hexameron*, Ambrosius *lib.6. eiusdem,c.9.& lib.de Noë,c.6.& 7.* Cæsarius *Dialogo 3.* Nyssenus *de opificio hominis c.30.* Chrysostomus *homilia 11. ad populum*, Philo *lib. de plantatione Noë*, & alij plures præter Hippocratem & Galenum. Mihi satis est pro instituta breuitate tria dicere: primò qualis sit structura humani corporis: secundò quænam eius partes informentur animâ, seu de illis partibus comparatis cum animæ: tertiò de illis inter se comparatis.

SECTIO I.

Humani corporis structura & delineatio.

IN hoc igitur pulcherrimo reginæ animæ domicilio, arce rationis, vitæ ærario, vehiculo sapientiæ, humano inquam corpore, duo sunt partium genera: quædam dicuntur similares, quæ videlicet sunt sui vndique similes sensûs æstimatione: quædam

dam dicuntur dissimilares, quæ componuntur ex simplicibus. De vtrisque mihi pauca ponenda sunt.

§. I.

Quænam sint humani corporis partes similares.

A Ligamentum pars est frigida & sicca, mediam inter neruum & cartilaginem naturam obtinens, varios in colligando, continendo, tegendo, & musculis constituendis vsus præstans. Toto videlicet corpore illa inspersa sunt, in eum præsertim vsum, vt ossium & cartilaginum articulationes præsertim laxiores firment & deuinciant; atque vt instar indumenti extrinsecus apponantur ad tendinum tutelam. Viscera suspendunt, tendines suis continent locis, impediunt ne ossis durities tendini noceat, quia strata sunt inter os & tendinem. Ligamenta.

Villi partes sunt frigidæ ac siccæ, albæ, solidæ, oblongæ instar filamentorum, ad motum & carnis custodiam destinatæ. Præcipuum videlicet motuum omnium instrumentum sunt villi, quia tunc musculi, & reliquæ omnes partes mouentur, cùm distenduntur, aut contrahuntur villi ex quibus constant. Varieras eorum est incredibilis, quia toto corpore sparsi sunt, & ex illis alij sunt recti, alij obliqui, alij transuersi, alij duriores, alij molliores. Villi.

Membrana pars est frigida & sicca, lata, tenuis, densa, partes subiectas custodiens, colligans, disterminans. Aliæ sunt legitimæ, aliæ illegitimæ, quæ corpora sunt potius membranosa. Legitimæ aliæ villos habent, aliæ villis carent, & sunt diuiduæ, vt papyri; aliæ tenuissimæ sunt, aliæ crassiores. Numerus earum iniri vix potest. Aliæ sunt fœtus, aliæ editi animalis membranæ. Fœtus sunt chorion, quæ aut fœtum continet aut circuli & coronæ instar ambit. Amnios receptaculum est sudoris, allantoides receptaculum vrinæ. Editi animalis membranæ aliæ sunt vniuersales, quæ aut totum corpus tegunt, vt cutis, & panniculus carnosus; aut inuoluunt omnes partes eiusdem generis, vt omnia ossa tegit à capite ad pedes periosteon, musculos omnes membrana communis musculorum. Aliæ sunt particulares; sic enim cerebrum velant menynges duæ, vna crassa, tenuis altera, quæ velat etiam totam spinam dorsi, & omnes neruos. In thorace grandis membrana costis subtenditur, totamque partem mediam continet. In inferiori ventre peritoneum viscera omnia vt saccis inclusa tenet. Membranæ.

Tendo pars est dissimilaris, constans ex neruis, villis, & ligamentis, quæ sparsa per carnes, in vnam veluti chordam coeunt, vt per eam musculus motum edat; constat enim ex tribus illis partibus, & est præcipuum instrumentum. Confundunt eum aliqui cum ligamento, alij distinguunt cum Galeno & Medicis, quia tendo sensilis est, ligamentum insensile. Et sanè ligamenta similares partes sunt; tendo est pars dissimilaris, constans, vt dixi, ex neruis, villis, ligamentis, & carne. Tendo.

Musculus est pars dissimilaris, contexta ex neruis, tendonibus, venis, arteriis, carne ac tunica propria, vt sit præcipuum voluntarij motus organum. Breuiùs describitur à Galeno, *Corpus neruosum carne permixtum.* Quatuor ergo sunt partes similares in quolibet musculo, neruus, ligamentum, villi, caro fibrosa, quæ præcipuum est voluntarij motus organum. Musculi autem mouentur quadrupliciter; vel enim contrahuntur, vel extenduntur, vel transferuntur, vel tensi manent. Numerus musculorum non est omninò certus, sed communiter tamen existimantur quadringenti quinque. Musculi.

Vena est vas oblongum, rotundum, fistulæ modo excauatum, simplici tunica constans, omni villorum genere interrexta, dicatum continendo, distribuendo Venæ.

Ossa sunt partes similares totius animalis, siccissimæ ac frigidissimæ, genitæ ex seminis crassamento, ad totius animalis figuram, stabilitatem, rectitudinem. Tres singulorum ferè ossium partes sunt. Prima est media pars ossis, cæteris maior, durior & crassior. Secunda est ἐπίφυσις, seu adnascentia, estque os toti ossi annexum, separabile ab osse reliquo: in ossibus medullosis est vice operculi, ne medulla effluat; ex hac oriuntur ligamenta, eo quod sit mollior; non est in omnibus hæc epiphysis; in quibusdam est etiam multiplex. Tertia pars ossis dicitur ἀπόφυσις, seu protuberantia, & eminentia quædam in extrema parte ossis, in eum finem vt ligamenta ossium probè inserantur, & cohæreant, & sint instar propugnaculi aliis partibus. B C

Ossium differentiæ.

Variæ omninò sunt, & mirabiles ossium differentiæ, quæ petuntur primò ex magnitudine, cùm alia sint maxima, alia parua, quædam mediaria: secundò ex figura; quædam enim sunt plana, quædam rotunda, quædam trilatera vel quadrilatera; quædam scaphæ, malleoli, cubi, incudis, stapedis similitudinem referunt. Quædam solida sunt, alia concaua, & medullosa, alia plena foraminibus instar spongiæ. Tertiò à duritie, quartò à motu, quintò à sensu. Numerus ossium variè assignatur à Doctoribus: alij ducenta esse volunt, alij ducenta quadraginta octo; alij trecenta in capite, trunco, & artubus. Denique coniuncturæ ossium reuocantur ad duo capita. Primum est articulatio, in qua duo extrema ossium contigua tantùm sunt, non continua; & hæc iterum est multiplex. Secundum est symphysis, in qua duo extrema ossium continua sunt, vel sine medio, vel cum aliquo medio, neruo, scilicet, carne, cartilagine. Quorum omnium artem elegantissimam pulchrè mirantur & explicant Augustinus *lib. 22. ciuitatis, cap. 24.* Basilius Seleuciæ *orat. 1.* Nyssenus *lib. de opificio hominis.* D

Ossium numerus.

Coniecturæ.

Cartilagines.

Connexa ossibus sunt cartilagines, ligamenta, villi, membranæ, tendones, & musculi. Cartilago est pars similaris, frigida & sicca, ex crassa seminis parte, quæ caloris vi concreuit, genita, ad motuum varietatem, & securitatem, & ad externos impetus retundendos. Quibus verbis quatuor explicantur causæ cartilaginum. Aliæ sunt in capite, aliæ in trunco, aliæ in extremitatibus, omnes incredibili artificio & varietate contextæ. Differunt inter se vel in substantia; nam aliæ sunt duræ, vt larinx; aliæ mediocres, vt epiglottis; aliæ molles, quibus colligantur articuli: vel in figura, vnde alia vocatur annularis, ensiculata, scutiformis: vel in connexione; nam aliæ ossibus adnascuntur, aliæ solitariæ sunt, & illæ omnes diuersimodè connectuntur. Iuuant motus ossium, contusionem & luxationem molliter cedendo impediunt. E

stribuendo & coquendo sanguini. Vbi habes figuram, materiam, & officium venarum, intra quas certum est sanguinem nunquam concrescere, etiam mortuo animali. Innumeræ illæ sunt, sed ad quinque tamen capita reuocari solent; imò ad venam cauam & venam portam; quæ duo sunt corporis veluti flumina, & fontes totius vitæ. Diuiditur vena vtraque in propagines innumeras, quarum descriptio longa esset, & à nostro aliena instituto. A

Arteriæ. Arteria est vas rotundum, oblongum, fistulæ odo excauatum, duplici tunica fibris intertexta constans, deducendis spiritibus, & temperando, ac reficiendo singularum partium calori dicatum. Generatim dici potest tot esse arterias, quot sunt venæ; sed pressiùs tamen tres assignari solent arteriæ: magna arteria, arteria venosa, vena arteriosa; quarum ramos & propagines longum esset describere. B

Nerui. Neruus pars est spermatica à cerebro, aut spinali medulla exorta, interiore parte medullaris, exteriore membranea, spiritûs animalis delator ad sensum & motum. Vbi habetur neruorum ortus, substantia, & officium: per neruos enim omnis perficitur motus, & sensatio; vnde in illis omnis præsertim residet voluptas, & dolor. Commodè diuiduntur in eos qui prodeunt à cerebro, & in eos qui prodeunt à spina dorsi. A medulla cerebri cranio adhuc inclusa septem oriuntur paria, seu coniugationes; optica prima, oculos mouet altera, tertia gustum, quartaque; quinta audit, vaga sexta est, septima linguæ. Adde olfactum, vnde nonem aliqui paria faciunt. A medulla eiusdem cerebri magnum occipitij foramen egressa, & in vertebras delata nascuntur triginta neruorum paria, nempe ceruicis septem, thoracis seu dorsi duodecim, lumborum quinque, ossis sacri sex, à quibus oriuntur nerui artuum. C

Caro. Caro est mollis substantia, rubicunda ex sanguine mediocriter reficcato genita. Quatuor dicuntur à Galeno esse genera carnium propriè dicta; illa scilicet quam describi, caro viscerum,

Adeps. caro cuilibet parti propria, caro glandulosa. Carni annexa sunt primò adeps, pars videlicet oleosior & magis aërea sanguinis, quæ roris instar exsudat è venis, & ad membranas præsertim allabitur. D

Panniculus. Oritur ille non ex frigore, sed ex calore magis remisso, qui habetur pro frigore: secundò panniculus carnosus, membrana nimirum crassissima, vniuersum corpus à capite ad pedes tegens: illa in homine carnosa non est, sed tota neruea & membranea, habetque interiectum adipem; in brutis autem cuti proximè adhæret, ideoque quadrupedum cutis sponte mouetur: in homine immobilis est, quia membrana hæc distat à cute, firmiterque villis annexa est, excepta facie, in qua membrana hæc carnosa est, & ita cuti carneis suis fibris adhæret, vt ab ea separari vix possit, vocaturque latus musculus, ideò in homine solius facie cuti mouetur. E

Cutis vtraque. Tertiò cutis & cuticula. Cutis, seu derma, membrana est omnium capacissima & crassissima, ex seminis & sanguinis permixtione genita, subiectarum partium munimentum; semel deperdita nunquam reparatur, exquisitissimum habet sensum. Cuticula seu epdermis, est tenuissima cutis efflorescentia, insensilis & exsanguis.

§. II.

Quænam sint corporis partes dissimilares.

EX iis igitur partibus veluti cæmentis quibusdam consurgit præstantissima illa moles constans ex multis partibus dissimilaribus, quæ sunt omnes dignitate pares, si artificis ingenium spectes; vsu mirabiles, si spectes necessitatem; nihil enim est in membris vel abundans in tanta copia, vel dissonum in tanta varietate, vel æquale in tanta similitudine. Diuiditur ab Hippocrate in principales quatuor partes, caput, thoracem, & artus.

Quid sine capite est homo, inquit Ambrosius *lib.6. hexameron, cap.9.* cùm totus in capite sit. Princeps videlicet in homine membrum & caput, vt differit mirabiliter eo loco mellitus doctor Cassiodorus *lib. de anima, cap.15.* qui caput appellat animæ tribunal, Lactantius *lib. de opificio hominis, cap.10.* totius diuini operis culmen, Plato *in 2.parte Timæi*, membrum diuinissimum, cui totum corpus connexum Deus parère iusserit. Plinius *lib.11. cap.37.* arcem sensuum. Considerari possunt in eo figura, magnitudo, & diuersæ partes. Capita

Capitis figura sphærica est, non tamen ad Figura. amussim circularis; paulatim enim circa tempora comprimitur, estque oblongum, ita vt anteriorem, posterioremque partem prominentiorem habeat. Posterior pars capacior est, quoniam vertebra dorsi, & spinalis medulla latitudinem efficiunt paulò ampliorem, vt collo velut in æquilibrio insideat.

Magnitudo capitis varia est, sed homini, quàm Magnitudo. cæteris animantibus, multò maior; quia moles cerebri amplior est. Paruum caput semper in vitio est, indicium scilicet præcipitis & temerarij ingenij, ob spirituum paucitatem, qui angusto coerciti spatio, incalescunt sine modo, nec libere exspatiantur.

Diuiditur vulgò in duas partes; anteriorem, Partes. quæ dicitur facies; posteriorem, quæ dicitur caluaria. Partes caluariæ sunt antica, postica, media, & laterales, quæ dicuntur tempora, eo quod canitie annos prodant ætatis. Rursum caluariæ partes aliæ sunt continentes, aliæ contentæ.

Partes continentes, quædam communes sunt, quædam propriæ. Communes sunt pili, cutis, panniculus carnosus, venæ, arteriæ, musculi. Propriæ, pericranium, cranium, menynges duæ, cerebrum, cerebellum. In quibus enucleatè describendis non vacat morari. De cerebri tota conformatione dicam agens de sensu communi.

Vultum à voluntate dictum esse notat Cassio- Facies. dorus *lib.de anima, cap.16.* quia speculum est animæ, ideò soli homini data facies est, cæteris os aut rostra, vt notat Plinius. Diuiditur in partem superiorem & inferiorem; superior continet frontem & supercilia. In parte inferiori sunt quatuor sensuum sedes, oculi, aures, nares, & lingua, de quibus dicam explicans sensuum actus proprios, & organa. Deinde maxillæ, genæ, mentum, in quibus pauca sunt scitu digna.

Thorax appellatur pars illa corporis, quæ à iu- Thorax. gulis extenditur ad diaphragma, à superiore parte clauiculis, infetiore diaphragmate, anteriore sterno, posteriore vertebris dorsi, dextra & sinistra duodecim costis circunscribitur. Figura eius rotunda est, sed oblongior, nec exquisitè globosa, antica

anticâ & posticâ parte latior, quàm in cæteris animalibus, quæ dorsum habent & pectus carinatum. Situs est inter supremam & infimam regionem, vt ab eo in omnes partes viuificus calor diffundatur. Partes aliæ sunt continentes, aliæ contentæ. Continentes propriæ, aliæ molles sunt & carneæ; aliæ osseæ & cartilagineæ, quæ medium locum occupant; aliæ membranosæ. Carneæ sunt mammæ & musculi, præsertim respiratorij. Partes osseæ aut sunt anticæ, aut posticæ, aut laterales. Anterior pars dicitur sternum, seu pectus; posterior dorsum: latera πλευραι, siue costæ. Membranosæ partes sunt πλεῦρα & mediastinum. Partes contentæ sunt cor, pulmones, venæ, arteriæ, neruus sextæ coniugationis, & œsophagus, quibus substernitur diaphragma. Quæ omnia describunt accuratè Medici. Ego dicam de his quantum satis erit, explicans instrumenta nutritionis, respirationis & vocis.

Venter inferior.

Thoraci substratus est venter inferior, cuius partes aliæ sunt continentes, aliæ contentæ: continentes peritoneum & musculi. Contentarum coctioni aliæ, aliæ generationi deseruiunt. Nutritioni seruiunt ventriculus, omentum, intestina, mesenterium, hepar, vesicula fellea, lien, renes, vreteres & vesica, vt patebit ex secunda disputatione, vbi explicabitur nutritio & inseruientia ipsi organa.

Manus & pedes.

Artus vocantur membra ex trunco enascentia: alij ex his superiores sunt, & vocantur manus, quæ à summo humero vsque ad extremos articulos extenduntur: alij inferiores vocantur pedes à coxendicis articulo ad summos digitorum apices. Manus præstantiam pulchrè describit Theodoretus *serm. 4. de prouidentia*: ego libenter vocauerim linguam absentium, memoriam memoriæ, cuius omnia sunt opera vt magistræ, omnia miracula vt dominæ, omnia obsequia vt ancillæ. Diuiditur manus in humerum, cubitum & extremam manum. Pedum partes sunt tres, femur, tibia, pes extremus.

SECTIO II.

De partibus corporis prout comparatis cum anima.

DIxi obiter partes omnes, ex quibus constat humanum corpus: nunc quæritur quænam ex illis partibus animatæ sint, quænam inanimatæ.

Certum autem est, quod informantur animâ, & verè viuunt cor, cerebrum, stomachus, pulmones, lien, renes, caro, cutis membranæ, cartilagines, ligamenta, tendones, fibræ, venæ, arteriæ, nerui; quia in illis operationes sunt vitales, nutritio & augmentatio; imò & sensus: quod idem rectè asserit Ariaga de plumis auium, quia illæ crescunt in omnem partem. Difficultas igitur primò esse potest de humoribus, præsertim de sanguine: secundò de capillis & vnguibus: tertiò de ossibus.

§. I.

Vtrum sanguis & reliqui humores sint animati.

IDest vtrum animam habeant sanguis, pituita, flaua & atra bilis, quibus adiungo medullam ossium, adipem, semen & lac.

Cõclusio.

Dico primò, sanguinem & humores illi adiunctos, pituitam scilicet, & vtramque bilem, esse prorsus inanimatos. Ita docent cum Galeno S. Thoma, & Scoto Suarez, Vasques, Auersa, contra Caietanum, Medinam, Conradum, Hurtadum, Arriagam.

Sanguinis natura.

Obserua primò, sanguinem rectè definiri, *Est humor temperatè humidus, & calidus, naturæ amicissimus.* Primò enim temperies humida est & calida, quia fit ex alimenti substantia magis aërea, pingui, & modicè calida; sicut pituita fit ex aquea, bilis ex ignea, melancolia ex terrea. Deinde intenso calore aduritur sanguis, remisso fit crudior, modico conseruatur. Secundò color sanguinis est rubeus, qui oritur ex opacitate terræ iuncta elementorum aliorum perspicuitati, & concoctioni, ex quorum defectu reliqui humores alterius sunt coloris: sapor dulcis est, odor nullus. Tertiò locus proprius & primarius, in quo sanguis gignitur, est iecur, cui soli primatia vis inest sanguificandi, & ab eo communicatur venis vicinioribus, quæ habent etiam vim coquendi. Venæ autem mesenterij vim habent præparandi, vt nimirum cum minori virium dispendio iecur suum munus obeat; videmus enim rubescere pituitam in venis hepati vicinis, & chylum in meseraicis. Cur autem sanguis extra venas statim concrescat, non concrescat autem intra venas, disputat Fernelius *lib. 6. cap. 7.* neque verò tribui potest nisi insitæ venarum facultati, quæ sanguinem etiam in cadaueribus semper fluidum seruant, extra venas autem statim coagulatur, propter admixtas innumeras fibras, quæ percipi sensu minimè possunt, nisi sanguis calens per linteum transfundatur.

Tres humores.

Obserua secundò, præter sanguinem tres præterea esse humores in corpore, distinctæ ab eo speciei, qui tamen cum ipso sanguine generantur in hepate. Primò enim varietatem quatuor humorum explicat Fernelius *lib. 6. cap. 3.* exemplo recentis musti, in quo est aliquid igneum sursum innatans, quod appellatur flos vini, seu spuma. In fundo fæx est, crassa quædam & terrestris materia. Nondum tamen suaue vinum est, sed adhuc austerum & acerbum propter incocti humoris permixtionem, qui tandem peruincitur, & vinum maturum redditur plenum caloris, & roboris. Idem etiam ostenditur ex quatuor morborum generibus, quæ communiter Medici agnoscunt oriri ex excessu singulorum humorum. Itaque in sanguine concreto, quod albicat, pituita est; quod flauum omnibus supereminet, colera; quod nigricans residet in fundo, melancolia: humor aqueus illis permixtus est serum. Secundò quod humores illi distinctæ sint speciei à sanguine, constat ex diuersitate temperamentorum; pituita enim liquida est substantia, frigida & humida, naturaliter insipida: nullam quidem propriam sedem habet, sed cum sanguine iuncta est, tametsi creditur residere in cerebro, propter temperiem eius frigidam, & humidam: & in ventriculo propter cruditates ciborum. Flaua bilis sicca est & calida, sapore amaro propter coctionem nimiam, colore rubeo & splendido, ac quodammodo flauescente; sed interdum tamen propter serosam humiditatem admixtam lutea euadit & pallida, aliquando cerulea & æruginea. Melancolia frigida est, sicca, crassa, grauis & terrea, fæx ipsius sanguinis, colore nigro, sapore acerbo & acido: valet ad excitandam acrimoniâ suâ famem dum pungit ventriculum, & ad confortandam facultatem retentricem siccitate sua & frigore.

Probatio assertionis.

Ratio cur humores isti omnes sint inanimati, est primò, quia nulla pars viuentis informatur anima, quæ non continuatur cum aliis partibus eiusdem viuentis, quæ pro certo sunt animatæ; si enim anima informaret materias discontinuas, separaretur

à

à se ipsa, neque dici posset vna, cùm esset in materiis discontinuis: sanguis & humores non continuantur cum venis, sed in illis resident tanquam in vasis: neque magis adhæret illis, quàm vinum dolio, in quo continetur; aperto enim aditu æqualiter effluit vtrumque. Deinde per venas deriuatur sanguis, sicut aqua per sulcos in olera deriuari solet: nemo autem dixerit, aquam continuari cum terra & oleribus: ergo sanguis & humores non viuunt.

Deinde id quod est alimentum viuentis, non est viuens informatum anima illius, cuius est alimentum: sanguis est proximum alimentum viuentis, quod nimirum conuertitur immediatè in viuens: ergo sanguis non est viuens. Probatur maior. Omnis conuersio substantialis supponit differentiam essentialem termini à quo, & termini ad quem: nutritio est conuersio substantialis, vt fatentur omnes Philosophi: ergo nutritio supponit differentiam inter alimentum & viuens.

Denique in sanguine non apparet vlla operatio vitalis vegetatiua, vel sensitiua, cùm non crescat, neque nutriatur per [illegible] magis quàm aqua, vel alius quilibet liquor: ergo sanguis non viuit. Eademque ratio probat spiritus, tum vitales, tum animales esse inanimatos; quia scilicet continuitatem non habent cum partibus solidis; neque vllos habent actus vitales, cùm non crescant, neque nutriantur. Dicam autem de illorum motu sequenti disputatione.

Prima obiectio.

Obiicitur primò, sanguinem esse veram partem hominis, & pertinere ad veram illius constitutionem. Patet ex Innocentio III. *in Extrauagante de celebratione Missæ*, vbi docet pertinere quatuor humores ad ea quæ proximè hominem constituunt. Sed quod est pars hominis constitutiua, est animatum: ergo sanguis est animatus. Confirmatur, quia homo sine sanguine mutilus esset: ergo sanguis est pars hominis.

Respondeo, duo esse in homine genera partium. Primum genus earum est, quæ componunt hominis corpus; illæ necessariò sunt viuentes: huiusmodi sunt caro, nerui, &c. secundum genus est earum, quæ non componunt hominem, sed necessariæ tantùm sunt vt illum conseruent, & iuuent operationes vitales; illæ non sunt necessariò animatæ. Humores & spiritus non pertinent ad primum illud genus partium, quæ hominem componunt; sed tantùm necessarij sunt ad conseruationem hominis, & ad operationes eius vitales. Homo carens sanguine mutilus esset, eo quod careret parte ad operandum vitaliter necessaria, non quòd careret parte aliqua componente.

Secunda obiectio.

Obiicitur secundò. Verbum diuinum non assumpsit formam vllam inanimatam: constat autem ex fide, quod assumpsit sanguinem, qui pretium est vitæ nostræ: ergo sanguis est animatus.

Respondeo, Verbum diuinum vniuisse sibi ea omnia, quæ faciunt ad integritatem corporis humani, imò etiam ea quæ faciunt ad ornatum, assumpsit: ergo etiam formam sanguinis, tametsi non est anima.

Tertia obiectio.

Obiicitur tertiò. Nullum est signum vitæ certius, quàm motus localis; sanguis autem discurrit per totum corpus: neque dici potest, dari vim aliquam tractiuam in venis & arteriis, quæ causet motum hunc sanguinis & spirituum; quia si esset vis aliqua tractiua, quæ moueret sanguinem, priores venæ ita illum retinerent, vt ad vlteriores partes peruenire non posset: ergo sanguis est animatus.

Respondeo, motum sanguinis non posse causari ab ipso sanguine, sed causari per vim tractiuam, quæ singulis inest membris, in quibus facultas est trahendi, retinendi & expellendi, prout conducit ad salutem viuentis. Si enim sanguis ipse moueretur ab intrinseco, ille motus deberet fieri cum præuia cognitione & appetitu; debet enim determinari ad motum sursum, & ad motum deorsum; nam in venis alias ascendit, alias descendit: non potest illa determinatio fieri nisi ab extrinseco, vel à cognitione. Nego igitur, quod sanguis retineri debeat totus in venis prioribus, à quibus trahitur tantùm sanguinis, quantùm necesse est; neque impeditur fluxus ad alias partes, à quibus etiam trahitur.

Sequitur ex his primò, medullam ossium esse partem inanimatam, quia illa est nutrimentum ossium; neque differt essentialiter à sanguine, quem dixi esse inanimatum. Dicitur etiam à Medicis communiter adipem esse inanimatum, quia est pars sanguinis frigidior & pinguior, quæ exsudat ex venis, vt ros quidam tenuior. Vnde qui venas habent exiles, faciliùs pinguescunt, quærente scilicet exitum per poros sanguine. Colligitur autem, adipem esse sanguinem, eo quod animalia exsanguia careant adipe, & quia vitæ sunt breuioris animalia magis pinguia.

Sequitur etiam lac & semen non esse animata; lac enim solo colore differt à sanguine, & est alimentum vberum, à quibus proinde differre debet essentialiter. Semen autem non est pars hominis; puer enim integer homo est, neque habet semen. Imò illud excrementum est animalis, non autem aliquid viuens in animali.

§. II.

Vtrum pili & vngues sint animati.

Dico secundò, capillos etiam & vngues esse prorsus inanimatos. Ita docent quoad pilos Suarez, Vasquez, Toletus, contra Hurtadum, Arriagam, & plures è Thomistis.

Obserua primò, multos ob fines conuenienter datos esse capillos humano corpori, vt rectè obseruat Ambrosius *lib. 6. cap. 9.* [Ipse autem vertex capitis, inquit, quàm suauis, quàm gratus, quàm speciosa cæsaries, quàm veneranda in senibus, quàm reuerenda in Sacerdotibus, quàm terribilis in bellatoribus, quàm decora in adolescentibus, quàm compta in mulieribus, quàm dulcis in pueris: alium sexum crinita, alium tonsa non decet. Ex arboribus licet quæ sit humani gratia capitis æstimare. In capite arboris omnis est fructus, ibi omnis est pulchritudo; illius coma nos aut à pluuiis tegit, aut defendit à sole: tolle arbori comam, arbor tota ingrata est.] Quibus verbis exprimitur, datam esse cæsariem homini ad ornatum, & tutelam; adde etiam ad purgationem fuliginosorum excrementorum.

Obserua secundò, materiam ex qua fiunt capilli, esse vaporem quendam crassum, siccum, viscosum, fuliginosum, quem educit calor naturalis resoluens humidum. Maximè autem fiunt in capite, quia illius vaporis copia maior exit è cerebro. Abundat huiusmodi vapor, ideò magis crescunt eorum capilli. Varius capillorum color oritur ex temperie diuersa illius vaporis; nigri enim capilli fiunt quando vapore deusto excrementitia illa materia in perfectam fuliginem elaboratur: flaui, quando materia minùs torretur: albi, quando materia illa magis abundat pituitâ: rufi, quando capillorum materia

materia æqualem habet pituitæ ac flauæ bilis temperiem. Aliam tamen Aristoteles *lib. 5. de generatione animalium, cap. 4.* affert causam canitiei; vult enim illam oriri ex eo quod materia non sit satis digesta & concocta propter defectum caloris.

Crispitudo. Causa ergo canitiei erit primò humidi nutrimentalis paucitas, & imbecillitas; tunc enim putrescere facilè potest, & putrescendo canescere. Secundò permixtio pituitosi humoris, quod ipsum volebat Hippocrates. Tertiò cruditas & incoctio alimenti.

Quærit Aristoteles cur soli homini, non autem reliquis animantibus canities eueniat? Respondetque, quia cutis humana tenuior est quàm animantium reliquorum; ideò parum confert ad tingendos pilos, quos efficit canos humidi aquei abundantia, & incoctio alimenti. In mortuis non canescunt pili, quia nullum de nouo in illis trahitur alimentum. Vide Authorem libri de coloribus, & Scaligerum *exercitatione* 114.

Capillorum crispitudo oritur ex obliquitate pororum, ex quibus materia obliquè truditur; vel ex duritie cutis, quæ propterea impedit ne materia capillorum rectè trudatur. Crassitudinis vel tenuitatis capillorum causa est cutis, quæ aliis est crassior, aliis tenuior: crassi enim gignuntur pili ob copiam portionis terreæ, & meatuum laxitatem: tenues gignuntur ob copiam humoris, & meatuum angustias.

Caluitium nascitur ex obstructione pororum, & duritie cutis, vel etiam ex defectu vaporis humidi & pinguis; ideò nec mulieres, nec pueri, nec eunuchi, nec cæci nati caluescunt, quia huiusmodi vapor in illis redundat. Scripsit de caluitio elegantem Synesius orationem. Vide Valesium *cap. 19.* His ita positis,

Pili non viuunt. Ratio cur pili non sint animati, est quia illi non crescunt per intussusceptionem, quæ propria est accretio viuentium; sed solùm per iuxtapositionem, cùm non crescant nisi versùs vnam partem, in longum videlicet duntaxat. Imò capilli crescunt etiam in mortuis. Refert sanè Synesius citato loco, aliquem qui obierat rasus vsque ad cutem, sequenti anno repertum esse cum prolixa coma, & barba.

Neque vnguis. Eadem vnguium ratio est, qui per solam crescunt iuxtapositionem, & capiunt augmentum ex materia superflua & reiectanea: nerui enim & venæ digitorum recrementum habent crassius quàm aliæ partes; ex eo autem fiunt vngues. Crescunt etiam in cadaueribus. Imò extremos vngues nemo dixerit esse animatos; sunt autem eiusdem rationis cum aliis partibus eiusdem vnguis. Neque sunt partes manus, sed earum duntaxat ornamenta & munimenta, sicut pili.

Prima obiectio. Obiicitur primò. Pili puerorum multò minùs crassi sunt quàm in adultis: ergo pili crescunt etiam in latum; quod est multò clarius de vnguibus.

Respondeo satis manifestam esse causam, cur pili sint crassiores in adultis quàm in pueris; quia scilicet pori adultorum multò sunt latiores; vnde mirum non est, quod crassior ex his prodeat capillus: non ergo vitaliter crescunt capilli, quia non idem capillus qui tenuior priùs fuit, latior euadit, sed nouus capillus latior est priore; quod non est crescere vitaliter. Idem de vnguibus responsum est, qui, vt probaui, non crescunt vitaliter, cùm non idem vnguis, qui minor fuit priùs, fiat latior & maior, sed nouus semper, & nouus prodeat.

Obiicitur secundò. Si capilli non crescerent vitaliter, nullum illi haberent terminum determinatum magnitudinis: habent autem, quia si non resecentur, postquam peruenerint ad certam magnitudinem, non ampliùs crescunt. Secunda obiectio.

Respondeo tunc cessare incrementum capillorum, quando ita resistunt propter magnitudinem, vt non possint ampliùs propelli; imò hæc est ratio, cur quò resecantur sæpiùs, eò magis crescant, quia scilicet ob minorem resistentiam propelluntur faciliùs.

Obiicitur tertiò. Constat homines interdum vehementi mortis imminentis periculo territos, vna nocte incanuisse: si autem pili essent excrementa, nec haberent poros, per quos nutrirentur, id non accideret: ergo pili non sunt excrementa, sed habent poros per quos nutriantur. Tertia obiectio.

Respondeo repentinam illam canitiem ex eo accidere, quod calor naturalis vi metus ita retrahatur, vt albedo causetur in pilis per frigus quod remanet: nego ergo id fieri per poros, qui ad nutritionem pilorum deseruiant.

§. III.

Virum ossa & dentes sint animata.

Dico tertiò, ossa & dentes, quamuis nullo modo sentiant, animata tamen sunt, & reuerà viuunt. Conclusio.

Dentes. Obserua, dentes ossa esse omnium durissima, intus caua, venulis, neruisque prædita, maxillarum alueolis articulata, membranis & carne ceu vinculis alligata, & ad comminuendos cibos destinata.

Eorum materia. Primò dixi osseos esse dentes, quia id ostendit eorum soliditas, læuor, & candor; albi enim dentes sunt, nitidi & politi, quamuis senio, morbis, & incuriâ liuidi & obscuri fiant; equini tamen senectâ fiunt candidiores, ex Aristotele *lib. 2. historiæ animalium, cap. 5.* Fateor tamen differre dentes in multis ab ossibus communibus, propter quod negarunt plerique cum Philosopho, dentes esse osseæ naturæ; nam soli toto augentur vitæ tempore: nudi sunt, nulloque vestiti periosteo. Habent venas, quia perforato dente, sanguis aliquando effluit, & sine venis nequaquam crescerent. Habent etiam arterias, ideò nonnunquam sentitur in illis dolor pulsatorius & inflammationes, citra gingiuarum inflammationem. Neruos etiam habent molles & tenues, qui in prima conformatione per ipsorum cauitatem minutissimis surculis disseminantur.

Duritiei. Secundò dixi durissimos esse dentes; soli enim flammis indomiti non cremantur, & cùm sarcophago lapide totum corpus intra dies quadraginta absumatur, soli dentes inuicti manent; imò illi ferè soli respuunt ferri aciem, & sculpturæ inepti sunt, teste Philosopho *lib. 3. historiæ.*

Cauitas. Tertiò dixi dentes esse intus cauos, non vbique, sed iuxta radices tantùm; nec in adultis eadem est cauitas, quæ in puerulis: istis enim vsque ad annum septimum ampla est cauitas, tenui squammâ operta, humore albo veluti muco plena; adultis verò indurata instar ossis, resiccatoque humore oppletur tota ferè cauitas, manetque sinus exiguus, vix eam attingens partem, quæ supra gingiuas est. Eæ cauitates excipiunt neruos à tertia coniugatione; venas quoque ac arterias. Cæterùm dentes anteriùs nonnihil rotundi sunt, posteriùs impressi; nunc tenues, nunc acuti, nunc plani

plani. Pisces solùm acutos habent, canes serratim positos, apri exertos; homini alij sunt incisores, alij canini, alij molares. Cæterùm tota hæc cauitas membranâ tenuissimâ succincta est, cuius sensus est exquisitissimus, & cùm humorem à cerebro defluentem excipit, dolores existunt acerrimi, qui tandiu vexant, quandiu residet humor in membranula.

Articulatio. Quartò dixi dentes maxillis articulari per gomphosin, quod est dentes in maxillarum præsepiola inseri quasi claues ligno infixos, ita vt moueri non possint: laxari tamen eos aliquando contingit, eorum compage laxiore reddita, dum alimenti penuriâ laxiores euadunt. Vniuntur verò neruorum, membranarum, & carnis interiectu. Neruus in cauitatem insertus dentes firmat, membranarum villi radicibus hærentes, illos colligant; caro autem gingiuarum illos vndique deuincit, quâ exesâ concidunt aut vacillant dentes. Tanta porrò inter illos symmetria est, vt singuli quasi lyræ clauiculi extra gingiuas nudi promineant, & inferni supernis, dextri sinistris magnitudine, numero, figurâ sint æquales. Dentium vsus omnibus est notus; seruiunt enim præsertim articulationi vocis & cibis comminuendis; ad ornatum etiam màximè faciunt, & videntur positi esse vt vallum ipsius linguæ.

Prima dentium conformatio. Certum autem est, dentes cum reliquis ossibus in vtero matris delineari, sed aliquandiu latitare in maxillis, nec erumpere simul omnes; alij enim celeriùs, alij tardiùs locellos egrediuntur, & maxillas perforant; vt anteriores, quia sunt acutiores, & minores. Latitant initio dentes, ne lædatur nutricis papilla. Septimo mense si tussiculâ vexetur infans, prodeunt ex alueolis, quo tempore multa patitur symptomata, eo quod gingiuæ à dentibus perforentur vt à stimulis. Delineantur ergo primùm in vtero dentes, sed sensim formantur; sed cum dentibus tamen nati sunt Marcus Curius Dentatus, Cneius Papyrius Carbo.

Numerus. Raritas & paucitas dentium breuioris vitæ signum est Aristoteli, quia indicat spermaticæ materiæ inopiam, & malè præparat cibos. Sunt autem dentes communiter triginta, vel triginta duo. Ait Aristoteles viris inesse triginta duos, mulieribus triginta; quod ridet Vesalius. Sedecim ergo sunt in singulis maxillis dentes, quatuor incisores, quos primores vocant, eo quod in anteriore sint oris parte: acuti sunt vt faciliùs secent, eorumque duo caninis proximi reliquis sunt minores. Canini non tam à figura, quàm ab vsu vocantur: in singulis maxillis non sunt nisi duo; vocantur oculati, quòd nerui mouentis oculum quædam particula in eos feratur; ideò nocet oculis eorum euulsio. Molares, seu maxillares instar molæ cibum comminuunt, in ore interiore locantur, inæquales sunt, asperi, duri, magni, & lati. Duo molares posteriores vocantur dentes sapientiæ ab Hippocrate, quòd trigesimoquarto nascantur ætatis anno, & quarto septenario, quo tempore integra esse debet sapientia. Latinis vocantur gemini.

Radices. Singuli dentes radices suas habent; canini & primores vnicam; molares binas aut ternas: semper verò dentes inferioris maxillæ radices habent minores, & pauciores, quia superiores cùm sint penduli, firmiùs hærere debent quàm inferiores, qui radicibus suis incumbunt. Et hæc satis sint de mirabili dentium conformatione.

Ratio cur ossa dixerim animata esse, facilis est, quia illa sunt præcipuæ ferè partes corporis viuentis, & verè nutriuntur vitaliter, cùm crescant in omnem partem. Dentes verò cùm naturæ sint ossea, viuunt etiam ipsi, cùm nutriantur per intussusceptionem, & in omnem partem; nam pueris minùs lati, & longi sunt dentes quàm sint in adultis. Denique continuantur cum carne per quasdam fibras.

SECTIO III.

De partibus corporis animati, prout inuicem comparatis.

Non est satis comparasse partes corporis organici cum anima, & dixisse quænam partes informentur animâ, nisi comparentur etiam illæ inter se, dicaturque quænam inter illas sint partes principes, vtrum vna tantùm sit pars omnium princeps, vt censuit Aristoteles, qui cordi omnia defert; an verò illæ sint tres, hepar, cor & cerebrum, vt censent communiter Medici cum Galeno. Vocatur autem illa pars princeps, à qua deriuatur aliqua virtus ad conseruationem totius animalis necessaria; vnde iuxta Aristotelem, & Peripateticos solum cor erit pars princeps in viuente, si ab eo deriuentur venæ, arteriæ, nerui, & in eo fiant operationes omnes, tum imaginationis, tum appetitus. Erunt autem tres partes principes, si ab hepate deriuentur venæ, à corde arteriæ, à cerebro nerui. In qua controuersia coguntur nunc Peripatetici recentiores deserere suum principem, & Medicis adhærere, quibus omnino constat ex indubitatis anatomiæ documentis, neque venas, neque neruos oriri à corde, sed illas à iecore, istos à cerebro. Vnicuique autem in arte sua maximè credendum videtur.

DISPVTATIO II.

Ordine XVI.

De anima vegetatiua.

Quæ hactenus dixi, ea spectant ad intelligendam in genere quidditatem & propriam rationem animæ: nunc vt ad singulas eius species explicandas deueniam, ordior à vegetatiua, cuius tres sunt potentiæ, altrix, auctrix, vegetatrix: tres actus, nutritio, augmentatio, generatio. Finis altricis est esse simpliciter; finis auctricis est esse cum iusta magnitudine; finis procreatricis est esse perpetuum. Auctrix perficit viuens, altrix conseruat in individuo, procreatrix conseruat in specie. De illis igitur tribus sigillatim dicendum est.

QVÆSTIO I.

De potentia nutritiua.

Hæc est humanæ vitæ custos & reparatrix, quæ non intermisso labore perpetuas eius iacturas restaurat. Eadem mater & nutrix; quotidie generatur per eum viuens, & à morte defenditur semper imminente, nisi adsit facultas ista mirabili arte reparans ruinas, quas ipsum sibi viuens infert.

infert. Vt autem quotidianum hoc, imò perenne in omnibus rebus animatis miraculum declaretur, & perpetua quædam mors earum ac resurrectio, mihi quatuor explicanda sunt. Primò obiectum duplex huius potentiæ, idest alimentum remotum & proximum: secundò præcipuus eius actus, siue nutritio; quibus accedunt actus eius minùs præcipui: tertiò ipsa potentia nutritiua, & adiutrices eius facultates: quartò proprietates quædam istam potentiam consequentes.

SECTIO I.

De obiecto potentiæ nutritiuæ, seu de alimento remoto, & proximo viuentium.

Quid sit alimentum.

CErtum est primò, alimentum illud appellari quod in viuentis substantiam mutari potest, eamque conseruare ac reparare. Differt à medicamento, quod quatenus tale, intemperiem quidem corporis corrigit, sed in eius tamen substantiam non conuertitur; quia non potest superari. Alimentum autem superatur, & conuertitur. Quod est, vt dixi, perpetuum in singulis viuentibus miraculum, dum panis fit caro, neruus, arteria, vena, &c. quæ sanè quisquis mirari nescit, & diuinum quid in his cognoscere, ille sanè amens est.

Quotuplex.

Certum est secundò, duplex distingui à Philosophis alimentum, aliud proximum, aliud remotum. Proximum est illud, quod immediatè conuertitur in aliquid viuens: remotum quod conuertitur in substantiam non viuentem, vt posteà mutetur in viuens. De vtroque pauca dicenda sunt. Differunt de alimento viuentium Aristoteles *lib.8. historiæ animalium, à cap.1. ad 13. lib.2. de generatione animalium, cap.4. lib.3. de partibus animalium, cap. 3.* Hippocrates *lib. de alimento*, Galenus *libris tribus de facultatibus alimenti.*

§. I.

Quale debeat ac possit esse remotum alimentum viuentis.

IDest, vtrum illud quod mutatur in viuens, debeat necessariò esse substantia; vtrum debeat esse corpus mixtum, & quale mixtum sufficiat ad hanc nutritionem.

Alimentum esse substantiam.

Dico primò, remotum alimentum viuentis esse non posse aliquod tantùm accidens, sed esse necessariò debere substantiam aliquam completam.

Ratio est, quia conuersio est mutatio totius substantialis in totum substantiale; nutritio viuentis est vera conuersio, in qua viuens acquirit nouas partes substantiæ: ergo illa est mutatio substantiæ alicuius in substantiam ipsius viuentis. Illud autem quod mutatur in viuens, est alimentum: ergo alimentum necessariò substantia est. In Venerabili Sacramento species quandiu pura sunt accidentia, non nutriunt viuens; sed quando sunt alteratæ sufficienter, ita vt desinat ibi esse corpus Christi, creat Deus ibi nouam materiam, vel eam quæ priùs erat in pane, reparat, vt inducatur in eam anima, vnde semper substantia est quæ nutrit.

Odores non sunt alimentum.

Quæres, quomodo igitur possit esse verum, quod traditur, aliquos esse populos, qui vescantur solis odoribus; sic enim scribunt Plinius *lib.7. cap.2.* Strabo *lib. 15.* gentem Astomorum nullo cibo aut potu vesci, sed variis florum & radicum odoribus sustentari; cùm etiam nullum habeant os. Narratur etiam Democritus Abderitanus triduo victitasse solo mellis aut panis calidi odore. Imò Medici in syncope odores adhibent, ad spiritus reficiendos.

Respondeo, posse quidem aliquo modo viuens ab odoribus confortari, quia cum illis ab odorato corpore fumosus ascendit halitus, qui non est solùm accidens, sed substantia. Nego autem posse quemquam solo vesci odore, qui non intrat stomachum nutritioni destinatum, sed in cerebrum ascendit, in quo nutritio non perficitur. Quæ autem de Astomis narrantur, fabulæ sunt.

Purum elementum.

Dico secundò, alimentum viuentis esse non posse purum aliquod elementum. Ita docet Philosophus *lib.2. de ortu, textu 50.* & hîc *lib.2. textu 38.*

Ratio est, quia vt alimentum conuertatur in viuens, necesse est, vt qualitates eius superentur per actionem viuentis; viuens autem superare non potest qualitates puri elementi, quia qualitas intensa superari non potest per qualitatem remissam: qualitates puri elementi, sunt intensæ; qualitates autem viuentis sunt remissæ: purum igitur elementum conuerti non potest in viuens.

Quinam vescantur elementis.

Quæres. Si non potest elementum nutrire, quomodo verum est primò, talpas terrâ pasci, & serpentes etiam plurimos terram edere, teste Plinio. Imò & lupos, cùm esuriunt, terram vorare tradit Aristoteles *lib.8. historiæ, cap.5.* Secundò cicadas rore vesci, affirmat Plinius *lib.4. cap.26.* imò plures homines aquam bibunt, eaque nutriuntur, vt docet Aristoteles in problematis *sect.1. problem.* 13. Tertiò chamæleontem solo vesci aëre, præter Aristotelem & Plinium, author est Tertullianus *lib. de pallio*, annum enim integrum inediam tolerat, & vbi auram hiatu excepit, turget ei venter. Rythacem quem asserit Plutarchus rore tantùm, & vento ali. Dicuntur etiam huiusmodi fuisse aliqui homines Romæ: quendam annis 40. solo victitasse inspiratione aëris narrat Rondeletius *l.b.1. de piscibus, cap.13.* Septem dierum inediam legimus apud Hippocratem *libro de principiis*, & plurium apud Athenæum. De puella Germanica, quæ cibo abstinuit per biennium, librum edidit Simon Portius. Meminit Petrus Aponensis in expositione vltimi problematis Aristotelis, *sect.* 10. trigenariæ puellæ in Normannia, quæ octodecim totis annis non comederat. Vide ibi Septalium.

Respondeo, dixisse me tantùm, quod elementa pura nequeunt nutrire. Apud nos autem certum est, illa mixta esse multis peregrinis qualitatibus. Possunt igitur aqua & terra esse alimenta; nam plantas constat iis solùm nutriri; aquatilia etiam multa constat vesci limo & luto; aquilas aquâ vesci asserit Aristoteles *lib.8. historiæ*, Aërè aut igne, nego vllum vnquam victitasse, quia non traducitur aër in ventriculum, sed in pulmones. Ignis calorem semper habet in summo, quo destruitur viuens magis quàm nutritur. Quod de chamæleonte dicitur, fabulosum esse docet Scaliger *exercitat.* 196. asseritque captari ab eo muscas. Potuerunt diu tolerare inediam homines plerique, quòd pleni essent humoribus; quam ob causam dicuntur Sauromatæ non comedere nisi tertio quoque die.

Dico tertiò. Non quælibet mixta sunt apta vt nutriant, sed ea quæ calorem modicum cum moderata humiditate habent. A

Metalla & lapides.

Ratio est, quia primò metalla & lapides nequaquam sunt idonea nutrimenta corporum, eo quod tenacissimam mixtionem habeant, & humiditatem viscosissimam, quas vincere non potest calor, nisi vehemens & siccus. Docet etiam Cæsalpinus *lib. 1. de metallis, cap. 2.* nulla animalia ex metallorum putredine generari; neque visum est lapides, metalla & sulphur corrodi ab animalibus. Fateor quidem effici à Medicis aurum potabile, magnam habens efficaciam; cuius conficiendi varias rationes tradit Matthiolus *lib. 4.* Sed illud est medicamentum, non cibus. Ferrum à struthiocamelo concoqui asseritur B communiter, sed fictitium esse docent Cæsalpinus, & Dandinus; & si est verum, medicina est, non est esca. Mures in insula Gyaro ferrum arrodere tradit Aristoteles *lib. de admirandis auditionibus*: sed illi visi tantùm sunt ferrum lambere, non rodere.

Quale sit alimentum.

Secundò igitur illa sola sunt alimenta, quibus siccata corpora reficiuntur & humectantur, foueturque calor naturalis: sola igitur mixta, in quibus calor modicus est cum modica humiditate, idonea sunt vt nutriant humida & pinguia: multùm quidem nutrire possunt, sed fastidium tamen pariunt, quia supernatant in ventre: neque naturæ conueniunt, quia sunt morbosa, C ficuti & dulcia. Panis nunquam fastidium parit, imò temperat alios omnes cibos. Hoc sanè dictum est præclarè ab Hippocrate: *Studium sanitatis est non satiari cibis, & ad labores esse impigrum.*

Quæres, vtrum venenis quispiam vesci possit?

Venena.

Respondeo, ea quæ communiter sunt venena, esse interdum nonnullis alimenta; quædam enim animantia sunt quæ venenis vescuntur, vt viperæ scorpionibus, sturni cicutâ, coturnices elleboro, anates buffonibus, gallinæ araneis, & scorpionibus, ciconiæ, vespæ, sues, & pelicani serpentibus. Idem de hominibus etiam plerisque dicitur. Narrat Auicenna fœminam quandam nutritam esse veneno: Albertus asserit vidisse se mulierem Coloniæ, quæ aranearum aucupio mirificè delectaretur, & iis etiam aleretur. D Narrat Bartomannus *lib. 1. Indicorum*, Cambaiæ quendam Regem veneno educatum sic illi assueuisse, vt adultus factus totus esset venenum, adeò vt muscæ quæ sugerent eius carnem, illicò interirent; si quem vellet occidere, solo halitu id faceret. Leo X. damnatum hominem à morte liberauit, quòd vnciam arsenici voraret sine incommodo. Eudemus, Chius, & Thraseas multum edebant elleborum sine damno. Narrat Galenus *lib. 9. simplicium medicam. cap. 18.* vetulam quandam Athenis cicutâ victitasse. Vulgatum est, Mithridatem veneno assuetum, nihil ab E eo accipere potuisse detrimenti, etiam volentem mori. Hæc autem omnia pro brutis referri debent ad temperamentum, pro hominibus ad consuetudinem.

§. II.

Proximum alimentum viuentis quale sit, & quomodo præparetur.

PRiusquam externus cibus conuertatur in substantiam viuentis, certum est eum à facultatibus animalis variè præparari, mutarique in diuersas substantias, præsertim in sanguinem & humores illi adiunctos, de quibus aliàs dixi. Pugnant ergo inter se duo nobilium familiarum nobilissima capita, Aristoteles & Hippocrates, de hoc alimento proximo, quem esse solum sanguinem ait ille, alter vult aliis etiam humoribus nutriri partes quibus adiacent: cerebrum v. g. nutriri pituitâ; vesiculam fellis bile; lienem melancoliâ.

Dico primò, videri probabilius, quod solus sanguis alimentum est commune omnium membrorum; alij autem humores sumpti seorsim non sunt alimentum, sed iuncti tantùm cum sanguine.

Ratio est, quia illud solum commune totius corporis alimentum est, cuius conceptacula toto corpore fusa sunt. Sed venæ, in quibus veluti canalibus continetur sanguis, per totum sparsæ sunt corpus, quia illis tanquam aquæductibus irrigandi totius corporis cura concredita est, inquit Theodoretus *orat. 3. de prouidentia:* ergo commune membrorum alimentum sanguis est cum adiunctis humoribus; non autem humores illi seorsim sumpti. Deinde solus sanguis habet qualitates tuendæ vitæ consentaneas; vita enim consistit in calido & humido, quæ sunt qualitates propriæ sanguinis; melancolia verò frigida est & sicca; bilis sicca & calida; pituita frigida & humida. Denique fatetur Galenus debere alimentum esse dulce, pituita verò insipida est, flaua bilis amara, melancolia est acida. Solus ergo sanguis est alimentum.

Præparatio sanguinis.

Dico secundò. Mirabili naturæ ingenio apparari proximum alimentum viuentis, & in eius substantiam conuerti, præuia videlicet cibi præparatione, quæ perficitur in ore; deinde triplici concoctione, quarum prima fit in ventriculo, secunda in iecore, tertia in singulis partibus viuentis, quæ conuertunt in substantiam suam sanguinem. Obseruat nimirum sapienter Meletius *lib. 1. de homine*, eadem omnia in præparando sanguine reperiri, quæ ad excoquendum panem necessaria esse cernimus. Molendinum, in quo farina pinsitur, est os dentibus munitum; locus in quo farina pinsitur, stomachus est, vbi vino & aquæ miscentur cibi; clibanus est iecur, in quo perficitur sanguis. Porrò quâ naturæ arte fiat triplex hæc concoctio, longius esset & inutile hoc loco exponere.

Primo obiectio.

Obiicitur primò. Multæ sunt in corpore viuentis partes, in quibus accidentia sunt diuersa: ergo illis omnibus non est consentaneum vnum alimentum: ergo solus sanguis non est alimentum viuentis, præsertim cùm multa sint viuentia sine sanguine. Imò testatur Aristoteles, animalia quædam in quibus abundat pituita, diu viuere sine cibo. Huiusmodi sunt vesi & glires.

Respondeo posse sanguinem sufficere ad nutritionem

tritionem partium accidentaliter diuersarum; singulæ enim partes tantùm ad se trahunt sanguinis, quantùm indigent, & suum illis temperamentum attribuunt; quod Nyssenus eleganter explicat similitudine aquæ, quâ hortus irrigatur variis herbis consitus; ibi enim eadem aqua in rosam, in violam, in amaracum, in olus, in lactucam commutatur, pro natura plantæ à qua sugitur: sic idem sanguis ossi applicatus, durescit, extenditur in membranam, mollescit in carnem. Animalia quæ carent sanguine, aliquid habent æquiualens, sicuti etiam plantæ, quibus succus instar est sanguinis. Vrsi & glires pituitâ, quâ redundant, nutriri possunt; quia illa in sanguinem mutari potest, deinde in viuens.

Obiicitur secundò. Ventriculus immediatè nutritur chylo, ossa nutriuntur medullâ, & nerui quodam humore glutinoso. Probatur, quia venæ non disseminantur per tunicas ventriculi, sed duntaxat ad illum hiant: ergo non potest ventriculus attrahere sanguinem ex hepate; cùm nulli rami venæ cauæ attingant stomachum. Secunda obiectio.

Respondeo ventriculum sanguine nutriri, non chylo; quod constat, quia multæ venæ à iecore sparsæ sunt per ventriculum, vt sanguinem deferant. Deinde in chylo multa sunt adhuc excrementa, quæ secerni non possunt nisi à calore iecoris; quod autem excrementis immixtum est, non nutrit. Verum est nullas à vena caua deriuari venas in ventriculum, sed deriuantur plures à vena porta, quæ non deseruiunt tantùm soli chylo ad iecur auehendo, sed ad ferendum etiam sanguinem alimentarium. Medulla, quâ nutriuntur ossa, sanguis est, & humor ille qui nutrit neruos.

Obiicitur tertiò. Cessat fames statim sumpto cibo antequam ille in sanguinem potuerit mutari: ergo sanguis non nutrit ventriculum. Tertia obiectio.

Respondeo cessare sumpto cibo famem illam quæ sentitur in ventriculo, quia calor agens in stomachum, cessat in illum agere.

SECTIO II.

De actu primario potentiæ nutritiuæ, qui est nutritio viuentis.

OBiecto explicato huius potentiæ, tria circa proprium eius actum accuratius exigunt examen: primò summa nutritionis necessitas in quolibet viuente: secundò quidditas: tertiò continuitas successiua.

§. I.

Necessitas nutritionis in viuentibus.

IDest, vtrum omne viuens nutriri necessariò debeat, & quidem toto vitæ tempore. Difficultas enim est de causa, ex qua oritur tanta illa necessitas alimenti, vt sine illo nullum diu conseruari possit viuens: vtrum scilicet actio continua caloris depascentis humidum, causet indigentiam hanc alimenti. Negant enim inde peri necessitatem nutritionis Vasquez *tom.1. in 3. partem, disput.60. num.11.* & Hurtadus *disput.1. de generat. sect.10.*

Dico primò, necessitatem nutritionis posse quidem oriri à pluribus causis extrinsecis ipsi viuenti, tamen illam oriri etiam ab actione ipsius caloris depascentis humidum. Idest viuens exigit continuò reparare vires per nutritionem ad sarcienda damna, quæ inferuntur ab extrinsecis multis causis, & ab innato etiam calore partium quæ agunt in se mutuò. Conclusio.

Prima pars de causis extrinsecis, & ab ipso viuente distinctis non eget probatione; tria enim sunt quæ destruunt continuò viuentis temperamentum: Primò contrarium circunstans, v.g. impressiones aëris: secundò alimentum ipsum, quod intussuscipit, multas sine dubio habet qualitates noxias, quas calor viuentis non vincit nisi repatiendo aliquid ab eis: tertiò humores & spiritus, qui viuentes non sunt, & calore suo alterant partes viuentes, & earum humiditatem consumunt. Extrinsecæ causæ.

Secunda pars de calore ipso partium difficilior videtur, quia si calor consumat humidum, vt vocant, radicale, destruet seipsum, & aget in subiectum in quo est. Sed antequam tamen probetur; sciendum est quid apud Medicos & Philosophos significet humidum radicale ac primigenium. Causa intrinseca.

Primò igitur animalium vita consistit in humido & calido certa proportione temperatis. In calido, quia calor est omnium opifex functionum vitalium; in humido, quia humidum est pabulum caloris, vt patet in lucernis. Quid & quotuplex humidum.

Secundò triplex in homine potest distingui humidum: alimentitium, elementare, insitum. Alimentitium est illud quod est proximè aptum vt conuertatur in substantiam viuentis, cuiusmodi est sanguis. Humidum elementare est veluti glutem, quo continentur partes viuentis, & impediuntur dilabi. Radicale, seu complantatum est humidum viscosum, præpingue, ac oleagineum, in quo consistit vita ipsius viuentis; neque specialis tantùm aliqua est pars humida, sed totum corpus habens humidum pingue, quod parentes in prima constitutione fœtui tribuunt.

Ratio ergo, cur calor etiam naturalis inferat damna propter quæ reparanda necessaria sit nutritio, est quia si calor vnius partis agere possit in aliam partem, & humiditatem illius euaporare, potest ab ipso calore innato damnum inferri propter quod reparandum necessaria sit nutritio: sed potest calor vnius partis agere in humidum alterius partis, & illud depasci: ergo ab ipso calore innato causatur necessitas nutritionis. Probatur minor. Ad hoc vt vna qualitas agat in aliquod subiectum, sufficit vt habeat qualitatem intensiorem quàm illud: sed pars vna viuentis cùm sit heterogenea, calorem habet intensiorem, quàm altera: ergo potest absumere humidum alterius partis. Imò partes viuentis per calorem extrinsecum alteratæ possunt inuicem agere: ergo possunt etiam agere inuicem per calorem naturalem, quando ille inæqualis est. Denique respiratio est necessaria viuentibus, vt temperetur calor naturalis ipsius cordis, quo viuens alioqui exureretur: ergo potest calor vnius partis dissipare humidum alterius partis. Probatio.

Obiicitur primò. Si calor naturalis ageret in humidum radicale, calor ipse destrueret seipsum, quia euaporato humido, calorem ipsum necesse est interire; hoc autem absurdum est: ergo calor naturalis non agit in humidum radicale. Confirmatur; quia si mors causaretur ab eo calore naturali, sequitur mortem non esse viuenti violentam; Prima obiectio.

violentum enim est ab extrinseco : mors autem violenta est homini.

Respondeo distinguendo maiorem. Si calor naturalis ageret in humidum radicale illius partis in qua est, destrueret seipsum, concedo ; si ageret in humidum alterius partis, destrueret seipsum, nego. Dixi autem partes cùm sint heterogeneæ, agere in se inuicem ; nullam autem esse, quæ agat in se ipsam. Ad confirmationem nego mortem esse simpliciter violentam homini, quando procedit à causa insita, quæ vocatur mors naturalis. Est tamen violenta secundùm quid, quatenus est contra intentionem & inclinationem viuentis.

Secunda obiectio.

Obiicitur secundò. Id quod est à natura institutum ad conseruandum viuens, non potest illi esse causa destructionis : partium heterogeneitas à natura instituta est ad conseruandum animal, cùm vita esse nequeat sine illa : ergo illa heterogeneitas non est destructiua animalis, atque adeò vna pars non destruit aliam. Deinde partes omnes cuiuslibet viuentis eas habent qualitates, quibus & seipsas & totum conseruent; ordinantur enim ad ipsum totum : ergo nulla pars potest destruere alteram, alioqui destrueret totum. Denique omne agens, quod per qualitatem connaturalem agit in aliud, intendit producere in eo formam suam substantialem : sed vna pars viuentis non potest intendere inducere formam similem suæ in partem, quæ iam illam habet : ergo non potest agere in illam partem per qualitatem sibi connaturalem.

Respondeo distinguendo etiam maiorem. Id quod à natura institutum est ad conseruandum viuens, non potest per se illi esse causa destructionis, concedo ; non potest per accidens, nego. Heterogeneitas partium in viuente non causat nisi per accidens destructionem viuentis. Similiter altera illa propositio distinguenda est. Partes omnes cuiuslibet viuentis, eas habent qualitates, quibus & seipsas & totum conseruent, per se loquendo, concedo ; per accidens, nego. Si enim solitariè consideretur pars vna seorsim ab aliis, ordinata est ad conseruandum totum ; sed propter alias partes, à quibus destruitur, & quas destruit, non potest illud conseruare. Denique nego semper esse verum, quod agens in aliud per qualitatem sibi connaturalem, intendat producere in eo suam formam substantialem ; aqua enim frigida dum agit in aquam calidam non intendit producere suam formam, quæ iam est in aqua calida.

Tertia obiectio.

Obiicitur tertiò, plurimos narrari abstinuisse per longum tempus ab omni cibo. Narrat Mirandulanus *lib. 2. examinis scientiarum, cap. 23.* quemdam Eremitam totis annis nouemdecim nihil gustasse. Anglicana quædam puella apud Rogerium Bachonum viginti annis nihil comedit. Gallus quidam Sacerdos tempore Nicolai V. duobus annis vixit sine cibo. Narrat Medina quendam spatio trimestri nihil etiam cibi sumpsisse. Alios nuper referebam ex Alberto & Rondeletio. Ferunt in Brasilia esse auiculam, quæ rostro ex aëre suspenso, sex integros menses agit sine pabulo. Narrat Aristoteles nihil tota hieme comedere crocodillos fluuiatiales, stelliones, vrsos & glires.

Respondeo longas illas inedias sæpissimè præstigias esse dæmonis, aliquando Dei miracula; vel certè si naturaliter accidant, tunc illas contingere, quia huiusmodi viuens ita phlegmate abundat, quod non tam citò cibus concoquitur, vel quia è cerebro pituitosi quidam spiritus prodeunt, & labuntur in ventriculum, vnde fit vt viuens carere diu possit omni cibo. Vide Delrium *lib. 2. disquisit. quæst. 27.*

Quæri vlteriùs potest, vtrum potentia nutritiua nunquam quiescat ab opere, quandiu viuens viuit. Quæstio.

Respondeo eam nunquam quiescere ab operatione aliqua circa ipsum alimentum, vel proximum, vel remotum. Ratio est, quia potentia necessaria positis omnibus ad agendum requisitis semper agit ; vnde ait Philosophus, nunquam obrepere somnum potentiæ nutritiuæ ; Aphrodisæus autem vacationem à sensuum officio, somnum esse ; ab altrice facultate, mortem.

§. II.

Quidditas nutritionis.

Diuisio nutritionis.

Idest, vtrum illa sit vera conuersio substantialis, atque adeò vtrum viuens toto vitæ decursu idem maneat.

Dico secundò. Nutritio essentialiter est actus vitalis, quo aggenerantur nouæ partes ad substantiam viuentis ex alimento intra ipsum viuens nã. substantialiter transmutato.

Ratio est, quia nutritione reparatur damnum quod calor naturalis, vel causæ aliæ intulerunt viuenti : illud damnum est destructio substantiæ viuentis : ergo nutritione producitur noua substantia viuentis, quæ priori substantiæ aggeneratur, ideſt producitur, & vnitur. Aggeneratio enim significat destructionem formæ alimenti, & introductionem formæ viuentis in illam materiam : deinde dicit vnionem nouæ illius substantiæ ad reliquam substantiam viuentis priùs existentem : per hoc differt nutritio tum accidentaliter, tum essentialiter à prima generatione. Accidentaliter, inquam, quia generatio non supponit rem existentem, quam supponit nutritio. Deinde differt essentialiter, quia generatio est productio compositi totalis, nutritio autem est productio compositi partialis tantùm.

Idem numero non potest idem corpus compositum.

Obiicitur. Si nutritione conuertitur alimentum in ipsam substantiam viuentis, sequitur quod viuens post aliquot annos non est illud idem indiuiduum, quod initio vitæ fuit, sicque homo v. g. septuagenarius, non potest dici filius illius patris à quo genitus est ille puer ; quod statim patet esse absurdum. Probo autem sequi. Primò in homine : si enim senex corpus habet omninò distinctum à corpore illo quod habebat puer, certè non est idem homo qui fuit genitus initio : sed senex corpus habet omnino diuersum à corpore quod puer habuit ; pereunt enim sensim partes illæ paruuli corporis, succeduntque nouæ per nutritionem aggeneratæ : ergo illud corpus in fine vitæ non est idem illud quod erat initio vitæ. Secundò in brutis hoc est longè verius, quia in illis pereunte parte materiæ, perit etiam pars formæ : ergo in illis post aliquot annnos vitæ nulla est pars materiæ aut formæ, quæ priùs erat.

Respondeo alimentum substantialiter transmutari per nutritionem, & tamen idem esse viuens in fine vitæ, quod fuit in principio ; quia scilicet multæ partes solidæ ac siccæ à prima natiuitate acceptæ in eo manent, neque vnquam contingit

tingit vt calor naturalis ita depascatur humidum, vt nihil planè supersit eius substantiæ, quam acceperat initio vitæ; sicut experimur lignum non ita consumi ab igne, vt nihil ligni remaneat; manent enim partes siccæ in cinerem redactæ. Quando autem dixit Aristoteles *lib.1.de ortu, textu 35.* id quod nutritur manere idem secundùm partes formales, non secundùm partes materiales, nomine formæ significauit figuram externam, nomine materiæ substantiam ipsam viuentis. Vult igitur quod pereuntibus partibus substantialibus manet saltem moraliter eadem figura externa, quantumvis mutatæ sint plures partes materiæ consumptæ à calore naturali.

§. III.

Continuitas successiua nutritionis.

Sensus quæstionis. IDest, vtrum substantialis illa conuersio alimenti in viuens, idest introductio viuentis in materiam alimenti, fiat continuè successiuè; an verò per morulas interruptas. Duo enim sunt quæ distingui debent in nutritione: primò alteratio, quâ ipsum alimentum præparatur ad recipiendam formam ipsius viuentis; & illam probaui *tract.3.* fieri continuè successiuè, non autem per morulas: secundò substantialis conuersio alimenti, & de hac sola quæro, vtrum in aliqua tota parte introducatur forma viuentis continuè successiuè sine vlla interruptione; an verò fiat per morulas, ita vt primò disponatur aliqua tota pars alimenti, deinde simul in instanti in eam totam introducatur forma viuentis, tum disponatur altera pars alimenti, in quam deinde forma viuentis in alio instanti introducatur, & sic deinceps. Quæ sanè grauis est & difficilis controuersia.

Conclusio. Dico tertiò, nutritionem & augmentationem fieri continuè successiuè in toto aliquo poro, non autem fieri per morulas interruptas. Contra Hurtadum, Aresium, Arriagam.

Dixi, nutritio facta in toto aliquo poro, quia sanguis contentus in venis vbi iam integram perfectionem adeptus est, rorat è venis, & spargitur intra poros ipsarum partium, & ibi conuertitur in viuens. Non quæritur ergo, vtrum nutritio provt fit in omnibus poris, successiuè fiat; certum enim est, non fieri; cùm eodem tempore possit in omnibus poris fieri: sed difficultas tantùm est, vtrum modica gutta sanguinis, quæ est intra vnum porum carnis, conuertatur successiuè in carnem. Quod asseruit conclusio.

Probatio. Ratio autem est, quia ea proportione forma viuentis introducitur in materiam alimenti, quâ introducitur vltima dispositio. Sed vltima dispositio introducitur successiuè continuè in materiam alimenti: ergo etiam forma viuentis introducitur successiuè continuè in eandem materiam. Maior notissima est, quia si esset vltima dispositio in aliqua materia, in qua non esset forma, deberet materia spoliata esse omni forma; non enim haberet formam priorem cuius dispositiones omnes destructæ sunt; neque haberet nouam formam: ergo nullam haberet. Probatur ergo minor. Quotiescunque passum habet partes inæqualiter distantes ab agente, necesse est vt vniformiter difformiter recipiat actionem agentis. Alimentum habet necessariò partes inæqualiter distantes à calore naturali partium: ergo alimentum recipit vniformiter difformiter actionem, quâ introducitur vltima dispositio ad formam viuentis. Huc etiam faciunt argumenta omnia quibus probatum aliàs alterationem fieri continuè successiuè.

Respondet Hurtadus, augmentum substantiæ fieri in singulis momentis, quibus vltima dispositio fit in parte proportionali per indiuisibile terminatiuum: & quia quoduis indiuisibile terminatiuum fit in instanti, ita & fit in instanti quodvis augmentum substantiæ. Responsum Hurtadi.

Sed contrà: nam indiuisibile intensiuum, quod producitur in aliqua tota parte diuisibili, necessariò producitur successiuè, quando agens agit vniformiter difformiter: sed potentia nutritiua agit vniformiter difformiter; quod mirum negari ab Arriaga contra omnem experientiam, vt ostendebam tractatu 3. agens de sphæra actiuitatis: ergo potentia nutritiua producit successiuè per totam partem indiuisibile terminatiuum; punctum enim produci debet in instanti; sed indiuisibile intensiuum, quod est extensiuè diuisibile, produci potest successiuè.

Obiicitur primò. Si nutritio fieret continuè successiuè, forma quæ producitur in materia alimenti, deberet incipere extrinsecè per vltimum sui non esse. Hoc absurdum est: ergo nutritio non fit continuè successiuè. Maior nota est, quia sæpe dictum est, illud omne quod successiuè incipit, incipere per vltimum non esse, cùm non possit incipere per primum esse, quod in re successiua nullum est. Probatur minor. Si forma incipit extrinsecè, ita vt liceat dicere, nunc non est, & immediatè pòst erit; vel in illo instanti extrinseco est completa vltima dispositio ad formam, vel non est completa. Si est vltima dispositio: ergo est etiam forma, quæ necessariò est quandiu vltima dispositio, & sic erit illud instans intrinsecum nutritioni, non autem extrinsecum. Si autem illo instanti non est vltima dispositio, non poterit immediatè pòst poni forma; quod probo. Illa vltima dispositio est diuisibilis in plures partes, quæ poni debent successiuè, proindeque immediatè pòst non erit completa: ergo immediatè pòst non erit forma, quæ non potest poni donec vltima dispositio sit completa. Prima difficultas.

Respondeo formam, quæ nutritione introducitur in materiam alimenti, & nutritionem ipsam incipere per vltimum sui non esse, ex eo quod fiat successiuè; neque illud absurdum esse. Vnde ad probationem minoris respondeo vltimam dispositionem non esse completam in illo instanti quod est vltimum non esse formæ; sed deesse illi dispositioni aliquid diuisibile, non autem aliquid tantùm indiuisibile, cùm nulla sint in continuo indiuisibilia realia, vt probaui aliàs: sed nego deesse partem aliquam diuisibilem determinatam, quæ debeat tota poni priusquam ponatur forma. Deest igitur vltimæ dispositioni pars aliqua diuisibilis, sed indeterminata, & inadæquatè sumpta, ita vt quidquid ponatur, illud sufficiat ad ponendam formam, sicuti lanx, quæ adiecto quolibet pondere exit ab æquilibrio. Itaque immediatè post illud instans ponetur vltima dispositio & forma, si dispositio adhuc requisita post illud instans sit quidem aliquid qualitatis, sed indeterminatè, ideſt quidquid ponatur, erit sufficiens; nam immediatè pòst ponetur aliquid

qualitatis: ergo immediatè ſpòſt ponetur vltima A
diſpoſitio & forma.

Igitur ad formam argumenti nego hanc propoſitionem: Si eo inſtanti non eſt vltima diſpoſitio completa, non poterit immediatè pòſt poni forma. Ad probationem diſtinguo hanc alteram propoſitionem: hæc diſpoſitio eſt diuiſibilis in plures partes, quæ ponentur ſucceſſiuè, eſt diuiſibilis inadæquata & indeterminata, concedo; eſt diuiſibilis determinata & adæquata, nego. Quia quidquid ponatur, illud erit vltima diſpoſitio, quæ proinde immediatè pòſt completa erit.

Prima inſtantia. Inſtabis primò. Si vltima diſpoſitio eſt aliquid diuiſibile, vel producta illius medietate producitur forma, & ſic illa producitur ante vltimam diſpoſitionem completam; vel non producitur forma, & ſic in illo inſtanti non licebat dicere, *Nunc non eſt forma & immediatè pòſt erit.* B

Reſpondeo vltimam diſpoſitionem eſſe aliquid diuiſibile, ſed indeterminatè ſumptum, & inadæquatè, ita vt quidquid ponatur, illud ſufficiat. Vnde producta illius medietate ponitur forma, quia illa non eſt aliquid totum; ſed quidquid fuerit productum, illud eſt vltima diſpoſitio. Quando ergo dicitur, quod in illo inſtanti deeſt vltima diſpoſitio, non cenſetur deeſſe tota aliqua pars diſpoſitionis, ſed aliquid indeterminatum, cuius etiam medietas eſt vltima diſpoſitio.

Secunda inſtantia. Inſtabis ſecundò. Illa vltima diſpoſitio diuiſibilis, quæcunque tandem ſit, etiam indeterminata, partes habet priores & poſteriores: ſed partes poſteriores etiam indeterminatæ non ponentur immediatè pòſt: ergo immediatè pòſt non ponetur vltima diſpoſitio. C

Reſpondeo diſtinguendo maiorem. Vltima diſpoſitio habet partes priores, & poſteriores, quæ omnes neceſſariæ ſint ad rationem vltimæ diſpoſitionis, nego; habet partes priores & poſteriores, quarum quælibet ſufficit ad rationem vltimæ diſpoſitionis, concedo. Quamuis ergo immediatè pòſt non ponantur partes poſteriores, erit tamen vltima diſpoſitio completa, non ſecundùm partes poſteriores, ſed ſecundùm partes priores, quæ rurſus habent partes poſteriores; ſed ſecundùm ſolas partes priores vt ſic rationem habet vltimæ diſpoſitionis. D

Tertia inſtantia. Inſtabis tertiò. Vltima diſpoſitio neceſſariò eſt ipſa qualitas completè vt tanta: ſed qualitas vt tanta neceſſariò incipit in inſtanti: ergo vltima diſpoſitio incipit in inſtanti.

Reſpondeo diſtinguendo maiorem. Vltima diſpoſitio completa, eſt qualitas vt tanta determinatè, nego; vt tanta indeterminatè, concedo: hæc autem non fit tota ſimul in aliqua tota parte, ſed fit ſucceſſiuè, quia pars in qua fit, eſt diuiſibilis.

Secunda obiectio. Obiicitur ſecundò. Si nutritio fieret ſucceſſiuè, prima etiam generatio fieret ſucceſſiuè, quod nemo dixerit. Probatur ſequi. Propterea probatum eſt nutritionem fieri ſucceſſiuè, quia partes alimenti diſtant inæqualiter à potentia, quæ agit propterea vniformiter difformiter, neque diſponere poteſt ſimul totam materiam: ſed materia ex qua facienda eſt generatio, eſt diſtans inæqualiter à principio generationis: ergo generatio fit ſucceſſiuè, quia ſcilicet ſemen, ſpiritus vitales, vterus non penetrantur cum ſanguine menſtruo, aut ſpumoſa portione ſeminis, quæ ſunt propria materia fœtus. E

Reſpondeo generationem fieri neceſſariò in inſtanti, quia formæ viuentium habent minimum naturale, ſub quo minore nequeunt exiſtere in prima productione. Quamuis ergo diſpoſitiones ſucceſſiuè introducantur in materiam, forma tamen non introducitur niſi poſtquam vltima diſpoſitio introducta eſt in totam materiam. In nutritione verò non eſt par ratio, quia poteſt forma, quæ additur priori formæ produci in parte minori quàm minima pars, ſub qua poteſt exiſtere totalis forma. Fateor ignem generari ſucceſſiuè in materia, quia forma ignis poteſt exiſtere ſub qualibet minima parte.

Inſtabis. Ergo ſequitur, vltimam diſpoſitionem eſſe in aliquibus partibus materiæ, in quibus non eſt forma viuens, & ſic forma verus erit in ſubiecto ſine ſuis diſpoſitionibus. Inſtantia.

Reſpondeo, poſſe aliquam formam eſſe ſaltem tranſeunter in ſubiecto cum diſpoſitionibus formæ contrariæ, ſi forma contraria non poſſit adhuc introduci propter defectum quantitatis ſufficientis, quia tunc vltima diſpoſitio non cenſetur completa.

Obiici tertiò poſſunt argumenta difficillima, quibus probatur, motum localem & alterationem fieri neceſſariò per morulas. Sed de his videor alibi ſatis dixiſſe. Sequuntur actus quidam minùs præcipui potentiæ nutritiuæ, ſiue formatio excrementorum triplicis coctionis. Primæ videlicet coctionis excrementa craſſiora ſunt, quæ per venas meſeraïcas ſeparantur à reliquo chylo, & mittuntur in inteſtina. Excrementa ſecundæ coctionis quæ fit in iecore ſunt flaua bilis, quæ in veſiculam fellis reiicitur; melancolia, quæ ad lienem; humor aqueus, qui ad renes, & inde ad veſicam defertur, & eſt vrina. Excrementa tertiæ coctionis ſunt ſudor, lacrymæ, ſordes & pili aurium. Excrementa.

SECTIO III.

De ipſa potentia nutritiua, & facultatibus ei adiunctis.

EXplicato obiecto potentiæ nutritiuæ, ac proprio eius actu, vix quidquam de potentia ipſa ſupereſt, præter diuiſionem eius in naturalem, vitalem & animalem. Naturalis appellatur quatenus conficit chylum & ſanguinem; vitalis quatenus efficit ſpiritus vitales, motum arteriarum, & reſpirationem; animalis quatenus elaborat ſpiritus animales ſeruientes ſenſui & motui. De ſingulis aliqua mihi dicenda ſunt.

§. I.

Facultatis naturalis quidditas & organa.

DIco primò, potentiam nutritiuam non eſſe ſolùm calorem naturalem, neque ſolum temperamentum viuentis; ſed eſſe veram potentiam vitalem indiſtinctam ab anima, cui adiunctæ neceſſariò ſunt quatuor facultates ab ea etiam indiſtinctæ, attractiua, retentiua, concoctrix, & expultrix. Quidditas potentiæ nutritiuæ.

Ratio eſt, quia ſolus calor ſufficere non poteſt ad alterandum & conuertendum alimentum in ſanguinem & in viuens; nam ad hoc requiritur etiam actio aliarum qualitatum, & requiritur etiam potentia vitalis, cùm hæc ſit actio verè vitalis. Imò ſolus calor non poteſt attrahere alimentum ad omnes partes, retinere, concoquere, expellere, conuertere; quæ omnia efficit facultas nutritiua, à qua non diſtinguuntur facultates illæ, quas

quas nominaui, etiam posito quod potentiæ animæ ab anima ipsa essent distinctæ, cùm omnes illæ operationes versentur circa alimentum, & ordinentur primò & per se ad nutritionem. A

Dico secundò, potentiam nutritiuam, quatenus est facultas naturalis, tametsi toto est diffusa corpore, principaliter tamen residere in ventriculo & in hepate, quæ sunt primaria eius organa. Ita docet Galenus & omnes Medici contra Aristotelem, vt nuper dixi, qui communem vitæ officinam vult esse solum cor, à quo constat non omnes oriri venas. Eius organum.

Primum itaque huius potentiæ veluti domicilium est ventriculus, pars nimirum corporis caua, rotunda, oblonga, membranosa, fibris pluribus intertexta, cibis excipiendis, & chylo conficiendo dicata. Figura eius rotunda est, sed oblonga instar cucurbitæ pastoritiæ, propter geminum orificium, quorum altero cibos excipit, altero confectos trudit ad intestina. Situs est sub diaphragmate inter iecur, & lienem. Superiore parte diaphragmati annexus est, inferiore omento, posteriore dorso, dextrâ duodeno, sinistrâ lieni. Vnicus est homini, sed capacissimus; habet enim quinque palmorum amplitudinem: ruminantibus animalibus est quadruplex; pennatis triplex. Substantia eius ex tribus constat membranis, infinita neruorum, & venarum serie intertextis. Orificia duo habet, superius dicitur stomachus, inferius πυλωρὸς, siue ianitor. Stomachus est præcipua sedes appetentiæ; ab extremo cordis mucrone parum distat, vnde magna illi cum corde sympathia est, & cum cerebro, propter neruorum stomachicorum coniunctionem. Fibras habet hoc orificium circulares quamplurimas, ne cibus resiliat in œsophagum & os, p rono decumbente, vel supino animali. Orificium inferius, à quo alimenta iam concocta egrediuntur, non rectà deorsum fertur, ne quid prolabatur nisi planè decoctum, & læuigatum; posteà rectà vergit in duodenum. Duo hæc orificia rugosa sunt, crassiora, fibris orbicularibus, iisque carnosis prædita, ne dilatari, arctari, aperiri & claudi possint. Aperiuntur dum ingerendis in ventriculum cibis aditum, coctis verò exitum præbent. Clauduntur ne quid exeat nisi planè coctum, & ne fumi attollantur. Ventriculus. B C

Alterum, & maximè necessarium potentiæ nutritiuæ subiectum est hepar conficiendo sanguini destinatum. Situm est in dextro hypocondrio, sub diaphragmate, & costis spuriis, & elatiorem infimi ventris sedem occupat. Figuram propriam nullam habet. Superior eius pars læuis est, rotunda instar laconicæ testudinis, & æqualis: inferior inæqualis est, & multis velut promontoriis exasperatur, estque similis rupium præcipitiis. Homini quàm cæteris animantibus maius est, & inter homines timidis ac helluonibus. Constat ex carne, pluribusque venis; oriuntur enim ex eo vena caua, & porta; vna ex caua parte, altera ex gibba. Hepar. D

Vesicula fellea flauæ bilis conceptaculum est, dextro hepati appenditur; membranea est eius substantia, figura ablonga; duos habet ductus, quorum vnus in hepar fertur, ad bilem alliciendam, alter ad duodenum tendit, & in illud bilem eandem reiicit. Quædam animantia, imò & homines vesicula illa carent, ex Aristotele *lib.4. de partibus animalium, c. 2.* Vesicula fellea. E

§. II.

Facultatis vitalis officium & organum.

Dico tertiò, facultatem vitalem non esse distinctam à nutritiua & naturali: tria eius munera sunt præcipua, spirituum elaboratio, pulsus & motus cordis & arteriarum, respiratio.

Ratio est, quia cùm totum munus huius facultatis sit perficere magis sanguinem in iecore formatum, nihil hîc videtur superare vires & sphæram potentiæ nutritiuæ.

Primò ergo facultas vitalis elaborat spiritus, tenuissimas videlicet subtilesque substantias, principuum instrumentum vitæ, spiritualis & corporeæ naturæ confinium, caloris vehiculum: per illos agit, mouet, sentit anima; & per illos inspirat vitam, videt in oculis, audit in auribus, mouet in neruis. Videnda ergo sunt etiamsi oculos fugiant primaria hæc vitæ organa, & explicanda est eorum necessitas, quidditas, diuisio, generatio. Spirituum existentia & necessitas.

Itaque ad vitam tuendam ita necessarij sunt cuilibet animali quidam spiritus tenues, lucidi, calidi, vt sine illis nec esse anima in corpore, nec operari possit; quia cùm vita consistat in calore naturali, qui extingui facilè potest, necesse omninò est, vt illum deriuatus à corde tanquam à communi foco reparet calor. Is autem calor in tenuissima quadam substantia residet, non autem in humore vllo, qui minùs facilè per omne corpus transmeare posset. Esse autem huiusmodi spiritus, probatur primò, quia si quis mortuo animali, cordis & cerebri ventriculos introspiciat, eos sine vllo ferè humore inueniet; vnde constat illos esse plenos spiritu. Prætereà si arteriæ crasso quodam humore repleantur, impeditur illarum pulsus, impedita scilicet spirituum per illas traiectione. Dari autem spiritus animales hinc constat, quia propterea concidunt illi qui aguntur in gyrum, eo quod aliò vergant spiritus animales. Neruis etiam obstructis in paralysi, & apoplexia, sensus motusque perit.

Definitur autem spiritus, Corpus tenuissimum, perpetuò mobile, ex sanguine & vapore genitum, facultatum animæ vehiculum. Dicitur tenuissimum, quia est aëreum, & propter subtilitatem minimè conspicuum. Dicitur perpetuò mobile, quia continuò per membra fertur & illa fouet, neque mouetur à seipso, cùm moueatur in omnem partem, & sit inanimatus: mouetur ergo per vim attractiuam & magneticam potentiæ nutritiuæ, quæ singulis membris inest; quod enim dixêre ingeniosè quidam Recentiores, spiritus esse animatos, & moueri à seipsis, audiri nullo modo potest, quia si mouerentur à seipsis, etiam cognitio illos determinaret ad motum sursum & deorsum. Materia ex qua fit spiritus, est sanguis, officium est fouere calorem naturalem, iuuare sensationes, motus, & omnia opera vitæ: vnde spiritum rectè vocat Aphrodisæus *lib.2. de problem. quæst.63.* vinculum caloris, & animæ. Quidditas.

Diuiditur spiritus in insitum & influentem. Insitus est is, quem generans cuique membro ab exortu inserit; is enim est præcipuè, inquit Aristoteles, quo fœcundum fit semen, eo quod abundet calore spirituosa pars seminis. In omnibus quidem ille membris residet, sed præcipuam tamen habet in corde sedem. Spiritus influens ille est, qui à corde aut ab aliqua parte principe aliis Diuisio.

partibus communicatur, vt spiritum innatum excitet ac conseruet; estque corpusculum quoddam ex puro & defæcato sanguine formatum, tenue, pellucidum, exquisitè elaboratum. Diuiditur in naturalem, qui est sanguis; vitalem & animalem.

Generatio.

Generatur spiritus vitalis vt omnes fatentur in sinistro cordis specu, qui delatus in dextrum sinum, per venam cauam, per medium deinde ac transuersum septum transsudat in sinistrum, vbi cogitur, attenuatur, ac planè elaboratur, & in vasa propria, idest arterias, transfunditur ac distribuitur. Huius autem spiritus pars quædam per arterias diffunditur, altera sursum tendit & euadit in cerebrum, vbi rursum concoquitur, & per virtutem cerebro inditam magis attenuatur, & quodammodo aërius redditur, fitque animalis ex vitali; adeptus videlicet temperiem aptam ad motum, & ad reliquas animales functiones. Ex illis autem cerebri ventriculis in particulas diuisus per neruos dispensatur in totum corpus.

Vtrum in aliis mixtis sint spiritus, seu corpuscula.

Quæres, vtrum sicut in viuentibus dantur huiusmodi spiritus; sic in aliis etiam mixtis sint etiam huiusmodi substantiæ tenues, insensiles, perpetuò mobiles, quæ per corporum poros perpetuò effluant, totum vndique aërem repleant, vim habeant incredibilem ad innumeros effectus, quorum causas imperiti plerumque homines occultis quibusdam qualitatibus attribuant. Ita enim explicare se posse omnia iactant noui quidam Doctores, multis nixi experientiis, quarum rationes facilè reddunt per effluuia illa corpusculorum.

Corpusculorum existentia.

Primò enim statuunt esse in corpore quolibet mixto duo genera corpusculorum, ex quibus illud necessariò componitur. Alia enim sunt terrea & aquea, fixa & difficilè mobilia, ex quibus mutuò ligatis tota consistit corporis massa. Alia sunt ignea & aërea, atque adeò agilia & facilè mobilia, quæ propterea spiritus appellant, qui delitescentes in intimis cuiuslibet mixti corporis partibus, nullo inter se nexu constringuntur, sed facilè per poros erumpunt, aut per totam mixti substantiam transmeant; horum enim spirituum plenum esse animal, constat ex variis coloribus, quibus vultus hominis suffunditur, provt animus variis affectibus concutitur: ex vestigiis hominum, aut feratum, quæ canes sagaciter agnoscunt, præsertim venatici. Sed neque negari posse videntur in aliis mixtis inanimatis partes illæ subtiliores, alioqui nihil inesset in illis ignis aut aëris.

Varietas.

Secundò statuunt variæ omninò rationis esse illos spiritus pro diuersa ratione corporum, è quibus effluunt. Idque colligunt ex diuersa configuratione singulorum corporum, etiam intra eandem speciem; quæ diuersitas ex sola prouenit diuersitate horum corpusculorum. Deinde idem colligunt ex eo, quod canes optimè distinguant vestigia vel suorum herorum, vel feratum, quæ transierunt per locum aliquem; id enim fieri nequit nisi quia illa corpora impresserunt sua illa corpuscula. Denique id colligunt ex diuersis elementis, ex quibus constant; alia enim ignea sunt corpuscula, quædam aërea, quædam aquea & terrestria.

Eorũ effluuia.

Tertiò volunt erumpere continuò ex omnibus cuiuslibet corporis partibus diuersos illos spiritus, tantâ copiâ, vt totus aër vbique huiusmodi corpusculis vndique plenus sit. Transpirant enim perpetuò singula corpora, & emittunt ex se spiritus; non solùm viuentia, sed etiam mixta quælibet eodem modo, quo in alambicis vapor herbarum aut florũ sursum ascendit, & in aquam deinde soluitur. Sic enim videmus fructus omnes, herbas, flores, & alia huiusmodi successu temporis exsiccari; quod fieri non potest sine spirituum emissione.

Causa motus.

Quattò denique statuunt, agitari continuo motu illa corpuscula, tum per se ab interno principio elementi, quod in ipsis prædominatur; tum per accidens ex mixtione aliorum spirituum, qui cùm alio & planè contrario motu in alium locum tendant, impediunt se inuicem, adeò vt nullus eorum virtutem sequatur naturalis impetus, sed mixto motu singuli moueantur: imò singulis illud est inditum corpusculis, vt ad præsentiam spirituum sibi similium vires augeant; & quamvis inclusa delitescant intra corpora solida, quæ componunt, prorumpant tamen foras, quasi ab aliis cognatis euocata, illisque adhæresçant. Sic enim ad præsentiam rubri coloris erumpet sanguis ex vulnere: sic pro diuersa temperie aëris excitantur in nobis varij motus animi. Sic diurnus somnus dicitur esse noxius, nocturnus autem salubris, sicut è contra noxiæ sunt vigiliæ nocturnæ ob eandem causam.

Respondeo negari nullo modo posse, quin omnia mixta componantur ex partibus, quarum aliæ sint solidiores & crassiores, aliæ subtiliores, & rariores, cùm nullum esse possit mixtum, in quo non sint quatuor elementa, saltem virtualiter; atque adeò si nomine spirituum & corpusculorum solæ intelligantur partes magis aëreæ aut igneæ, facilè concedo esse in singulis mixtis spiritus diuersæ rationis pro diuersis illorum corporum qualitatibus. Sed effluuia illa perpetua spirituum ex omnibus omninò mixtis planè pernego, sicut continuos illorum motus: nullo enim experimento probari potest, quod ex solidissimis corporibus, qualia sunt marmora, & omnes lapides, exeant continuò spiritus, alioqui egerent illa nutritione, per quam repararentur illæ substantiæ, quas certum est nullo temporum lapsu minui. Tribuunt autem plurima Doctores isti spiritibus volitantibus, quæ magis causantur per qualitates, vt ostenderem si vacaret in istis immorari, quæ apud imperitos mirabilia videntur, apud peritos parum probabilia.

Cordis descriptio.

Altrum officium facultatis vitalis est pulsus cordis & arteriarum, qui explicari nequit nisi describatur facultatis vitalis organum, nempe cor, nobilissima & princeps hominis pars Aristoteli; qua vigente vigent omnia, languente languescunt.

Cor quo dis.

Substantia itaque cordis constat ex carne, adipe, venis, arteriis, neuis, & tunica propria. Caro cordis dura est, densa, & solida, vt exigebat spirituum in eo contentorum tenuitas, & perennitas motus. In cuspide verò tanquam in basi solidior est, quòd ibi desinant concursus omnes fibrarum, quæ cor tum rectè, tum obliquè, tum transversim peruadunt, suntque præcipuum instrumentum perennis illius motus.

Adipis.

Adeps circa eius præsertim basim multus est, non pinguedo, quæ à calore cordis languesceret. Cor humectat, ne exsiccetur; quod ipsum cuspidi præstat humor contentus in pericardio.

Vena coronaria.

Venam habet coronariam, quâ cingitur tota eius basis, & in plures ramulos distribuitur, arterias tum venosam, tum magnam.

Figura cordis.

Figura cordis pineæ nuci similis est, hoc est turbinata, ex basi enim ampliore desinit in mucronem turbinatum. Superior pars, quæ basis seu caput dicitur, ampla est propter sinus & vasa quæ illic sunt. Orbicularis est ad maius robur, deinde paulatim exit in cuspidem. Anterius totum gibbosum est, posterius cimum, in lateribus prominens: superficies ipsi læuis & polita, quam tamen coronaria vena inæqualem facit.

Situs

Situs. Situs eius est in medio thoracis, quasi centrum vitæ : basis eius exquisitè medium obtinet, tantumque à sterno distat, quantum à vertebris ; tantùm à iugulo, quantùm à diaphragmate ; à dextris & sinistris costis pariter abscedit. Mucro sensim in anteriora, & sinistrum latus infra papillam inferiorem exporrigitur ; vnde vulgus malè cor locat in sinistro latere, cùm sit in medio ; mortuis tamen sua grauitate in sinistrum videtur retrahi. In orbem illud complectuntur lobi, tanquam digiti, ad quintam costam connectitur pericardij ope mediastino & diaphragmati.

Magnitudo. Magnitudo eius exigua est ad motum faciliorem; timidis animantibus maius est cor, quia calor in ampliori conceptaculo dissipatur. Homini tamen maius est quàm reliquis animantibus.

Sinus cordis. Sinus, seu ventriculi cordis, cauitates sunt duæ, dextra & sinistra. Dexter sinus sanguineus, eo quod per venam cauam dilatato corde sanguinem recipiat crassiorem, vt illum excoquat, & attenuet, ac deinde in pulmones per venam arteriosam effundat ; tenuiorem verò in sinistrum cordis sinum transmittat. Semicircularis est, & caudam cordis ambit ; sed non attingit tamen extremum mucronem. Sinister ventriculus, arteriosus & aërius dicitur, quòd aërem trahat, & vitalem in se contineat humorem : ad coni fines vsque pertingit, estque orbicularis ; dextro sinu angustior, sed longè crassior, ne spiritus euanescant, & cor maneat in æquilibrio. Inter vtrumque ventriculum medius interiectus est veluti paries, quem septum medium & interstitium appellant, ne in illis contenta misceantur ; à dextris gibbum & extuberans ; à sinistris concauum, cauernosum, scrobiculis plenum, vt subtilior fiat sanguis ; ideoque multis poris perforatum est ad spiritus generationem.

Auriculæ cordis. Auriculæ cordis duæ sunt, appendices carneæ, membraneæ, ac neruеæ, quæ ad vtrumque ventriculum cordis emicant. Dextra earum venæ cauæ ostio adiacet, sinistra in arteriæ venosæ orificio sita est. Illa est amplior, quia crassioris sanguinis est conceptaculum ; hæc minor, quia continet aërem in cordis compressione : ambæ turgent spiritu, & sanguine : in dilatatione concidunt quasi rugosæ.

Vasa. Vasa in corde quatuor sunt, totidemque in iis orificia. In dextro sinu vena caua, & vena arteriosa : in sinistro arteria magna, & arteria venosa. Iis vasis adnascuntur membranæ vndecim, quas valuulas appellant, seu ostia, quia per eas id quod in cor subiit, impeditur egredi, clauduntur enim, & aperiuntur ad motum cordis. Ex iis aliæ foris introspectant, id est foris apertæ sunt, intus clausæ, quæ materiam in cor introducunt. Aliæ intus foras spectant, seu intus apertæ sunt, foris clausæ, quæ materiam effundunt è corde. Earum figuræ dissimiles sunt, aliæ tricuspides, aliæ falcatæ, quædam semilunares.

Pericardium. Pericardium est membrana, quæ cor vniuersum complectitur, non ei annexa, sed ab eo distans quantum exigit motus cordis. Pleuræ connectitur & mediastino : extrinsecùs fibrosa est, intus lubrica & polita : oritur ex membranis quatuor vasorum. Dura est, & crassa, vt sit propugnaculum cordis, quia pericardium, vt dixi, cordi non adhæret ; ideò spatium illud medium aqueo humore repletur, vrinæ ac sero simili, non acri tamen aut salso, in quo cor innatat, & per illum temperatur.

Motus cordis. Sed nihil est in corde mirabilius quàm perennis illius motus, quem cœlesti admodum affinem esse docet S. Thomas *opusculo* 45. Tria de eo scitu digna sunt, qualis sit, qualem habeat causam finalem, qualem effectiuam.

Qualis sit. Primò igitur cordis & arteriarum duplex est motus ; diastole, & systole, seu dilatatio & compressio. Dilatatur quando mucro iuxta basim rectis fibris retrahitur ; tunc breue redditur cor, sed latera ita distenduntur, vt ferè sit sphæricum.

Contrahitur quando mucro à basi discedit, & cor producitur ac elongatur, euaditque angustius rectis fibris laxatis ; & transuersis, quæ orbiculatim ambiunt, collectis & arctatis. Eodem modo arteriæ per systolem in propriam redeunt figuram ; dilatantur per diastolem. Percussio pectoris, quæ sentitur, fit in diastole, non in systole, vt probat Laurentius *lib.9.c.8.*

Causa eius efficiens. Secundò causa finalis huius motus non vnica est. Prima, vt cor in dilatatione trahat sanguinem per venæ cauæ ostium ; per compressionem autem pellat vitalem spiritum in aortam, & impleat arterias. Secunda, vt in dilatatione excipiat aërem respiratione attractum, in contractione autem calefactum iam aërem & fuligines expellat. Quare sicut pulmonis motus ad refrigerandum pertinet, ita motus cordis ad calefaciendum. Eòdem dirigitur arteriarum motus, modò enim eleuantur, modò deprimuntur. Cùm eleuantur ; attrahunt spiritus à corde, & sanguinem è venis adiacentibus ; cùm comprimuntur torridam fuliginem à se procul dimittunt.

Tertiò causa effectiua illius motus nec est solus calor naturalis, nec sola potentia nutritiua ; sed facultas alia motrix cordi insita, quam appellamus pulsificam, distinguiturque à virtute motrice animalis progressiua. Ratio est, quia videtur productio motus excedere vires potentiæ nutritiuæ, cuius totum munus est cibum præparare ac conuertere ; calor autem non producit motum. Huiusmodi virtus pulsifica ipsis etiam inest arteriis, quæ si non mouerentur nisi propter coniunctionem cum corde, deberent etiam venæ illæ moueri, quæ cor attingunt. Iuuat tamen illa cum corde coniunctio, ideò si ligetur arteria, non micat ea parte, quæ à corde distat.

Tertium officium facultatis vitalis est respiratio, cuius interest similiter cognoscere quidditatem, causam effectiuam, & finalem.

Respiratio quid sit. Primò igitur respiratio est motus aëris per pulmones & asperam arteriam factus. Constat duplici motu ; altero excipitur aër, altero redditur. Fit autem hoc modo. Diaphragma thoracem dilatat, vnde ad vitandum vacuum aër intrat per asperam arteriam vocalem ad pulmones ; hi sese dilatando, quasi folles, attractum aërem in cor effundunt, frigidam ei qualitatem impertientes ; sed mox reciproca vicissitudine aërem eundem æstu cordis calefactum foras eiiciunt. Conueniunt ergo ad respirationem istæ partes ; epiglottis, quæ sic erigitur, vt liberum det ingressum & egressum aëri. Aspera arteria, per quam ingreditur aër, & egreditur. Pulmones ad quos eleuatos ingreditur, & à quibus mox concidentibus extruditur diaphragma & musculi, dum thoracem dilatant & comprimunt ; quo dilatato & compresso, dilatantur & comprimuntur pulmones. Diaphragma, inquam, quod Latini cingulum & septum transuersum vocant, musculus est quidam simplex & rotundus, qui spiritualia viscera discernit à naturalibus, hoc est cor & pulmones à iecore ac liene, veluti paries quidam interiectus. Illius descriptionem

nem pleniorem ac pulmonum ad sequentia reseruo, cùm agam de loquutione.

Causa eius efficiens. Secundò, causa efficiens huius motus adeò mirabilis, adeò necessarij, nec est solum cor, neque solum diaphragma; sed ipsi præsertim pulmones, per vim motricem insitam, nutantibus etiam corde ac diaphragmate; thoracem enim diaphragma comprimit & dilatat, vnde necesse est dilatari pulmonem ad vitandum vacuum. Cor spiritibus emissis pulmones spongiosâ præditos substantiâ inflat ad modum follium. Sed insitam esse ipsis etiam pulmonibus vim motricem, hinc fit probabile, quia ipsi præcipuum respirationis sunt organum.

Causa finalis. Tertiò, causa finalis respirationis est conseruatio natiui caloris, qui cùm in corde abundet, molli hoc flatu, & respiratione mediocri debet accendi, alioqui extingueretur, vt contingit in igne nostris incluso cucurbitulis. Videmus autem modico flatu foueri ignem in fornacibus. Alter etiam finis est expurgatio fuliginum, quibus abundat cordis clibanus; vnde necessaria fuit tum aspiratio, tum exspiratio.

Quæri etiam poterat, vtrum animalia omnia respirent?

Respondeo aliam esse respirationem propriè dictam, quæ non conuenit nisi animalibus habentibus pulmonem; aliam transpirationem, quæ reliquis conuenit: refrigeratur enim naturalis eorum calor attracto per poros aëre. Ideò notant S. Basilius & Aristoteles, si oleo illiniantur, illa emori, quia sic pori occluduntur. Pisces autem, vt probat Aristoteles, non respirant, quia non est aër in mediis aquis. Delphini tamen & balænæ respirant.

SECTIO IV.

De quibusdam proprietatibus potentiam nutritiuam consequentibus.

Eæ videntur esse fames ac sitis, iuuentus & senectus, mors & vita, de quibus quædam sunt scitu digna.

§. I.

Fames & sitis.

TRia de illis breuiter explico, quid sint, in qua fiant corporis parte, quænam sit causa earum efficiens & finalis.

Definitio famis & sitis. Dico primò. Rectè fames definitur, *Appetitus calidi & sicci*; sitis autem, *Appetitus frigidi & humidi*, ad quorum intelligentiam.

Obserua primò triplex in ventre considerari posse humidum. Chylosum vnum, quod exprimitur ex alimento; alterum roridum, quod potu accipitur; tertium innatum, & in ventris substantia in-

Triplex humidum. situm, in quo consistit ipsius vita. Fames non est solus appetitus humidi innati, quod semper à calore naturali consumitur, alioqui post sumptum cibum sentiretur adhuc fames; est igitur fames appetitus humidi primo modo sumpti, quod appellatur nutrimentale, & respectu alterius humidi roridi vocatur siccum, non quòd siccum de facto sit, cùm reparari ab eo debeat humidum radicale; sed quia solidum est, & respectu alterius humidi roridi, seu liquidi, quod per sitim appetitur, dicitur siccum. Ex huius humidi defectu nascitur fames, sicut ex defectu alterius humidi sitis oritur.

Obserua secundò, quinque concurrere ad famem, vt rectè notat Galenus. Primò membrorum inanitio, deficiente alimento. Secundò tractus membrorum conantium ad se allicere ac rapere vndecumque valeant alimentum, cuius inopiâ laborant. Tertiò diuulsio ventriculi cum acri quodam morsu, qui nascitur tum ex vehementi attractione, tum quia destituta alimento ventriculi cauitate, latera eius corrugantur. Quartò sensio diuulsionis; nam cùm hæc ventriculum grauiter afficiat, necessariò inuehit doloris sensum. Sentitur autem fames potissimùm in ventriculo, ac præcipuè in illius orificio, quia membrorum suctio ad hæc vltimò terminatur, in iisque maior inest sentiendi acrimonia. Quintò appetentia cibi, hoc est actus appetitus sensitiui optantis externum alimentum, vt succurrat præsenti huic malo.

Est quibus patet sensus datarum definitionum. Fames enim est appetitus alimenti solidi, in quo est calor & siccitas. Sitis est appetitus substantiæ liquidæ, quæ vtplurimùm frigida est & humida, propter excessum caloris euaporantis succum viuentis.

Dico secundò, famem & sitim, cùm sint formaliter dolores, necessariò etiam esse formaliter in appetitu. Causaliter autem & obiectiuè famem esse in ventriculo, & potissimùm in eius orificio; quia ibi potissimùm viget sensio illa tristis, quam causat calor naturalis depascens partes corporis; est enim vehementer in stomacho, qui etiam cum officina communi alimenti acriùs etiam illud expetit, propter delicatissimum sensum neruorum illorum, qui occludunt ventriculum. Sitis autem non est in solo ventriculo, sed in faucibus, œsophigo, & ventriculo. Imò non videtur improbabile quod ait Septalius *in sect. 27. problematum, quæstione 2.* sitim esse in toto thorace, ideſt in pulmonibus, corde, &c. Quod patet, quia sæpe multi, quantumvis potent, sitim tamen non sedant. Neque video difficile componere Aristotelem cum Galeno; vult enim Galenus famem animalem esse in solo ventriculo, naturalem autem esse in toto corpore. Aristoteles famem vult esse in toto corpore. Galenus videlicet contendit famem in stomacho solo sentiri, propter sensum delicatissimum illorum neruorum; sed verè tamen in toto corpore fames sentitur.

Dico tertiò famem & sitim causari à calore naturali, qui cùm non habet alimentum in quod agat, agit in partes viuentis. Deinde causari à virtute attractiua, quæ singulis inest membris ad euocandum ad se cibum. Denique causari à melancolia, quæ cùm acida sit & acris, pungit ventrem, & ad cibum excitat; fit enim sæpe fames per appulsum qualitatis corrodentis, qualis est humor melancolicus; ideò etiam prouocant cibi aliqui appetitum, quia corrodunt & vellicant os stomachi. Sic enim ex abundantia humoris istius noxij oritur ille morbus, quem vulgò famem vocant caninam. Sitim etiam augent quæcunque augent calorem & siccitatem, vt cibi salsiores, balnea, calor externus. Hinc intelligitur cur timentes & adituri supplicia vehementiùs sitiant, vt traditur à Philosopho *problemate 2. sect. 24.* quia in illis calor & sanguis exteriores deserunt partes, atque ad interiores sese recipiunt, magisque propterea interiùs inflammantur, & siccantur. Hydropici etiam multùm sitiunt quia roridus humor est in imo ventre; ab eo autem per antiperistasim inflammatur orificium stomachi; ægrè etiam respirant, & minùs refrigerantur. Aues parum sitiunt, quia pulmones valde laxos habent, ideò multùm refrigerantur; hinc enim impeditur

inflammatio

inflammatio & feruor in orificio ventris. Pueri fameſcunt magis quàm ſitiant ; habent enim plus humidi roridi , quàm ſolidi , ſicut & fœminæ.

Senes bibaces quidem ſunt , quia potus faciliùs concoquitur ; minùs tamen ſitiunt , quia humido abundant. Qui bibunt merum,maximè ſitiunt, quia maximè inflammantur.

§. II.

Iuuentus , & ſenectus.

HÆ quoque ſequuntur conſumptionem humidi per calorem. Quæritur ergo vnde petatur diſtinctio hæc varia ætatum. Deinde quædam de prima ætate ; quædam de vltima.

Diuiſio ætatum.

Dico primò , variam diſtinctionem ætatum peti ex notabili mutatione calidi & humidi, quibus animantium vita continetur. Per hanc autem variam mutationem tria conſtituuntur ætatum diſcrimina ; pueritia , iuuentus ſeu florida ætas , ſenectus. Pertinet ad pueritiam calidum & humidum affluens ; ad iuuentutem calidum & humidum temperatum ; ad ſenectutem calidum & humidum iam diminutum & vergens in occaſum: vnde reſpectu aliarum ætatum iudicatur ſenectus eſſe frigida & ſicca.

Diuiduntur ætates illæ in alias plures minutiores. Pueritia videlicet , quæ durat vſque ad vigeſimumquintum annum , diuiditur in infantiam , pueritiam , pubertatem , adoleſcentiam. Media ætas diuiditur in iuuentutem & virilem ætatem. Iuuentus ab anno vigeſimoquinto ad quadrageſimum porrigitur. Inde virilis ætas ad quinquageſimum. Senectus diuiditur in primam & vltimam.Prima incipit ab anno quinquageſimo ad ſexageſimumquintum. Vltima vitam claudit.

Pueri.

Dico ſecundò , ideo pueros primo ætatis ingreſſu habere impeditum rationis vſum , quia multo abundant humore , à quo excitata veluti nebula internorum ſenſuum functiones aut omninò impedit , aut interturbat. Hinc fit , vt qui præmaturè ſapiunt , intempeſtiuam indicent cerebri ſiccitatem , quæ cùm temporis progreſſu excreuerit , aut organum ita diſſoluit vt mortem afferat ; aut ita vitiat , vt inutile ſit ad intelligendi munia. Ideò pueri maturiùs ſapientes , aut vitales non ſunt , aut cùm ad maturam ætatem acceſſerint, minùs prudentes euadunt.

Solent autem actiones animales eſſe in pueris imperfectiſſimæ ; naturales autem ſunt validæ : quia functiones naturales natiuo calore adminiſtrantur , quo prima ætas circumfluit ; operationes verò animales egent ſpiritibus ſenſitiuis , qui in cerebro perficiuntur. Habent autem infantes cerebrum valdè imbecille , & ad id munus valde ineptum. Adde quod nimia humiditas , quâ ſenſuum officinæ prima ætate ſcatent , ſenſitrices facultates impedit , & obtundit.

Senes.

Dico tertiò. Qui eminentiora loca libero cœlo incolunt , eos tardiùs ſeneſcere ; qui autem ima & paluſtria , citiùs. Rationem affert Ariſtoteles *ſect.14. problem. 97.* quia ſenectus putredo quædam eſt ; putreſcit autem quod quieſcit, non quod mouetur , vt aqua concluſa. Igitur vt locis editis aër afflante vndique ſpiritu agitatur & alius ſuccedit ; ita cauis manet immotus , ideóque minùs ſincerus , quo fit vt hîc ocyùs , illic tardiùs corpora marceſcant.

Temperamentum autem ſanguineum ſeriùs ducit ad ſenectutem , quia abundat calido & humido ; multus verò calor copiosè reſtaurat deperdita , humidum affluens ægrè diſſipatur. Non ſeneſcimus autem niſi areſcente humido, frigeſcente calido. Denique ſenes timidi ſunt, incurui, tremuli , ſuſpicioſi,quia calore deſtituuntur , quo erigitur animus, corpus in rectam ſtaturam aſſurgit , membra ſuſtinentur. Suſpicioſi verò ſunt, inquit Ariſtoteles *lib. 2. Rhetoric. c.13.* quia ſunt increduli ; ſunt autem increduli , quia experti.

§. III.

Vita & mors.

MAlè aiebat apud Tertullianum *lib. de anima , cap.* 42. Epicurus , mortem nihil ad nos pertinere , quia ſenſu caret. Certè enim nos ad illam pertinemus , ſi ad nos illa non pertinet, inquit Trebellianus. Imò nihil ad nos pertinet magis , quàm vt diſcamus viuere , diſcamus mori; aut etiam diſcamus mori dum viuimus. Quod vt doceam , primò ponenda quædam ſunt de ſignis & cauſis vitæ longioris ; deinde de mortis cauſis, & ſignis.

Dico primò, vitam rectè definiri , *Permanſionem animæ in calido.* Cauſæ longioris vitæ plures ſunt , & plura ſigna ; ſed parum certa , & ſæpe fallacia.

Vitæ definitio.

Primò ergo Ariſtoteles *lib. de reſpiratione* , vitam definit ; permanſionem animæ in calido ; vita enim aliàs ſignificat operationem vitalem, aliàs ipſam animam , quæ principium eſt harum operationum , aliàs vnionem ſeu exiſtentiam animæ in corpore , vbi vitaliter operatur. Sumitur autem hoc tertio modo vita quam definiui , quia nulla eſt vitalis operatio , quam calor non adiuuet.

Cauſæ longioris vitæ.

Cauſæ longioris vitæ quædam interna ſunt, quædam externæ. Internæ ſunt conueniens ſymmetria calidi & humidi , in quibus conſiſtit vita ; ideò mares ſunt plerumque viuaciores quàm fœminæ. Animalia quò grandiora ſunt , eò diuturniora , ſi excipiatur equus , propter exceſſum caloris. Huc etiam magnoperè facit caſtitas ; nihil enim eſt quod vitæ magis noceat quàm ſalacitas, vt ſæpe docent Ariſtoteles & Galenus ; qui etiam docet ſtatim ſeneſcere animalia , quæ ſalacia ſunt. Facit huc etiam modica exercitatio corporis , qua iuuatur calor ; victus moderatus , qui humido conſtat , & moderatè calido : nimius enim cibus omnium morborum ſeminarium eſt ; & plures omninò occidit gula quàm gladius.

Externæ cauſæ ſunt cœleſtes influxus , aëris ſalubritas , delectus ciborum. Qui montana incolunt , vt dixi , longæuiores ſunt quàm qui habitant campeſtria.

Signa eius.

Signa etiam quædam afferuntur longioris vitæ; corpus magnum & membrorum proportione conſtans , ceruix craſſa , pectus amplum & latum, incurui humeri , partes ſuperiores maiores , caro ſolida , & minimè ſpongioſa , vox magna , lenis & ſuauis ; color neque nimium albus , neque omnino niger, non tamen plumbeus , ſed cum quodam nitore ; aures amplæ , atque omnes extremæ partes , & inter eas ſummi digiti craſſi. Docet ſæpe Ariſtoteles , raritatem dentium ſignum eſſe breuioris vitæ , quia tunc cranium eſt denſius, & minùs aptum ad expirandos cerebri vapores : vnde fœminas etiam docet breuioris eſſe vitæ

quàm

quàm viros, quia in capite carent futuris quas habent viri. De scissuris etiam manuum habet multa Philosophus *lib. 3. de hist. animalium, c. 15.*

Viuentia maximè longæua.

De viuentibus, quæ maximè longæua sunt, nihil certò statui potest; nam inter stirpes, palma, olea, ilex, & cupressus diutissimè viuunt: aliæ vix diem vnum totum implent. Quæ tardè crescunt, prolixè viuunt; quæ verò celeriter adolescunt, citò etiam occidunt, vt ficus, prunus, malus, myrthus & salix. Inter bruta, vt refert Aristoteles *lib. de historia animalium*, capræ viuunt ad annum vndecimum; canes ad duodecimum; boues ad viginti; equi ad quinquaginta; asini ad 39. cameli ad quinquaginta; elephanti ad trecentos. Cornix, teste Plinio *lib. 7. cap. 48.* viuit ad annos trecentos quadraginta sex, ceruus ad trecentos triginta octo. De longa hominum vita plura refert idem Author loco citato. Maiolius *colloq. 4.* gentem quandam refert in Indiæ conuallibus sitam, quæ viuere soleat annis ducentis, in iuuentute candido capillo, in senectute nigro. Narrat Maffeius *lib. 15. historiæ Indicæ*, senem quendam annos natum 335. venisse ad Prætorem Lusitanum, vt fieret Christianus, qui centum annis vixerat Ethnicus, reliquis Mahometanus. Dentes illi iam aliquoties deciderant, & iterum fuerant renati; capilli iterum ex canis nigri facti. Vide Vallesium *c. 7. sacræ Philosophiæ*, Franciscum Aluarez, & Leonem Africanum.

Mors quid sit.

Dico secundò, mortem rectè definiri extinctionem calidi, & consumptionem humidi. Vnde duplex esse genus mortis ait Aristoteles; alterum per extinctionem calidi, alterum per marcorem; sic enim vocatur consumptio humidi, quia si desiciat humidum, ita cum eo deficit calor, vt marcescere dicatur. Dicitur autem mors naturalis, quando calor ipse deficit; violenta quando robustus adhuc est calor, cui tamen conueniens alimentum subtrahitur.

Ineuitabilis.

Mortem autem cuilibet viuenti esse ineuitabilem, adeò vt retardari quidem possit ad aliquod tempus, sed nulla tamen humana, vel etiam Angelica virtute vitari omninò possit, pulchrè docet Tertullianus *lib. de anima, c. 28.* Publica, inquit, totius humani generis sententia mortem naturæ debitum pronunciamus. Hoc stipulata est Dei vox, hoc spopondit omne quod nascitur. Difficultas autem est vnde oriatur necessitas illa tanta moriendi, vtrum videlicet illa nascatur solùm ex causis extrinsecis, an verò etiam secluſis omnibus agentibus extraneis, habeat viuens intra se domesticum hostem, à quo necesse sit ipsum vinci, tandem & perimi. Pendet autem hoc totum ex dictis de necessitate alimenti.

Ineuitabilitas mortis.

Dico tertiò, mortem esse viuenti cuilibet ineuitabilem, primò propter tres causas extrinsecas, secundò propter heterogenitatem partium, quæ semper inuicem pugnant, ac tandem ita debilitant, vt emori necesse sit.

Causæ extrinsecæ.

Primò itaque ab extrinseco tria sunt, quæ temperamentum viuentis sensim immutant, & tandem destruunt. Alteratio videlicet illata per elementa, per alimenta, per excrementa; nam illa tria qualitates habent contrarias temperamento viuentis, & in illud agunt continuò. Ergo tandem illud vincunt. Probaturque speciatim de alimento; quia cùm substantia viuentis continuò dissipetur, vt probaui, debet huiusmodi dispendium resarciri per alimentum: substantia verò, quæ restituitur, minùs semper est perfecta quàm substantia deperdita, ac proinde primus vigor A languescit sensim, totumque corpus desiccatur & senescit: ergo ex alimento causatur mors. Probatur minor. Alimentum ante nutritionem est dissimile viuenti: ergo est necesse vt patiantur ab eo membra, & sic mutetur temperamentum, sitque debilius quàm ante; quia debilitatum est ab alimento reagente: sed non potest producere temperamentum perfectius quàm sit: ergo substantia per nutritionem reparata deterior est, quàm substantia deperdita per calorem: ergo mors ab extrinsecis illis causis inducitur.

Causa interna.

Secundò, quod etiam internus hostis inferat viuenti necessitatem moriendi, probant ea quæ dixi de necessitate mutationis propter continuam actionem partium inter se. Si enim vna pars semper alteram debilitat, necesse tandem est vt omnes pereant. B

Primo obiicitur.

Obiicitur primò. Omnis forma, cuius debilitatæ sunt vires, propter reactionem contrarij, eo deuicto reparat vires, vt probabam agens de reactione: ergo postquam temperamentum debilitatum est vel ab agente extrinseco, vel etiam à calore naturali, anima per emanationem producit in corpore totum quod amissum est. Et hoc confirmari potest ex quotidiana experientia; nam in morbo valde debilitatur temperamentum, sed illud deinde restituitur in priorem statum.

Respondeo verum esse, quod omnis forma, cuius debilitatæ sunt vires propter reactionem contrarij, eo deuicto reparat vires, si contrarium omninò sit victum, ita vt cesset eius actio: v. g. C aqua calefacta remoto igne reducitur ad frigus pristinum: si autem ignis non amoueatur, non reducetur aqua in statum frigoris. Viuens, quod morbo est debilitatum, abscedente morbo redit ad primas vires, quia cessat esse morbus: si autem actio contrarij eadem semper sit, certè falsum est, quod forma reparet vires. In viuente reparantur per nutritionem vires deperditæ, sed anima tamen eas non integrè reparat, quia perseuerat actio contrarij, tum extrinseci, tum intemi per quod impeditur illas integrè restituere.

Secundo obiicitur.

Obiicitur secundò. Si calor naturalis causat interitum proprij subiecti, omnia mixta inanima debebunt se interimere: debebunt etiam viuere diutiùs animalia minùs calida: denique hieme, D quando calor naturalis dicitur esse maior, corpus erit imbecillius quàm æstate.

Respondeo mixta inanimata constare partibus homogeneis, quæ propterea non se destruunt. Animalia moderatè calida diutiùs viuunt, quàm alia quæ intemperatè cum excessu sunt magis calida. Hieme maior est calor in omnibus partibus, vnde non magis debilitat vires, præsertim cùm plus etiam habeat alimenti, & magis etiam debilitetur ab agentibus extrinsecis, quæ poros aperiunt.

Tertiò obiicitur.

Obiicitur tertiò. Partes viuentis heterogeneæ ita inuicem sunt connexæ, vt se mutuò foueant, non lædant: ergo non se destruunt. Probo antecedens, quia constitutio animalis postulat partes heterogeneas: ergo illæ se inuicem fouent. Deinde quando vna pars agit in aliam, non potest producere temperamentum nisi quale habet in se: sed illud non expellet animam, cùm pars illa quæ agit, sit animata: ergo actio partium heterogenearum non expellit animam. E

Respondeo partes heterogeneas viuentis sic esse connexas, vt se mutuò foueant, per se loquendo; sed per accidens se destruere, vt probatum est. Deinde est verum, quod pars vna in aliam

aliam agens, non potest producere temperamentum, nisi quale in se habet: sed illud temperamentum, quamvis non expellat animam ab illa parte, cui est connaturale, certè ab ea parte, cui non est connaturale, animam expellit: v. g. non potest anima manere in carne, in qua erunt dispositiones ossis; nec manere in osse, vbi erunt dispositiones carnis.

QVÆSTIO II.

De potentia augmentatiua.

COæua & socia est potentiæ nutritiuæ alia illa potentia vitalis, quæ dicitur augmentatiua, & vix ab illa differt, nisi quòd nutritiua dicitur, quatenus conuertit substantiam alimenti in substantiam viuentis, & illam vnit substantiæ iam viuenti; dicitur verò augmentatiua, quatenus quantitatem alimenti vnit substantiæ viuentis: quæ duo, vt vides, separari naturaliter nullo modo possunt. Vnde patet, augmentationem rectè definiri motum à minori quantitate ad maiorem quantitatem; terminus enim à quo augmentationis est minor quantitas; terminus ad quem est maior quantitas, siue illa sit maior quantitate deperdita per actionem caloris, siue sit minor. Est autem augmentatio actio à nutritione distincta, cùm terminum habeat distinctum; & potentia augmentatiua distinguitur à nutritiua eo modo, quo distinguuntur inter se potentiæ animæ, formaliter videlicet, non realiter. Vnum ergo est, quod occasione augmenti viuentium commodè quæri hoc loco potest de maximo & minimo rerum viuentium, imò & omnium rerum naturalium, quod ad hunc locum hactenus distuli.

SECTIO VNICA.

De maximo, & minimo rerum naturalium, præsertim viuentium.

Termini magnitudinis & paruitatis.

CErtum est primò, terminum magnitudinis & paruitatis communiter assignari solere duplicem; alter enim dicitur intrinsecus, alter extrinsecus. Terminus intrinsecus paruitatis appellatur minimum quod sic; & est illa quantitas sub qua potest res aliqua conseruari, & sub minori non potest. Terminus extrinsecus paruitatis appellatur maximum quod non; & est illa quantitas sub qua res non potest conseruari, propter nimiam paruitatem, & sub quauis maiori potest. Appellatur autem maximum quod non, quia inter quantitates, in quibus conseruari res illa potest, illa est maxima; nam sub quauis minori reuerà conseruatur. Similiter versùs magnitudinem duo sunt termini: intrinsecus appellatur maximum quod sic; & est illa quantitas maxima, in qua res potest conseruari, & non potest in maiori, propter nimiam magnitudinem. Terminus extrinsecus magnitudinis appellatur minimum quod non, quia inter quantitates in quibus non potest conseruari propter magnitudinem, illa est minima, cùm sub qualibet minori possit conseruari. Maximum quod sic, & minimum quod sic, appellantur termini intrinseci, quia cum illis res conseruatur. At verò minimum quod non, & maximum quod non, appellantur termini extrinseci, quia cum illis res non conseruatur.

Certum est secundò, quod in quauis specie de facto datur corpus aliquod maximum omnium aliorum, & similiter aliquod corpus omnium minimum: nam in specie hominis v. g. datur homo reliquis omnibus maior, vel positiuè, qui scilicet omnes excedat; vel negatiuè, quo nullus sit maior. Solùm ergo est dubium, vtrum res corporeæ naturâ suâ postulent certum aliquem terminum paruitatis & magnitudinis; ideſt vtrum detur aliqua quantitas adeò parua, vt sub minori forma existere non possit; aliqua ita magna, vt non possit existere sub maiori: hoc autem quæritur primò de rebus viuentibus: secundò de inanimatis, tum substantiis, tum accidentibus.

Sensus quæstionis.

§. I.

Vtrum in rebus viuentibus detur maximum & minimum.

Conclusio affirmatiua.

DIco primò, corpora viuentia postulare semper ex natura sua certum terminum magnitudinis & paruitatis, vt naturaliter conseruentur. Ita docent cum Aristotele omnes Philosophi.

Ratio autem manifesta est. Nullum est viuens, quod habere non debeat corpus organicum, in quo videlicet varia sint instrumenta, quibus exerceat suas operationes: manus v. g. pedes, & alia huiusmodi organa esse nequeunt sine certa quantitate; nam si pedes magnitudine sua æquarent montem, non posset homo facilè moueri, nec si parui essent vt formica. Et sanè cùm experientiâ certum sit, non fuisse vllum vnquam hominem mole sua æqualem monti, vel paruum vt formicam, certò colligitur requiri ab anima humana certam aliquam, & determinatam quantitatem, vltra vel infra quam stare nequeat; quia scilicet cùm anima perfectissima forma sit, exigit etiam dispositiones perfectissimas, atque adeò determinatas.

An sint termini intrinseci.

Dico secundò, viuentia in statu naturalis dispositionis terminari intrinsecè, tum quoad magnitudinem, tum quoad paruitatem; in statu verò præternaturalis dispositionis habere terminum tantùm extrinsecum magnitudinis & paruitatis.

In via naturali.

Ratio est, quia viuens considerari primò potest in statu naturalis dispositionis, quando habet id quod exigit iuxta suam naturam: secundò in statu præternaturali, & via corruptionis, quando scilicet iam incipit disponi ad corruptionem. Si consideretur priori modo, terminatur quoad magnitudinem per maximum quod sic, ita vt sit verum dicere, *Potest viuens naturaliter conseruari sub hac quantitate, & sub quacunque maiori non potest.* Quoad paruitatem verò terminatur per minimum quod sic, ita vt sit verum dicere, *In hac quantitate minima potest esse viuens iuxta exigentiam suæ naturæ, & sub minori non potest*; potentia enim augmentatiua viuentis est determinata, neque agere potest in infinitum: ergo augmentum à tali potentia est determinatum intrinsecè. Si autem consideretur viuens modo posteriori, terminatur sine dubio per minimum quod non; ita vt sit verum dicere, *In hac quantitate non potest viuens conseruari propter nimiam magnitudinem, & in minori potest.* Alioqui si morsu vespæ cato viuentis intumesceret, deberet desinere statim illud viuens per vltimum sui esse. Imò si viuens illud habens maximum quod sic, sumeret alimentum, conuerteret illud sine dubio in propriam substantiam: ergo non haberet maximum.

In via præternaturali.

Obiicitur primò. Ponatur quod terminus paruitatis in homine est quantitas bipedalis: sic argui potest. Omne agens naturale priùs agit in propinquũ, quàm agat in remotum: ergo cùm illa quantitas

Prima obiectio.

bipedalis sit diuisibilis in partem priorem, & posteriorem, agens naturale quod disposuit illam materiam ad introductionem formæ hominis, priùs disposuit partem sibi propinquam, quàm partem distantem: ergo priùs debuit introduci forma viuentis in illam partem priùs dispositam, quàm in aliam magis distantem, atque adeò quantitas bipedalis non est minima, in qua esse potest forma viuentis: ergo viuentia nullum habent minimum quoad paruitatem.

Respondeo vnam ex dispositionibus necessariis ad formam viuentis esse quantitatem sufficientem, vt esse possint organa requisita ad operationes viuentis: donec igitur qualitates quæ disponunt materiam ad formam viuentis, totam illam quantitatem disposuerint, non est vltima dispositio ad formam viuentis requisita.

Instabis. Agens priùs introducit vltimam dispositionem in primum pedem, quàm in secundum: primus ille pes non habet formam priorem, quæ non potest esse cum dispositionibus alterius formæ, neque habet formam viuentis: ergo tunc nullam habet formam.

Respondeo posse formam priorem manere in materia cum dispositionibus alterius formæ, si ex defectu alicuius circunstantiæ forma hæc introduci non possit in materiam; quia cùm forma non expellatur nisi per introductionem alterius, necessariò manet in materia donec altera introducatur, quæcumque tandem dispositiones sint in illa materia.

Secunda obiectio.

Obiicitur secundò. Si viuentia postulant certum terminum magnitudinis, ponamus aliquod viuens constitutum in eo termino; tunc illud sumat alimentum, eoque nutriatur; tunc noua pars producetur: ergo quantitas illa non erat maxima.

Respondeo viuens illud, quod haberet terminum magnitudinis, posse tamen conuertere alimentum, quia inciperet iam esse in statu præternaturali, & in via corruptionis. Dixi autem hominem in eo statu habere terminum extrinsecum magnitudinis & paruitatis, non terminum intrinsecum.

§. II.

Vtrum in substantiis non viuentibus detur maximum & minimum.

Conclusio de termino magnitudinis.

Dico tertiò, nullam substantiam inanimatam simplicem aut mixtam habere vllum certum terminum magnitudinis, sed existere posse sub qualibet maiore quantitate.

Ratio est, quia non viuentia nullis egent organis ad suas operationes: ergo nulla est ratio cur dicantur habere terminos suæ magnitudinis. Imò experientia docet, ignem, quò est maior, eò etiam esse fortiorem; contra quàm cernimus accidere viuentibus. Et sanè si daretur ignis aliquis maximus, & in eum stuppa coniiceretur, deberet illam necessariò exurere: ergo fieret maior maximo. A priori ergo ratio est, quia elementa & mixta inanimata non ideò magnam informant materiam, quia hoc exigunt, sed quia vel deficit, vel abundat materia, vel quia imperfecta est vis generatiua; quod etiam patet, quia earum formæ cum aliis continuantur, & crescunt per iuxtapositionem, ita vt si adderentur plura & plura, possent semper crescere.

Terminus paruitatis.

Dico quartò, substantias inanimatas ex natura sua nullum exigere terminum paruitatis, sed in absentia contrariorum conseruari posse in quauis quantitate minori & minori.

Ratio est, quia si haberent formæ inanimæ terminum aliquem paruitatis, sequeretur posse aliquam materiam spoliari omni formâ. Diuidatur enim illud minimum, tunc forma non manebit sub qualibet parte, neque alia introducetur, quæ similiter esset sub quantitate minori minimâ: ergo erit materia sine vlla forma. Deinde formæ non viuentes non exigunt corpus organicum, & in infinitum sunt diuisibiles, respondentque partibus materiæ per diuersas partes: sed partes materiæ in infinitum detrahi possunt: ergo & partes formæ.

Quinto.

Eademque prorsus est ratio qualitatum, quæ secundùm naturam suam consideratæ & non proutsunt dispositiones subiecti, nullum habent terminum intensionis & remissionis, sed in infinitum diuidi possunt. Sicut enim se habet quantitas ad suas partes quoad extensionem, ita & qualitas quoad partes suas graduales quoad intensionem: sed quantitas crescere potest sine termino; nam qualibet data potest illi fieri additio & diminutio, saluâ naturâ quantitatis: ergo & qualitati fieri potest additio & diminutio.

Prima obiectio.

Obiicitur primò. Forma corporis inanimati finita est: ergo habet vim informatiuam limitatam & determinatam: ergo non potest informare nisi certam & limitatam materiam. Deinde vnumquodque est propter suam operationem: sed res non viuens operari non potest sub quacunque paruitate: ergo neque sub ea potest existere.

Denique substantia corporea, v. g. ignis, non minùs exigit determinatam quantitatem, quàm determinatum gradum caloris & siccitatis, sed exigit gradum determinatum caloris & siccitatis: ergo exigit etiam quantitatem determinatam.

Respondeo verum esse, quod forma finita corporis inanimati non potest informare materiam infinitam. Si ergo daretur materia infinita, illa deberet informari à forma eodem modo entitatiuè infinita. Cùm ergo dicitur quòd forma corporis inanimati finitam habet vim informandi, si sensus sit, quod forma finita informare non potest materiam infinitam, licèt possit informare semper maiorem, & maiorem, concedo: si verò sensus sit, quod potest informare certam materiam, & non maiorem, nego; quia potest semper informare maiorem & maiorem, sicut ipsa esse semper potest maior, & maior syncategorematicè. Deinde nego vllam determinatam quantitatem requiri, vt ignis possit exercere suas operationes, si non impediatur à contrario; quælibet enim particula ignis apta est calefacere, & ascendere sursum. Denique ignis ideò exigit determinatum gradum caloris, quia ille calor vt octo est causa productiua ignis, & eius proprietas. Quantitas autem certa neque causa est, neque proprietas substantiæ vllius inanimatæ.

Secunda obiectio.

Obiicitur secundò. Qualitas existere non potest sub eo gradu, in quo non potest operari, sed non potest operari sub qualibet intensione, alioqui lumen ageret in infinitum: ergo neque potest esse sub qualibet intensione. Deinde accidentia dicunt ordinem ad subiectum, sed subiectum habet potentiam receptiuam finitam: ergo calor, v. g. postulat secundùm se gradum certum & determinatum: ergo intendi non potest in infinitum.

Respondeo, posse qualitatem existere sub eo gradu, in quo propter imbecillitatem non potest operari; nam vnumquodque propter suam est operationem, modò tamen existat in aliqua certa perfectione. Subiectum quodlibet habet potentiam receptiuam finitam in ordine ad sui conseruationem, potentia verò receptiua, quæ non dicit ordinem ad conseruationem subiecti, non est determinata, sed recipere potest plura semper & plura.

QVÆSTIO

QVÆSTIO III.

De potentia generatiua.

ANimæ vegetanti conuenit vltimo loco facultas generatiua sui similis, per quam non perficit proprium suppositum, sicut per nutritiuam, & augmentatiuam; sed in alieno suum durare facit, & vna manens, diuidit seipsam in plures, seipsâ maior & diuturnior, superstes sibiipsi, permanens non ipsa, sed qualis ipsa, vt loquitur Aristoteles *lib. 2. de anima, textu* 35. Scio monere sapienter Tertullianum *lib. de anima, cap.* 23. Ne pudeat, inquit, necessariæ interpretationis: natura verenda est, non erubescenda; hoc negotium libido, non conditio fœdauit. Sed eâ tamen licentiâ non placet vti, nisi admodum parcè; non solùm quia multarum sæpe rerum ignoratio disciplina est sapientiæ, sed quia vix in hac materia quidquam est, quod Philosophicam cotem exigat.

Tres gradus actuũ in generatione.

Vel circa proprium actum huius potentiæ, vel circa potentiam ipsam generatricem, tres gradus actuum in generatione viuentium distingui solent, productio seminis, formatio ac organizatio fœtus, & eius animatio; quæ vltima propriè generatio est, definiturque, *Processio viuentis à viuente in similitudinem naturæ.* De qua definitione dixi plura in tractatu de Trinitate. De ipsa potentia tria possent quæri. Primò vtrum ad cuiuslibet animalis generationem necessaria sit potentia viuens generatiua, ita vt ex putri nullum gigni possit viuens. Secundò, vtrum illa necessaria sit in duobus, ita vt neque solus mas possit gignere, neque sola fœmina. Tertiò, vtrum ambo parentes concurrant effectiuè ad prolis generationem; quæ duo exposui *tertia parte*, cùm dixi de matre omnium purissima & sanctissima, quæ Deum Virgo perpetit ex seipsa, inse ipsa, per seipam vt instrumentum supervenientis Spiritus Dei, & virtutis Altissimi obumbrantis. Vnum igitur supereſt magnum & mirabile opus naturæ, cuius inquisitio eò magis Philosophiam decet, quò magis omnem superat Philosophorum scientiam.

Triplex quæstio de potentia generante.

SECTIO VNICA.

Quænam sit causa similitudinis fœtuum cum parentibus.

MEritò illam miratur, & inexplicabile miraculum appellat Gregorius Nyssenus *orat. 3. de resurrectione*, Mirandulan. *lib. 1. de examine vanitatis scientiarum, cap. 16.* Septalius *in sect. 10. problem. q. 12.* Laurent. *lib. 8. q. 20.* Conimbricenses *lib. 1. de generat. c. 4. q. 30.* Est autem triplex ista similitudo: prima secundùm speciem; altera secundùm sexum; tertia secundùm figuram & effigiem externam.

§. I.

Vnde oriatur fœtuum similitudo cum parentibus secundùm speciem & sexum.

Virtus insita semini.

DIco primò similitudinem secundùm speciem oriri à virtute formatrice insita semini, cui facultas ineſt producendi simile illi à quo semen ipsum productum est. Causa v. g. cur ex semine humano gignatur homo, est quia semen hominis accipit ab homine vim hominis productiuam, non equi, quem homo non potest producere; quia scilicet data est viuenti cuique facultas producendi sibi simile, eamque virtutem imprimit semini. Vnde generatio, vt dixi, est processio viuentis à viuente coniuncto in similitudinem naturæ. Dicitur, *à viuente coniuncto*, quia substantia generantis, nempe ipsum semen & sanguis, est in supposito genito. Dicitur, *in similitudinem naturæ*, quia ex intentione naturæ debet genitum eiusdem esse speciei cum generante, nisi aliquid impediat, sicut in generatione muli, qui est dissimilis asino & equæ, à quibus gignitur, impeditur similitudo propter commixtionem vtriusque seminis; & vera nihilominus est generatio, quia dissimilitudo illa est solùm per accidens.

Meritò autem suspiciunt Sapientes omnes vim illam mirabilem inditam semini homogeneo, mortuo, perexiguo; in quo si semen est arboris, descriptæ sint radices, truncus, rami, frondes, flores, fructus. Si humanum sit, descripta sint omnia membra hominis; caput, cor, hepar, pedes, brachia. Hoc sanè qui non miratur, neque agnoscit intus latentem Deum, ille amens est.

Fœtus matri pòtiùs similis.

Quæritur autem primò, vnde fiat vt fœtus potiùs similis sæpè sit secundùm speciem matri, quàm patri: v. g. cur ex hirco & oue generatur ouis pilis longis & duris hirsuta: ex capra & ariete capra fiat pilis mollioribus.

Respondeo causam esse, quia dispositio materiæ, ex qua fœtus gignitur, est etiam causa similitudinis specificæ filiorum & parentum, quam non solà causat virtus formatrix ipsius seminis. Quia igitur sæpe mater suppeditat maiorem copiam materiæ, quàm pater, propterea fœtus sæpius matri similis est, quàm patri, quando illi specie differunt. Scio à plerisque mulieribus editos aliquando fuisse catulos aut simias; sed hoc fiebat vlciscente Deo turpem illarum libidinem, vel tunc bruta illa copiosiorem conferebant materiam.

Membrorum pluralitas.

Quæritur secundò, vnde fiat vt fœtus secundùm speciem similis parentibus, habeat plura sæpe membra. Parisiis v. g. anno 1546. puerum enixa est mulier habentem duo capita, crura quatuor, totidem brachia, vnicum cor. Turonibus anno 1569. mulier alia fœtum edidit habentem omnia membra gemina, sed vnum caput. Ferrariæ in Italia anno 1540. natum infantem cum duobus capitibus narrat Cælius Rhodiginus *lib. 24. cap. 3.* vide Bulengerum *lib. de monstris*, & Ambrosium Paræum *lib. 25. cap. 4.*

Respondeo causam non esse aliam, nisi copiam materiæ seminalis; ex qua fœtus gignitur; cùm enim illa necessaria non sit ad formanda membra vnius fœtus, necesse est illa plura formari; sicuti eandem ob causam plures sæpe vno partu gignuntur fœtus. Narrat Aristoteles in historia animalium, mulierem quandam vicibus quadraginta puellos edidisse viginti, qui omnes adolescere potuerint. Nota omnibus historiis est Margarita Hollandiæ Comitissa, quæ vno partu trecentos sexaginta fœtus viuos edidit, qui omnes sacro Baptismate tincti sint, & statim postea expirarunt.

Dico secundò, causam similitudinis secundùm sexum, ideſt cur generetur mas aut fœmina, duplicem esse. Prima est, virum tunc generari, quando virile semen præualet muliebri. Secundam tradit Hippocrates *lib. 1. de dieta*, temperiem vtriusque seminis; si enim calidius illud fuerit, generari marem; si frigidius, fœminam. Et hæc causa est,

cur mas citiùs conformetur in vtero quàm fœmina ; semen enim eo velociùs agit, quo est calidior. Quod aliqui celebrant, factas aliquando esse sexuum mutationes, de quibus agunt Plinius *lib.* 7. *cap.* 4. Langius *lib.* 1. *epist.* 70. eas ego sanè puto fabulosas cum Delrio *lib.* 2. *disquisit. quæst.* 22. Mercuriali *lib.* 6. *variarum*, *cap.* 20. Laurent. *lib.* 7. *quæst.* 8.

A

§. II.

Vnde oriatur similitudo secundùm effigiem.

IDest, quare filij colore, temperamento, lineamentis, animi moribus, morbis similes sint aliquando soli patri, aliàs soli matri, interdum vtrique, aliàs neutri, sæpe auo vel atauo. Imò sæpius contingit, vt proles aliis partibus patrem referat, aliis matrem, auum, atauum. *Multarum*, inquit Nyssenus orat. tertia de resurrectione, *sæpe personarum proprietates simul exprimuntur in vno corpore, patris nasus, aut oculus, patrui incessus, vox matris; atque homo vnus spectatur tanquam planta quædam multarum arborum surculos habens.* Quæ omnia variis exemplis confirmari possunt. Dabunt plurima Plinius *lib.* 7. *cap.* 12. Solinus *cap.* 3.

B

Cammatæ populi communes habebant vxores, & quisque filios in propria dignoscebat effigie. Seleuco, eiusque posteris anchoræ imago visebatur in fœmore impressa. Thyestis familia cancri effigiem gestabat expressam : Heraclidæ lanceam.

C

Causam ergo huius similitudinis Aristoteles *lib.* 4. *de generat. animalium*, *cap.* 3. refert ad varios quosdam motus seminis, quos explicare difficile est.

Secundò ipse Aristoteles *sect.* 10. *problematum*, *quæst.* 12. totam refert causam huius similitudinis ad imaginationem ; quem sequuntur Plinius *lib.* 7. *cap.* 1. Fernelius *lib.* 7. *Physiol.*

Tertiò Astrologi solis id tribuunt sideribus : quoties enim sol in centro fuerit horoscopi, in diurna genitura patribus similes filios gigni putant ; filias autem matribus similes euadere, cùm luna in nocturna genitura, aut Venus in diurna cum centro fuerit horoscopi. Communis sententia id refert ad formatricem virtutem seminis.

D

Dico tertiò, causam adæquatam & ordinariam similitudinis filiorum cum parentibus non esse solam imaginationem, tametsi possit aliquando ad eam referri tanquam ad causam extraordinariam.

Ratio est, quia sæpe proles paterno atauo similis est, quem mater nunquam vidit. Morbi etiam sæpe sunt hæreditarij, quos mater sæpe non cogitat, & multò etiam minùs exoptat. Non est ergo adæquata & ordinaria causa huius similitudinis sola imaginatio, tametsi negari non possit, eam etiam sæpe posse pingere in filio patrem, cùm admirabilis sæpe sit vis phantasiæ, præsertim in fœtu delineando, & variis notis imprimendo, vt dicam sequenti disputatione, vbi de causa illa ignotissima disseretur. Multis etiam probari posset exemplis, de quibus vide Delrium *lib.* 1. *cap.* 3. *q.* 3. Peretium *lib.* 2. *de generatione hominis*, Interpretes Geneseos *in cap.* 30. occasione Iacob, qui ouibus parituris virgas obiecit. Narratur puella quædam Europæa nigram genuisse prolem, eo quod fixis oculis contemplata esset imaginem Æthiopis. Altera peperisse dicitur hirsutam prolem, quia imago sancti Ioannis Baptistæ in conceptu ei obiecta esset. Dum gallina incubat ouis, si linteis albis circuntegatur, pullos omnes excludit albos, vt narrat Fernelius *lib.* 7. *cap.* 12. qui refert idem etiam de pauonibus ; imò hac arte fieri sæpe picturatos equos & canes, refert à Porta.

E

Dico quartò, causam ordinariam similitudinis filiorum cum parentibus esse temperamentum, & virtutem formatricem seminis, quando non impeditur.

Ratio est, quia in semine duo sunt, temperamentum idem cum temperamento ipsorum parentum, & virtus formatrix, quæ singularum partium efformandarum ideam illam in se continet, quam accepit à progenitoribus. Vnde sic licet ratiocinari. Semen vim habet imprimendi proli similitudinem parentum, si tribuat ei primò simile temperamentum, morbos, mores animi ; deinde si describat eadem lineamenta. Primum illud fit per temperamentum seminis, quod est temperamentum ipsorum parentum. Alterum autem efficit vis formatrix, quæ ideam accepit formandi partes similes eis à quibus formata est ; nam vnumquodque producit sibi simile. Si ergo virtus formatrix liberè agat, semper erunt similes filij parentibus ; patri quidem si superet omni ex parte virile semen ; matri, si superet fœmineum ; quibusdam partibus patri, aliis matri, si portio quædam seminis ab alterutro vincatur semine. Nonnunquam abauorum aut atauorum effigiem referet fœtus, quia latet aliquando in patris semine quædam auorum aut abauorum facultas. Voluit Aristoteles extendi parentum species ad quatuor progenies ; nam perinde ac magnes vim suam per cohærentes acus ordine quodam effundit, ita virtus formatrix de semine in semen transfunditur : sic refert Plinius Nicæum quendam Byzantinum Pyctem à candidis natum parentibus natum, fuisse nigrum, quia Æthiopem habebat auum.

Causa verò dissimilitudinis filiorum à parentibus, & similitudinis cum extraneis, esse primò potest imaginatio matris, quæ impedit ne virtus formatrix exerat suam virtutem, & parentis similitudinem imprimat filio. Secundò seminis vtriusque pugna, si neutrum ab altero vincatur ; tunc enim neutrius parentis similitudo in filio existet, sed alterius sæpè ignoti.

DISPVTATIO III.

Ordine XVII.

De anima sentiente.

HIC est secundus vitæ gradus, vegetatiuo immaterialior & perfectior, quo anima corpori adhuc immersa, materiam tamen omnem quodammodo transcendit subtilior effecta & defæcatior cognoscendo, & appetendo. Stipat eam cohors innumerabilis sensuum partim externorum, partim internorum ; phalanges appetituum eam cingunt, partim irascentium, partim concupiscentium ; virtutes motrices velut apparitores ad nutum obediunt imperanti. Quæ omnia explicare aggreditur Philosophus *à c.* 5. *libri secundi* : mihi tota disputatio sex finienda videtur quæstionibus : prima sit de speciebus impressis sensibilibus vniuersim : secunda de potentiis sensitiuis in genere : tertia de visu : quarta de auditu : quinta de odoratu, gustu & tactu : sexta de sensu interno, appetitu sensitiuo, potentia motrice.

QVÆSTIO

QVÆSTIO I.

De speciebus impressis vniuersim.

Specierũ miracula.

EXimium exultantis naturæ miraculum, sed ingens caligantis Philosophiæ argumentum, aspectabiles rerum inuisibiles formas, & decolores omnium colorum imagines volitare continuò in aëre sine motu, & sensibus imprimi sine sensu, Sapientum communis authoritas hactenus credi voluit, & videri negauit. Sigilla videlicet obiectorum omnium vbique affirmamus esse, nec cernimus; non encausto impressa, sed aëre; non auro sculpta, sed lumine; non gemmis illusa, sed radiis. Simulacra & tabulas non Polycleteæ artis ingenio, sed opifice naturæ manu pictas in vacuo, signatas in oculo, confusas in puncto. Æquæuas rebus ipsis imagines, virtute pares, dissimiles mole, cognatas formâ, contrarias naturâ: oculorum oculos prædicem, sed visionem possunt facere, non sentire: speculorum animas dicam, sed vltra speculi crystallum præcipuè vigent: alatos rerum nuncios memorem, sed latentes veniunt ad oculum, nec videntur. O picturam parabilem, & mirè variegatam sine fuco, sine coloribus, sine arte! ó formarum subtilium officinam! Nunc loquuntur auribus sine murmure, inde oculos excitant sine vi, mox in cerebro residem sine pondere, implent spatium sine mole. Ab iis igitur adeò mirabilibus obiectorum sensibilium formis ordior tractationem de sensibus, qui sine specierum præsidio inertes & otiosi sunt; & primùm quæro de illarum existentia: secundò de quidditate: tertiò de proprietatibus: quartò de causis, per quas producuntur & conseruantur.

SECTIO I.

Specierum intentionalium existentia.

NOmine specierum impressarum intelligunt vulgò Philosophi qualitates reales ab obiectis productas, vt eorum loco concurrant ad cognitionem eorundem obiectorum. Sensibiles appellantur eo quod deseruiant sensibus; intentionales eo quod per eas tendat potentia in obiectum; impressæ eo quod obiecta illas imprimant potentiis; signa & imagines obiectorum, quòd per eas fiat cognitio. Est igitur species, de qua nunc agitur, simulachrum quoddam & imago repræsentans obiectum, & ita illud obiiciens sensui, vt illud obiectum extra se possit percipere.

Nomen specierũ quid significet.

Negarunt dari vllas huiusmodi species famulas sensuum Seneca *lib.*1. *quæst. naturalium*, Galenus, Plotinus, Porphyrius, Durandus, Gabriel, Ochamus, & plures recentiores. Contra quos

Assertio affirmans.

Dicendum omninò est, admittendas esse in rebus species impressas, tum ad sensationem, tum ad intellectionem. Ita docet cum duce suo Aristotele vniuersa Schola Peripatetica.

Authoritas philosophi.

Primò enim probari possunt species authoritate Philosophi, qui locis innumeris eas esse asserit, vt mirum sit dictum esse à Dandino *lib.*2. *de anima, digress.*3. omnes species esse novitias inuentionis; sed illas tamen omninò asseruit Aristoteles *lib.* 2. *de anima, textu* 52. vbi ait sensum immutari debere à sensibili; ideóque non posse percipere seipsum. *Textu* 62. ait sensum cùm antea obiecto esset dissimilis, fieri talem quale ipsum est. *Textu* 71. ait colores diffundi per medium, ideóque medium debere carere omni colore proprio. *Textu* 74. negat posse visionem fieri per vacuum, quia sensus debet pati aliquid ab obiecto per ipsum medium. *Textu* 121. ait sensum esse susceptiuum formarum sine materia, sicut cera recipit in se figuram annuli aurei, vel ferrei, non recipiendo naturam auri aut ferri. Idem repetit *textu* 138. & *lib. de memoria & reminiscentia, cap.*2.

Secundò plures experientiæ adeò clarè probant dari species impressas, vt qui eas neget, ille sanè non sit satis oculatus.

Prima, eaque notissima petitur ex reflexione illa, quæ fit in speculis, & aqua; nam in illis colores apparent & figuræ rerum obiectarum: videmus etiam in speculo res à tergo positas, & nos ipsos: hoc autem fieri non potest nisi à corporibus aliquæ continuò species prodeant, quæ à speculo reddeant ad oculum: ergo manifestum est dari species.

Speculã.

Instabis tamen primò circa illam experientiam, quare in omnibus corporibus densis non fiat reflexio specierum, cùm impediantur similiter ab illis corporibus vlteriùs progredi species?

Prima instantia.

Respondeo. Sicut pila vt reflectatur, exigit corpus durum reflectens; sic specierum talem esse naturam, vt reflecti nequeant nisi à corpore læuigato, neque aliam debere peti causam.

Instabis secundò, quare per huiusmodi reflexionem obiectum non appareat vbi est, sed in speculo, imò post ipsum speculum; cùm tamen species reflectatur in superficie speculi, debeatque repræsentare obiectum vbi est, & sicuti est?

Secunda instantia.

Respondeo rationem cur obiectum videatur in ipso speculo, non autem vbi est, esse quia natura specierum quæ reflectuntur, huiusmodi est, vt ostendant obiectum ibi vbi fit refractio specierum, vel reflexio; sic enim fit aliquando vt paries ex coloribus circunstantibus appareat interdum rubeus aut viridis, eo quod species illius coloris reflexæ in pariete, in eo repræsentant colorem. Ratio autem cur obiectum non repræsentetur in superficie speculi, est quia species repræsentat obiectum cum ea distantia, quam habet: cùm itaque obiectum distet à speculo, necesse est vt species illud non repræsentet in superficie ipsa speculi, sed vltra speculum. Hinc apparet, quare in aquis appareant ordine inuerso culmina turrium; quia cùm species repræsentent distantiam vel propinquitatem obiecti, & culmina magis distent ab aquis quàm fundamenta, hinc fit vt fundamenta propinquiora etiam aquis appareant, culmina verò remotiora; quod est apparere ordine inuerso. Idem euenit quando quis ponit speculum supra caput, & se in illo intuetur; apparet enim ordine inuerso, & caput capiti inhærens, quia tunc caput minùs à speculo distat quàm pedes, ideò necesse est vt caput appareat iuxta ipsum speculum, pedes verò distantiores: contrarium accidet si speculum ad pedes ponatur.

Sed quare, inquies, si speculum anhelitu maculetur, obiecta repræsentantur in superficie ipsa speculi?

Respondeo rationem esse, quia quò speculum minùs est tersum & purum, tantò debiliùs species multiplicat, ex quibus rei distantia minùs percipitur.

Instabis tertiò, quare in speculo dexter oculus apparet sinister, & ècontrà. Respondeo, quia sicut cùm duo se inuicem aspiciunt, latus dextrum vnius recta linea respicit sinistrum alterius latus, & contrà; sic parti dextræ ipsius speculi correspondet

Tertia instantia.

sinistra respicientis, vnde species oculi dextri reflectuntur in parte sinistra, & species oculi sinistri reflectuntur in parte dextra; ideóque dexter oculus apparet sinister, & sinister apparet dexter, quia apparet in parte à qua reflectitur; reflectitur autem in parte sinistra; sicut quando duo simul ambulant, si eadem redeant via, qui priùs est sinister, posteà fit dexter, & contrà. Quod si per miraculum essent illi duo in duobus locis, & lineâ rectâ versus seipsos ambularent, qui esset vna in parte dexter, in alia esset sinister. Hoc autem quod fieret per veram existentiam eiusdem corporis in duobus locis, fit per apparentem in speculo.

Quarta instantia.

Instabis quartò, quare non videtur plumbum aut calybs, quo crystallus retro est obducta; videatur autem charta, vel manus, si eo loco ponatur vbi est plumbum.

B

Respondeo rationem esse, quia calybi iuncto crystallus dat opacitatem, ob quam fit speculum; vnde fit vnum cum crystallo, vt videatur cum illa per modum vnius.

Quinta instantia.

Instabis quintò, quare si fractum sit speculum in plures partes, apparet multiplex obiectum: si autem in speculo integro charta, vel aliquid aliud ponatur in medio, quod impediat continuationem specierum, obiectum tamen non apparet nisi semel. Imò si duo ponantur specula coniuncta super mensam perfectè planam, videbitur vna faciei pars in vno speculo, altera pars in altero.

C

Respondeo rationem, cur in diuersis partibus speculi fracti multiplex appareat obiectum, esse, quia species discontinuantur propter diuersam collocationem speculorum, ita vt vna pars non sit in eadem linea recta ante obiectum cum altera parte; tunc enim fiunt reuerberationes adæquatè diuersæ. Et hactenus de prima illa experientia speculorum, ex qua manifestè probantur species visibiles.

Tubus Batauicus.

Secunda experientia petitur à perspiciliis & tubo Batauico, quibus augetur vel minuitur visio pro qualitate potentiæ videntis, & iuxta figuram perspiciliorum; non enim variaretur eo modo visio si per illa perspicilia nulla traiiceretur species. Cur enim ex parte vna tubi obiecta remotissima videntur vicina & magna, ex altera verò parte obiecta vicina videntur remota & parua. Huc etiam faciunt omnes fallaciæ visus, de quibus inferiùs dicetur: cur v. g. remus in aqua fractus apparet, si nulla sit in aquis specierum refractio.

D

Conclaue clausum.

Tertia experientia est. Conclaue ita sit clausum vt nullum omninò admittat lumen præter orbiculare foramen in fenestra, cui foramini vitrum opponatur circulare, crassius in medio quàm in ambitu, quales sunt vulgares dioptræ, quæ ad res augendas conficiuntur; tum charta candida intus obiiciatur vitro eâ distantiâ, quâ radij solares nati sunt in vnum locum coire; videbuntur in ea charta omnia depicta quæ foris sunt, sed parua & inuersa, vt dicetur alibi: quæ omnia fieri sine speciebus nullo modo possent.

E

Nummus argenteus in vas.

Quarta experientia est. Argenteus nummus ponatur intra vas plenum aquâ, tunc videbitur nummus ad certam distantiam; si vas non sit plenum aquâ, non videbitur. Vbi manifestum est dari species. Similiter etiam cùm diuaricatis oculis intuemur lucernam, gemina flamma conspicitur; quod non fiet si nulla sit species. Quare item obiectum si remotum sit, non videtur, nisi quia species non potest mittere ad oculum? cur obiectum non videtur interiecto corpore opaco?

A

Quinta, & omnium certissima, est memoria rerum prætetitarum & absentium, ad quam necesse omninò est admittere species relictas in intellectu & phantasia, vt conuincam agens de speciebus interni sensus & intellectus. Nunc in genere satis est demonstrasse generatim species. Memoria

Tertiò enim à priori ratio est, quia omnis potentia de se incompleta & indifferens ad productionem alicuius, debet ab aliquo compleri & determinari ad illius effectus productionem: potentia cognoscens est incompleta & indifferens ad cognitionem: ergo debet necessariò ad illam compleri & determinari; non potest determinari & compleri ab obiecto, quod sæpe absens est, aut remotum: ergo debet compleri & determinari per vicariam eius speciem. Probatur prima pars minoris de complemento potentiæ. Necessariò potentia cognoscitiua est incompleta ad omnem effectum, quem non continet formaliter, nec eminenter, nec virtualiter: potentia cognoscens nullo ex illis modis continet cognitionem, quæ formalis est assimilatio cum obiecto; quod enim continet assimilationem potentiæ cum obiecto, continet obiectum in esse cognoscibilis: potentia cognoscens non continet formaliter obiectum in esse cognoscibilis, vt patet, neque virtualiter, cùm non sit instrumentum obiecti; nec eminenter, quia quod continet aliud in ratione cognoscibilis, continet illud in ratione entis: ergo potentia incompleta est ad cognitionem. Ratio. Potentia debet compleri. Probatur.

Probatur secunda pars minoris de indeterminatione potentiæ. Illa potentia est indifferens ad plures actus, quæ de se apta est ad producendum vnum vel alium: potentia cognoscitiua de se apta est vt cognoscat vnum vel aliud; imaginatio v. g. vt cogitet hominem vel brutum: ergo potentia cognoscitiua est indifferens ad diuersas cognitiones. Video v. g. Regem, quem non vidi priùs; tunc clausis oculis efformo in mente illius notitiam, quam ante primam visionem formare nullo modo potui: ergo recepi aliquid ab obiecto viso; si enim nihil recepi, non magis formare possum hanc notitiam, quàm ante visionem. Obiecta determinata.

Obiicitur primò. Si dantur species productæ ab obiectis, debent illæ diffundi in orbem per totam sphæram actiuitatis obiecti; hoc autem falsum est, alioqui debebunt obiecta videri etiamsi non sint directè oculis opposita. Deinde debebunt videri obiecta gemina, cùm in singulis oculis diuersæ sint species. Denique illæ species vt repræsentent obiecta, debent esse similes obiectis: sunt autem omninò dissimiles, & naturâ & figurâ, nec apparet cuiusmodi esse possit illa similitudo huius imaginis cum obiecto. Primo obiicitur.

Respondeo, nunquam species visibiles produci nisi per lineam rectam, ideoque obiectum extra illam lineam nunquam videtur. Verum ergo est quod diffunduntur species in orbem, modo semper producantur in recta linea. Neque verum est quod videri debeant obiecta gemina, tametsi geminis videantur oculis; tunc enim obiectum vt vnum videtur, quando basis pyramidis visualis est vnica; tunc autem videtur vt duplex, quando basis pyramidis visualis non est vna; quando enim vnius oculi pupilla manu premitur, duæ sunt bases pyramidis, vt suo loco dicam. Denique species eodem modo sunt similes obiectis, quo voces sunt similes rebus quas significant; non enim similes sunt in essendo, sed in repræsentando. Tunc aliquid est alteri simile in essendo, quando eiusdem est speciei cum illo. Tunc est simile in repræsentando

do, quando est signum illius, idest facit venire in cognitionem illius. Potest autem aliquid esse similitudo alterius, etiamsi sit illi dissimile.

Secunda obiectio.

Obiicitur secundò. Propterea obiectum non habet vim repræsentandi seipsum formaliter sine media specie, quia est nimis materiale: ergo neque obiectum potest ipsam speciem producere, quæ minùs est materialis, quàm obiectum.

Respondeo speciem esse minùs materialem quàm obiectum, quia est subtilior & tenuior obiecto; sed illa est nihilominus semper minùs nobilis quàm obiectum. Ratio autem cur obiectum non possit repræsentare seipsum formaliter est sæpe illius distantia, & nimia etiam materialitas; plura enim requiruntur ad producendam speciem expressam, quàm ad producendam speciem impressam.

Tertia obiectio.

Obiicitur tertiò. Si species est imago ipsius obiecti, debet priùs cognosci, quàm obiectum cognoscatur per eam, quia propter quod vnumquodque tale, & illud magis; neque per aliquid ignotum possumus duci ad cognoscendum aliquid etiam ignotum. Sed species non cognoscuntur ante cognitionem obiecti: ergo species non est imago ipsius obiecti. Accedunt alia plura quæ spectant ad naturam specierum; quomodo infinities producantur & corrumpantur in oculo quoties aperitur aut clauditur; quomodo contrariorum obiectorum species sint in oculo sine vlla permixtione; quomodo accidentia solo numero possint esse simul in eodem subiecto.

Respondeo negando speciem debere cognosci antequam cognoscatur obiectum; nam aliud est signum instrumentale, quod priùs cognoscitur quàm ducat in cognitionem alterius, vt imago Cæsaris, quæ priùs cognosci debet, quàm Cæsarem repræsentet. Aliud est signum formale, quod priùs debet cognosci quàm ducat in cognitionem ipsius obiecti; sed ideò dicitur signum, quòd ex parte obiecti concurrat effectiuè ad cognitionem illius. Verum enim est, quod extra istas species nullum aliud sit in rerum natura signum formale; rationes enim allatæ demonstrant illas dari. Reliqua quæ obiiciuntur, pertinent ad ea quæ de specierum natura & causis dicenda sunt.

SECTIO II.

Specierum intentionalium vera quidditas.

PRobata existentia specierum, sequitur vt dicatur quid illæ sint: quidditas autem illa continet sine dubio verum illius genus, propriam differentiam, & obiectum: quæ tria priusquam explicem.

Species sunt accidentia.

Certum sit primò, species istas vera esse accidentia, non autem substantias; species enim omnes sensibiles producuntur ab accidentibus: deinde penetrari deberent cum oculo & cum aëre, si essent corpora. Species etiam sensus interni, siue (vt vocant) phantasmata, penetrari deberent cum ipso cerebro, quod sanè non posset capere illa omnia, præsertim in hominibus eruditis, quorum scientia onus esset grauissimum. Imò species intelligibiles si essent substantiæ, de nouo deberent creari. Quoties ergo dicitur potentia informata speciebus vniri, & fieri obiectum ipsum intelligibile, significatur vnio accidentalis, & informatio similitudinis obiectiuæ. Dicuntur etiam species esse qualitates intentionales, quòd per eas mouentur sensus, & intellectus, vt rebus intendant sentiendo & intelligendo.

Earum definitio.

Certum est secundò, speciem rectè definiri, *Est similitudo virtualis obiecti, determinans & complens potentiam cognoscentem, & cum ipsa formalem obiecti similitudinem ex parte ipsius obiecti.* In qua definitione tria sunt difficilia. Primò, quomodo species sit virtualis similitudo ipsius obiecti: secundò, quomodo sit principium partiale cognitionis: tertiò, quomodo per eam cognoscatur sensibile proprium, & sensibile commune.

§. I.

An, & quomodo species sit vera obiecti similitudo.

DIco primò, speciem impressam non esse similitudinem realem, aut etiam formalem obiecti cogniti; sed esse similitudinem duntaxat virtualem, & effectiuam.

Similitudo duplex.

Ratio est, quia duplex in genere similitudo distingui debet; alia est realis, alia intentionalis. Similitudo realis est vnitas duorum in aliquare, atque adeò, quò maior est vnitas, eò maior est similitudo. Est autem maior in essentia, quàm in aliquo accidente. In essentia perfectam habent & planè numericam vnitatem tres personæ diuinæ; specificam similitudinem habent duo homines, accidentalem duo alba. Similitudo intentionalis ea est, quæ facit obiectum præsens potentiæ cognoscenti, ideoque vocatur repræsentatio. Vnde video posse aliquid quatuor modis similitudinem esse alterius.

Similitudo secundum essentiam.

Primò ita vt participet eius essentiam; albedo v. g. similitudo est alterius albedinis. Volunt autem aliqui cum Durando & Vallesio, species impressas eo modo esse similitudines obiectorum, speciem videlicet albedinis esse albedinem; quod manifestè falsum est, nam in intellectu Angeli, vbi sunt species, essent tabula infinita boum & pecorum. Imò album & nigrum esse non possunt in eodem subiecto, & tamen species eorum simul sunt, tum in aëre, tum in oculo. Secundò potest aliquid ita esse alterius similitudo, vt non sit quidem eiusdem cum illo naturæ, sed sit quoddam idolum & imago illius, in qua priùs cognita cognoscatur aliud; vt imago Cæsaris est realis imago illius, quin licèt eandem non habeat essentiam, similia tamen habet lineamenta: vnde fit, vt priùs illa debeat cognosci, quàm ducat in cognitionem Cæsaris. Speciem impressam esse hoc modo imaginem obiecti, videntur velle illi omnes, qui aiunt species in speculo videri, non autem obiecta. Sed experientiâ sanè constat, cognosci sæpè obiecta non cognitis speciebus: vtrum autem videantur etiam aliquando species, infrà videro.

Similitudo figuræ.

Tertiò potest aliquid esse alterius similitudo formalis intentionalis, quæ scilicet non priùs cognoscitur, sed seipsa facit obiectum cognosci; quæ propriè cognitio est, & dicitur species expressa. Hoc modo species impressa non est similitudo, cùm non fit actualis cognitio, alioqui semper intellectus omnia cognosceret actu, quorum habet species. Quartò aliquid appellatur virtualis similitudo, quæ formalem similitudinem efficienter producit: quo solùm vltimo modo species impressa esse potest imago, quia producit imaginem formalem, seu cognitionem obiecti, complendo & determinando potentiam vt illam producat.

Prima obiectio.

Obiicitur primò. Si species impressa est imago obiecti, quia producit effectiuè cognitionem, potentia etiam ipsa, quæ concurrit effectiuè ad productionem cognitionis, erit etiam imago virtualis ipsius obiecti; quod tamen nullus adhuc Philosophus dixit.

Respondeo, speciem esse imaginem virtualem obiecti, ex eo quod concurrat effectiuè ad cognitionem tanquam aliquid se tenens ex parte obiecti, ideſt faciendo ipsum obiectum præsens potentiæ; quo pacto potentia non concurrit ad cognitionem; non enim se tenet ex parte obiecti, ideò potentia non est imago virtualis obiecti, quamvis efficiat cognitionem.

Secunda obiectio. Obiicitur secundò. Species visibilis ipsius coloris reuerà videtur in speculo, & quando radij solares per vitrum transeunt coloratum, videntur illius vitri species in pariete oppositio. Et similiter etiam per foramen illud cubiculi clausi, de quo nuper dixi, videntur in charta species rerum extrapositarum: ergo illæ species sunt colores, vel certè sunt similitudines priùs cognitæ.

Respondeo nunquam videri species, vt posteà demonstrabitur; & si aliquando viderentur, non essent tamen colores, neque similitudines priùs cognitæ, cùm sæpe cognoscatur obiectum sine illis.

§. II.

Virum species impressa concurrat effectiuè ad cognitionem.

HAbemus igitur primam illam partem definitionis propositæ, quâ dicebatur species esse virtualis similitudo obiecti cognoscibilis. Addebatur autem, *determinans & complens potentiam cognoscentem, & efficiens cum ea cognitionem ex parte obiecti.*

Quibus verbis verba priora magis explicantur. Potentia nimirum est de se indifferens ad plures actus eliciendos circa plura obiecta, & incompleta est ad producendam similitudinem obiectorum, quæ non continet in esse intelligibili. Debet ergo compleri, & determinari ab aliqua specie.

Difficultas igitur tota nunc est, vtrum species determinet, & compleat potentiam effectiuè producendo ipsam cognitionem; an verò solùm extrinsecè, sicut præmissæ determinant intellectum ad eliciendam conclusionem; & sicut cognitio intellectus determinat voluntatem.

Species effectiuè concurrit. Dico secundò, species impressas effectiuè concurrere simul cum potentiis ad eliciendam cognitionem. Ita docent Suarez *disput.* 18. *Metaphys. sect.* 1. *& tomo primo in primam partem, lib.* 2. *c.* 12. Vasquez 1. *parte disp.* 43. *n.* 8. Quibus præiuit Augustinus *lib.* 9. *de Trinit. cap.* 12. vbi ait liquidò tenendum esse, quod omnis res, quamcumque cognoscimus, congenerat in nobis notitiam sui. Notitia enim ab vtroque paritur, cognoscente & cognito; cùm autem obiectum sæpius absit, vel etiamsi sit præsens, non possit immediatè cum intellectu coagere, & vnum principium constituere, substituit sibi speciem, quasi semen, quo intellectus concipiat & pariat notitiam.

Triplex ratio. Ratio ergo est, quia necessaria est species impressa vt determinet, & compleat in actu primo potentiam de se omninò insufficientem ad producendam cognitionem obiecti: sed non potest determinare aut complere in actu primo potentiam, nisi addendo ei nouam actiuitatem: ergo species impressa nouam addit actiuitatem potentiæ, ideſt concurrit cum illa effectiuè. Maior euidens est, quia potentia, quæ incompletam habet actiuitatem, non potest fieri completa, nisi accipiendo nouam actiuitatem: ergo si species compleat potentiam, debet illi dare nouam actiuitatem. Deinde si species non compleret potentiam producendo aliquid effectiuè, posset obiectum remotum sufficienter illam determinare, & complere; si enim non agit ad determinationem, non requiritur propinquitas.

Denique si species non determinaret potentiam actiuè, sed quasi formaliter, semper illam determinaret, quando est in ipsa potentia; & sic homo & Angelus semper intelligerent omnia obiecta, quorum habent species.

Obiicitur primò. Voluntas determinari potest ab intellectu, etiamsi intellectus non producat actum voluntatis cum ipsa voluntate: ergo intellectus etiam determinari à specie, quamvis species non agat. Similiter etiam præmissæ determinant intellectum ad assensum conclusionis sine actione vlla.

Respondeo negando paritatem; cognitio enim determinat voluntatem, & præmissæ determinant intellectum ad conclusionem sine vlla actione; quia intellectus est completus ad eliciendam conclusionem, nec completur à præmissis. Voluntas etiam completa est ad eliciendum amorem, nec completur ab intellectu. Potentia verò cognoscens sine specie non est completa, cùm non contineat obiectum in ratione intelligibilis, alioqui contineret etiam in ratione entis.

Instabis. Non apparet vlla ratio, cur voluntas completa sit ad votum sibi proprium, ideſt amorem, quem ipsa sola producit; intellectus autem sit incompletus ad producendam cognitionem. Sicut enim intellectus non continet obiectum quodlibet in ratione cognoscibilis, sic voluntas non continet in ratione appetibilis.

Respondeo, discrimen esse inter actum voluntaris, qui est amor; & actum intellectus, qui est imago: amor enim non exigit fieri à termino amato; imago autem formalis exigit procedere à termino repræsentato: vnde dicitur quod filius non potest esse imago patris nisi procedat à patre. Intellectus itaque incompletus est ad producendam cognitionem, voluntas non est incompleta ad producendum amorem.

Obiicitur secundò. Actus vitalis necessariò procedit à principio vitali: species non est principium vitale: ergo non potest species producere actum vitalem.

Respondeo actum vitalem debere quidem pendere saltem inadæquatè à principio vitali, sed pendere præterea posse inadæquatè à principio aliquo non vitali, alioqui non posset produci ab ipso habitu.

§. III.

An & quomodo species concurrat ad cognitionem sensibilis communis & proprij.

DIxi necessarium esse concursum speciei ad cognitionem obiectorum, quæ sensu percipiuntur; sed difficultas est, vtrum species sensibilis proprij sufficiat ad cognitionem sensibilis communis; an verò duplex requiratur species, altera quæ repræsentet sensibile proprium, altera quæ repræsentet sensibile commune. Quod priusquam definiam, explicanda sunt duo: primò quid sit sensibile proprium & commune: deinde quotuplex sit sensibile commune.

Certum est primò, illud vocari obiectum sensibile, quod percipitur ab aliquo sensu: illud autem triplex esse tradit Aristoteles *textu* 63. sensibile proprium per se, sensibile commune per se, sensibile per accidens. Sensibile proprium per se illud est, quod à nullo alio sensu externo percipitur præter illum, cuius est obiectum: ita color est proprium obiectum visus, sonus proprium obiectum auditus.

Sensibile

Sensibile commune illud est, quod non vno sensu externo, sed pluribus percipitur. Dixi pluribus, non autem omnibus, quia figuram v. g. non percipiunt omnes sensus, vt patet, sed visus tantùm & tactus. Sensibile per accidens illud dicitur, quod non immutat vllo modo sensum, sed cognoscitur tantùm per immutationem alterius obiecti, cui coniungitur. Hoc modo substantia corporea est per accidens sensibilis, quia sui speciem ipsa non imprimit sensui, sed coniungitur tamen obiectis sensibilibus, quæ illam imprimunt, & ex vi sensationis rei per se sensibilis dicitur ipsa sentiri consequenter: albedo enim v. g. immutat sensum non separata, sed in subiecto, quod sentitur per accidens, ex vi sustentationis quam præstat albedini.

Sensibile commune quintuplex.

Certum est secundò, sensibile commune quintuplex numerari ab Aristotele: quietem, motum, quantitatem, figuram, & numerum, neque plura posse assignari, cùm nullum sit ex illis quod non percipiatur à pluribus sensibus. Primò enim nomine quietis non sola intelligitur carentia motus, quæ non est aliquid sensibile, cùm non sit aliquid positiuum reale; sed intelligitur rei præsentia in loco permanens & inuariata; hæc enim sensibilis est, & percipitur visu & tactu; quo vtroque sensu cognoscimus rem manere immotam. Secundò motus, vt patet, percipitur visu, auditu, & tactu. Videmus currere hominem, audimus, tactu percipimus, sicut & tactu exploramus pulsum arteriarum. Tertiò numerus non significat multitudinem ipsam formaliter, sed rerum entitates diuisas & discontinuas, quæ multitudo percipitur tactu & visu; imò & auditus percipit multitudinem sonorum. Quartò nomine quantitatis non intelligitur quantitas prædicamentalis, seu extensio interna & entitatiua, quam nullus percipit sensus; sed sola extensio localis & externa, quam percipiunt visus & tactus. Quintò nomine figuræ significatur extensio illa externa provt sic vel sic disposita in ordine ad situm; illam enim etiam attingunt visus & tactus.

Non sunt nisi quinque.

Certum est tertiò, non posse vllum excogitari sensibile commune, præter illa quinque, & ad ea reuocari alia omnia, quæ ab opticis solent numerari: v. g. reuocantur ad quantitatem æquale, inæquale, magnum, paruum, crassum, &c. ad figuram, læue, acutum, concauum, obtusum; omnia etiam quæ continentur sub situ, sessio, statio, ordo, dispositio, superum, inferum, dextrum, sinistrum, distans, propinquum: ad numerum paucitas & multitudo: ad motum tempus, quod non distinguitur à motu.

Sensibile commune verè cognoscitur.

Certum est quartò, sensibilia hæc communia verè percipi à sensu exteriore, non autem à solo sensu communi, licèt eorum aliqua non percipiantur à sensu externo nisi vt iuncto cum sensu communi, maius, minus, æquale, inæquale, simile, dissimile. Sed sensibile tamen commune ita percipitur ab externo sensu, vt nunquam percipiatur sine sensibili proprio: figura v. g. non videtur sine colore, &c.

Difficultas tantùm esse potest de illo qui existens supra cœlum extendens manum, sentiret quantitatem cœli; nam sentiret se non posse vltra progredi, cùm tamen in cœlo non sint qualitates tangibiles: ergo ille perciperet sensibile commune sine sensibili proprio.

Respondeo quod ille tunc positiuè nihil sentiret, sed tantùm negatiuè; sentiret enim se impediri, sed non sentiret impediens: sicut si aliquis ab Angelo detineretur, sentiret se detineri, sed Angelum non sentiret detinentem. His ita positis,

Eadem est species

Dico tertiò, sensibile commune non percipi à sensu per propriam speciem distinctam à specie sensibilis proprij, sed per speciem omninò eandem sine modificatione vlla superaddita. vtriusque sensibilis.

Probatio.

Ratio est, quia illa non percipiuntur per species diuersas, quæ percipiuntur per modum vnius coniuncti: sed sensibile proprium, & commune videntur per modum vnius coniuncti; nam sensibile proprium non videtur quasi in abstracto, sed sicuti iacet hîc & nunc à parte rei cum tali præsentia locali: ergo sensibile proprium & commune non videntur per diuersas species. Imò certum est, quod numerus & quies non possunt producere vllam speciem distinctam, cùm non sint entitates distinctæ. Denique sensibile commune nunquam percipi potest sine sensibili proprio: ergo signum est, sensibile commune cognosci per speciem sensibilis proprij.

Non modificatur species.

Addebam, cognosci sine modificatione huius speciei, quod est difficilius, & video negari à multis, qui aiunt speciem sensibilis proprij modificari à sensibili communi: sed hoc nullo modo placet; volo enim vtrumque sensibile cognosci per eandem speciem sine vllo modo superaddito. Primò quia numerus & quies non sunt entitates vllo modo distinctæ à sensibili proprio: ergo non potest ab illis produci vllus modus in specie sensibilis proprij. Deinde si species sensibilis proprij modificaretur à sensibili communi, sequeretur sensibile commune videri per speciem sibi propriam, non autem per speciem sensibilis proprij, quia illud est vera species, quod repræsentat obiectum; illa entitas modalis superaddita per sensibile commune, repræsentat illud sensibile: ergo illa est vera & propriè dicta species.

Prima obiectio.

Obiicitur primò. Illa distinguuntur, quæ possunt separari: sed species sensibilis proprij potest separari à specie sensibilis communis; quod probo. Nam coloratum quiescens mittit eandem speciem quam producebat dum moueretur: albedo sub figura triangulari non habet diuersam speciem ab ea, quam habebat sub figura rotunda: ergo species sensibilis proprij separatur à specie sensibilis communis.

Respondeo speciem sensibilis proprij nunquam separari à specie sensibilis communis; sed quoties mutatur sensibile commune, totam mutari speciem sensibilis proprij. Album triangulare, v. g. si fiat rotundum, producere incipit nouam speciem. Numerus tamen, cùm non sit nisi multitudo vnitatum, non necessariò mutat totam speciem, sed partem tantùm speciei; si enim tres erant homines, & incipiunt esse quatuor, non mutatur species aliorum trium, sed additur tantùm species quarti.

Secunda obiectio.

Obiicitur secundò. Sensibile commune non est sensibile tantùm per accidens: ergo non videtur per speciem sensibilis proprij, alioqui videbitur tantùm vt coniunctum sensibili proprio; quod est videri per accidens. Imò si sensibile commune cognoscitur per speciem sensibilis proprij, quia non videtur sine sensibili proprio, sensibile proprium videbitur per speciem sensibilis communis, quia non videtur sine sensibili communi.

Respondeo, sensibile commune nullo modo esse sensibile per accidens, quia sensibile per accidens dicitur illud, quod nullo modo immutat sensum, sed tantùm est coniunctum ei, quod sensum immutat; vnde neque propriè sentitur: sensibile autem commune reuerà sentitur, & immutat sensum, in quo producit speciem simul cum sensibili proprio. Sensibile autem commune potiùs dicitur videri per speciem sensibilis proprij, quàm sensibile proprium

per

per speciem sensibilis communis ; quia sensibile proprium est principalius sensibile, quod propterea principaliùs & primariò repræsentatur per speciem. Sensibile autem commune secundariò tantùm cognoscitur, & concomitanter, & quasi affixum sensibili proprio.

Tertia obiectio.

Obiicitur tertiò. Sensibilia primò diuersa non possunt repræsentari per eandem speciem : color & figura sunt sensibilia primò diuersa: ergo non possunt repræsentari per eandem speciem, cùm ad diuersa pertineant prædicamenta. Imò cùm sæpe sensibile commune sit modus distinctus à sensibili proprio, potest producere speciem distinctam.

Respondeo, sensibilia primò diuersa, si percipiantur per modum vnius coniuncti, posse cognosci per eandem speciem, quia tunc in ratione sensibilis non sunt primò diuersa. Sensibile proprium, & sensibile commune videntur per modum vnius coniuncti, quia faciunt vnum per modum concreti : color v. g. & præsentia localis sunt vnus color præsens. Verum est, quædam sensibilia communia esse modos distinctos à sensibili proprio; sed nego producere speciem distinctam, quia non est quid distinctum in ratione sensibilis.

SECTIO III.

Quænam sint specierum impressarum proprietates.

COnsiderata quidditate, sequuntur proprietates, quarum præcipua dicitur esse indiuisibilitas in repræsentando. De illa vt distinctè dicam,

Duplex indiuisibilitas.

Certum est primò, duplicem distingui posse indiuisibilitatem specierum. Prima est diuisibilitas in essendo, altera diuisibilitas in repræsentando. Species in essendo diuisibiles esse, nihil aliud est, nisi habere partes entitatiuas extensas per totum subiectum ; species v. g. coloris extensa est per totum oculum. Diuisibilitas in repræsentando, siue ex parte obiecti, est illa secundùm quam vna pars speciei repræsentat vnam partem obiecti, non totum obiectum, & altera pars repræsentat aliam. Indiuisibilitas autem in repræsentando ea est secundùm quam vnaquæque pars speciei totum repræsentat obiectum.

Species in essendo sunt diuisibiles.

Certum est secundò, species omnes materiales esse diuisibiles in essendo, quia sunt accidentia quædam materialia recepta in subiecto diuisibili, v. g. in aëre vel in organo sensus ; ac propterea sunt extensæ ad extensionem subiecti eo modo, quo accidentia reliqua sunt extensa. Imò illæ species sunt etiam intensiuè diuisibiles; potest enim vna species esse intensior quàm altera, cùm obiectum videatur aliquando clariùs, aliàs verò minùs clarè.

Species in qualibet parte medij.

Certum est tertiò, esse in qualibet parte medij & organi sufficientem speciem ad videndum totum obiectum, cùm nulla sit pars medij è qua non videatur totum : ergo nulla est pars medij, in qua quælibet pars obiecti non producat sui speciem. Si ergo species est diuisibilis, quælibet pars parietis v. g. producet sui speciem in qualibet parte medij, & sic erunt in toto medio tot species extensæ per totum medium, quot partes sunt in pariete. Si autem species sit indiuisibilis in repræsentando, singulæ partes obiecti producent speciem in qualibet parte medij ; sed illa vnica erit totum repræsentans obiectum. Iis ita suppositis,

Status difficultatis.

Tota difficultas est, vtrum species sit indiuisibilis repræsentatiuè, idest vtrum quælibet pars speciei totum repræsentet obiectum, adeò vt v. g. eadem species quæ repræsentat caput, repræsentet etiam pedem & manum ; an verò vna pars speciei repræsentet caput ; altera existens in eadem parte medij repræsentet pedem ; alia manum, &c.

Dicendum verò est, esse longè probabilius, quod species productæ ab obiectis, saltem heterogeneis, sunt diuisibiles in repræsentando, ita vt singulæ partes obiecti saltem heterogeneæ repræsententur per diuersas partes speciei. Ita docent Suarez *lib. 3. de anima, c.2.* Scheynerus *lib.3. de oculo, p.1. c.6.* Aquilonius *lib. 1. proposit. 47.* Hurtadus *disp. 12. sect.5.* Arriaga *disp.4.sect.7.* contra Toletum, Auersam, Conimbricenses. Contra affirmat.

Ratio autem est. Primò, quia si partes omnes obiecti visibilis videantur per eandem speciem indiuisibilem, necesse erit vt omnes æquè clarè videantur ; quia cùm claritas visionis oriatur ab intensione speciei, non potest vnum obiectum videri clariùs quàm aliud, nisi quia species vnius est intensior quàm species alterius : si autem videntur omnes partes obiecti per eandem speciem indiuisibilem, species vnius partis non est intensior quàm species alterius : ergo vna pars non videbitur clariùs, quàm altera ; quod tamen manifestæ repugnat experientiæ ; nam partes distantiores eiusdem obiecti videntur minùs clarè quàm partes viciniores : ergo manifestum est, quod species est diuisibilis in repræsentando. Prima ratio

Secundò, si plures partes obiecti repræsentarentur indiuisibiliter per eandem speciem, deberet necessariò mutari tota species velata, vel ablata qualibet parte obiecti : hoc autem absurdum est : ergo species non est indiuisibilis in repræsentando. Maior clara est, cùm enim supponatur vna pars obiecti non ampliùs repræsentari per speciem per quam antea repræsentabatur, necesse etiam est vt tota sit ablata species. Minor ergo probatur. Agens necessarium eodem semper modo agit, & idem illud producit, quod producebat priùs, si non fiat in eo aliqua mutatio : sed quando velantur pedes v. g. nulla fit mutatio intrinseca in capite : ergo caput idem producit, quod producebat antè. Imò quoties aliquis vertit caput, ita vt non ampliùs videat partem cœli quam priùs videbat, totum cœlum, aër & terra incipiunt producere nouam speciem. Imò si folium arboris, si formica videri de nouo incipiant, totum cœlum & terra desinunt producere speciem quam priùs producebant ; quod mihi sanè videtur perabsurdum. Secunda probatio

Tertiò species non potest repræsentare obiectum à quo non producitur : sed species quæ repræsentat caput hominis, non producitur à pedibus : ergo species quæ repræsentat Petri caput, non repræsentat pedes : ergo species non est indiuisibilis in repræsentando. Probatur minor. Pedes non producunt speciem obiecti, quod est visibile independenter à pedibus : sed caput est visibile independenter à pedibus : ergo pedes non producunt speciem capitis. Deinde quando solùm videtur caput sine pedibus, tunc caput non habet vim producendi speciem pedum : sed accedentibus pedibus caput non accipit vllam maiorem vim : ergo positis pedibus caput non producit eorum speciem. Et sanè videtur absurdum, quod minima formica, vel minimus lapillus existens in terra, producit speciem totius cœli & totius aëris, cum quibus videtur ; cœlum enim videtur omninò independenter ab hac formica : ergo producit speciem independenter ab illa, neque agit actione communi. Tertia probatio

Obiicitur primò. Quoties simul agunt plura agentia partialia, actione communi agunt, ita vt nequeat Prima obiectio

nequeat distingui, quid singula producant, sed vnumquodque producat totum: sed partes obiecti agunt omnes simul dum producitur species: ergo illæ agunt actione communi, ita vt nequeat distingui quid singulæ producant. Maior nota est; nam cùm plures candelæ producunt lumen in cubiculo, singulæ totum producunt lumen: ergo similiter quælibet pars obiecti totam producit speciem.

Respondeo agentia partialia tunc agere actione communi, quando producunt aliquid quod continent saltem inchoatiuè, vt cùm sol in aëre producit lumen, quando plures ignes producunt calorem. Quando verò agentia partialia, ne inchoatiuè quidem continent effectum, tunc non agunt actione communi, sed vnumquodque habet actionem sibi propriam; vt cùm caput & pedes producunt sui species, tunc non agunt actione communi, quia pedes ne inchoatiuè quidem continent speciem capitis, nec caput speciem pedum; species enim repræsentatiuæ obiectorum, & illorum vicariæ, non continentur in obiectis, quæ non repræsentant.

Instantia. Instabis. Eadem species expressa indiuisibiliter repræsentat plura obiecta heterogenea, & producitur à pluribus illis speciebus impressis: ergo species impressa potest repræsentare indiuisibiliter plura obiecta heterogenea; non enim apparet ratio, cur species impressæ albi, nigri, rubri possint producere speciem expressam vnicam à quibus repræsententur; & tamen illa eadem obiecta nequeant producere speciem vnicam impressam à qua repræsententur.

Respondeo esse disparitatem, quia species expressa, quæ plura repræsentat indiuisibiliter, habet veram causam, à qua producatur, & in qua contineatur, nempe potentiam vitalem, per quam eleuantur illæ species impressæ partiales, vt producant simul cum potentia totam speciem expressam. Quando autem species impressa producitur ab obiecto, solum obiectum concurrit ad eius productionem. Non est ergo mirum, quod species expressa esse possit indiuisibilis in repræsentando, species verò impressa sit diuisibilis; quamquam & de specie etiam expressa id posset probabiliter negari.

Secunda obiectio. Obiicitur secundò. Non potest videri à longè minima aliqua pars obiecti, quæ tamen iuncta cum aliis videtur: v. g. solam arborem oculus ab vno milliari non videt, syluam tamen videt: ergo species illius arboris producuntur à tota syluа, non autem ab arbore illa sola: ergo species illa totam repræsentat syluam. Probatur prima consequentia; si enim arbor sola produceret sui speciem, non produceret illam minùs intensam sola, quàm iuncta cum aliis arboribus; nihil enim aliæ arbores illam iuuant: ergo arbor illa non sola producit sui speciem.

Respondeo arborem vnam, quando sola est, producere speciem omninò eandem ac quando videtur cum arboribus ingentis syluæ; neque tamen procul videri arborem quando est sola, quia illa species solitariæ arboris adeò est debilis, vt non possit sola immutare potentiam; iuncta verò cum aliis immutat potentiam, & facit visionem, quam vt causet, maiorem debet habere vim quàm habeat sola.

Tertia obiectio. Obiicitur tertiò. Si species eo modo sunt diuisibiles obiectiuè, dum homo videtur v. g. sequitur tot esse species distinctas extensas per totum oculum, imò per totum aërem, quot sunt partes proportionales in obiecto; atque ita erunt infinitæ species æquales toti aëri, quod absurdum est. Imò illæ species repræsentatiuæ diuersarum partium obiecti, vel sunt inter se vnitæ, vel non sunt vnitæ.

A Neutrum dici potest; si enim sunt vnitæ, vna repræsentat obiectum dependenter ab altera; si autem non sunt vnitæ, non faciunt vnam speciem.

Respondeo verè in oculo meo, dum homo videtur, esse species infinitas syncategorematicè oculo meo æquales, & in aëre infinitas æquales aëri, tot nimirum species, quot sunt partes proportionales in obiecto, quæ sunt infinitæ secundùm quid & syncategorematicè. Deinde responderi potest, probabiliùs species illas non esse nisi finitas, quia non singulæ partes proportionales producunt diuersam speciem, cùm non sint per se sensibiles. Sunt autem species illæ repræsentatiuæ diuersarum partium obiecti vnitæ inter se, alioqui non constituerent vnam speciem repræsentatiuam vnius obB iecti. Neque obstat quod vnà repræsentet independenter ab altera; nam duæ guttæ aquæ vniuntur, & tamen vna est indepedens ab altera.

SECTIO III.

Quænam sint causæ specierum impressarum.

DE solis hîc loquor speciebus sensuum externorum, & de illis quæro, quænam causa illas primò producat, quænam conseruet, quænam intendat aut remittat. De speciebus sensus interni, & intellectus, suus erit dicendi locus.

Causa producés. Dico primò, species impressas sensuum externoC rum immediatè produci à solo obiecto, etiam in loco distanti, continuata per totum medium actione.

Ratio est, quia si species non producerentur ab ipso obiecto, non videretur clariùs obiectum è propinquo loco, quàm è remoto; species enim non essent intensiores. Deinde tota ratio cur dicamus inesse igni vim productiuam caloris, est quia præsente igne sentitur calor; præsente autem obiecto producitur species: ergo ipsum est obiectum quod illas ex se profundit.

Quod autem immediatè illas producat in loco distanti, ex eo patet, quia si vna species produceretur ab altera specie, non autem ab obiecto, posset videri obiectum extra lineam rectam; nam v. g. in D fenestra cubiculi est species solis, qui potest ibi videri: si pecies illa producit aliam speciem, debebit intra totum cubiculum videri sol; species enim illa existens in fenestra, producet speciem sibi similem intra cubiculum. Neque illa est actio indistans, cùm continuetur per totum medium, vt patet ex dictis tractatu tertio.

Causa conseruás. Dico secundò, species impressas ita conseruari à solis obiectis, vt ne ad minimum quidem tempus sine obiectis conseruari possint, à quibus sunt primò productæ. Sic censent communiùs Philosophi cum Suarez *disp.31. sect.3. & lib.3. de anima, c.12.* Aquilonio, Fonseca, Salas. Contrarium docet Vasques *1.p.disp.38.n.9. & disp.208.n.1.2. & disp.81.* E *n.16.* Consentit & Arriaga quoad species impressas soni.

Ratio autem est, quia vbi primùm subtrahitur obiectum, vel occultatur, experimur cessare visionem eodem momento: ergo species conseruantur à solis obiectis.

Deinde non minùs deficit species ablatis obiectis, quàm lumen ablato corpore luminoso; constat autem perire lumen statim ac corpus luminosum subducitur. Præterea non est maior ratio, cur species breui tempore maneat ablato obiecto, quàm maneat longo tempore; si enim breui tempore manet sine obiecto, non ab eo conseruatur species; si autem

autem non conseruatur ab obiecto, nec ab eo pendet, sine illo manere diu potest; quod repugnat experientiæ. A

Causa intendens. Dico tertiò, species impressas sensuum externorum intendi, & remitti pro diuersa obiectorum distantia & virtute, positis aliis conditionibus.

Ratio est, quia clariùs videtur obiectum potentiæ vicinum, quàm remotum: ergo obiectum producit intensiores species in remoto, quàm in propinquo.

Deinde obiectum clariùs videtur, quando est maius, quàm quando est minus: ergo tunc producit intensiores species. In obiecto autem visus, sicut requiritur lux, vt producantur species; sic maior lux requiritur vt producantur species intensiores.

Prima obiectio. B Obiicitur primò. Si obiectum distans producere potest in oculo immediatè ipsam speciem, potest etiam immediatè producere visionem, postquam produxit aliquid in toto medio.

Respondeo inutilem fore speciem impressam, si obiectum produceret eam in toto medio, & deinde produceret cognitionem in oculo; esset enim inutilis species. Adde quod obiectum est improportionatum cum cognitione, quam propterea non posset producere, quamuis esset omninò indistans, vt constabit ex dicendis de tactu & gustu.

Secunda obiectio. Obiicitur secundò. Ille qui diu conspexit cancellos luce perfusos, aut solem, postquam clausit oculos, videt etiam solem & cancellos, vt ait Augustinus *lib. 11. de Trinit. c. 2.* Deinde constat etiam, C eum qui diu conspexit obiectum aliquod vehemens, v. g. rubrum colorem, omnia deinde videre rubra, si aliò auerterit oculos: quod ex eo tantùm oritur, quia in oculo eius remanent species rubri coloris, etiam amoto colore rubro. Præterea si virga in altero extremo accensa circumagatur velociter in gyrum, intuemur ignem quendam veluti continuatum, quod oritur ex eo quod species ignis aliquandiu maneant in quacumque parte illius gyri.

Respondeo, non manere vllo instanti obiecta, etiam ad breuissimum tempus, postquàm sunt ablata; sed id totum tribuendum esse phantasiæ, quæ turbatur ob factam aliquam læsionem organi. Vnde qui diu ambulauit intra niuem, aliquantò post niuem etiam conspicere se putat. Similiter in somnis videmur nobis ea conspicere, quæ non videmus. Idem contingit in casibus illis propositis, vbi propter vehementiam obiecti turbata est aliquantulum imaginatio. D

Reliqua de speciebus in particulari disputanda erunt in propriis quæstionibus de singulis sensibus, ad quos illæ pertinent.

QVÆSTIO II.

De potentiis sensitiuis in genere.

PRæmissa consideratione specierum sensibilium, quibus complentur sensitiuæ potentiæ ad proprios actus eliciendos, tria vniuersim dicenda restant de potentiis sentientibus. Primum spectat ad propria earum obiecta: secundum ad earum actus: tertium ad ipsas potentias. E

SECTIO I.

De obiectis propriis potentiarum sensitiuarum.

ILlud, vt sæpe dixi, quod sensu percipitur, est obiectum potentiæ sensitiuæ, de quo multiplex esse potest controuersia. Primò vtrum res aliqua spiritualis possit esse obiectum potentiæ alicuius materialis & sensitiuæ: secundò vtrum sensatio ipsa possit esse obiectum potentiæ alicuius sensitiuæ: tertiò vtrum obiectum sensus externi sit necessariò aliquid præsens & positiuum: quartò vtrum vehemens sensibile destruat sensum: quintò vtrum sensus erret circa proprium obiectum.

§. I.

Vtrum res spiritualis, aut existens indiuisibiliter, possit esse obiectum potentiæ alicuius materialis & sensitiuæ.

IN hac controuersia omninò graui, & ad multas materias necessaria tria video disputari posse. Primò vtrum sit possibilis aliqua potentia materialis, intra cuius obiectum adæquatum & connaturale sit res spiritualis; siue vtrum dari possit aliqua potentia materialis, quæ connaturaliter cognoscat rem spiritualem. Secundò vtrum saltem obedientialiter possit aliqua potentia materialis cognoscere rem spiritualem. Tertiò vtrum possit cognoscere rem materialem existentem indiuisibiliter; corpus v. g. Christi existens in Eucharistia. Tria.

Dico primò, implicare contradictionem, vt producatur à Deo potentia vlla materialis, quæ attingat connaturaliter rem aliquam spiritualem, siue intra cuius obiectum adæquatum sit res incorporea. Ita fere communis Doctorum sententia, quibus immeritò pauci repugnant recentiores, qui parum cautè videntur admittere, posse dari sensum aliquem, seu potentiam corpoream cognoscitiuam, quæ cognoscat spiritualia. Hoc autem dato planè sequitur, non probari animæ immortalitatem & spiritualitatem ex eo quod cognoscat aliquo modo spiritualia; quod est præcipuum robur infringere magnæ huius demonstrationis, quam communiter Catholici omnes approbant. Conclusio. Regula.

Ratio tamen reuerà difficilis est, quia licèt de sensibus, qui actu existunt, non sit obscura probatio, quia res spirituales sunt extra obiecta earum adæquata, de sensu tamen aliquo possibili non est facilè probare repugnantiam quam asserui.

Primò ergo ratio sit, quia illud non continetur intra obiectum adæquatum potentiæ alicuius vitalis, quod non habet inchoatam vllam proportionem cum illa potentia vitali: nam rationes formales obiectorum, vt sæpe dixi, sunt proportiones quædam obiectorum cum potentiis, secundùm quas possunt illas mouere, vt sæpe dixi, & manifesta inductione probari potest: sed non potest obiectum immateriale habere proportionem vllam inchoatam cum potentia materiali: ergo non potest res immaterialis contineri intra obiectum adæquatum potentiæ materialis, atque ita potentia materialis non potest vllo modo connaturaliter attingere obiectum immateriale. Probatur minor, quia illud non habet proportionem vllam cum potentia materiali, quod habet omnimodam oppositionem: res immaterialis habet omnimodam Prima.

oppositio

oppositionem cum potentia materiali; nam immateriale dicit omnimodam negationem entis materialis: ergo ens immateriale nullam dicit proportionem cum potentia materiali.

Secunda ratio. Secundò obiectum omninò excedens in modo essendi potentiam cognoscentem non potest connaturaliter ab ea cognosci; nam inter actum & potentiam, motum & mobile debet esse conuenientia, vt inductione probari potest: sed obiectum spirituale omninò excedet in modo essendi potentiam materialem: ergo non potest ab ea cognosci.

Tertia ratio. Tertiò omnis potentia cognoscens, tantùm est cognoscens, quantùm participat immaterialitatis, id est in quantum eleuatur supra materiam: sed nulla potentia materialis sufficienter eleuatur supra materiam ad cognoscendum obiectum spirituale: ergo nulla potentia materialis cognoscere potest huiusmodi obiectum. Maior admittitur ab omnibus, quia per eleuationem supra materiam constituuntur gradus viuentium, vt dixi prima disputatione. Probatur minor. Eleuatio à materia requisita ad cognoscendum ens spirituale, est summa & perfectissima eleuatio: sed potentia materialis non habet summam eleuationem à materia: ergo potentia materialis non habet sufficientem eleuationem à materia ad cognoscendum ens spirituale.

Confirmatio. Confirmatur, quia modus operandi cuiuslibet potentiæ cognoscentis sequitur modum essendi immaterialitatis illius potentiæ: sed potentia materialis habet modum essendi purè materialem: ergo habet modum operandi purè materialem: sed vbi modus operandi est purè materialis, obiectum est etiam materiale: ergo vbi modus essendi potentiæ est purè materialis, obiectum debet esse materiale.

Ratio inefficax. Aliter video probare Recentiores, quia obiectum immateriale cùm sit indiuisibile, deberet indiuisibiliter repræsentari: sed non potest indiuisibiliter repræsentari per potentiam materialem, quia cognitio repræsentans obiectum deberet esse extensa potentiæ materiali, sicque obiectum repræsentaretur infinities adæquatè. Verùm hæc ratio non videtur efficax, quia visio, vt dixi, repræsentat indiuisibiliter totum obiectum visibile, cùm nulla sit pars visionis quæ non repræsentet totum obiectum. Imò intellectio non est solùm in puncto: ergo repræsentat infinities obiectum, in quo non est vllum inconueniens; quia, vt sæpe dixi, hæc non est infinitas nisi syncategorematica.

Melior itaque probatio est, quæ petitur ex improportione, & disconuenientia obiecti spiritalis, & potentiæ materialis; contra quam tamen multa & difficillima possunt obiici, vt patebit statim.

Non potest supernaturaliter. Dico secundò, implicare quoque contradictionem, vt aliqua potentia materialis existens, vel possibilis cognoscat etiam supernaturaliter & obedientialiter obiectum vllum spirituale. Ita etiam tenet communis sententia Theologorum, vt fusè docui prima parte, probans quod oculo corporeo implicat videri Deum, aut Angelum.

Probatio. Ratio autem ibi allata primò erat, quia nulla potentia, etiam obedientialiter, attingere potest vitaliter obiectum à quo non participatur ratio formalis obiecti adæquati connaturalis huius potentiæ; id est, nulla potentia potest agere vitaliter extra fines obiecti sui adæquati: sed ens spirituale est extra obiectum adæquatum connaturale cuiuslibet potentiæ materialis, etiam possibilis, vt

A demonstraui nuper: ergo nulla potentia materialis attingere potest vitaliter obiectum spirituale. Probatur maior. Si potentia vitalis attingeret obiectum non participans rationem formalem per quam specificatur & denominatur, tunc illa potentia specificaretur à proprio obiecto, & non specificaretur. Specificaretur, quia verè constituitur talis, & distinguitur ab omni alio per illam rationem formalem, vt suppono, alioqui non est obiectum eius formale. Non specificaretur, quia per illud non specificatur, sine quo potest esse & denominari talis illa potentia: sed oculus, v. g. denominaretur videns, etiamsi operaretur sine propria ratione formali: ergo non specificaretur ab illa ratione formali.

B Dices oculum ab illa ratione formali specificari naturaliter, ideſt quoad vim naturalem, non quoad vim obedientialem; nam licèt naturaliter oculus non possit nisi videre, obedientialiter tamen potest audire, odorari, intelligere; non enim ostenditur hoc esse impossibile. Euasio.

Sed contrà; & hæc est ratio à priori. Potentia obedientialis vitalis in eo differt à potentia non vitali, quòd vitalis exigat proportionem & virtutem inchoatam in subiecto in quo est; potentia verò non vitalis non exigat inchoatam illam virtutem: v.g. vt aqua producat gratiam, non requiritur in aqua virtus vlla & proportio inchoata productiua gratiæ, quia illa productio non est vitalis. At verò intelligere, videre, audire cùm sint C actiones vitales, non possunt procedere à principio quod non habeat vim inchoatam ad intelligendum, videndum, audiendum; quia intelligere significat actum procedentem à tali potentia vim habente inchoatam, & receptum in subiecto inchoatiuè apto; alioqui si actio non procedat à potentia talem habente proportionem, vel si non recipiatur in tali subiecto apto, non est intellectio, neque actus vitalis, qui debet procedere à principio intrinseco inchoatiuè apto. Idem dico de visione, auditione, & cæteris actibus sensuum, quorum proprius conceptus includit principium inchoatiuè. Hinc fit vt solus intellectus possit intelligere, solus oculus videre, sola auris audire. Atqui cognoscere rem spiritualem est intelligere: ergo nullus oculus corporeus potest cognoscere D rem spiritualem; sicut non potest audire, odorari, gustare: sed de hoc fusiùs dictum est prima parte, dum dixi de visione Dei. Præcluditur.

Dico tertiò, non posse cognosci naturaliter ab vllo sensu obiectum materiale indiuisibiliter existens; posse autem cognosci diuinitus. De hoc etiam dixi agens de Christo existente sub speciebus sacramentalibus, quem cum communi sententia negabam videri posse naturaliter, quod malè affirmant Nominales.

Ratio breuiter est, quia obiectum existens in indiuisibili produceret speciem indiuisibilem in repræsentando; cuius nimirum quælibet pars totum repræsentaret obiectum: sed species impressæ, vt ostendi, naturaliter non sunt indiuisibiles in repræsentando: ergo naturaliter nullus sensus potest cognoscere obiectum indiuisibiliter existens; imò illud obiectum existens in indiuisibili nihil agere potest naturaliter, neque producere sui speciem. Diuinitus autem videri sine dubio potest, quia est intra obiectum adæquatum potentiæ visiuæ, neque apparet vlla ratio cur suppleri à Deo non possit sensibile commune, quod non est ratio formalis videndi sensibile proprium. Obiectum existens indiuisibiliter.

Prima obiectio.

Obiicitur tamen primò, & difficillimè. Datur intellectus potentialis & finitus, intra cuius obiectum adæquatum & connaturale est actus purus & infinitus: ergo potest dari aliqua potentia materialis intra cuius obiectum adæquatum sit res spiritualis: ergo sicut naturaliter potest intellectus potentialis cognoscere Deum, poterit intellectus materialis cognoscere Angelum. Probatur prima consequentia, quia nulla potest afferri ratio cur possit ens potentiale attingere actum purum, & ens materiale non possit attingere Angelum; omnia enim argumenta, quæ probant implicantiam vnius, probabunt implicantiam alterius: v. g. ideò Angelus non potest contineri intra obiectum potentiæ materialis, quia non habet proportionem & conuenientiam cum illo, sed potiùs habet oppositionem. Similiter ens potentiale ac finitum non habet proportionem & conuenientiam cum actu puro & infinito, sed potiùs omnimodam oppositionem: quis enim hoc neget? Deinde actus purus multò magis excedit in modo essendi ens potentiale, quàm Angelus excedat ens materiale.

Respondeo, posse intellectum potentialem & finitum cognoscere actum purum & infinitum, cum quo habet proportionem in ratione obiecti intelligibilis; neque tamen posse vllum intellectum aut sensum materialem attingere obiectum spirituale, cum quo non habet vllam proportionem aut conuenientiam in ratione obiecti cognoscibilis. Et ratio est, quia licèt actus purus, & ens potentiale minorem habeant proportionem in ratione entis simpliciter, quàm Angelus & ens materiale; tamen in ratione spiritualitatis maiorem habent conuenientiam: quod autem maiorem habet conuenientiam in ratione spiritualitatis, maiorem habet conuenientiam in ratione obiecti, quia eleuatio à materia, vt dixi, fundat vim cognoscitiuam: ergo Angelus & potentia materialis minorem habent proportionem in ratione obiecti & potentiæ, quàm intellectus potentialis & actus purus. Similiter actus purus magis excedit in modo essendi simpliciter, & in ratione entis intellectum potentialem, quàm Angelus excedat oculum: sed in modo essendi, provt dicit rationem obiecti, minùs excedit, quia conuenit in ratione spiritualitatis. Simili modo dilui possunt alia multa, quæ opponi solent. Angelus superior cognoscitur ab Angelo inferiori, quem tamen excedit in modo essendi; nego enim simpliciter excedere in modo essendi, vt obiectum est, cùm conueniat in ratione spiritualitatis.

Secunda obiectio.

Obiicitur secundò. Potest intellectus eleuari ad videndum Deum, quem videre non potest naturaliter: ergo potest oculus eleuari ad videndum Deum. Imò eleuari potest aqua ad producendam gratiam: ergo potest oculus eleuari ad producendum verbum mentis; tunc autem producet visionem, quia tunc erit potentia vitalis, actio vitalis, & terminus illius. Denique potentia visiua potest videre lucem aliquam supernaturalem, quam naturaliter ne abstractiuè quidem potest videre: ergo licèt naturaliter cognoscere non possit abstractiuè obiectum spirituale, potest tamen eleuari ad illud cognoscendum.

Respondeo, posse intellectum eleuari ad videndum Deum, quia Deus continetur intra obiectum adæquatum intellectus; est enim ens quod est obiectum intellectus: Angelus autem cùm non sit coloratus, non continetur intra obiectum potentiæ visiuæ, quæ propterea non potest eleuari ad illum videndum, cùm nulla potentia vitalis possit eleuari extra totum suum obiectum adæquatum. Aqua eleuari potest ad producendam gratiam, & oculus eleuari potest ad producendum mortuo modo verbum mentis; sed non potest eleuari ad videndum Angelum, id est ad producendum vitaliter verbum mentis, quia potentia vitalis obedientialis in hoc differt à potentia obedientiali non vitali, quòd vitalis vt eleuetur, debet inchoatam habere proportionem cum eo ad quod eleuatur, non vitalis autem huiusmodi proportionem non exigat. Si ergo producat oculus verbum mentis expressiuum Angeli, mortuo modo illud producet; tunc enim non erit potentia vitalis habens inchoatam proportionem ad talem actum, qui propterea non erit vitalis, sed eodem modo se habebit ac si produceretur à lapide: nunquam enim agit vitaliter aliqua potentia, quando producit aliquid, ad quod producendum non habet inchoatam virtutem. Potest quidem eleuari oculus ad videndum lumen vel colorem supernaturalem, si verè illa sint lumen & color, quæ participent rationem visibilis; sicut obiecta supernaturalia participant rationem intelligibilis. Neque obstat, quod oculus illa non attingat vllo modo naturaliter, ex eo quod nihil cognoscere possit abstractiuè; potest enim nihilominus videre illa, quia semper eleuatur ad visionem, qui est proprius actus potentiæ visiuæ.

§. II.

Vtrum sensus possit percipere propriam sensationem, negationes, & aliquid absens.

Dico quartò, sensum externum, nec in actu signato, nec in actu exercito percipere posse suam sensationem, quam sola percipit imaginatio & intellectus, à quibus etiam solis cognoscuntur negationes & priuationes. Assert.

Obserua duobus modis posse cognosci actum ipsum cognoscendi. Primò propriè cognoscendo ipsam cognitionem per actum distinctum ab ipsa; vt cùm cogito me cogitare, illa est propria reflexio formalis, quæ vocatur in actu signato. Alio modo minùs proprio cognosci potest ipsa cognitio, in actu scilicet exercito, non per alium actum, sed per ipsummet: si v. g. visio est vitalis actio cognoscitiua sui ipsius, quia per illam virtualiter reflectimur & experimur nos videre. Dixi ergo sensum externum neutro modo sentire suas proprias sensationes. Obserua

Ratio est. Primò: nulla potentia, vt dixi, egredi potest extra fines obiecti sui adæquati; actus autem potentiæ sensitiuæ est extra obiectum illius adæquatum: visio v. g. non est aliquid lucidum & coloratum; auditio non est quid sonorum: ergo sensus non potest vllo modo percipere suam sensationem. Deinde potentia eadem quæ sentit se videre, sentit etiam se non videre: sed oculo non sentimus nos non videre, cæcus enim reuerà sentit se non videre: ergo sola imaginatione sentimus nos videre. Denique fictitium est quod aliqui volunt, quod sensatio experimentaliter, & in actu exercito cognoscat seipsam; hoc enim omninò implicat ex eo quod causa distinguatur ab effectu, obiectum autem sit causa cognitionis, vt ampliùs constabit ex quarta disputatione. Probatio

Addebam

Addebam etiam, priuationes & negationes sola imaginatione, aut intellectu percipi; quia illæ non participant propriam rationem obiecti sensuum externorum. Tenebræ v.g. non sunt coloratæ, neque vmbra est lumen; ideóque dicuntur videri eo ipso quod lux non videtur.

Dico quintò, posse diuinitus obiectum absens percipi à sensu externo, modò tamen feratur in illud vt præsens; sed implicare tamen vt sensus feratur in rem absentem.

Primæ partis ratio est, quia Deus producere potest, vel conseruare in oculo speciem rei absentis, cùm possit supplere omnem concursum potentiæ non vitalis: sed potentia informata specie perciperet obiectum absens; posita enim specie nihil aliud exigeret ad agendum: ergo diuinitus percipi à sensu potest obiectum absens. Et sanè patet ex iis, quæ interdum apparent in mysterio Eucharistiæ; vbi aliquando apparet puer, qui reuerà sub tali forma ibi non est: ergo diuinitus videri potest obiectum absens.

Secunda verò pars negat, posse à sensu externo percipi obiectum absens vt absens, id est cognoscere vnum in alio, siue per species alterius, quæ vocatur cognitio abstractiua; hoc enim fieri nequit sine discursu formali, vel virtuali, quem nullus sensus habere potest.

Prima obiectio.

Obiicitur primò contra priorem conclusionem. Si alius sensus perciperet visionem quàm oculus, alius sensus quàm oculus videret colorem; qui enim videt visionem, videt etiam obiectum visionis, sine quo non videtur ipsa visio: implicat autem vt alius sensus videat colorem, quàm oculus: ergo non potest alius sensus videre visionem.

Respondeo sensum communem, seu phantasiam percipere obiecta & sensationes omnium sensuum externorum, neque tamen sensum communem audire, videre, gustare, tangere, olfacere. Sensus igitur communis percipit visionem, sed non illam videt, nec illius obiectum; nam vtrumque imaginatur: sicut etiam intellectus cognoscit sensationes & illarum obiecta sub ratione formali propria, non sub ratione formali sensuum; cognoscit enim colorem vt est intelligibilis, non vt est visibilis.

Secunda obiectio.

Obiicitur secundò contra posteriorem conclusionem. Omnis cognitio intuitiua terminatur ad obiectum præsens: omnis visio est cognitio intuitiua: ergo nulla esse potest visio, quæ non terminetur ad obiectum præsens.

Respondeo non esse opus vt visio intuitiua terminetur ad obiectum realiter præsens & existens; sed satis esse vt per eam obiectum videatur quasi realiter existeret, ita vt videatur in sua entitate reali, non autem in alio. Quando enim causa videtur in effectu v. g. cognitio est abstractiua, quia tunc causa non videtur in seipsa, sed in alio. Si obiectum videatur absens, Deo producente illius speciem, tunc videbitur vt præsens, quia videbitur per propriam speciem, eodem modo ac si esset præsens.

Tertia obiectio.

Obiicitur tertiò. Obiectum respectu actus est causa formalis extrinseca: sed Deus non supplet causas formales: ergo Deus non supplet præsentiam obiecti. Imò si sensus gustaret mel, quod non esset præsens, tanquam esset præsens, sensus erraret: ergo Deus tunc esset causa deceptionis, & deceptor.

Respondeo Deum in eo casu non supplere obiectum, quod reuerà videretur, atque adeò illa visio vagaretur circa proprium obiectum, licèt illud non existeret præsens. Duobus autem modis potest aliquis esse causa erroris. Primò testificando falsum & mentiendo; quo pacto Deus causare non potest errorem. Secundò faciendo aliquid vnde alter occasionem habeat errandi, vt cùm quis imaginem facit rei falsæ, ex qua ignari occasionem accipiunt errandi: hoc non est decipere, neque implicat vt Deus eo modo sit causa erroris.

§. III.

An & quomodo sensus errare possit circa proprium obiectum.

Triplex sententia.

DVæ hac in re sunt omninò extremæ sententiæ. Prima est Academicorum putantium sensus semper errare, quos eleganter reiiciunt Augustinus *lib. 8. ciuitatis, c. 7.* & in libris contra Academicos. Tertullian. *lib. de anima, c. de quinque sensibus.* Altera Epicuræorum sentientium nunquam errare sensus: vide Mirandulanum *lib. 2. de examine vanitatis scientiarum.* Media est Peripatetica, quam breuiter sic propono.

Conclusio trimembris.

Dico sexto. Quoties debitæ adsunt conditiones ad sensationem, nunquam posse sensum errare, sed illum errare tamen sæpissimè circa particulares rationes obiecti sensibilis, tum proprij, tum communis: circa sensibile tamen commune frequentiùs errat, quàm circa proprium. Tres sunt partes assertionis.

Primæ partis probatio.

Prima, quod positis omnibus conditionibus requisitis sensus non erret, euidens est, quia non potest contingere vnquam error in sensibus, quando ille non potest vllam habere causam: sed quoties debitæ adsunt conditiones, non potest error vllam habere causam; conditiones enim illæ tres sunt: prima vt organum rectè sit dispositum: secunda vt medium etiam rectè sit dispositum: tertia vt sit distantia debita. Tribus illis positis adsunt omnia quæ impedire possunt errorem, quem causat vel læsio organi, vt quando lingua ægroti cibos dulces amaros sentit; vel indispositio medij, vt quando per vitrum rubrum apparent obiecta rubra; vel nimia distantia, vt quando diuersi sæpe apparent colores, quàm sint.

Probatio secundæ partis.

Secunda pars asserit, errare sæpissimè sensum circa particulares rationes obiecti sui, quamvis nunquam erret circa communem & adæquatam rationem obiecti sui. Tripliciter videlicet intelligi potest, quod erret sensus: primò circa communem rationem sui obiecti, vt si iudicaret oculus aliquid esse coloratum, quod reuerà coloratum non esset; & auris aliquid esse sonũ, quod sonus nõ esset. Secundò intelligi potest, quod erret sensus circa proprias rationes obiecti sui, vt si nigrum videat id quod est rubrum. Tertiò in applicatione illius rationis particularis, vt cùm manum video rubram, quia constituta est post vitrum rubrum.

Primo modo patet implicare vt erret sensus circa sensibile proprium, vel commune; si enim erraret circa rationem communem sensibilis proprij, ferretur extra totum suum obiectum adæquatum; si enim omne quod sensus percipit, participat rationem communem obiecti adæquati, certè implicat vt sensus circa illam erret: v. g. cùm videt colores apparentes iridis, non errat circa communem illam rationem, cùm illi colores apparentes pertineant ad obiectum adæquatum visus, æquè ac colores veri. Sed neque vnquam errat sensus circa communem rationem sensibilis communis;

quia licèt falli possit sensus iudicando rem esse talis figuræ, vel tantæ molis, cùm sit alterius; non potest tamen falli iudicando rem nullius esse figuræ aut magnitudinis. Sed neque vnquam errat sensus circa communem rationem motus, quietis, aut numeri, cùm illa ratio communis sit præsentia localis, sine qua nihil prorsus videri potest.

Duobus aliis modis errat sæpissimè sensus, tum circa sensibile proprium, tum circa commune; quia toties error contingit in sensu, quoties species non repræsentat obiectum sicuti reuerà est: sed species sæpe repræsentat obiectum aliter quàm reuerà sit, vel propter indispositionem organi, vel propter indispositionem medij, vel propter distantiam obiecti, repræsentando vnum quod non est, loco eius quod est, vt cùm rubrum apparet nigrum, cùm baculus in aqua videtur fractus: vel applicando aliquid subiecto in quo non est; sic enim color vitreæ fenestræ apparet in pariete opposito, in quo non est; manus post vitrum viride apparet viridis.

Tertia pars. Tertia pars addebat sensum frequentiùs, & faciliùs falli circa sensibile commune, quàm circa proprium. Posito enim colore in aliqua distantia, in qua sufficinter discerni possit, an sit albedo, vel nigredo, adhuc tamen sensus sæpe dicipitur circa extensionem & figuram. Et hoc vnum voluit Philosophus *cap.* 6. cùm dixit sensum errare circa sensibile commune, non circa proprium. Errat enim circa vtrumque, sed frequentiùs circa commune.

Prima obiectio. Obiicitur primò. Tunc sensus non errat, quando cognoscit obiectum eo modo, quo illud repræsentatur per speciem: sed sensus semper apprehendit obiectum eo modo, quo illud repræsentatur per speciem: ergo sensus nunquam errat, sed intellectus iudicando aliter quàm sit. Probatur maior, quia implicat repræsentationem esse disformem rei quam repræsentat, alioqui exprimeret id quod non exprimit: ergo quoties sensus percipit obiectum eo modo quo repræsentatur, sensus non errat.

Respondeo negando primam maiorem, quia sæpe species non repræsentat obiectum eo modo quo repræsentari deberet, ac proinde sensus errat, quamvis cognoscat obiectum vti repræsentatur; veritas enim non est rei conformitas cum specie, vel etiam cum re, vt illa relucet in specie, sed est conformitas cum re provt est à parte rei. Ad probationem distinguitur maior. Implicat vt repræsentatio non sit conformis rei repræsentatæ, si sit vera repræsentatio, concedo; si sit repræsentatio falsa, nego. Exprimit enim falsò id quod exprimit.

Obiicitur secundò. Nulla est sensatio quæ non habeat aliquod obiectum, quod attingat & exprimat: ergo sensatio semper est conformis alicui obiecto, quod verè repræsentat; non debet autem esse conformis obiecto, quod non repræsentat: ergo error non est in sensu, sed in intellectu.

Respondeo simili modo distinguendo antecedens. Nulla est sensatio, quæ non habeat obiectum quod exprimat verè vel falsò, concedo; quod non exprimat verè, nego. Sensatio enim exprimit obiectum præsens, sed non semper illud exprimit eo modo quo est; ideò est falsa, & erronea.

Obiicitur tertiò. Multas esse, imò innumeras fallacias visus, quarum nulla redditur causa.

Respondeo illas reuocari omnes ad vnam ex tribus illis, quas suprà numerabam; læsionem scilicet organi, indispositionem medij, & distantiam obiecti. Ex innumeris autem, quas referre possem, non erit inutile seligere istas septem.

Primò ignes de nocte procul conspecti viciniores apparent, quàm de facto sint, quia propter tenebras spatium interiectum non potest æstimari sicuti se habet.

Secundò templorum pauimenta ingredientibus videntur esse fastigiata, quia vt optici demonstrant, planorum sub oculo iacentium remotiores à visu partes in altum videntur efferri.

Tertiò arborum & columnarum anteriorem in partem longo ordine dispositarum, quæ longissimè distant, coniunctæ videntur, quia distantia immoderata facit vt remotiorum rerum interstitia non videantur, propter angulorum, qui eis respondent, insensibilem tenuitatem. Illi enim quantò ad remotiores distantias attinent, tantò semper angustiores euadunt, quousque tandem effugiant aspectum; quod cùm accidit, ipsæ etiam intercapedines rerum longiùs diffitarum ab aspectu eripiuntur; vnde videntur res illæ inter se coniunctæ, cùm tamen diffitæ sint.

Quartò porticus, longæque arborum series ab extremitate inspectæ, stringi in angustum videntur, quia superiorum planorum remotiores à visu partes ad ima prolabi, inferiorum verò in altum efferri, dextrorum autem sinistrorsum, sinistrorum dextrorsum vergere manifestè videntur.

Quintò. Qui procul ab amne distant, res vlteriores non distinguunt à citerioribus: cœlum item terræ cohærere in ambitu horizontis iudicat oculus; quia non potest visus discernere rerum distantias inter se, nisi corpora inter illas interiecta percipiat. Cùm igitur non percipiat oculus corpora inter terram in ambitu horizontis positam & cœlum, neque aquam interiacentem inter res anteriores & citeriores, propterea cœlum terræ cohærere iudicat, & res eas quæ sunt trans flumen, esse coniunctas iis quæ sunt cis flumen.

Sextò corpus vmbrosum, quò luminoso vicinius est, eò magis vmbrescit. Ratio est, quia vmbra corporis vmbrosi luminoso vicinioris, est vicina maiori lumini circumstanti; & ideò apparet obscurior iuxta maius lumen, quàm iuxta minus; quia contraria iuxta se posita magis apparent; & quia radij viciniores sunt perfectiores toto lumine illius corporis, ideóque suo fulgore offuscant minus visibile.

Septimò res vnica sæpe apparet vt gemina & multiplex; si v. g. sit oculus constitutus in vmbroso loco, qui respiciat faces accensas per foramen digitale rotunditatem habens, deinde parum aliquod corpusculum opacum suspendatur in foramine inter pupillam & faces; tunc aduertet oculus corpusculum tot faculis insideri, quot fuerit conspicatus faces.

Vlteriùs quæri poterat de obiecto sensuum, quomodo vehemens sensibile destruat sensum, & quomodo sensibile positum supra sensum non faciat sensationem; in quibus nihil video difficile.

SECTIO II.

De actu potentiæ sensitiuæ.

TRia de hoc actu explicari possent: primò circa actionem ipsam realem, quam in omni sensatione reperiri nonnulli negant, solam volentes esse receptionem speciei intentionalis. Secundò

cundò circa ipsum terminum, qui est species expressa obiecti cogniti. Tertiò circa multitudinem actuum, quos potentia vitalis elicere simul potest. Sed hæc eadem de actu potentiæ intellectiuæ inferiùs disputanda commodiùs differentur in quartam disputationem.

SECTIO III.

De ipsis potentiis sensitiuis.

EXplicatis obiectis & actibus circa ipsas potentias sensitiuas, tria sunt huius loci propria: primò numerus sensuum externorum: secundò eorum perfectio, & comparatio: tertiò, an debeat necessariò quilibet sensus denudari ab omni qualitate sensibili, vt percipere possit obiecta extra se posita.

§. I.

Numerus sensuum externorum.

Conclusio trimembris.

DIco primò. Licèt potuerint fieri à Deo sensus externi plures quàm quinque, illos tamen in omnibus perfectis animalibus nec esse plures, nec pauciores: in pluribus animalibus imperfectis solùm esse tactum & gustum.

Plures sunt possibiles.

Prima pars asserit, plures sensus à Deo potuisse fieri quàm quinque, cùm nulla ratio probet esse impossibiles sensus alios specie diuersos, & alia obiecta sensibilia præter ea quæ nunc sunt.

Non sunt nisi quinque.

Secunda pars negans plures, vel pauciores de facto esse sensus quàm quinque, nulla ratione demonstratiua probari potest à priori, cùm potuerit Deus plures sensus ponere in animalibus: sed à posteriori tamen, & suppositâ experientiâ probant optimè quinarium istum sensuum duæ rationes: alteram habet Philosophus *lib.3.de anima, c.*1. alteram S.Thomas 1.*p.q.*78.*art.*3. Vtramque breuiter sic propono.

Ratio Aristotelis.

Primò enim sic argumentatur Philosophus. Si præter quinque istos sensus datur alius aliquis sensus in aliquo viuente, ille vel eiusdem est rationis cum illis sensibus qui nobis insunt, vel est alterius rationis. Neutrum dici potest; quod enim non detur sensus eiusdem rationis, probatur; quia si daretur aliquis alius sensus eiusdem rationis, id ex eo esset, quod horum singuli non perciperent omnia sua sensibilia; v.g. visus non perciperet omnes colores, auditus omnes sonos: hoc autem falsum est: ergo non datur alius sensus præter istos quinque eiusdem rationis cum illis. Quod autem non detur alius sensus diuersæ rationis, probatur, quia si esset alius sensus diuersæ rationis, esset aliud sensorium: sed non datur aliud sensorium, si enim aliud esset sensorium, aliud esset medium: sed nullum est aliud medium: ergo nullum est aliud sensorium. Probatur maior. Omnia quæ sentiri possunt per media, quæ nunc sunt, sentiuntur iam à quinque sensibus; si quid ergo aliud sentiri debet, certè per aliud medium sentiri debet. Nam quæ sentiri possunt per prædicta media, iam sensata sunt per quinque sensus: v.g. omnia quæ sentiri possunt per medium internum, sensata sunt per gustum & tactum; non enim alia sentiri possunt per medium internum, quàm tangibilia: quæ verò sentiri possunt per aërem & aquam, omnia sentiuntur per visum, auditum, & odoratum: nam aër & aqua recipiuntur primò ratione diaphani, & ea omnia recipiuntur à visu; vel ratione humidi receptiui siccitatis, & sic seruiunt olfactui; vel ratione raritatis & mobilitatis secundùm locum, & sic seruiunt auditui. Caro autem considerari potest vel secundùm temperiem primarum qualitatum, & sic tactui seruit; vel secundum temperiem sicci & humidi, & sic recipit sapores: secundùm calidum autem & frigidum non est receptiua. Quod autem non sit aliud medium externum præter aquam & aërem, neque aliud internum præter carnem, Philosophus probat, quia illud elementum est medium, quod in organo dominatur, & est receptiuum: solus aër & aqua huiusmodi sunt: ergo illa sola sunt media. Quia scilicet media conueniunt cum organis, & quidquid à medio recipitur ratione illius in quo conuenit cum organo, totum id percipitur à sensu existente in eo organo. Aër v.g. & aqua conueniunt cum visu in humido diaphano; omnia quæ ab aqua & aëre recipiuntur ratione humidi diaphani, percipiuntur à visu.

Ratio S. Th.

Secundò sic argumentatur S. Thomas. Quinque tantùm sunt sensibilia, quæ per se diuerso modo immutant sensum, nec eorum vnum potest percipi nisi vno sensu: ergo sunt tantùm quinque sensus. Probatur consequentia. Obiectum sensibile per se ac propriè immutatiuum est sensus: ergo diuersa ratio immutandi sensum diuersum constituet sensibile diuersum, & postulabit diuersum sensum. Variatur autem quinque modis hæc immutatio; quoddam enim sensibile immutat sensum purè intentionaliter sine mixtione actionis materialis: huiusmodi est obiectum visibile. Aliud immutat intentionaliter, facta immutatione materiali in ipso obiecto, idque dupliciter: nam ea mutatio, vel est sola latio, & sic constituit obiectum auditus; vel est etiam alteratio, & constituit odoratum, quod ordinariè priùs calefit, quàm immutet sensum. Aliud tandem est, quod immutat etiam intentionaliter, admixta immutatione organi; quod adhuc contingit dupliciter: nam vel hæc immutatio materialis constituitur per eandem qualitatem sensibilem, & sic constituitur obiectum tangibile; vel per aliam diuersam, & ita constituitur gustabile; illi enim mutationi intentionali admiscetur realis humectatio.

Tertia pars.

Tertia pars asserit animalibus omnibus perfectis quinque illos inesse sensus, vt latè probat Aristoteles *lib.4.historiæ animalium, cap.*8. & *lib.3. de anima, c.*12. & experientia demonstrat; cùm tamen quædam sint animalia imperfectissima, quorum nulli desunt tactus & gustus, quorum ille necessarius est ad discernenda vtilia & noxia, alter ad discernendos cibos vtiles, sine quibus nequit conseruari vita.

Prima obiectio.

Obiicitur primò, sensum tactus & gustus vnicum videri; ait enim Philosophus *lib.2. de anima*, gustum esse quendam tactum, cùm etiam idem vtriusque sit sensorium.

Respondeo gustum & tactum esse diuersos sensus, quod constat ex diuersitate obiectorum, & organorum; tactus enim toto corpore diffusus est, etiamsi eodem in organo gustus sit etiam organum tactus, non tamen contrà; nam extra palatum tactus est sine gustu; nam tactus est vniuersalis quidam sensus. Aristoteles quando dixit gustum esse quendam tactum, significauit tactum latè sumptum, quatenus significat sensum, qui non potest immutari nisi per realem contactum.

Secunda obiectio.

Obiicitur secundò. Apes carent auditu, vt docet Aristoteles *lib. 2. Metaphysic. cap. 1.* & *lib. 9. historiæ animalium.* Talpas etiam carere visu, traditur ab eodem *lib. 1. historiæ, cap. 9.* & à Galeno *lib. 14. de vsu partium.* Vnde Plinius *lib. 3. c. 3.* ait adeò aduersam illis fuisse naturam, vt perpetuis illos tenebris damnauerit, viuosque sepelierit.

Respondeo apibus inesse auditum, & talpis visum. De apibus certum est; nam, vt ait Aristoteles, silent omnes matutino tempore, donec vna gemino aut triplici bombo reliquas excitet; tum vniuersæ prouolant ad opus, deinde sono quodam & tinnitu æris vocantur ad aluearia. Talpas etiam certum est habere oculos sub cute tenuissima, licèt non ita manifestos; vnde affirmat Albertus, expertum se talpas extra cauernas victum quæritasse, sicut ea animalia quæ videndo escas sibi comparant. Aquilonius *lib. 1. propos. 63.* testatur se talpam aquis immersisse, indeque vidisse non longè supra rictum hinc inde pilos madore coactos in orbem abscedere, ac veluti radios, & ciliorum ritu circulum facere, in cuius vmbilico cutis tenuissimo foramini pertusa cernebatur, eique subiectus nitidissimus orbiculus, prædurus, & multa nigredine præditus, quales esse solent oculi cancrorum.

§. II.

Comparatio sensuum quoad perfectionem.

Conclusio trimembris.

Dico secundò, plura quidem esse animalia in quibus aliqui sensus perfectiores esse videntur quàm in homine; sed vniuersim tamen superari ab homine animalia reliqua in omnibus externis sensibus, quorum præstantissimus est visus, deinde auditus, posteà odoratus, deinde gustus, postremò tactus.

Prima pars.

Prima pars docet animalia quædam superare hominem in quibusdam sensibus. Confirmatur certâ experientiâ: *Nos sus auditu, lynx visu, simia gustu, vultur odoratu, præcellit aranea tactu.* Et sanè mirabilem venaticorum canum odoratum nemo nescit; persequuntur enim vestigia ferarum, & earum cubilia inueniunt.

Secunda pars.

Secunda pars sensus hominis externos præfert vniuersim sensibus brutorum; tactus enim ibi est perfectior, vbi temperamentum primarum qualitatum est præstantius: esse autem hominis temperamentum exquisitius temperie brutorum Medici omnes asserunt. Gustum etiam habet homo acutiorem & vniuersaliorem quàm quodlibet aliud animal; quia perfectiori eget alimento. Olfactus hominis extenditur ad odores plures & nobiliores quàm olfactus brutorum, quæ non delectantur odoribus per se iucundis, quales sunt odores florum. Auditus etiam hominis plures sonorum differentias percipit quàm auditus brutorum; quod idem verum etiam est de visu, etiamsi ad minorem sæpe distantiam videat homo, quàm bruta. Vtrum autem specie differant sensus externi hominis à sensibus brutorum, & vtrum brutorum specie differentium differant specie sensus, dicam agens de sensu interno.

Tertia pars certum inter sensus perfectionis ordinem constituit. Visus videlicet obiectum omnium obiectorum sensibilium est nobilissimum, nimirum lumen; nobiliori etiam modo, & minùs materiali ab obiecto immutatur; ad maiorem distantiam percipit obiecta quàm alij sensus, & organum habet mirabilius; ac demùm propius quàm alia quælibet potentia corporea imitatur perfectissimam potentiam spiritualem, nempe intellectum. Auditus organum nobilius est organo sensuum inferiorum; aëreum enim est; immutatur etiam nobiliùs, & voluptatem parit aliquo modo spiritualem. Neque obstat quod sonus inter qualitates sensibiles videtur esse maximè ignobilis; nam in ratione obiecti sensibilis nobilior est, cùm immaterialiori modo immutet potentiam. Olfactus immutatur modo minùs materiali, quàm gustus & tactus: quam etiam ob causam gustus tactum superat, sensum omninò terrestrem, & infimum omninò gradum vitæ sensitiuæ.

§. III.

Vtrum sensus nudari debeat omni natura obiecti sensibilis, vt sentire possit.

Sic pronunciauit Philosophus *lib. 3. de anima, cap. 4.* vbi habet celeberrimum axioma toties decantatum & desumptum ab Anaxagora: *Intus apparens prohibet alienum.* Cuius sensus est, obiectum sensibile, quod est intrinsecum potentiæ cognoscenti, prohibere cognitionem obiectorum dissimilium: v. g. si oculus viridis sit, non videbit aliquid nisi viride; si sensorium tactus calidum sit, non sentiet nisi suum calorem. Sed illius tamen axiomatis veritas dubia est pluribus Doctoribus; alij autem variè illam explicant. Vide Albertinum *tom. 1. corollario 14. ex 1. principio philosophico, num. 9.* Suarem *lib. 1. de anima, cap. 9. à num. 23.* Tolet. *lib. 3. de anima, q. 8.* Murciam *lib. 3. disp. 3. q. 1.*

Ratio enim dubitandi primò est, quia intellectus intelligit seipsum & suam intellectionem; quam tamen in se habet. Vnus Angelus cognoscit alium Angelum sibi similem. Imaginatio est materialis, & tamen cognoscit omnia materialia. Imò nulla ratio probat implicare potentiam materialem, quæ percipiat omnia materialia.

Secundò in oculo est quantitas & figura, quam tamen extra se videt; imò vna pupilla videt pupillam alterius oculi sibi omninò similem: ergo non est necesse vt oculus denudetur illis quæ videt extra se.

Tertiò. Quoties aliqua potentia recipere potest species intentionales obiecti, potest illud cognoscere: sed potentia affecta qualitate aliqua simili recipere potest species obiecti: ergo potest obiectum illud percipere.

Dico tertiò, Aristotelicum illud axioma: *Intus apparens prohibet alienum*, verum & certum esse in omnibus externis sensibus, qui nunc sunt, ita intellectum: Quotiescumque potentia cognoscens sensitiua in se habet aliquod sensibile proprium, non potest extra se percipere aliud vllum obiectum sensibile proprium, præter illud quod intus habet.

Primò enim sic omninò docet experientia, quæ negari à nemine potest; oculus enim ictterici, quia colore flauo suffusus est, nullum colorem videt nisi flauum; & si viridis aut rubra esset pupilla, certum apud omnes est quod viderentur omnia viridia vel rubra. Lingua ægroti, quia humore suffusa est amaro, sentit cibos amaros, qui sunt dulcissimi. Si auris sonum intus habeat, non audiuntur externæ voces. Si calor sit in carne, non sentitur externus calor carni applicatus.

Secundò

Probatio à priori.

Secundò tamen ratio communissimi experimenti est difficilis, neque vna & eadem esse potest pro omnibus sensibus; aliquando enim id oritur ex eo quod species sensibilis externi misceantur cum speciebus sensorij, & ab iis quasi tingantur, v. g. ab oculo icterici species prodeunt coloris flaui, quæ mixtæ cum speciebus externi obiecti, tingunt eas, & obiectum repræsentant flauum; sicut cùm transeunt per vitrum coloratum, vel etiam cùm reflectuntur à speculo in quo est color. Vel oritur ex eo, quod sensibile intus apparens totum occupet sensum, adeò vt non possit aliud percipere, vt in gustu, olfactu & auditu. Vel denique ex eo, quod sensibile intus apparens prohibeat species produci in sensorio, v.g. in tactu non percipiuntur nisi excessus qualitatis, quia species obiecti tangibilis non producuntur nisi cum ipsamet qualitate in organo producta: in organo autem qualitas non producitur nisi excedens.

Ad primam respondeo, illud axioma pro certo verum esse in sensibus externis, de quo dubitari experientia non finit; in intellectu & potentiis spiritualibus id non esse verum, quia quoties organum imbutum est qualitate aliqua sensibili, non est aptè dispositum ad operationem sensus: intellectus autem & potentiæ spirituales non pendent ab organo. Imò in sensu interno verum non est axioma propositum in eo sensu, sed in alio proponendo inferiùs cùm agam de sensu interno.

Ad secundam, respondeo, dixisse me quod per intus apparens intelligitur sensibile proprium positum supra sensum, non autem sensibile commune; quia sensibile commune positum in organo sensus, non prohibet videri alia sensibilia communia, cùm non reddat organum indispositum; & quia hæc est solùm ratio quædam velut generica obiecti. Videt vnus oculus alium oculum sibi omnino similem, quia pupilla nullum habet colorem; imò si vtraque colorem haberet, maximè tamen videri posset; quia si oculus icterici sit flauus, omnia videt flaua.

Ad tertiam respondeo, non posse obiectum percipi à sensu quando indispositum est organum, licèt recipiat species huius obiecti.

A tiam, venarum in tanta vicinate distantiam, occursum, recessum, fibras, plura prædicauero miracula quàm sint puncta, & plus licebit in illis cernere quàm per illos.

In his aqua est sine fluiditate, ignis sine ardore, nubes sine obscuritate, lux sine nocte, motus sine lapsu, celeritas sine cursu. Vides cœlorum immensos tractus & spatia diffusa camporum; illa in oculi puncto sunt, in quo viuunt mortua, obscura lucent, distantia adsunt, seiuncta iunguntur, inimica inuicem in oculi thalamo, luce pronuba, colore auspice copulantur.

Tabellas totius naturæ appellauero, sed penicillum ignorant. In illis solertia est sine fuco, industria sine labore, gratia sine sollicitudine: enim verò totius naturæ speculum vocat Orpheus; at ego Reginæ animæ fenestras crystallinas, & specula magis dixero; mirantur enim cum ea oculi, adamant, concupiscunt. Mœroris stimulis pungitur anima, suffusi mœstitia oculi non dissimulant, gaudente illa hilares subrident, metu inualescente turbantur; in ira exardescunt, in audacia prosiliunt, in reuerentia stant. Breuiùs dixero, anima quæ non patitur se oculis videri, gaudet in ipsis oculis cerni.

Imò per eos, inquit Asterius Amahenus, homines sibi sunt inuicem specula, dum vnus seipsum cernit in alio, sed minorem, vt in corde alterius viuere quisque velit, à quo videt se in oculis ferri. Toties nimirum amoris sedes, & amandi exemplar est oculus, eximium amantium par, fratres gemini, communem viuendi & amandi nacti disciplinam quo tempore nati sunt, neuter sine altero moueri doctus, sequuntur se inuicem alterno nexu; nec sequi recusat ille qui antecesserat; nec pudet eum regi, qui duxerat agmen; neque potest flecti, si alter sistat; nec potest quiescere, si alter ducat. Nihil priuatim possidentes, communem omnium bonorum habent societatem, vt nec obiecta videre geminata libeat nisi ægrotis, nec collimando laborare placeat nisi vni. Geminos dicam? rem non video nisi vnam. Vnum prædicem? duos aspicio. Gemini ergo vnus, & vnus plures; satis diuites si semper concordes; minùs boni, si se inuicem fuerint meliores.

Vt igitur oculum, quo alia omnia videt animus, clarè possit cognoscere; tribus opinor indiget: primò circa obiectum potentiæ visiuæ de lumine, coloribus, speciebus visibilibus: secundò circa illius actum, quomodo fiat visio, an per intussusceptionem, an per extramissionem; vbi & varia solui debent problemata de visu: tertiò circa ipsam potentiam tota oculi fabrica declaranda est, & in qua parte oculi fiat visio.

QVÆSTIO III.

De potentia visiua.

MAgnum in exili globulo ludentis naturæ miraculum oculus est, diuinissima hominis pars, lucerna membrorum (inquit Isidorus Pelusiota *epist.* 112. *lib.* 2.) corporis sol, imago animi, totius hominis regnum. Princeps videlicet in homine sensus, in edito loco collocatus tanquam in solio, propter quem conditum lumen est, cuius commodis sol & sidera incitatis semper motibus famulantur.

Collegit videlicet natura non in vno solùm hominis corpore quidquid dispersérat; sed ea omnia in oculo sic effinxit, vt superet; sic imitata est, vt vincat omnem imitationem. Fixi sunt in suprema veluti arce viui adamantes duo tanquam gemina in cælo sidera, quorum si radios mirer, si velocissimos motus, si lætitiæ indices flammas, soles sanè geminos prædicauero. Si humorum in liquido stabilitatem, tunicarum in confusa serie ordinem, neruorum in molli soliditate constan-

SECTIO I.

De lumine.

NObilissimi ergo sensus obiectum esse primò debuit qualitas nobilissima, nempe lumen, corporearum omnium rerum optima, pulcherrima, iucundissima; quem enim tenet locum in mundo intelligibili Deus summum bonum, eundem in mundo sensibili tenet lumen, primaria imago Dei, in qua seipsum cum tota bonitate sua pinxit, teste Magno Dionysio; primogenita eius filia, quam prima voce sua genuit, & bonam esse pronunciauit: amictus lumine sicut vestimento, quia in eo totam pulchritudinem suam pinxit. Mihi tria de lumine dicere satis erit: primò de pro-

prio illius genere, vtrum lumen substantia sit, an qualitas: secundò de propria illius differentia, & præcipuis passionibus: tertiò modus productionis.

§. I.

Vtrum lumen qualitas sit, an substantia.

Variæ sententiæ.

VOluerunt nonnulli Platonici, lumen esse substantiam quandam tenuem, & corpoream, toto diffusam aëre. Alij fatentes illud esse accidens, negarunt tamen illud ad modum aliorum accidentium vlli subiecto inhærere, aut educi de potentia materiæ; sed recipi tantùm à corpore diaphano, in quod diffundatur tanquam in vas ab ipso corpore luminoso emanans, adeò vt sola illius fœcunditate indigeat, non autem subiecto vllo sustentante. Quam sententiam amplexi sunt eruditi quidam Recentiores.

Triplex dubitatio.

Ratio autem dubitandi primò est, quia Philosophus *sect. 11. problematum, quæst. 33.* docet vocem meliùs nocte audiri, quàm die, eo quod aër interdiu sit densior quàm noctu, quia plenus est radiis solaribus: quod verum non est si lumen non est corpus.

Secundò lumini conueniunt ea quæ sunt propria corporum; reflectitur enim & refrangitur: mouetur immoto aëre, vt patet ex incremento, & decremento vmbrarum, quæ maiores sunt vespere quàm meridie, licèt immotus fuerit aër. Imò quantumvis moueatur aër, manet tamen immotum lumen. Deinde propriam habet figuram rotundam; quando enim radius transit per foramen quadratum, facit in terra figuram sphæricam, vt patet ex ea propositione optica: *Incidentiæ radiosæ, per angularia foramina ad mediocrem distantiam apparent rotundæ.*

Tertiò omnis qualitas habet contrarium; manet in subiecto remotæ causa effectiua: neutrum conuenit lumini, cui solæ opponuntur tenebræ, & ablato corpore luminoso, eodem instanti desinit esse. Denique quando videtur aliquod accidens, videtur etiam eius subiectum; viso autem lumine, non videtur aër: ergo aër non est subiectum luminis.

Conclusio.

Dico primò, lumen esse veram qualitatem corpoream, corpori diaphano inhærentem, ad modum aliorum omnium accidentium; non esse autem vllo modo corpus aut substantiam.

Lumen est accidens.

Primò enim volebat Empedocles, lumen esse verum corpus; quem confutat Philosophus *lib. de anima, cap. 7.* quia si lumen esset corpus toto diffusum aëre, occuparet spatium idem quod aër occupat, sicque duo corpora se inuicem penetrarent. Deinde tenebræ sunt priuatio alicuius formæ in corpore: sed tenebræ opponuntur lumini: ergo lumen est aliqua forma, non autem corpus. Deinde lumen si esset corpus, non diffunderetur in instanti per totum aërem; motus enim localis non fit in instanti. Neque minùs certum est, lumen non esse formam vllam substantialem, sed accidentalem tantùm; nulla enim substantia est per se sensibilis, sed solùm per accidentia; lumen autem visu percipitur. Deinde substantia non intenditur aut remittitur, non abest & adest subiecto sine illius corruptione; quæ duo conueniunt lumini, quod aliàs est intensius, aliàs remissius; & desinit esse in aëre sine corruptione aëris.

Est corporeum.

Secundò voluere nonnulli Platonici lumen esse verum accidens, sed spirituale, non autem corporeum, cùm producatur in instanti, omnia corpora diaphana penetret, nulla re inquinetur, sed in omni semper loco existat omninò purum. Sed immeritò illi lumen numerant inter accidentia incorporea; est enim visibile oculo corporeo, qui non attingit spiritualia: recipitur etiam in corpore, & à corpore producitur luminoso, quod rei spirituali non conuenit. Hæ autem omnes proprietates præstantiam declarant luminis, sed non arguunt eius spiritualitatem.

Lumen in aëre.

Tertiò fatentur aliqui Recentiores, lumen esse accidens corporeum, sed negant illud esse in corpore diaphano tanquam in subiecto, de cuius potentia educatur; quod etiam fictitium est; quia si lumen est accidens, & tamen non educitur ex subiecto, sequitur lumen fieri per veram creationem, ideſt per actionem independentem à subiecto. Sequitur etiam lumen falsò appellari accidens, de cuius ratione propria est esse in subiecto, illi inhærere, & de potentia illius educi. Neque dici potest, sufficere ad rationem veri accidentis, vt sit in alio tanquam in vase; aqua enim est in vase, neque tamen est accidens. Imò esse in vase non aliud est quàm contineri ab alio: substantiam certum est contineri ab alio, cùm sit in loco: ad rationem ergo accidentis non satis est esse in alio, vt in vase. Sed neque satis est dicere, lumen non creari, quia non fit de nouo; sed tantùm effunditur à corpore luminoso. Quæro autem, vtrum recedente sole, lumen quod erat in aëre, totum pereat; non enim redit ad ipsum solem: si perit, certè annihilatur. Neque necesse est plura congerere contra sententiam manifestè falsam.

Solutio primæ obiectionis.

Ad primam respondeo Aristotelem eo loco problematum respondere solùm ex vulgi sensu; subdit enim statim veram rationem, quare noctu facilius soni audiantur, quàm interdiu; quia in die intellectus occupatur actionibus aliorum sensuum; noctu autem soli ferè vacat auditui. Potest etiam aër esse crassior in die propter plures vapores, quos eleuat sol existens in horizonte.

Solutio secundæ.

Ad secundam nego esse in lumine proprietates corporum: non enim dicitur reflecti aut refrangi lumen eo modo quo corpora reflectuntur aut refranguntur. Reflectitur radius, quando lumen productum super aliquod corpus secundùm aliquam lineam, producit aliud lumen versùs lineam eandem, seu versùs eundem locum; sed non est idem lumen cadens, & reflexum, in quo differt reflexio luminis à reflexione corporis. Dicitur etiam refrangi lumen, quando multiplicatur, & tendit per aliam viam, per quam non tenderet, nisi occurreret aliquid. V. g. sit in scutella nummus argenteus, & ponatur aliquis ad distantiam, in qua non videat nummum: si scutella impleatur aqua, nummus apparebit in aquæ superficie; quia species quæ sunt vt lumen, aliâ via tendunt in oculum; diuertunt enim à perpendiculari, vt loquuntur perspectiui. Neque mouetur lumen aëre immoto, neque quiescit agitato aëre: corrumpitur enim successiuè, ac producitur ad motum corporis luminosi; ideò videtur moueri lumen, quia vmbræ crescunt. Quando aër agitatur, est etiam necesse agitari lumen; quod tamen semper in aëre apparet, quia semper cum nouo aëre nouum & omnino simile apparet lumen. Denique nullum per se lumen habet figuram, sed ab extrinseco. Causa cur radius transiens per foramen quadratum, figuram efficiat rotundam, est rotunditas solis, à quo radius producitur; si enim eclypsata

eclypsata sit pars aliqua solis, non facit figuras rotundas, sed nauiculares.

Solutio tertiæ.

Ad tertiam respondeo, falsum esse quod qualitas quælibet habeat contrarium, vel maneat sublata causa effectrice; species enim intentionales neutrum habent, & sunt tamen veræ qualitates. Verum omninò est, quod lumen careat contrario, atque ideò ex sua natura hoc habet, quod producatur in instanti, quia est passio primi corporis, cui nihil est contrarium, inquit S.Thomas. Et in conseruari pendet à corpore luminoso, quia corporibus sublunaribus est perfectio quasi extranea, quam semper ab influxu corporum superiorum habere debent.

§. II.

Vera definitio, & proprietates luminis.

POsito quod lumen qualitas sit corporea, specialem quandam habens naturam, & speciales proprietates, quæ nulli alteri conueniant, meritò quæritur, quænam illæ sint. Censent autem nonnulli cum Scoto, Ægidio, Zabarella, Vallesio, Scaligero, lumen esse qualitatem quandam tantùm intentionalem, idest speciem duntaxat impressam corporis luminosi: & si realis qualitas est, videtur difficilis esse definitio ab Aristotele tradita, *Lumen est actus perspicui vt perspicuum est.*

Triplex dubitatio.

Ratio enim dubitandi primò est, quia si lumen qualitas non esset intentionalis, quando lumen est supra oculum, non posset videri; quia sensibile positum supra sensum non videtur, vt patet in colore. Sed lumen contiguum oculo iuuat visionem, non illam impedit: ergo lumen est species intentionalis.

Secundò lumen participat proprietates omnes specierum intentionalium. Primò enim per speciem caloris videtur calor, non visa specie; ita per lumen lux solis conspicitur, non autem lumen. Deinde vtrumque caret contrario, neutrum etiam durat sublata causa, per quam producitur.

Tertiò lumen non debuit definiri per ipsum perspicuum, cùm ipsum etiam perspicuum definiri non possit nisi per ipsum lumen; perspicuum enim est quod receptiuum est luminis.

Dico secundò, lumen non esse speciem duntaxat intentionalem, sed veram qualitatem realem optimè à Philosopho definitam, *Est actus perspicui vt perspicuum est.*

Lumen est qualitas realis.

Primò enim si lumen non esset nisi species impressa corporis luminosi, per lumen reflexum in pariete videretur lumen existens in sole, quamuis à tergo sit sol; sicut per speciem visibilem videmus hominem à tergo existentem. Consequens illud repugnat experientiæ, quia per lumen reflexum à pariete nihil videmus existens in ipso sole: ergo lumen non est species intentionalis. Deinde lumen calefacit, exsiccat, aliosque plures effectus habet; species autem impressæ nihil producunt præter cognitionem. Denique lumen reuerà videtur; species autem impressæ non videntur. Exigit ergo lumen speciem impressam à se distinctam vt videatur, cùm sæpe remotum sit ab oculo, neque possit illum mouere, nisi media specie, ad modum aliarum omnium qualitatum.

Definitio luminis.

Secundò definitio luminis ab Aristotele tradita significat lumen esse qualitatem receptam in corpore perspicuo interminato, per quam illud fiat aliquo modo visibile. Dicitur videlicet actus, idest perfectio illius corporis. Sed difficultas est, quomodo definiatur perfectio perspicui, quia idem Philosophus *lib. de sensu & sensili, cap.3.* definit perspicuum illud quod aptum est recipere lumen in omnibus suis partibus; sic enim nugatoria erit definitio perspicui per ipsum lumen, & definitio luminis per perspicuum. Propterea definitur perspicuum *lib.2. de anima, textu* 68. illud quod non est per se visibile, sed per externum colorem, quem suscipit. Vbi nomine coloris intelligitur aliquid commune lumini & colori; perspicuum enim illud est, quod non est visibile per innatam qualitatem, sed solùm per aduentitiam, siue illa color sit, siue lumen; multa enim corpora perspicua visibilia sunt per solum lumen, vt aqua, chrystallus; multa per lumen simul & colorem, vt multa mixta. Præterea perspicuum aliud est interminatum, quia in omnibus partibus suis recipit lumen, eo quod non habeat vllam opacitatem: aliud terminatum, quod admixtam habet opacitatem; ideò non in omnibus suis partibus lumen recipit: illius actus color est, vt dicetur *sect. seq.*

Lumen ergo est perfectio illius perspicui, quod interminatum est, eo quod reddat illud aliquo modo visibile. Dixi aliquo modo, quia perspicuum nisi sit aliquo modo terminatum, non videtur, vt apparet in guttis pluuiæ cadentibus ex aëre, quæ non videntur nisi iuxta corpus aliquod terminatum.

Solutio trium dubitationum.

Ad primam respondeo, lumen illud, quod est supra oculum, non videri, sed illud quod est remotum: non ergo sequitur, lumen esse speciem impressam.

Ad secundam respondeo, lumen participare aliquas proprietates specierum, vt quod careat contrario, quod diffundatur in instanti, quod in conseruari pendeat à causa efficiente: sed in multis tamen differre, vt ex dictis patet; lumen enim reuerà videtur, non autem species.

Ad tertiam satis constat ex data explicatione definitionis, quod perspicuum definiri possit sine ordine ad lumen; est enim corpus quod per intrinsecam qualitatem non est visibile.

Proprietates luminis.

Colliges ex his, quasdam esse proprietates luminis. Primò enim, vt dixi, nihil ei contrarium est; sed nulla est qualitas, nulla substantia corporea, quæ non sit receptiua luminis, aut quæ cum lumine bellum gerat. Secundò in instanti diffunditur per immensa spatia, quia cùm careat contrario, non eget vllo tempore ad sui productionem; statim enim vt nascitur, perfecta est. Tertiò ita pendet à corpore à quo primùm producitur, vt continuò postulet ab eo produci, adeò vt nullo instanti esse possit sine noua & noua natiuitate. Quartò est qualitas actiua; tum æquiuocè, quia producit calorem; tum vniuocè, quia nullibi esse potest sine productione luminis sibi æqualis. Quintò neque producitur, neque quidquam producit nisi per lineam rectam, tametsi variè reflectatur & refrangatur. Lumen enim in proprio subiecto, siue in corpore luminoso, est lux; in medio est lumen. Dicitur radius, quatenus per lineam rectam, vel reflexam tendit ad oculum. Denique splendor est, quando reflectitur ab aliquo corpore terso. Sextò ipsa per se manifesta est, & alia omnia manifestat; sine illa enim omnis pulchritudo moritur, omnis color est decoloratus: vnde lumen est pulchrum per se, facitque alia omnia pulchra: imò semper pulchrum est, & semper purum, incapax impuritatis & deformitatis.

formitatis. Alia plura huiusmodi excogitari possunt de qualitate omnium pulcherrima, quæ, vt dixi, summi pulchri prima emanatio & imago est.

§. III.

Vtrum plura luminosa producant in eodem medio idem numero lumen.

HOc solùm de productione luminis quæri potest, tractaturque accuratè ab Aquilonio *lib. 5. propos.* 18. Dandino *lib. 2. digressione* 37. Quæritur enim, vtrum plura lumina permiscentur in eodem medio, ideſt faciant vnum lumen intensius; an verò maneant impermixta, ideſt non vniantur, neque vnum faciant lumen intensius, sed plura producant lumina.

Triplex dubitatio.

Ratio dubitandi est primò, quia si tribus luminibus corpus vnicum opponatur, tres in oppositum resultant vmbræ: & si tribus lucernis obiiciatur tabula foramine pertusa, tria lumina in oppositum resiliunt, aliud quidem in directum, alia duo in transversum se inuicem intersecant, vt manifestâ constare potest experientiâ. Hoc autem fieri non potest si permiscentur in eodem medio tria lumina: ergo illa non permiscentur.

Secundò. Si extinguatur lucerna vna, perit lumen quo ab ea producebatur, manente lumine quod producebatur ab altera: ergo distinguuntur C lumina, quæ per illas producuntur.

Tertiò. Si existente iam vno luminoso intra cubiculum adueniat alterum luminosum æqualis intensionis cum illo, totum cubiculum euadit magis illuminatum; quod non accidit ex intensione maiori luminis, cùm luminosa sint æqualis intensionis & actiuitatis: ergo secundum luminosum producit lumen numero diuersum. Et confirmatur, quia lumen quod erat in aëre, antequam afferretur secunda lucerna, à sola pendet priore lucerna: ergo illæ lucernæ non agunt actione communi.

Conclusio affirmans.

Dico tertiò, plura corpora luminosa producere vnum numero lumen intensius in ea parte medij D vbi possunt agere per lineam rectam; sicque permisceri necessariò plura lumina ibi, vbi luminosa possunt agere. Ita docent communiter Philosophi.

Prima probatio.

Primò enim non possunt duo accidentia totalia eiusdem omninò rationis esse in eodem subiecto: sed lumina producta in eodem medio à pluribus luminosis, si non vniantur, erunt accidentia totalia: ergo illa esse non poterunt in eodem medio. Nunquam v. g. plures sunt calores in eodem subiecto, quin vniantur.

Secunda probatio.

Secundò, hæc est natura omnium agentium naturalium, vt quando agunt, agant inter se actione communi, quando non impediuntur: corpora luminosa non impediuntur agere in medio, in quo E reuerà agunt: ergo plura luminosa in eo medio, in quo possunt agere, agunt actione communi: ergo singula totum producunt lumen vt causæ partiales, sicque lumina non manent impermixta. Et sanè si lumina illa non permiscerentur in medio, lumen cubiculi non esset intensius positis centum candelis, quàm si esset tantùm vnica.

Solutio primæ dubit.

Ad primam respondeo, ex ea experientia conuinci tantùm, quod plura luminosa non agunt actione communi, neque vnum producunt lumen in ea parte medij, in quam non omnia possunt agere per lineam rectam; quod est certum. Si ergo tribus corporibus luminosis opponatur corpus opacum, tres fient vmbræ ibi, vbi tres illæ candelæ non poterunt per lineam rectam agere; vmbra enim est priuatio maioris luminis. Vbi ergo vnica tantùm agere potest candela, ibi necesse est esse minorem lucem, atque adeò vmbram: vbi autem tres poterunt agere, ibi nulla erit vmbra, sed intensa lux: ergo tres candelæ producunt ibi lumen intensius, alioqui non appareret maior lux vltra corpus opacum, quàm vbi apparet vmbra. Similiter si tribus candelis opponatur tabula pertusa, illæ agent actione communi in ipso foramine; vltra foramen autem producent diuersa lumina, quia non possunt agere nisi per lineam rectam.

Ad secundam respondeo, extincta vna candela, Solutio B quæ priùs actione communi cum aliis producebat totum lumen in cubiculo, necessariò destrui totam actionem, qua lumen à diuersis candelis producebatur; sed non destrui totum lumen, quia lumen non pendet essentialiter ab hoc luminoso; actio verò pendet essentialiter ab agente. Perit igitur tunc aliqua pars luminis, quæ priùs producebatur ab omnibus candelis; reliquæ autem partes, quæ manent, cùm antea producerentur ab omnibus candelis, incipiunt produci à solis candelis, quæ manent; nam istæ incipiunt agere imbecillius quàm ante, cùm sint pauciores.

Ad tertiam respondeo ex dictis tractatu tertio, Solutio plura luminosa æqualis intensionis producere lu- tertiæ. C men intensius quàm si essent sola; sed non producere tamen vnquam lumen intensius, quàm ipsa sint. Si ergo existente intra cubiculum iam vno luminoso, adueniat alterum æquale, totum cubiculum euadet magis illuminatum, quàm ante, quia in cubiculo productum erit lumen intensius; quod totum pendet ex dictis olim de actione similis in simile.

SECTIO II.

De colore.

PRæter lumen, quod est inter corpora primum pulchrum, & totius pulchritudinis primarium principium, alterum visibile color est, lumini propè par gratia, in cuius sinu sic viuit, vt eo emoriente emori continuò videatur. De illius igitur natura triplex est controuersia. Primò, an sit solum lumen, an verò aliquid à lumine distinctum. Secundò, quid & quotuplex sit color, tum verus, tum apparens. Tertiò quas causas, & quos effectus habeat.

§. I.

Distinctio coloris à lumine.

COlor est, inquit Plato *in Timæo*, veluti quæ- Sententia Platonis. E dam flammula, & fulgor è singulis corporibus emicans. Subscribunt Auicenna, Caietanus, Soncinnas, Albertus, & quidam Recentiores existimantes, colorem non esse aliquid diuersum à lumine, vel certè duo esse in colore: alterum materiale, qualitatem scilicet productam per temperiem primarum qualitatum; alterum formale, quod sit solum lumen.

Ratio autem dubitandi primò est, quia frustra Triplex ratio dubitandi. multiplicantur qualitates absque vlla necessitate: sed nullo modo necesse est distinguere colores à lumine, cùm solum lumen esse possit color; nam in

in itide, in vitro trigono, in collo columbæ certum est colorem effici à solo lumine: ergo sine vlla causa ponitur color distinctus à lumine.

Secundò. Si color distinctus esset à lumine, posset sine lumine videri; haberet enim suam visibilitatem distinctam à visibilitate luminis. Deinde quando illuminatum est obiectum, non autem medium, videtur tamen ex obscuro loco; si verò medium sit illuminatum, non autem obiectum, non videtur obiectum. Cuius rei alia nulla potest esse ratio, nisi quod color est ipsum lumen.

Tertiò definitur color ab Aristotele, *Extremitas perspicui in corpore terminato:* sed extremitas illa perspicui non est nisi lumen: ergo ex Aristotele lumen est ipse color.

Colores non sunt lumen.

Dico primò, colores quidem apparentes non esse aliquid distinctum à lumine externo, veros autem colores esse qualitates distinctas ab omni lumine extrinsecus aduenient. Hæc est communis, & certa sententia inter Peripateticos, quam tenent S. Thomas, Suares, Toletus, Conimbricenses.

Prima ratio.

Primò enim si color verus, ideſt qui permanenter & diu est in subiecto, esset solùm lumen, æquè variabilis esset ac color apparens, qui nimirum citò variatur, quia oritur solùm ex varia distantia & reflexione luminis: sicut v.g. in occasu solis cum à nubibus sol non multùm distat, color quidam in illis rubeus apparet; sole verò recedente, color ille mutatur in fuscum. Si enim color verus non differt ab apparente, certè non minùs debet esse variabilis, quàm apparens.

Secunda ratio.

Secundò. Natura luminis diuersa omninò est à natura & proprietatibus colorum: lumen vnius est speciei, non habet contrarium, est actiuum; colores diuersæ sunt speciei, luteus, v.g. cyaneus, puniceus: sunt contrarij, non sunt actiui; albedo enim non parit albedinem, & nigredinem expellit ab eodem subiecto. Denique quantumvis minuatur lumen, albedo tamen v. g. non minuitur; si enim iuxta illam fueris, nihil illam videbis esse imminutam.

Solutio primæ dubitat.

Ad primam respondeo, colores illos qui apparent in iride, vitro, mari, collo columbæ, non esse colores nisi apparentes, quos sola efficit luminis reflexio; nego autem sufficere lumen ad colores permanentes in subiecto, qui mutato lumine manent omninò iidem.

Solutio secundæ.

Ad secundam respondeo, colorem dici per se visibilem, quia per seipsum immutare potest sensum producendo in illo species, quas tamen vt producat, medium exigit illuminatum tanquam conditionem sine qua non agit. Deinde siue obiectum sit in tenebris, siue oculus, semper necesse est totum illuminari medium spatium ab oculo in obiectum, alioqui non producentur species; sed non est tamen semper perfectè illuminatum. Quando tamen obiectum est in magno lumine, videtur, quia medium totum est illuminatum; quando autem obiectum est in minori lumine, non videtur, quia cùm alia obiecta magis sint illuminata, maius visibile occultat minus.

Ad tertiam vt respondeatur videndum est.

§. II.

Quid, & quotuplex sit color.

AGunt de mirabili colorum varietate Aristoteles *lib.1. meteororum, cap.5. lib.3. cap.4. lib.5. de generatione animalium, cap.5.6.7.* & *lib. integro de coloribus*; si tamen ipsius est ille liber. Scaliger *exercit.* 325. Simon Portius *lib. de coloribus*, Contarenus *lib.5. de elementis*, Cæsalpinus *lib.1. de facultatibus medicament.* Aquilonius *lib.1. proposit.39.*

Duplex definitio coloris.

Dico secundò, rectè definiri colorem ab Aristotele *lib. de anima, cap.7.* quod sit motiuum perspicui in actu: & *lib. de sensu & sensibili, c.4.* quod sit extremitas perspicui in corpore terminato.

Prior videlicet definitio significat colorem esse qualitatem, quæ producit sui species in corpore iam illuminato; sed ipsum tamen medium non facit illuminatum, & in eo differt à lumine, quòd medium ipsum illuminat, & producit in eo species. Ideo ergo color appellatur motiuum perspicui in actu.

Posterior definitio significat colorem esse qualitatem, quæ licèt sit in partibus etiam intimis corporis opaci, non videtur tamen nisi in eius superficie; lumen autem vel non est intra corpus aliquod, vel si est intra corpus perspicuum, videtur intra illud, non autem color: intra partes v.g. internas lactis est albedo, quæ tamen in sola videtur eius superficie.

Differunt specie.

Dico tertiò, colores non solùm extremos, sed etiam medios, tum simplices, tum compositos differre specie inter se.

Illorum numerus.

Obserua colores alios esse simplices, alios compositos; simplices autem alios medios esse, alios extremos. Colores simplices sunt ex quorum permixtione cæteri gignuntur; compositi sunt illi qui ex aliorum permixtione nascuntur. Colores extremi sunt ij, quorum vnus non participat quidquam de altero; colores medij, qui participant aliquid de extremis. Colores simplices extremi duo sunt, candor & nigredo: candor præstantior est, quia similior est luci; nigredo deterior, quia similior est tenebris. Quæcunque in materia rara plurimùm lucis habent, apparent candida, vt galaxia, nebulæ, vapores. Colores simplices medij tres sunt, flauus, rubeus, cæruleus, qui cum nigredine ac albedine quinarium implent colorum simplicium. Ex tribus illis mediis ter combinatis totidem nascuntur compositi; ex rubro & cæruleo purpureus, ex flauo ex cyaneo viridis, ex flauo & rubeo aureus; atque ita quinque sunt colores simplices, tres compositi. Sub illis coloribus plures alij numerari possunt differentes ab iis duntaxat secundùm magis & minus: v.g. sub flauo numerantur luteus, citrius, ruffus, mustelfinus, ferrugineus, pullus, roanus, regius, leonatus. Sub rubeo roseus, rubidus, rubicundus, rutilus, sanguineus, giluus, spadix, igneus, flammeus. Sub cæruleo cæsius, plumbeus, venetus, &c. His positis,

Probatio assertionis.

Ratio assertionis est, quia si medij colores essent duntaxat ex coloribus extremis albo & nigro, sequeretur quod quoties aliquid ex albo fit nigrum, deberent apparere omnes colores, rubeus v.g. cæruleus, flauus; quia in illo transitu percurritur omnis variatio mixtionis; hoc autem constat esse falsum; nam capilli cùm ex nigris fiunt cani, non fiunt cærulei, aut rubri.

§. III.

Quænam sint causæ ac effectus coloris.

OBscurissimæ illæ sunt, & omni humano ingenio inscrutabiles. Placet nonnullis colores oriri ex densitate ac raritate; aliis illos oriri ex temperie primarum qualitatum.

Ratio

Duplex dubitatio.

Ratio enim dubitandi est primò, quia ex contrariis sæpè temperamentis iidem oriuntur colores; albedo enim inest summè frigidis, vt marmori; & summè calidis, vt calci; & valde humidis, vt lacti; & valde siccis, vt lanæ.

Secundò cùm colores non producant nisi species intentionales, non potest per illos recreari, vel lædi oculus; species enim non lædunt organum.

Causæ colorum.

Dico quartò, veros colores proximè oriri à temperie primarum qualitatum, posita tali perspicuitate aut opacitate.

Ratio est, quia experimur herbas & alia huiusmodi tosta & cocta mutare colorem ex sola mutatione primarum qualitatum: segetes item ex viridibus fiunt flauæ: animalia propter morbos varios colorem mutant: sanguis ex rubro albescit, & fit lac, eandem seruans densitatem: capilli vna nocte fiunt ex nigris albi, sine mutatione vlla densitatis aut opacitatis: ergo ex qualitatum temperie color oritur.

Effectus colorum.

Dico quintò, colores, licèt per se actiuæ non sint qualitates, varios tamen in oculo effectus producere.

Candor.

Primò enim candor visum disgregat, ideò ita confundit & dissipat, vt impediatur videndi actio. Narrantur milites Xenophontis ferè omnes excæcati esse, quòd per multam ambulassent niuem. Aliqui etiam ex obscuro carcere in domum calce illitam & læuigatam adducti, subitò traduntur exæcati fuisse. Habet hanc proprietatem candor, sicut & lumen, cui est simillimus; nam candor & lux occupant internam oculi partem, quæ vt videat, debet carere omni obiecto; ideoque actionem eius impediunt. Contra verò nigredo congregat visum, & constipat spiritus in intimam oculi partem; vnde fit vt reliquæ oculi partes frigidæ maneant; ideò qui diu manserunt in obscuro loco, tantam contrahunt hebetudinem, vt vix quidquam aspiciant.

Rubedo.

Secundò. Rubedo accendit oculos, propter igneæ naturæ similitudinem; ideò frequens eius aspectus nocet iis qui ophtalmiâ laborant; & hæc fortè ratio est, cur colore illo viso accendantur tauri & leones.

Color cæruleus & flauus.

Tertiò flauus & cæruleus color suapte vi aspectum attemperant; ideò inquit Galenus, illi qui depingunt in albis coriis, à quibus offenditur visus, colores iuxtà ponunt fuscos & cæruleos, in quos subinde oculos conuertunt, & recreantur; quod prouenit ex arcana facultate huiusmodi colorum.

Colores compositi.

Quartò compositi colores iis etiam à quibus existunt sunt suauiores, vt aureus, purpureus, viridis; quia scilicet mediocritatem obtinent inter eos colores ex quibus conuertuntur.

Solutio primæ dubitationis.

Ad primam respondeo, ex illis experientiis ostendi duo. Primum est, requiri certam opacitatem & perspicuitatem ad colores, non tanquam causas colorum, sed tanquam conditiones. Secundò non posse certò determinari quale temperamentum ad colores singulos requiratur; est enim res prorsus inscrutabilis. Quare v. g. fumus lignorum ater sit, stibij albus, argenti viui sulphure mixti ruber? Cur coralla per se rubra igne albescunt; contra verò cerussa per se alba, vstulata rubescat? Qua ex causa gallarum & calcanthi diluta per se seorsim alba, si confundantur, momentanea conuersione nigrescant? Cur violarum infusum iniecta olei guttula & fæce vini confestim ex puniceo in viridem colorem mutatur? Cupri tinctura insigni viriditate conspicua, iniecto sale armoniaco euadit cyanea.

Ad secundam respondeo, posse à coloribus produci aliquid in oculo præter species intentionales, & deinde illas species, licèt per se primò non recreent, vel lædant organum, posse tamen fatigare aut recreare oculum producendo visionem moderatam aut immoderatam.

Solutio secundæ.

SECTIO III.

Vtrum præter lumen & colores videantur etiam species impressæ.

Habemus igitur, adæquatum obiectum visus ex illis duabus qualitatibus constare; lumen enim etiam solitariè videtur in stellis & in igne; color etiam terminat visum, etiamsi nunquam sit visibilis sine lumine; quo absente nullas producit sui species, vel in medio, vel in organo.

Quæ omnia certa cùm sint, vlteriùs quæri potest, vtrum lumen & color ita sint obiectum adæquatum visus, vt nihil præter illa videatur; an verò videantur etiam species ipsæ obiectorum visibilium, quæ sic manifestent obiectum, vt seipsas ostendant; sic enim nobilissimi hoc sæculo censent Mathematici & Philosophi.

Ratio enim dubitandi primò est, quia si occludatur cubiculum, ita vt nullus luci, aut exiguus pateat ingressus, & paries vel fenestra lignea illius loci perforetur foramine, cuius diameter sit latitudo parui digiti, aut minor prò arbitrio artificis, tùnc per illud foramen ingreditur lux, & vnà cum luce omnium rerum externarum ante illud foramen geminæ species cum suis coloribus, quas si chartâ oppositâ excepteris, videbis in ea descriptum quidquid cerni potest; ita tamen vt res omnes in chartam allapsæ, compareant euerso situ, idest superæ inferæ, dextræ sinistræ, & è conuerso. Si autem foramini vitrum opponas cóuexum, apparebunt res omnes in eodem situ, quem in se habent. Certum ergo est, quod in ea charta non possunt videri obiecta quæ intra cubiculum non sunt: ergo videntur species.

Primum argumentum.

Secundò, quando lux solis transit per vitrum coloratum, videtur in opposito pariete ille color: sed in pariete non est aliquid præter species: ergo necessariò videntur species.

Secundum argumentum.

Dicendum tamen est, species impressas obiectorum non videri, sed sola obiecta, quæ ab illis repræsentantur. Ita communiùs Philosophi tradunt cum Aristotele.

Primò enim id quod videtur in speculo est obiectum, non autem species, alioqui videretur in superficie ipsa speculi, non vltra speculum; res enim videtur ibi vbi est; species autem sunt in superficie speculi: ergo in ea superficie debebunt videri. Deinde species sunt in tota superficie speculi: ergo in ea tota videbuntur, si videntur ipsæ, non autem obiectum; imò cùm in qualibet speculi parte sit species totius obiecti, debet necessariò videri tota species in qualibet parte speculi. Dices idem posse opponi si videatur obiectum, non species; cùm enim sint in quolibet puncto speculi species totius obiecti, erit necesse vt in quolibet etiam puncto totum videatur obiectum.

Respondeo disparem esse rationem, quia cùm species repræsentent obiectum eo modo quo est, sicut vna pars obiecti non est vbi est alia, sed diuersam habet positionem & locum; ita etiam in speculo

speculo non videtur obiectum totum in qualibet parte speculi, sed videtur cum ea forma, quam in se habet. Si autem videantur species, cùm illæ sint in qualibet parte speculi, debent in qualibet videri.

Secundò intra illud foramen fenestræ cubiculi clausi, & in pariete si viderentur species, non autem obiecta, deberent illæ videri in quolibet puncto illius chartæ species omnes obiecti quasi penetratæ; sunt enim in quolibet puncto. Deinde si viderentur in ea charta species, non obiecta, non deberet repræsentari distantia obiectorum, quæ tamen in charta illa repræsentatur; si enim quis moueat chartam, & ad eam accedat, videbit obiecta illa intra chartam, non autem in sola superficie. Imò si quis per tubum illam chartam aspiciat, quia omnia apparent recta, provt sunt in se, videbit obiecta illa distinctissimè vnum post aliud.

Denique in speculo & charta & pariete videtur color: species non sunt colores, alioqui non essent in eodem oculo, nec in eodem aëre: ergo non videntur species, sed obiecta. Imò si species essent colores, impedirent visionem, quia intus apparens prohibet extraneum.

Itaque ad duplicem experientiam responderi debet, videri obiecta, non autem species; quia charta & paries sunt veluti specula, à quibus reflectuntur species ad oculum, sicut reflectuntur ab aliis speculis.

Obiicitur tamen primò. Omnis visio reflexa fit ad angulos æquales angulis primæ incidentiæ, ideſt non fit nisi versùs vnam partem, quæ faciat angulum cum appulsu lineæ directæ; sic enim fieri videmus in omni speculo. Visio quæ fit in charta foramini opposita, fit versùs quamcunque partem; videntur enim hæ species tum à linea recta, tum à dextris, tum à sinistris: ergo illa non est visio reflexa ipsius obiecti, qualis fit in speculo; sed est visio directa ipsius speciei.

Respondeo distinguendo maiorem; omnis visio reflexa fit per angulos reflexionis, qui sint æquales angulis primæ incidentiæ; si ante reflexionem acciderit intersectio radiorum, nego; si non acciderit huiusmodi intersectio; concedo. Sicut enim illa intersectio efficit vt res videantur inuersæ, sic efficere potest vt illæ videantur in omnem partem. In charta verò illa ideò videntur obiecta in omnem partem, quia fit intersectio radiorum in illo foramine; eademque ratio est coloris, qui apparet in pauimento aut pariete per vitrum coloratum; radij enim lucis intersecantur & refranguntur in illo vitro.

obiicitur secundò. Si species non viderentur, sed obiecta, deberent ostendere obiectum intra chartam iuxta distantiam vnde veniunt; sicut videmus in speculo fieri: apparent autem in superficie: ergo species sunt quæ videntur.

Respondeo videri quidem aliquando species illas intra chartam, sed illud tamen non esse necessarium, quia quando reflexio est valde imperfecta, & fit à corpore minùs polito & terso, tunc sicut obiectum non repræsentatur perfectè, ita nec illius distantia. Vnde si speculum anhelitu macules, obiectum repræsentabit in superficie.

Obiicitur tertiò. Res quælibet reflexè visa mutat locum in superficie reflectente quando mutatur locus oculi videntis; ita vt res in alio & alio loco speculi cernatur, si aliò & aliò concedat oculus; imò fieri potest vt tandem nihil videat stans ante superficiem: sed oculus positus inter foramen & chartam semper in eodem loco chartæ videbit rem eandem: ergo illa non est visio reflexa.

Respondeo distinguendo eodem modo maiorem. Res omnis reflexa mutat locum mutato loco ipsius oculi; si reflexio fiat ante intersectionem radiorum, concedo; si fiat post intersectionem, nego.

SECTIO IV.

De ipso actu potentiæ visiuæ.

EXplicato potentiæ huius obiecto, sequitur actus, qui versatur circa illud obiectum, & de illo duo disputantur. Primò an visio fiat per extramissionem, an per intussusceptionem. Secundò an & quomodo fiat per pyramidem, & quænam sint conditiones ad videndum necessariæ.

§. I.

Vtrum visio fiat per extramissionem.

FIet visio per solam intussusceptionem, si nihil ab oculo prodeat, quod in medium, vel in obiectum vibretur; sed oculus accipiat ab obiecto species, cum quibus intra seipsum producat actum visionis. Fiet autem per extramissionem, si oculus nihil in se ipso producat, neque ab intrinseco recipiat; sed emittat vel spiritus quosdam, vel splendorem aliquem in obiectum aut medium, & ita fiat ipsa visio.

Variis autem modis explicari solet hæc extramissio, sed præsertim Plato censet *in Timæo*, visum emittere lucem vsque ad obiectum visibile; quò cùm appulerit, regredi simul eam cum specie vsque ad oculum, itaque visionem peragi. Platonem sequuntur Galenus *lib.7. de placitis Hippocratis & Platonis*, Seneca *lib.1. quæst. naturalium*; Priscianus *lib.de phantasia*, Euclides *libello de perspectiua*, Ptolemæus *in Catoptrico*, Lactantius *lib. de opificio, cap.8.* Gregorius Nyssenus *lib. de viribus animæ, cap.2.* Nemesius *lib.de homine, c.7.* Platonis sententia.

Ratio dubitandi primò est; quia Philosophus *lib.1. meteororum, cap.4.* adducens experientiam de Antipheronte, qui semper idolum sui videbat in aëre, causam reddit, quòd visus propter imbecillitatem non posset propellere aërem. Deinde *libro 5. de generat. animalium*, ait oculos prominentes non posse tam procul cernere, quàm eos qui sunt caui; quia istorum motus, inquit, in vastum non dissipatur, sed rectà meat: ergo Aristoteles emissionem aliquam oculis attribuit. Triplex dubitatio.

Secundò. Si visio fiat per intussusceptionem, non possunt res adeò magnæ in tam exili videri oculo, neque percipi etiam poterit distantia, quæ speciem propriam non habet, sicut nec magnitudo. Deinde cur extensio tota obiecti debet illa videri parua dum è longinquo loco cernitur, magna verò si è propinquo? non enim ratio esse potest, quia propter distantiam species ita est infirma, vt non repræsentet omnes partes obiecti; nam non est maior ratio cur vnam repræsentet potiùs quàm aliam.

Tertiò certum est, oculos aliquid extra se agere; nam, vt ait Aristoteles *lib. de insomniis, cap.* 2. cùm mulieres tempore menstruorum speculum aliquod inspectant probè tersum, tunc superficies speculi quadam veluti nebula sanguinis obducitur; sunt autem maculæ illæ indelebiles in speculis metallicis. Deinde qui contuentur oculos laborantium lippitudine vel ophtalmiâ, facilè contrahunt idem malum. Basiliscus solo interimit venenato aspectu. Eiusmodi quoque homines apud Triballos & Illyrios, qui visu effascinent, memorat Plinius *lib.* 7. & patet, quia lassantur oculi dum plura, & diu respiciunt. A

Conclusio negans. Dico primò, visionem non fieri per extramissionem, sed per intussusceptionem, quatenus potentia visiua intra se recipit speciem, simulque cum illa intra se producit speciem expressam. Ita docet omnis schola. B

Probatio. Primò enim si visio fit per extramissionem rei alicuius ab oculo videntis, vel illud quod mittitur est substantia aliqua corporea, vel aliqua qualitas: v. g. lumen non potest esse substantia, quia illa in instanti peruenire non posset ad obiectum, cùm visio non fiat in instanti; & flante vento impediretur facilè appulsus huius substantiæ ad obiectum. Neque potest id quod mittitur esse lumen, quia sic in tenebris videremus. Secundò visio est actus vitalis: ergo necessariò fit intra ipsum oculum; sed vt visio fiat in ipso oculo, nihil opus est vt oculus mittat aliquid extra se; satis enim est vt in se recipiat speciem ab obiecto, per quam determinetur & compleatur ad visionem producendam: ergo ad visionem sufficit intussusceptio, neque vlla requiritur extramissio. Sicut ad alias sensationes nulla emittitur qualitas extra potentiam sentientem, sed intus tantùm suscipitur. C

Solutio primæ dubitat. Ad primam respondeo nihil eo loco voluisse aliud Philosophum, nisi quod Antipheron oculos tam imbecilles habuit, vt quæcunque aëris densitas ei potuerit esse pro speculo: quamquam existimauerim, fuisse illud vitium phantasiæ, non verum speculum. Oculi caui ex eodem Philosopho meliùs vident, quia magis colliguntur in eos species, quàm in oculos prominentes, qui etiam in plura dissipantur obiecta, quàm oculi caui. D

Solutio secundæ. Ad secundam respondeo, nihil mirum esse, quod in exili oculi globulo immensa obiecta quasi concludantur; ratio enim est, quia parua species grande repræsentat obiectum. Videtur etiam res cum distantia, & iusta magnitudine quam habet; quia per speciem repræsentatur obiectum prout est, & vbi est. Dum autem procul videtur, illud apparet minus, non quòd lateant aliquæ illius partes, sed quia imbecilliùs & magis confusè repræsentatur, vnde necessariò fit vt videatur minorem habere molem.

Solutio tertiæ. Ad tertiam respondeo posse in oculo considerari duo. Primum est organum oculi, secundum potentia visiua: nihil omninò extra se producit potentia visiua; organum oculi malignis sæpe infectum est qualitatibus, quas producere extra se potest: sed hoc non confert ad visionem. E

§. II.

An & quomodo fiat visio per pyramidem.

ITa loquuntur perspectiui omnes, apud quos certum est, visionem ita fieri, vt radius visualis sit semper veluti quoddam triangulum, & pyramis, cuius basis sit in obiecto; conus autem sit in oculo.

Ratio tamen dubitandi esse potest primò, quia Dupl. si per pyramidalem radium fit visio, non videbatur necesse, vt quoties perfectè aliquod obiectum videre volumus, per illud totum hinc inde vertamus oculos, cùm totum ab initio inspexerimus. Secundò si fiat visio per pyramidem, duplex semper obiectum videbitur, quia duæ in duobus oculis erunt pyramides.

Dico secundò, nullam fieri posse visionem Concl. in oculo, nisi per pyramidem ab obiecto in oculum, & viciſſim ab oculo in obiectum. Explicatione magis eget quàm probatione hæc conclusio.

Obserua igitur radium visualem vocari à perspectiuis, lineam rectam, per quam species rei visibilis fertur ad oculum, seu speciem ipsam obiecti rectà in centrum oculi exporrectam. Quia enim non videmus nisi ea quæ rectè sunt opposita, certè necesse est vt per rectas lineas fiat visio: huiusmodi rectæ lineæ appellantur radij visuales; & quia pars aliqua obiecti visi per lineam directam opponitur centro ipsius pupillæ, aliæ verò illi opponuntur per lineas lateraliter directas, manifestum est quod radius huiusmodi visualis semper est triangularis seu pyramidalis; illius enim radij summus angulus, siue conus dicitur esse in oculo, basis verò in obiecto; quia obiectum quod latissimum est, vibrat in angustissimum punctum oculi suas omnes species. Radius visualis.

Linea verò diametralis, siue perpendicularis ab oculi centro ad centrum obiecti vocatur communiter axis visualis: & quia illa est certa cognitio & longè perfectior quàm alia quælibet, hinc dicitur quod per axem certificatur oculus de re visa. Cùm igitur obiectum sit diuisibile, possitque videri è quolibet puncto aëris, necesse omninò est vt in quolibet puncto aëris species ab obiecto prodeant in modum pyramidis, sed illæ non vocantur visuales nisi quando terminantur ad oculum, in quo fit visio. Axis visualis.

Ratio itaque cur omnis visio fiat per pyramidem, est quia species iuxta obiectum latissimæ sunt, in oculo verò sunt angustissimæ, cùm coeant omnes in centrum oculi; hoc est visionem fieri per pyramidem. Ratio.

Ad primam respondeo, rationem ob quam Solut. primam. conuertere per totum obiectum soleamus oculum, vt illud perfectiùs videamus, esse quia visio fit per axem, ideſt quando à re ipsa in centrum oculi linea cadere potest perpendiculariter: ideo vertitur axis, & mutatur dum vertitur oculus, & obiectum videtur perfectiùs. Hinc etiam fit vt figuræ in aquis expressæ, ipsis aquis agitatis non rectè percipiantur, quia non potest firmari axis qui eo motu continuo turbatur. Similiter cùm iter facimus, apparent montes moueri, sicuti etiam omnia mouentur ebriis; quia cùm mouemur, variatur axis visualis; quoties autem ille variatur, res videtur moueri; cùm non variatur, videtur quiescere. Quod iis etiam

etiam accidit, qui existentes in triremi, alios respiciunt in alia triremi flante vento. Ebriis ideò videntur omnia moueri, quia spiritus agitati vi caloris hinc inde mouentur, & faciunt res apparere quasi motas.

Solutio secundæ.

Ad secundam respondeo, visionem licèt fiat in duobus oculis per duas pyramides visuales singulas in singulis oculis, non videri tamen obiectum duplex, quia gemini axes duorum oculorum terminantur in idem punctum visæ, sicque fit altera quasi pyramis ab oculis duobus prodiens in obiectum. Cùm autem separantur axes, vel compressione oculi, vel cùm alia de causa fiunt axes non vniformes, res visa multiplex apparet. Eodem recidit altera ratio, quæ afferri solet; quia vertices pyramidum visualium sunt in eadem linea. Hinc ratio affertur, cur sagittarij vt meliùs colliment, claudant vnum oculum; ratio est enim, quia meliùs per vnum oculum percipitur rectitudo distantiæ, quàm per duos, eo quod directissima linea sit ab oculo vno in obiectum. Clauditur ergo alter oculus, quia respicit per alteram lineam, secundùm quam sagitta non mittitur; vtroque autem oculo meliùs distantia percipitur vnico, quia ibi est res visa, quantum ad finem distantiæ, vbi vterque oculus axem suum applicat.

Similiter etiam redditur ratio cur clauso altero oculo nemo possit statim filum acus in foramen introducere, neque punctum signatum digito attingere; quia scilicet axis vnius oculi minùs valet ad perspiciendam rectitudinem distantiæ.

Conditiones ad visionem.

Sequuntur conditiones ad visionem necessariæ, in quibus nihil est difficile.

Prima est vt obiectum sit ita directè oppositum oculo, vt à situ, in quo res videtur, vsque ad centrum pupillæ duci possit linea recta, & radius directissimus. Propter variam autem mutationem lineæ rectæ accidunt omnes ferè fallaciæ visus, & omnia miracula, in quibus explicandis desudant optici.

Secunda est, vt non solùm medium, sed etiam obiectum ipsum illuminetur; cùm enim aliquis est in aëre illuminato, non videt obiectum positum in tenebris. Quod autem traditur, Tiberium vidisse in tenebris, si est verum, necesse fuit vt ab eius oculis obiecta illuminarentur.

Tertia, vt id quod videtur, sit opacum aliquo modo; aër omnino diaphanus non videtur; visus enim terminari debet in eo quod videt. Debet etiam id quod videtur habere certam magnitudinem & certam distantiam, & medium diaphanum.

SECTIO V.

De ipsa potentia visiua.

DEfluxit Philosophia è cœlo in hominum animos (inquit Plato libro de specialibus legibus) sed oculis sequestris ducta est in hospitium. In eorum igitur contemplatione versatur meritò Philosophia, quorum beneficio illa nostra est; vbi tria mihi dicenda esse video: primò fabrica tota organi potentiæ visiuæ: secundò in qua oculi parte fiat visio: tertiò quædam proprietates oculorum.

§. I.

Organum potentiæ visiuæ quale sit, seu oculi totius fabrica.

OCulum, eorum quæ in nobis sunt, membrorum maximè honorabile vocat Chrysostomus *homilia 55. in Ioannem*, eo quod corpus gubernet & dirigat, & hoc sit in corpore quod est sol in orbe terrarum; ideoque superiorem locum sortitus sit, sicut in regali quodam solio constitutus. Diuiditur in partes oculo adiacentes, & partes eum constituentes.

Partes adiacentes oculo.

Partes oculo adiacentes sunt ossea orbita, supercilia, palpebræ, cilia, duo anguli oculorum; mirum enim est quàm accuratè præstantissimo illi membro consultum natura voluerit. Primùm enim posuit illud in loco edito, non solùm quia Regem sensuum, vt Philo docuit, locus decuit regius; sed quia erant speculatores. Posuit eos Deus in profundo, vt tutiores essent, & minor fieret spirituum dissipatio. Sunt etiam in tuto, quia vndequaque ossibus ac palpebris septi sunt; hinc enim genæ superioris ossa, quæ maxillam attingunt, protuberant; illinc nasus, quasi murus oculis interiectus apparet; superiore frons & supercilia instar valli, inferiore os genæ superioris prominet; vtrumque verò cilium vndequaque. De quo mirabili naturæ artificio eleganter disserit Theodoretus *serm. 5. de prouidentia.*

Ossea orbita.

Prima ergo pars est ossea orbita, quæ vocatur thalamus & concha, quia ei totus oculus inseritur. Constat ex ossibus quatuor: prima est superior pars frontis, osse duro & poroso constans, magno foramine ad maiorem oculi angulum, neruo palpebrarum faciens viam. Alterum est sphænoides in fundo partis superioris, quatuor foraminibus peruium ad neruos opticos. Accedunt maxillæ superioris ossa, & extuberantiæ nasi. Hoc est oculi quasi loculamentum.

Supercilia.

Supercilia sunt pili supra oculum enati ad oculorum tutelam: alibi conceptaculum superbiæ esse, Plinius testatur, hîc sedem; quia in fastu attolluntur. Obliqui sunt, non recti, ne visionem impediant. Tota superciliorum structura est ex cute, multis fibris carnosis à musculo frontis texta, adipe & pilis ex fronte enatis.

Palpebræ.

Palpebræ tegumenta sunt, & opercula oculorum, quorum iniurias externas arcent. Iis animalia carent, quibus duri sunt oculi, vt crustacea. Pisces item, quia neque puluis, neque fumus in aqua lædere potest illorum oculos. Homini duplex est, superior & inferior; & inter animalia soli struthiocamelo: quadrupedibus in superiore tantùm gena, volucribus in inferiore. Volunt ferè omnes immobilem esse palpebram inferiorem, & non nisi genarum motu moueri. Aliqui tamen volunt illam etiam moueri, sed tardiùs quàm superiorem, quæ inferiore maior est, quia sursum trahi & remitti debuit. Si autem inferior esset amplior, in se corrugaretur, & ab oculo recederet, in eaque sordes colligerentur; ideò satius fuit eam opprimi oculo. Motus palpebrarum fit à duobus musculis, altero recto, altero circulari; vnicum tamen palpebra inferior habet musculum.

Cilia.

Cilia sunt pili extremitati palpebrarum adnati, qui vbi ad suam peruenere magnitudinem,

non crescunt. Sicca sunt ex sua natura, & ex copiosa humiditate diffluunt: non sunt recta, sed in superiore palpebra feruntur sursum, in inferiori deorsum, ne oculos vmbram faciant. Extrema illa ora palpebrarum vnde nascuntur pili ciliorum, vocatur tharsus. Cartilageneum quidpiam est, & tamen cartilagine mollius, ne oculum lædat; membranâ durius, vt protegat.

Anguli oculorum.

Anguli oculorum duo sunt, quos canthos Græci nominant: in illis colligitur quidquid illabitur in oculum; vnus maior est, & internus dicitur, vergitque ad nares; alter externus, & minor est, vergens ad tempora. In vtroque duo sunt foramina in vtraque tharsorum extremitate; minor canthus duo habet, quæ in hominibus viuentibus notari vix possunt, in demortuis planè deleta sunt. In maiori angulo magis apparent, præsertim in mulieribus, vocanturque puncta lacrymalia, quia lacrymæ per canthum internum præsertim effluunt. Vtrique angulo appositæ sunt glandulæ interdum binæ, interdum plures; aliqui vnam tantùm ad singulos angulos poni volunt, alij probabiliùs duas. Vsus earum est, vt sua substantia fungosa ebibant seorsum illud excrementum cerebri, quo externa humectaturt oculi superficies, & est materia lacrymarum. Sun etiam glandulæ mollissimum quoddam veluti puluinar substratum oculis ad præcauendum duriorem oculorum contactum. Hæ sunt partes oculo adiacentes.

Oculus autem ipse corpusculum est rotundum, non tamen omninò sphæricum; heterogeneum, cuius partes sunt duo nerui, septem musculi, septem tunicæ, aliqui pauciores eas numerant; tres humores.

Nerui oculorum.

Neruos singuli oculi duos habent, quibus iunctæ sunt venæ, arteriæ, adeps & glandulæ. Alter motui deseruit & nutritioni ipsius oculi, vocaturque motorius; alter deseruit visioni, & dicitur opticus. Neruus motorius à cerebro prouenit per foramen caluariæ, quod est ad latus; duo enim sunt foramina in concauitate caluariæ vbi est oculus; vnum directè oppositum centro ipsius oculi, & per hoc procedit opticus neruus; alterum ad latus interius, ex eo procedit neruus motorius

Nerui motorij.

à secunda coniugatione neruorum tractus. Ex illo septem procedunt musculi desinentes in tendines & tenues membranas, quibus oculi tunicam candidam mordicus apprehendit. Ex iis musculis varij procedunt motus oculorum; plurimùm illi habent adipis, vt molliùs quiescat oculus, & suauiùs moueatur. Duo motorij oculorum nerui continui sunt in suo exortu, ita vt vnum quasi funem constituant; vnde fit, vt si oculus moueatur in latus, motum eius alter oculus necessariò sequatur.

Nerui optici.

Neruus opticus prodit ex meningne, & ex ipsa cerebri medulla, ac per angustos cranij meatus intra frontis & nasi promontorium per tereti canale descendeus definit in centrum oculi, ita vt oculus ab eo tanquam nucleus è caule pronoscatur. Euoluitur neruus opticus in tres principales oculi tunicas: licèt autem duo sint nerui optici in singulis oculis, singuli coeunt tamen in vnum vt in eandem obiecti partem defigatur obtulus. Per illum deriuatur spiritus in oculum, &tota vis videndi.

Tunicæ.

Tunicæ in oculo secundùm veriorem sententiam sunt septem. Aranea, vitrea, retina, vuea, choroïdes, cornea, adnata, seu alba.

A Tunica aranea ea est, quæ à retina producitur, nec totum inuestit humorem crystallinum, sed anteriorem tantùm eius partem: leuissima est, tenuissima, & densissima est, verum crystallini humoris operimentum. Est enim cum ipso crystallino illa quæ dicitur oculi pupilla. Aranea.

Tunica vitrea illa est, quæ continet humorem vitreum immediatè: est omnino transparens, in quo non imitatur vueam. Vitrea.

Tunica retina illa est, quæ complectitur posteriorem partem humoris vitrei vsque ad extremitatem tunicæ araneæ; ipsam autem araneam discoopertam relinquit, & anteriorem partem humoris vitrei. Proximè oritur ex substantia nerui optici, qui desinens in centro oculi dilatat se Retina.

B in teneram quasi membranulam, vesicæ haud absimilem. Vocatur retina, quia pluribus asperta est venulis in modum retis, quibus nutritur humor vitreus. Retinæ concauitas superat hæmisphæricam superficiem, & sinu suo humorem vitreum vbique complectitur, qui anteriore sui parte mediocritatem crystallini excipit, & processibus ciliaribus ab humore aqueo secernitur. Qui quidem processus humorem crystallinum medium veluti Zona quadam circunseptum firmiter suspensum tenent, & densitate natiua, opacitate, atque pectinibus seu corona radiosa, speciebus, lucique & aqueo humori transitum negant.

C Tunica vuea dicitur, quia vuæ similis est, è Vuea.
qua detractus sit pedunculus. Oritur à membrana, quâ tegitur neruus opticus; nam ille neruus, cùm à cerebro progreditur, vestitus est duplici tunica; immediatam sumit à pia matre, altera mediata est, quæ deriuatur à dura matre. Postquam igitur prodiit è neruo tunica retina, prior eius etiam tunica se dilatat, ambitque totum oculum relicto rotundo foramine, quo discooperta maneat aranea. Pars eius anterior nigra est, vt lumen externum temperet, ne impediatur visio, & vt oculus videns in opaca veluti specula maneat. Dicitur fenestra oculi, nigrum oculi; Choroides.
pars verò eius exterior dicitur iris oculi, estque nunc cærulea, nunc nigra, nunc cæsia. Anterior

D eius pars & apparens, vocatur vuea; posterior choroides appellatur.

Tunica cornea dicitur, quòd duritie ac pellu- Cornea.
ciditate cornu referat prætenue, & accuratè politum ac derasum. Oritur ab exteriore membrana neruum opticum ambiente, totumque oculum circundat. Substantia eius dura est & densa, splendens & pellucida; pars eius anterior cornea vocatur; posterior sclerotica, seu dura, quæ nullum planè colorem habet.

Vltima denique tunica vocatur adnata, seu exteriùs nata, coniunctiua, consolidatiua, & Adnata.
album oculi: extima est oculi tunica, ortum ducens à pericranio: ambit oculum, & affigit illum suo loco; extenditur vsque ad extremitates

E corneæ, & circuli maioris, qui vocatur iris, ob colorum diuersitatem, & coronat eo quòd pupillam ambiat. Tunicis annumerantur ciliares processus, quibus veluti vinculis tunicæ diuersæ annectuntur circa humorem crystallinum.

Humores tres numerantur, crystallinus, vi- Humores.
treus, aqueus. Primus, & omnium nobilissimus
est crystallinus, in oculi centro positus; parte anteriori compressior est ad instar lentis; ambit illum tunica aranea, seu specularis: minùs diaphanus est vt

vt lux in ipso commoriatur, neque reflectatur intra oculum.

Vitreus. Secundus est humor vitreus, quia colore similis est vitro cocto, in consistentia similis vitro fuso; innatat in eo humor crystallinus, sicut lapillus in funda annuli.

Aqueus. Tertius est humor aqueus, seu albugineus, qui est similis albugini oui, situs inter tunicam araneam & corneam. Humectat & irrigat araneam, & crystallinum humorem, estque medium quoddam delationis imaginum.

Oculi descriptio. Vt ergo in pauca contraham, fabrica oculi sic habet. In oculi ferè centro humor est crystallinus, quem ambit tunica aranea. Innatat ille in humore vitreo, cuius amiculum est tunica vitrea. Sequitur retina, quæ in anteriori parte aperta est, nec araneam tegit. Superinducta est retinæ tunica vuea, anteriùs aperta, vt pupillæ locum relinquat; versicolor est, ideò dicitur iris oculi. Humor aqueus araneæ tunicæ affusus anterior est, quem cum reliqua oculi substantia continet tunica cornea. Hinc à pericranio descendit adnata tunica, quæ album oculi dicitur, oculum totum continens, & pericranio adnectens; aperta, & corneæ tunicæ circulariter alligata. Quatuor à cerebro nerui oculos alligant; optici duo desinunt in centro vtriusque oculi, duo motorij ad angulos egressi; septem singulis musculis singulos amplexi oculos omnem in partem vertunt.

Oculi figura, vt dixi, non est omninò sphærica, sed instar lupini, aut cepæ, in sinuosam vallem inclusus, quam orbitam dicimus. In angulis oculorum, quos canthos vocamus, caro est glandularum, quæ defluentes à cerebro excipit lacrymas, oculumque irrigat. Hinc palpebræ cum ciliis duæ in hominibus, in brutis vnica.

§. II.

In qua parte oculi fiat visio.

CVm igitur hæ sint partes organi potentiæ visiuæ, duo nerui, septem tunicæ, tres humores, & hic earum situs sit, adnata tunica seu album oculi, & tunica vuea seu iris oculi perforatæ sunt, & pupillam ambiunt. In ea est primùm tunica cornea continens humorem aqueum; sequitur aranea cum humore crystallino; inde vitrea cum humore vitreo; postremò retina è posteriori parte continens tres humores cum suis tunicis.

Meritò inquam quæritur, quænam ex illis partibus sedes sit potentiæ visiuæ & subiectum visionis. Ponunt eam nonnulli in coniunctione neruorum opticorum extra oculum; quidam in tunica aranea; plures in humore crystallino; Recentiores communiùs in tunica retina.

Dico primò, visionem fieri non posse in coniunctione neruorum opticorum, nec in tunica aranea, vitrea, cornea, vel vuea.

Primò enim in ea parte non fit visio, ad quam peruenire non possunt species visibiles, quæ sunt partiales causæ visionis; illæ non perueniunt ad coniunctionem illam neruorum opticorum, cùm transire non possint per corpus opacum; qualia sunt ossa, & reliquæ partes interiectæ inter oculum, & illam partem in qua nerui optici coniunguntur: ergo visio non fit in illa coniunctione neruorum opticorum. Ratio autem quâ nititur sententia, quæ ponit visionem in illa parte, quia videri deberent alioqui obiecta gemina, olim reiecta est, & allata vera ratio quare gemini oculi non videant obiectum nisi vnicum; quia scilicet axes duorum oculorum terminantur ad idem punctum rei visæ; ideò si mutentur compressione oculorum, videtur obiectum geminatum.

Secundò quatuor illæ tunicæ, vuea, cornea, aranea, vitrea non sunt subiectum visionis; nam vuea colorata est; vnde si visio in ea fieret, omnia viderentur imbuta eodem colore, cum intus apparens prohibeat alienum. Cornea, aranea & vitrea eundem situm habent, quem humores habent in ipsis contenti. Si ergo non potest in illis humoribus, vt statim dicam, fieri visio, non potest illa esse in tunicis contentibus.

Dico secundò, probabilius videri, quod visio non fiat in humore crystallino aut vitreo, sed in sola tunica retina. Ita multis persuasit recentioribus eruditus Scheynerus in opere illo, quod scripsit de oculo, contra communem omnium sensum, quibus certum hactenus fuerat, sedem visionis esse humorem crystallinum.

Ratio autem, quâ præcipuè nititur, ducta est ex pulcherrimo illo phænomeno, de quo sæpe dixi. Si claudatur vndique cubiculum, fiat autem in fenestra oppositæ foramen, cui vitrum inseratur conuexum, apparent in oppositæ charta ad aliquam distantiam omnia obiecta externa, sed inuersa, propter decussationem specierum in exiguo illo foramine: quod si ad certam aliquam distantiam à foramine iuxta cubiculum constituatur vitrum aliud conuexum, apparebunt obiecta in eo situ quem habent, quia in posteriori vitro decussantur iterum species, & per secundam illam decussationem eriguntur, fietque deinceps noua euersio & erectio si plura ponantur huiusmodi vitra ad certam distantiam; si autem secundum vitrum immediatè tangat aliud, non fit noua decussatio, neque vlla immutatio in visu: quia sicut prima decussatio specierum per primum vitrum fit in centro illius foraminis; ita si collocetur secundum vitrum ante illud centrum, non faciet nouam decussationem.

Igitur transferendo ad oculum ea quæ de hoc experimento sunt posita, sic probatur visionem non fieri in humore crystallino, vel vitreo. Si fieret in illis visio, deberent apparere omnia euerso situ, quod absurdum est. Probatur hoc sequi; nam interna cauitas oculi, quam tegit tunica vuea, opaca est velut cubiculum clausum: pupillæ foramen instar fenestræ, in qua decussantur species; humor autem crystallinus est veluti charta opposita. Vnde argumentor. In foramine tunicæ vueæ necessariò decussantur species obiectorum, & euertuntur; sicut in foramine cubiculi clausi: sed illæ species sine vlla refractione recipiuntur in crystallino: ergo crystallinus recipit species euersas: ergo si fiat in eo visio, apparebunt omnia euersa.

Responderi tamen, ni fallor, posset argumento ingeniosiori quàm fortiori; requiri semper certam aliquam distantiam ad decussationem specierum in foramine, quæ cùm non reperiatur inter partes oculi, nulla ibi fit specierum euersio. Dici etiam posset decussationem, & euersionem specierum non in ipso foramine fieri, nec in eo vitro, quod est in ipso foramine; sed in illius foraminis centro, quod est intra cubiculum: ideò si paruum speculum in eo esset foramine, res ipsas repræsentaret in eo situ, quem habent. Dici ergo posset, non decussari species in humore crystallino, sed post ipsum; quia crystallinus humor est intra ipsum foramen. Esto igitur decussentur species post crystallinum, in ipso certè crystallino non decussantur. Quia verò addit subtilis & ac-

curatus Doctor, proportiones quasdam inter distantiam duorum vitrorum in foramine, & distantiam retinæ ab humore crystallino, certè non debet fides laborare tanti viri. Sed certè non est facile credere, posse tantillam istam distantiam comparari tam exactè cum alio illo phænomeno. Sed credi tamen debet tanto viro.

Secunda ratio.

Secundò si visio fieret in humore crystallino vel vitreo, sequeretur visionem quæ fit per axem, non esse clariorem eâ quæ fit per reliquas lineas pyramidis opticæ; hoc autem, vt dixi, est contra experientiam; oculos enim circunducimus vt axem per totum obiectum ducamus: ergo visio non fit in humore crystallino. Probatur maior. Visio quæ fit per axem non erit clarior eâ quæ fit per alios radios, si illi non sint minùs perpendiculares ad oculum quàm axis: sed omnes radij pyramidis opticæ non minùs erunt perpendiculares ac axis, si visio fiat in humore crystallino; cùm enim pupilla rotunda sit, certè omnes radij cadent in illam perpendiculariter.

Tertia ratio.

Tertiò visus organum est necessariò animatum; humores autem, vt probaui olim, non sunt animati: ergo nullus humor esse potest organum potentiæ visiuæ.

Quarta ratio.

Quartò itaque, cùm in alia nulla parte fieri possit visio, sequitur illam fieri necessariò in retina, quæ conceptaculum veluti est trium humorum, & tunicarum, quibus vestiuntur. Species enim sine dubio perueniunt ad retinam, cùm pupilla tota diaphana sit. Recipiuntur etiam in ea species omnes distinctæ, ac erectæ, quia si verum est fieri decussationem specierum in humore crystallino ad foramen tunicæ vueæ, certum est illas erigi posse in humore vitreo, sicque duo humores similes sunt duobus vitris conuexis ad foramen cubiculi clausi, vbi fit duplex decussatio, post quam apparent obiecta omnia erecta. Neque dicas tres esse decussationes, post quas apparent obiecta inuersa; primam in humore aqueo, secundam in crystallino, tertiam in vitreo. Hoc enim nego, quia humor aqueus cùm sit simul cum humore crystallino in foramine vueæ, non facit decussationem diuersam ab ea, quæ fit in humore crystallino. Sicut si duo vitra conuexa ponantur in foramine fenestræ, non fiet in eis duplex decussatio specierum.

Prima obiectio.

Obiicitur primò. Læso humore crystallino, statim amittitur visio, & hæc est maxime splendida pars oculi, nullo colore imbuta, atque adeò ad visionem maximè idonea.

Respondeo ad visionem quidem sic exigi humorem crystallinum, vt eo læso nunquam fiat actus visionis, quia scilicet humor crystallinus exigitur tanquam medium, non tanquam organum. Vnde splendidus etiam est, vt recipiantur in eo species.

Secunda obiectio.

Obiicitur secundò. Si fiat visio in tunica retina, fiet necessariò per radios visorios decussatos, atque ita omnia debebunt apparere inuersa. Probatur, quia in speculo concauo decussantur necessariò radij: tunica retina concaua est: ergo decussantur in ea radij.

Respondeo cum Scheynero *lib. 3. part. 1. cap. 25. & 26.* esse omninò necesse, vt species decussentur in ea oculi parte, in qua fit visio; alioqui omnia euerso situ apparerent. Ratio est, quia res visæ radios suos semper deriuant in contrarias partes oculi; neque inde sequitur res videri euerso situ, ex eo quod ibi res videatur, vbi radius visorius, seu rectâ lineâ speciem deferens, illam ostendit; radius autem visorius rem semper ostendat in opposita sibi parte.

Respondeo enim rem ibi videri vbi radius formaliter visorius illam ostendit, qui cùm in visione libera redeat in partem rei visæ, hinc fit vt res non euerso, sed vero situ & loco videatur: v.g. quando species per vnum vitrum à charta excipitur radiis sine dubio decussatis, ac proinde euersa in illam illabitur, tunc si charta ipsa viueret, & portionem radij sentiret, inferiorem speciei partem in locum superiorem obiecti deportaret, secundùm radij visorij tendentiam. Quando verò per duo vitra conuexa species in charta eriguntur, si ipsa sentiret, obiectum euersum iudicaret, eo quod singuli radij in loca obiecti planè contraria ferrentur: quod ergo faceret charta sentiens, hoc facit retina.

Tertio.

Obiicitur tertiò. Si visio fiat in tunica retina, sequitur videri omnia confusa; tunc enim omnia videntur confusa quando species ad organum visus confusæ appellunt: sed species omnes confusæ appellent ad retinam: ergo videbuntur omnia confusa. Probatur minor. Tunc species confusæ appellunt ad organum visus, si eò perueniant refractæ ad perpendicularem: sed si visio fiat in retina, species omnes appellent ad eam refractæ ad perpendicularem, quod probo. Quando species transeunt à medio densiori ad medium rarius, tunc refractio fit à perpendiculari; quando verò transeunt à medio rariori ad medium densius, tunc refractio fit ad perpendicularem. Sed certum est, quod in oculo species transeunt ab humore aqueo rariori ad crystallinum magis densum: ergo refractio fit ad perpendicularem.

Respondeo probari posse fortassis hoc argumento, visionem non fieri in humore crystallino, eo quod species recipiat confusas, vt rectè probatur: sed contra retinam nihil probatur, quia species receptæ in chrystallino transeunt per humorem vitreum, qui est crystallino posterior & rarior; ideoque refractio in humore vitreo fiet à perpendiculari; atque adò sine confusione ferentur ad retinam. Sed neque hoc argumentum aliquid probat, quia etiamsi refractio specierum fiat ad perpendicularem, nego species recipi confusas; quia nulla pars est in organo & medio, in qua non recipiantur species totum repræsentantes obiectum. Siue igitur refractio fiat à perpendiculari, siue fiat ad perpendicularem, semper distinctè totum repræsentabit obiectum.

§. III.

Proprietates quædam oculorum.

PRima sit, quòd in aliquibus oculi partibus semper est aliquod lumen, licèt exiguum, id- que non est dantaxat verum de oculis felium, qui lucent in tenebris; sed de humanis etiam oculis hinc coniicitur, quia interdum noctu dum excitamur, subitam videmus lumen. Deinde compresso iuxta ipsos angulos oculo, lux quædam emicare videtur circularis peripheriæ. Hinc fit vt noctu videre fortasse potuerit Tiberius, quod etiam de Brigantino quodam ciue narrant Conimbricenses *lib. 2. c. 7. q. 9.* Lumen oculis

Secunda sit, quòd in partibus pupillæ adiacentibus verus est color, qui etiam varius apparet in oculis hominum; in brutis autem vnicolores semper sunt oculi. Puerorum oculi & senum cæsij sunt; quia, vt docet Aristoteles, humor in illis Color oculis

oculis non abundat, sicut in fluminibus, quorum aqua si multa fuerit, nigrescit; si pauca, cæsia videtur.

Motus. Tertia. Ita sociati sunt inuicem oculi, vt necesse sit moto vno moueri alterum; imò in eandem obiecti partem vterque semper defigat obtutum. Ratio est, quia motorij duo nerui oculorum coalescunt sub cerebro in vnum neruum, alioqui obiectum semper appareret multiplex, quia diuersos oculi haberent axes.

Dilatatio. Quarta, & mirabilis omnino sit, quia pupilla oculorum modò fit latior, modò angustior. Nam in exigua luce valde dilatatur, vt plus lucis accipiat: in magna verò luce constringitur, ne lædatur à luce nimia. Quod clarè apparebit, si noctu candelam ad oculum alterius admoueas; quò enim magis admouebitur candela, eò magis pupilla constringetur. Qua de re multa eruditè disputant Scheynerus *lib.1.de oculo, p.2.c.1.& seqq.* Aquillonius *lib.1.proposit.17.*

Conniuentes oculi. Quinta. Conniuenti oculo distinctiùs videmus, quàm aperto; quia radij refracti & nimia lux species offuscant: sic autem corrugatis palpebris, depinguntur imagines distinctiùs in organo.

Speculum animi. Sexta. Quod oculi sint animi speculum, mirantur, adamant, concupiscunt; amoris, iræ, furoris, vltionis indices sunt. Qua de re dictum est nuper.

QVÆSTIO IV.

De potentia auditiua.

PRæstantissimum audiendi munus est, inquit Ambrosius *lib.2. hexameri*, & visui suppar gratia. Imò hunc sensum vocat Aristoteles sensum disciplinæ, cuius nunc ante omnia inquirendum est obiectum, deinde organum; nam in actu nihil est speciale. Sonum autem obiectum huius potentiæ primùm cõsidero secundùm se, deinde provt obiectum est auditus, tertiò aliquas eius species.

SECTIO I.

De sono secundùm se.

Tria corpora in sono. DIfficilis soni consideratio est, quam explicat Philosophus *à cap.8. lib.2.* & cum eo Interpretes. Videtur autem tota eius natura complecti tria. Primò causam eius formalem, seu quid sit sonus: secundò causam materialem, id est subiectum & medium in quo fit: tertiò causam effectiuam, per quam producitur; & præsertim an sit ens permanens, an successiuum.

§. I.

Propria soni quidditas & definitio.

CErtum est primò, sonum semper exigere tria corpora; duo quæ se inuicem collidant, & tertium quod resiliat: vnde ait Philosophus sonum esse semper alicuius, ad aliquid, in aliquo; sic enim in sono semper inueniuntur percutiens, percussum, & tertium interceptum. Neque tamen est necesse, vt tria illa sint discontinua; cùm enim flat ventus, vnius aëris partes colliduntur inuicem, & resiliunt: aliquando duo sunt continua, vt cùm virgâ percutitur aër, vna pars aëris est corpus percussum, altera verò est corpus medium interceptum: aliquando tria sunt discontinua, vt cùm campanam malleus tangit. Sed verum tamen est semper, quod tres sunt distinctæ corporis partes; vna percutiens, altera percussa, tertia intercepta. Ideò sunt aliquando tres in sono motus locales, quando scilicet mouentur percutiens & percussum; semper enim corpus interceptum mouetur: Aliquando motus locales non sunt nisi duo, quia corpus percussum non semper mouetur. Ex his

Definitio soni. Certum est secundò, sonum rectè definiri: *Est qualitas sensibilis prouenies ex violenta percussione, vel diuisione, in corpore apto ad illam recipiendam.* Primò enim dicitur *qualitas*, non autem solus motus localis, vt perperam aliqui voluêre; cùm multi sæpe fiant motus absque vllo sono. Deinde motus est sensibile quoddam commune, sonus verò est sensibile proprium, suntque longè diuersæ proprietates soni à proprietatibus motus. Sonus enim dicitur grauis & acutus, quod non conuenit motui. Sonus ergo qualitas est. Secundò dicitur *prouenies ex violenta percussione, vel diuisione*; quæ propria est soni differentia: si enim quiescerent omnia, omnis cessaret sonus; & cùm lenis ac lentus est motus, sine sono efficitur; ideò sonus fit ab ea violenta percussione, quâ eliditur corpus aliquod inter alia duo interceptum; quod videtur quatuor modis fieri. Primò si duo collidantur corpora solida: secundò si vnum vehementer diuidatur: tertiò si percutiatur aër: quartò si aër vehementer diuidatur. Denique dicitur, *in corpore apto ad illam recipiendam*; quia sicut corpus quod causat sonum, debet habere aliquas conditiones; ita non potest quodlibet corpus recipere sonum.

§. II.

Quodnam sit verum subiectum soni.

CVm ergo in sono quolibet, vt dixi, tria sint corpora, duo collisa, & vnum inter illa duo interceptum ac elisum; dubitatur vtrum sonus sit dumtaxat in corpore illo medio; an verò etiam in aliis duobus, quæ propriè sonantia dicuntur: vtrum v. g. cùm campana malleo feritur, sonus in campana & malleo sit, an verò solùm in aëre medio.

Triplex dubitatio. Ratio autem dubitandi est primò, quia quando duo corpora sonantia sunt diuersa, etiamsi eodem modo frangatur aër, diuersus tamen editur sonus. Quando enim feritur campana, diuersus est sonus ab eo quem edit percussus lapis: ergo signum est sonum esse in ipsa etiam campana. Et patet, quia si in solo aëre sonus esset, quò ictus est vehementior, sonus etiam esset maior, quod repugnat experientiæ, cùm aliquando ictus minor campanæ sonum edat maiorem.

Sècundò quando scinditur pannus aut papyrus, editur sonus; tunc nullus eliditur aër: ergo sonus in panno tunc est, non in aëre. Et sanè sicut potest fractio aëris sonum causare, quem recipit solus aër; potest similiter esse sonus in panno, cuius fractio sonum causat.

Tertiò. Postquam motio aëris cessauit, auditur intra ipsam campanam tinnitus quidam: ergo saltem tunc sonus est in ipsa campana. Imò cognoscitur ex ipso sono distantia corporis sonantis;

ergo sonus est in corpore sonante, non autem in solo aëre medio.

Prima conclusio.

Dico primò, videri probabilius, quod sonus subiectetur in solo corpore medio, quod frangitur, & eliditur; non autem in aliis duobus, quorum vnum percutit, alterum percutitur.

Ratio est, quia si sonus esset in corpore percutiente & percusso, plures semper audiri deberent soni quando malleus ferit campanam; si enim sunt plures soni, certè audiri debent. Hoc autem falsum esse constat. Deinde si flante vento campana pulsetur, sonus auditur longè distantior quàm campana: ergo signum est, sonum esse in aëre. Vox etiam recipitur in aëre, non autem in palato & faucibus: ergo corpora sonantia, quæ producunt sonum, non producunt illum in seipsis, sed in corpore quod elidunt. Denique à priori ratio est, quia sonus non generatur nisi ex fractione ac compressione corporis alicuius rari: ergo sonus est in illo corpore fracto & compresso.

Secunda conclusio.

Dico secundò, non solùm aërem, sed etiam aquam, aliaque corpora easdem conditiones habentia esse posse subiectum soni.

Ratio est, quia lapides sub aqua, & situla demissa in puteum, cùm terram attingunt, sonum edunt. Ranæ quoque sub aquis sonant, demissa scilicet inferiori mandibula, & aqua modicè rupta in faucibus, vt ait Aristoteles *lib. 4. historiæ animalium, cap. 4.* Naues etiam & remigia sonum edunt sub aquis, quem pisces audiunt & fugiunt. A priori ratio est, quia reperiuntur in aqua eædem omnes conditiones propter quas sonum edit aër; aqua enim mollis est, diuisu facilis, comprimique potest violenter.

Ad primam respondeo diuersitatem soni oriri ex diuersa agitatione aëris; ideò enim campana & lapis diuersum edunt sonum, quia diuerso modo aërem agitant: ex minori autem percussione maior aliquando sonus editur quando aër meliùs reflectitur propter dispositionem corporis sonantis.

Ad secundam respondeo, discissionem panni causare sonum vel propter fractionem aëris inclusi in panno & papyro, vel propter fractionem aëris circumstantis: sonum autem nec esse in panno, nec in papyro.

Ad tertiam respondeo, sonum qui auditur in campana tinniente, non esse in ipsa campana, sed in poris aëris inclusi intra poros campanæ. Ratio autem cur cognoscamus distantiam corporis sonantis, est quia subiectum soni non est ab eo valde distans.

§. III.

Productio soni, & an sit ens permanens.

Motus ad sonum necessarius.

CErtum ex dictis primò est, quod ad productionem soni necessariò interueniunt duo corpora, quorum contactu frangitur corpus aliquod intermedium, quod est subiectum soni: vnde fit vt sonus non sit quidem motus, & percussio duorum corporum sese impetentium, sed ad illam tamen omninò sequi, quatenus illa collisio causat fractionem aëris. Inter collisionem ergo, & sonum media est fractio aëris intermedij.

Motus non est causa soni.

Certum est secundò, motum ipsum non posse dici causam soni effectiuam, sed solùm conditionem sine qua non esset sonus. Sicut quando proiectis impetus imprimitur, interuenit motus; qui tamen non est causa impetus, quem sola causat potentia motrix. Similiter ergo sonum causant ipsa corpora sonantia posito motu. Debent autem corpora sonantia esse solida, & aliquo modo tersa & læuigata; nam illa corpora, quæ lacunosas habent partes, minùs sonant, sicut & porosa; quia percussus aër à læuigatis corporibus facilè resilit, ob æqualem superficiem. Figura item concaua iuuat, quia retentus ibi aër sæpiùs ad latera repercutitur, proindeque maiorem, & diuturniorem edit motum.

His positis, dubitari potest, vtrum sonus successiuè producatur, an verò in instanti; & vtrum ipse sit in seipso aliquid purè successiuum, an verò aliquo saltem tempore permaneat.

Triplex dubium.

Ratio autem dubitandi est primò, quia sonus fit eo tempore, quo post motum collisionis fit contactus corporum sonantium: sed ille contactus fit in instanti; quia in eo, quo licet dicere, *nunc non est motus collisionis*; licet dicere, *nunc est contactus*: ergo sonus fit in instanti, non successiuè.

Secundò, si sonus esset ens permanens, & aliquo tempore duraret, deberet audiri sæpiùs idem sonus; quia deberet vox audiri, v. g. quandiu duraret: certum est autem vocem eandem non audiri nisi semel. Deinde non deberet vnquam corrumpi sonus: vel enim corrumperetur à contrario; sonus autem non habet contrarium à quo corrumpatur: vel ex defectu subiecti; aër autem manet: vel ex defectu causæ conseruantis, quæ non potest esse nisi Deus. Nulla erit ergo ratio cur corrumpi debeat sonus, quem tamen constat statim dilabi.

Probatur sonum esse successiuum.

Tertiò, nunquam producitur sonus nisi cum motu, & eo ablato tollitur; motus autem successiuus est: ergo & sonus.

Dico tertiò sonum quemlibet produci semper necessariò successiuè, atque adeò extrinsecè incipere.

Ratio est, quia omne illud quod producitur cum motu, necessariò producitur successiuè, quia motus non fit in instanti: sonus, vt dixi, necessariò producitur cum motu, seu fractione aëris; qua enim proportione frangitur & diuiditur aër medius inter duo corpora se collidentia, eadem recipit sonum: ergo sonus fit successiuè.

Sonus est ens permanens.

Dico quartò videri probabilius, quod sonus sit ens permanens aliquo tempore secundùm aliquas sui partes, eo modo, quo virtus proiectis impressa est permanens, licèt incipiat defluere statim ac est. Contra Suarem, Vasquem, Arriagam.

Ratio est, quia sonus audiri non potest nisi quando est: sed sonus auditur aliquo tempore postquam editus est: ergo sonus durat toto illo tempore: ergo sonus non est ens successiuum, sed est ens permanens. Minor probatur, nam in tonitruo priùs videtur fulgur, quàm audiatur tonitru; & tamen priùs sine dubio fit sonus ille, quàm appareat fulgur. In campana post percussionem auditur aliquandiu tinnitus. Cùm securi scindit aliquis ligna, priùs à longè distantibus videtur ictus quàm audiatur sonus: ergo sonus auditur aliquo tempore postquam est productus. Malè autem dicunt nonnulli Recentiores, manere species soni etiam postquam sonus corruptus est, quod ostendetur posteà esse falsum. Denique omninò qualitas est ens successiuum; species enim tum impressæ, tum expressæ sunt entia permanentia: cùm ergo sonus sit qualitas, perperam dicitur esse aliquid successiuum.

Ad

Solutio primæ dubitationis.

Ad primam respondeo duos in sono debere distingui motus; alter est motus collisionis, quo scilicet duo corpora sonantia colliduntur; & hunc sequitur contactus: alter est motus fractionis, quo corpus medium inter illa duo interceptum diuiditur, & cum quadam vehementia frangitur; iste sequitur contactum. Sonus non producitur cum motu collisionis, neque cum contactu corporum sonantium, sed immediatè pòst instans contactus producitur simul cum motu fractionis illius corporis intercepti, sicque producitur successiuè.

Solutio secundæ.

Ad secundam respondeo, sonum, licèt permaneat aliquo tempore, non debere tamen bis audiri; quia non potest audiri nisi quando species eius ad auditum perueniunt; illæ autem ad auditum non perueniunt nisi semel, ex eo quod statim sonus aliò diffluat, & modico duret tempore. Quoties autem species bis ad auditum perueniunt, vt accidit in echo, tunc bis auditur sonus. Deinde respondeo, sonum non debere vnquam corrumpi; sed desinit esse, quia causa cum conseruans, nempe Deus, sonum conseruat quamdiu ille conseruari exigit; sonus autem non exigit conseruari nisi modico valde tempore, ideo post modicum illud tempus Deus eum conseruare desinit; & ita corrumpitur motus ex defectu causæ quæ illum conseruet; quo etiam pacto certum est conseruari & corrumpi habitus & impetum proiectorum.

Solutio tertiæ.

Ad tertiam concedo, perire sonum toto sublato motu; sed quia motus ille sequens percussionem secundùm varias partes durat aliquandiu successiuè, ideò etiam durat aliquandiu sonus, non quidem successiuè vt motus, sed totus simul.

SECTIO II.

De sono prout est obiectum potentiæ auditiuæ.

SOnus, cuius naturam explicaui hactenus, est obiectum potentiæ auditiuæ, quatenus propagatur per medium vsque ad auditum; quod vt intelligatur, tria dici debent. Primò, quale sit medium, per quod sonus propagatur: secundò, vtrum sonus realiter multiplicetur & propagetur per totum medium: tertiò, vtrum propagetur intentionaliter, id est vtrum dentur aliquæ species impressæ soni.

Medium per quod sonus propagatur.

Certum autem est, quod non solus aër, sed aqua etiam & ignis possunt esse media maximè idonea, per quæ propagatur sonus; terram autem & alia corpora solida sonum realem non recipere. Ratio est, quia pisces verè audiunt sub aquis; nam facto strepitu in littore terrentur & fugiunt. Refert Plinius fuisse in stagnis Cæsaris quosdam pisces, qui proprio vocati nomine veniebant; sufficientem enim raritatem habent ignis & aqua vt possint esse subiectum soni. Corpora verò solida sonum potiùs impediunt: si tamen pulses vel leuiter parietem, audietur ex aduersa parte sonus, quia valde imperfectè paries recipit species soni.

§. I.

Vtrum sonus perueniat realiter ad auditum.

Triplex modus propagationis.

SIc igitur constituto medio per quod auditur sonus, tripliciter dici potest, quod sonus coniungatur auditui per illud medium. Primò quidem si vnus sonus producat alium sonum, & hic alium vsque ad aurem; quemadmodum iniectus in aquam calculus facit vnum circulum, & hic alium & alium quoad vsque vis impellendi prorsus pereat; aër enim facilius mouetur quàm aqua. Secundò si aër ille, in quo primùm fit sonus, per seipsum realiter vsque ad aurem perueniat, eo quod velocissimè moueatur instar sagittæ; atque ita sonus ille primus realiter per seipsum coniungatur cum potentia auditiua. Tertiò si non perueniat ad aurem necessariò realis sonus, sed species impressæ sonum ipsum repræsentantes.

Prima conclusio.

Dico primò, sonum non ita propagari per totum medium, vsque ad auditum, vt aër primùm commotus & habens in se sonum, producat in parte sibi vicina alium sonum, & hæc in alia vsque ad auditum.

Probatio.

Ratio est, quia experiuntur piscatores se à piscibus audiri, quando demissa voce inuicem loquuntur in littore, etiamsi tranquillissimæ, & prorsus immotæ sint aquæ: ergo tunc sonus realis non propagatur per circulationes, quarum vna producat aliam. Deinde occlusis fenestris & ianuis cubiculi, audiuntur loquentes extra cubiculum. Percipitur item sonus qui efficitur à lapillo incluso intra vas probè obturatum; quibus in casibus impossibiles sunt tales circulationes. Imò hinc sequeretur sonum non audiri distantem, sed omninò vicinum, & coniunctum auribus; quod repugnat experientiæ. Denique sonus productus à corporibus duris adeò vehemens aliquando est, vt eum commotus aër non posset imitari. Non est ergo necesse vt sonus sic perueniat ad auditum, vt multiplicetur, & vnus producat alium vsque ad aurem audientis.

Dixi, non esse necesse, quia fateor contingere aliquando vt vnus aër commotus, & recipiens sonum commoueat vicinum aërem, & aliquem sonum in eo producat, sicut in stagnum lapillo iniecto variæ circulationes efficiuntur. Quoties enim inter duo corpora sonantia vehementer commota intercipitur aër, fit sonus; sed inter aërem commotum, & aërem remotum intercipitur & diuiditur medius aër: ergo aër commotus efficere potest alium sonum. Neque tamen sonus vnus producit alium sonum, qui etiam tunc producitur à corporibus sonantibus, quorum vnum percutit aliud.

Secunda conclusio.

Dico secundò, sonum ipsum realem primò productum à corporibus sonantibus, neque semper, neque necessariò peruenire vsque ad auditum, licet fieri aliquando possit vt ad eum perueniat.

Probatio.

Ratio est, quia certum est audiri sæpe sonum remotum, flante in contrariam partem vento; cùm scilicet non potest aurem attingere commotus aër. Deinde non potest exigua particula aëris resiliens in humana voce transire ad aures omnium qui amplissima in corona loquentem audiunt; si enim realis sonus semper ad aurem perueniret, non possent multi simul eandem audire integram vocem concionatoris; contrarium tamen experimur, quia possunt sex aut septem millia hominum vnam audire integram vocem concionatoris: ergo sonus realis non necessariò peruenire debet ad auditum; vna enim illa particula immediatè percussa, non potest eo modo multiplicari. Denique sonum non perciperemus vt distantem, sed intra aures. Non videtur tamen dubium, quin aliquando possit realis sonus peruenire vsque ad aurem, cùm sæpe causetur

adeò prope aurem, vt ad ipsam necessariò aër commotus perueniat. Imò contingit non rarò vt vehementi sono edito homines obsurdescant, quia commotus aër adeò vehementer pulsat organum, vt membranas dissoluat.

§. II.

Vtrum sonus producat sui species vsque ad auditum.

POsito ergo, quod neutro ex duobus illis modis reiectis sonus perueniat ad auditum, statim sequitur quod perueniat ad aurem per sui species, & ita causet auditionem eo modo, quo color remotus causat sui visionem.

Triplex dubitatio.

Ratio tamen dubitandi est primò, quia si sonus producit in toto aëre species, deberet sonus audiri eodem tempore quo fit, sicut videtur in instanti obiectum distans: contrarium autem experimur, vt dictum est: ergo sonus non auditur per sui species. Maior certa est, quia species soni producuntur necessariò in instanti, cùm non habeant contrarium.

Secundò sequeretur, debere necessariò bis audiri eundem sonum. Probatur, quia si producat v.g. sonus species sui ad centum passus, sitque Petrus in centesimo illo passu, vbi audit sonum; Paulus qui decem passibus distabit à Petro, tunc non audiet, sed post aliquod breue tempus. Sic arguo. Tunc cùm Paulus audit sonum, species iterum producitur in auribus Petri, qui priùs illum audiuerat: ergo Petrus bis audiet sonum.

Tertiò sonus in oppositis partibus auditur aliquo tempore postquam productus est: id non potest contingere propter motum aëris; aër enim moueri deberet in partes contrarias: ergo species soni non producuntur propter motum illum aëris.

Conclusio affirmans.

Dico tertiò, sonum semel realiter productum producere sui species per totam sphæram actiuitatis vsque ad aurem. Id est cùm aër elisus recipit sonum, & ad aliquod spatium aliquando breue, aliquando longius mouetur, statim diffundit sui species per totum medium in quo potest agere.

Ratio est, quia sonus vt auditu percipiatur, debet immutare potentiam auditiuam, & cum illo vniri, vel per sei psum, vel per vicariam sui speciem: sonus, vt probatum est, non peruenit realiter ad aurem per seipsum: ergo debet peruenire per vicariam sui speciem. Minorem probarunt duæ conclusiones vltimo loco positæ; quia scilicet nunquam audirent plures eundem numero sonum; nec eo tempore, quo loquitur concionator, audiri posset ab omnibus circumstantibus; motus enim localis ab ore concionatoris ad aurem audientis non fit in instanti. Sed neque vnquam audiretur sonus vt distans, cùm vnus sonus alium non repræsentet. Deinde si non darentur species soni, nihil iuuaret auditum tubus in modum infundibuli auribus applicatus; quo tamen primùm iuuantur surdastri. Denique non potest fieri echo sine reflexione specierum, vt probabitur statim.

Species successiuè producuntur.

Dico quartò. Species non producuntur in toto aëre simul ac incipit sonus, sed producuntur æquè primò in aliquo toto spatio, quod est sphæra actiuitatis soni, dum primò producitur, deinde in reliquo spatio successiuè: v. g. dum primò producitur tonitru, producit sui species ad centum passus; quod spatium suppono esse sphæram intra quam agere potest sonus: intra illud autem spatium tonitru eodem tempore auditur, quo fit; in reliquis verò partibus aëris producit successiuè sui species; ideo illi qui remoti sunt, non audiunt tonitru eo tempore quo fit.

Ratio est, quia sonus sæpe auditur eo ipso tempore, quo fit; audiuntur enim voces concionantis eo ipso tempore, quo proferuntur. Deinde cùm non habeant contrarium species soni, potest sonus æquè primò illas producere intra totam sphæram actiuitatis. Dico produci æquè primò; non enim producuntur in instanti, cùm producatur ipse sonus etiam successiuè. Probatur.

Sed addebam tamen species soni non produci æquè primò per totum spatium; nam sæpe dum intuemur hominem ligna scindentem, multò citiùs videmus ictum, quàm videamus sonum; & ille qui vicinior est scindenti, citiùs eundem illum sonum audit, quàm qui est remotior. Fulgur etiam multò ante ferit oculos, quàm audiatur tonitruum; cùm tamen priùs erumpat tonitruum, quia scilicet species soni producuntur successiuè in toto spatio, quod est extra sphæram actiuitatis soni, dum primò productus est.

A priori ratio est, quia sonus sphæram habet limitatam, intra quam agit statim ac est, non autem extra illam. Quia verò commotus aër vnà cum sono deferri solet vsque ad spatium aliquod, tunc qua proportione mouetur, eadem etiam producit species extra primam illam sphæram actiuitatis in spatio quod incipit esse intra illam sphæram, postquam motu locali aër & sonus accesserunt.

Ex his ad primam liquet tota responsio; species enim soni nunquam producuntur in instanti, cùm sonus ipse producatur successiuè; sed producuntur tamen æquè primò per totum spatium, quod tunc est intra sphæram actiuitatis ipsius. Aliquando ergo auditur sonus eo tempore, quo fit ab iis qui sunt intra sphæram actiuitatis soni; ab iis autem qui sunt extra sphæram illam actiuitatis non auditur, quando primò fit.

Ad secundam respondeo negando quod debeat bis idem audiri sonus, quia hæc est natura soni, vt sui species non producat in eadem parte medij, nisi semel; alioqui semper idem sonus audiretur pluries. Petrus igitur, qui supponitur audire sonum, vbi primùm ille producitur, non audit illum deinceps, quo tempore illum audit Paulus; quia species non iterum producitur in eo loco, in quo est Petrus, sed tantùm in loco vbi est Paulus. Neque illa propterea est actio in distans, etiamsi sonus agat in spatium remotum, nihil agens in medio; satis enim est quod successiuè continuet actionem per totum medium, nec est necesse vt continuet illam simul. Esset verò actio in distans si neque simul, neque successiuè actio continuaretur per medium.

Ad tertiam respondeo, tunc cùm producitur sonus ex collisione duorum corporum, plures partes aëris elisas recipere sonum omninò similem. Contingere igitur potest, vt vna pars aëris habens sonum feratur versùs orientem, & altera sonum habens omninò similem feratur versùs occidentem; & tunc in oppositis illis partibus audietur sonus aliquo tempore, postquam erit productus, non idem, sed similis; id est audietur in oriente vnus sonus, alter verò in occidente, sed planè similis. Si autem totus aër commotus in occidentem feratur, non auditur deinceps sonus in illis partibus orientis, vbi non est auditus, quando primò productus est.

SECTIO

SECTIO III.

De duabus speciebus soni, voce humana, & echo.

SOnus, de quo hactenus dixi, diuiditur primò in acutum & grauem. Acutus est is, qui breui penetrat auditum; grauis qui obtundit. Secundò in naturalem & artificialem. Tertiò in sonum perfectum & imperfectum. Perfectus est vox animalium, imperfectus causatur à rebus inanimatis. Quartò in sonum directum & reflexum, qui vocatur echo. Circa quas omnes diuisiones duo tantùm sunt scitu digna. Primum est humanæ B vocis natura, organum & formatio: secundum est echo.

§. I.

Humanæ vocis natura, organum & formatio.

Quid sit loquutio.

CErtum est primò, vocem differre à loquutione, quòd vox sit sonus ex animalis ore prolatus ad aliquid significandum; loquutio autem duo præterea dicit; est enim articulata, & expressiua rationalis conceptus; loqui enim est manifestare alteri conceptum aliquem internum. Neque tamen minùs propriè internus ipse conceptus dicitur verbum, & productio eius loquutio; licèt per illud homo non alteri manifestet suum conceptum, sed tantùm sibi; loquutio enim externa fit alteri; loquutio verò interna non est manifestatio conceptus, sed eius productio; ideò non fit alteri. Loquutio ergo significat actionem prouenientem ab intellectu, quâ conceptiones ex se occultæ sensibilibus quibusdam signis naturaliter notis exprimuntur, vt iis cognitis is qui audit deducatur in cognitionem conceptionum loquentis.

Loquutionis instrumenta.

Certum est secundò, quod ad loquutionem conueniunt istæ corporis humani partes, quæ sunt instrumenta naturaliter data homini ad exprimendos internos conceptus. Primum est palatum & lingua, imò & totum os. Secundò aspera arteria, & quæ sunt circa illam larynx & epiglottis. Tertiò pulmo & diaphragma.

Palatum.

Palatum est superior pars oris, quæ à faucibus ad dentes vsque extenditur, & est fornicatum in modum cameræ. Constat osse duro & denso, ne facilè putrescat excrementis decidentibus. Posterior eius pars ferè dimidia in fauces desinens à latere in latus tensa, carne constat glandosa & densa, inuestitur crassa tunica, exquisiti sensus propter gustum, aspera ad masticationem, concaua propter sonos. In eius extremo duo sunt foramina, per quæ narium & palati maxima societas est.

Lingua.

Lingua gubernaculum cordis, vehiculum cogitationum, plectrum animi, publicum ærarium totius boni & mali. Figura eius varia est, trisulca serpentibus, bifida lacertis, duplex vitulis marinis, piscibus tota adhærens, leonibus & pardis imbricatæ asperitatis. Homini oblonga, crassa in radice, roboris gratiâ; lata ad percipiendos sapores, & ad litteras exprimendas, in acutum mucronem sensim desinit. Aues loquaces latiori sunt linguâ; quadrupedes crassâ. Blesi & balbutientes ij sunt, quibus lingua est iusto maior, aut etiam mollior, vt in pueris donec humiditas ea exsiccetur.

A Substantia eius est caro quædam rara, laxa, spongiosa, qualis non reperitur in reliquo corpore. Circa basim ad glanduloſam potiùs naturam, quàm ad musculosam accedit; per eam non excurrunt vllæ fibræ, quo fit vt musculosa dici nequeat. Carnem hanc membrana tegit tenuissima, ori & palato communis, in quam expanduntur nerui tertiæ & quartæ coniugationis. Neruorum tria paria per linguam disseminantur, priora duo per tunicam sparguntur, & inseruiunt gustui, postremum in linguæ musculos ad motum & loquutionem diuaricatur.

Totum linguæ corpus in se continuum est, nulloque septo discluditur. In dextram tamen & sinistram partem lineæ cuiusdam interiectu dirimitur, quam medianam vocant. Venæ sub lingua duæ apparent à iugulari externa exortæ, totidemque arteriæ comitantur has venas. Medio interioris linguæ corpori ligamentum subiicitur, cuius auxilio linguæ mollities faciliùs vibrari ac produci potest. Extremæ illius parti funiculus adnascitur, quem linguæ frænulum appellant; sequuntur musculi decem, quibus omnem in partem mouetur. Denique ita sita est, vt basi sua incumbat ossi hyodi, & iuxta epiglottidem angulum constituat: connectitur item laryngi, tonsillis, & aliis partibus, de quibus mox dicam.

Gurgulio.

Vuula, seu gurgulio, caruncula est fungosa, à C palato iuxta narium processus in os propendens: vsus eius est vt aëris frigidioris inspirati frangat impetum, ne in pulmones tam subitò irruat; vnde fit vt quibus præscinditur hæc caro, statim contabescant. Supernè crassiuscula est, lata verò vbi palato continuatur: inferiùs pyramidis inuersæ instar obtusè acuta; quare à Vesalio dicitur infundibulum: vestitur laxâ & mollissimâ tunicâ.

Fauces.

Fauces sunt inferior & posterior pars oris, seu spatium in quo gulæ & asperæ arteriæ extrema concurrunt. In vtroque faucium latere ad radices linguæ; inter œsophagum & principium asperæ arteriæ sunt glandulæ, quas tonsillas dicunt, oblongæ instar amygdalarum. In faucibus est os laryngis, parti eminentissimæ præpositum, & linguæ basi fundamenti vice subiectum, secundùm colli longitudinem rectà extensum, in homine D aliter quàm in reliquis animantibus extructum: simplex non est, sed ex variis ossibus componitur, quæ à nonnullis tredecim numerantur.

Præter eas partes, quæ sunt in ore loquutionis, etiam instrumenta sunt præcipua partes internæ colli aspera arteria, larynx, & glottis.

Aspera arteria.

Aspera arteria præcipua est colli pars; à fauci- bus & larynge, quibus implantatur, pertingit; estque, vt vocat Lactantius, spiritualis quædam fistula, & veluti tubus, per quem deducitur aër in pulmones. Componitur ex cartilaginibus, membranis, neruulis, arteriolis, venulis. Cartilagines annuli figuram imitantur, sed circulum E integrum non perficiunt, ne scilicet œsophagus ex ea parte descendens lædatur. Cartilagines illas replent musculi quidam exigui transuersis fibris interiecti. Vestitur duplici tunica; interiori quæ communis est œsophago, linguæ & ori; exteriori altera, quæ mollior est & tenuior. Per hanc arteriam animalia expirant, inspirant, vocem edunt. Illa vbi ad iugulum peruenit, in pulmonem numerosa ramorum serie spargitur inter venam arteriosam, & arteriam venosam.

Larynx

Larynx. Larynx est asperæ arteriæ operculum, & præcipuum vocis instrumentum, quasi fistulæ epistomium. Corpus est cartilagineum ex variis musculis ad vocis modulationem, venis, neruis, & arteriis fabrefactum: constat tribus cartilaginibus ita inuicem nexis, vt earum operâ dilatari, constringi, & aperiri facilè possit: prima scuto est similis, & dicitur scutiformis; secunda similis annulo, dicitur annularis; tertia vasis figuram habet, dicitur arytænoïdes. Partes eius per membranas & vincula connectuntur, & simul iunctæ glottidem formant, & epiglottidem. Musculos habet quatuordecim, in quos plures sparguntur neruuli. Ad laryngis latera sunt glandulæ, quæ partes illas subditas suo humore irrigant. A

Glottis & epiglottis. Glottis rimula est in summo laryngis efformata, quæ ad vocis formationem mirificè confert. Operculum eius est epiglottis, quæ glottidi incumbens hederæ folium exprimit, ex lata & ampliore basi desinens in mucronem non valde acutum; cartilagineum est, impeditque ne cibus & potus feratur per asperam arteriam in pulmones; solo enim alimenti pondere pulsa statim deprimitur, non autem sponte. Facit autem vt aër à pulmonibus vi & impetu pulsus percutiatur ad vocis modulationem. B

Pulmo. Supereſt pulmo respirationis & vocis organum præcipuum, ac flabellum cordis. Carne constat sibi propria, & triplici vasorum genere, quæ omnia obducuntur tunicâ prætenui. Caro eius leuis est, rara, spongiosa, & veluti ex spumoso concreta sanguine, vt facilè attolli, deprimique possit, & vt instar follis aërem suscipiat & admittat. Venam habet arteriosam, à qua nutritur; arteriam venosam, quæ aërem in pulmone præparatum excipit, & fumidos vapores trudit: aspera denique arteria à faucibus in vniuersum pulmonem decurrit, ad deducendum aërem, & excludendos fumidos vapores. C

Figura eius varia est, alibi gibbosa, alibi caua: dextra eius bubulo est pedi similis; dum inspirat, totum replet thoracem; dum expirat, subsider. Diuiduntur pulmones in dextrum & sinistrum à mediastino; quilibet autem à regione quartæ vertebræ thoracis per lineam obliquè ductam in duos lobos iterum secatur. Quantitas eius maxima est, vt multùm recipiat aëris, & cor refrigeret. Calidus est & humidus; continuus eius motus respiratio est, de qua nuper dixi. Præcipuus pulmonum vsus est vt sit subsidium pulsationis cordis; nam aër in eos velut in thecam reconditur, vt inde paulatim in cor deducatur, postquam est præparatus. De diaphragmate dicam inferiùs cùm agam de risu.

Formatio vocis. Certum est tertiò, ex omnibus illis partibus, quæ partim sunt in ore, partim in collo, partim in thorace, sic formari vocem. Aër musculis thoracis & pulmonis vehementer compressus spiratur, qui in larynge & lingula angustissimâ planè viâ ampliùs comprimitur ad aërem ibidem continendum; nam ad formandam vocem necesse est vt externus aër in larynge retineatur, internusque impellatur, vt ex eorum collisione maiori vel minori, maior vel minor vox efformetur. Collisio autem maior aut minor existit, quò magis vel minùs lingula comprimitur. Atque hic est modus formandæ vocis, quem similem omnino esse fistulæ rectè notat Galenus. D

§. II.

Quid sit echo, & quomodo formetur.

ALtera soni diuisio erat in directum & reflexum, quem communiter echo dicimus, linguam videlicet rupis etiam mutæ; & crebri montium flexus, ac sinus concaui vallium, dum resultantem scindentes aërem inæqualiter reciprocas voces faciunt. Quænam hæc, inquies, tam stulta, tam insolens saxorum elinguium audacia, loquendi harmonia, fauciumque concentus tacendo imitari, & sine ore ac gutture, oris miracula vel simulare vel vincere. Circa illam duplex est difficultas. Primò, vtrum illa echo, quæ auditur post formatam vocem, idem sit numero sonus, eademque vox, quæ bis audiatur; primùm cùm directè producta est, deinde cùm directè à loco concauo resilit. Secundò, posito quod idem sit numero sonus, sed reflexus; vtrum reflectatur necessariò realiter ipse sonus, an solæ ipsius species.

Ratio enim dubitandi. Primò est, quia reflexio soni fit dum percussus aër percutit alium, & eum in varios circulos commouet; ita vt vna pars moueat aliam imprimendo ei similem sonum: ergo echo non est idem numero sonus, qui priùs auditus est. Triplex diuisio.

Secundò. Si echo non esset reflexio soni realis, sed intentionalis tantùm, deberet in echo semper audiri sonus integer; constat tamen non audiri plerumque nisi extremas verborum syllabas.

Tertiò species intentionales non tantùm repræsentant obiectum, sed etiam præsentiam eius in tali vel tali loco: sed quando auditur echo, non auditur in distantia in qua factus est primus sonus, sed apparet noua vox formata in loco concauo: ergo echo fit per reflexionem soni realis, non per reflexionem specierum.

Dico primò, echo esse sonum reflexum à locis concauis, solidis, planis, & læuibus; audiri autem in ea eundem numero sonum qui primò productus est directè, licet nouus aliquando sonus audiri possit. Quidam non recte.

Ratio est, quia vt fiat echo, debet primò esse quædam distantia certa inter sonum qui primò factus est, & corpus illud à quo fieri debet reflexio soni; si enim nimia vicinitas fuerit, confundetur sonus directus cum reflexo; si nimia sit distantia, non reflectetur sonus. Deinde necesse est vt sono sit oppositum solidum aliquod corpus, quod vel sonum ipsum, vel species eius possit remittere: debet autem corpus illud esse concauum, quia in eo species colliguntur: debet esse siccum, ideò è vetustis locis crebriùs fit reflexio: debet esse tersum & politum. Conditiones actiuæ.

Quod autem in echo idem audiatur sonus, probatur, quia in echo auditur sonus omninò similis priori, v. g. vox articulata: illa potest à corpore illo concauo produci: ergo auditur eadem numero vox. E

Dico secundò, in echo sonum realem non semper reflecti, sed reflecti semper intentionales species soni. Reflexio tur non spec.

Ratio est, quia echo sæpe fit in corpore concauo maximè distanti: sed pars aëris, quæ subiectum est soni, non potest tam breui tempore ad illum locum peruenire, indeque iterum ad auditum reuerti; præsertim cùm adhuc flante vento in

in contrarium fiat echo : ergo incredibile est fieri echo semper per reflexionem soni realis, quem tamen fateor posse aliquando reflecti, si aër elisus moueatur ad corpus concauum, ibique pilæ instar reflectatur.

Solutio primæ dubit. Ad primam respondeo negatam nuper esse circularem illam commotionem aëris, quâ semper sonus vnus alium producat. Cur autem medio illo tempore inter sonum directum, & echo nullus audiatur sonus, data est ratio eo loco.

Solutio secundæ. Ad secundam respondeo, verum esse quod in echo vtplurimùm non audiuntur nisi extremæ voces, quod varias ob causas contingit; præcipua causa est, quia sonus licèt non sit ens successiuum, tamen semper secundùm aliquid sui continuò dilabitur, ideóque tunc fit reflexio, quia sonus priorum vocum iam periit manente adhuc sono vltimarum, quæ propterea audiuntur. Contingit tamen aliquando vt in echo integri reddantur soni, quando corpus reflectés in excellenti gradu habet conditiones requisitas ad echo. Hinc enim fit, vt statim aër ex ore pulsus resiliat ad nos antequam perierit, & ita secundus, tertius, aliique consequentes, qui reflectuntur eodem ordine quo fuerunt producti; ideò priùs audimus primum, posteà secundum; quia primus priùs reflectitur, posteà secundus.

Solutio tertiæ. Ad tertiam respondeo, rationem cur in echo sonus non repræsentetur in loco in quo est factus, esse quia primò sonus ille non est ampliùs in eo loco, in quo factus primùm est, sed prope locum ipsius echo. Deinde species reflexæ repræsentant rem in alio loco quàm de facto sit, vt patet in speculo.

Echonum miracula. Ex quibus non est difficile colligere, cur aliquando eadem echo eandem vocem sæpiùs reddat; id enim accidit, quia in illo corpore reflectente diuersæ sunt cauitates, ex quibus successiuè fiunt diuersæ reflexiones, eo quod vna cauitas reflectat versus aliam, sicut contingit in speculis inuicem oppositis. Celeberrima fuit olim Cereris Cheloniæ porticus, quæ ter eandem reddebat vocem, teste Pausania. Notissima est porticus illa Olympiæ, dicta ἑπταφώνου, quòd eandem vocem iteraret septies. Memorat Dio septem fuisse turres apud Bizantium; ad quarum primam si vocem misisses aut lapidem, clamorem illa reddidisset, tum sequens, deinceps aliæ. In Mediolanensi agro villa est, quam Gonzagam antea, nunc vocant Simonetam; in ea palatium est magnificum, vbi vicies sonus reflectitur.

Verùm hæc mirabilia sanè sunt; sermonem videlicet nascendo moriturum parturit anima, obstetrice lingua, cunabulis faucibus, parente simul & tumulo aëre : sed eum emortui concauarum specuum sinus morientem ad vitam euocant, dimidiato interdum funere, dum vocum extrema reddunt, replicato aliàs vitæ fœnore, dum easdem voces numerosiore multiplicant repercussu, superare ausi vocem dum imitantur. Eat nunc, & loquaces quercus fatidicum Dodonæ nemus miretur, echonem aspera quæque ac confragosa montium culmina loqui docent, & parabili miraculo voces reddere sæpiùs mortuas, semel viuas, sibi superstites & hæredes sui, quæ inflexis scrobibus saporum, veluti pluribus tumulis claudantur, vt iterum nasci possint infortuniore ortu quàm funere. Non vox ipsius vocis & resonantia, sed eadem alia & multiplex vna; seipsâ iunior, sed imbecillior, ad aures iterum venit, sed semimortua, tanquam extra illas pudeat sepeliri. Re-

A percussus sæpe ipsemet sonus, sed interdum in sola imagine sua rediens, reciprocatur intra seipsum, aëris spatia sibi iam nota relegens; sermo verus, & tamen pictus, non alio artifice quàm seipso, vocis ipsius vocale simulacrum, vocantem vocans, & ignotam origini suæ ingeminans vocem sine noua origine : denique nouam & veterem, simulatam & veram, fallacem & sinceram echo si dixero, de vera re falsum eloqui vereor, & de fallace verum.

SECTIO IV.

De organo potentiæ auditiuæ.

B Dixi hactenus obiectum huius potentiæ; superest organum, de quo duo dici possunt. Primò quænam sit auris totius fabrica : secundò in quanam eius parte fiat actus audiendi.

Situs auriũm & substantiæ. Certum igitur primò est, posse in aure distingui partes externas, quæ auriculæ dicuntur; & internas, in quibus sine dubio fit auditio. In sublimi ambæ collocatæ sunt, quia sonus semper cum aëre ascendit; semper sunt patulæ, vt dormientibus sint præsidio; geminæ sunt ob necessitatem auditus. Substantia illarum mediam inter carnem & ossa naturam obtinuit; cartilaginea enim est, & modico irrigata sanguine; si enim osseæ fuissent, leui de causa fuissent fractæ, & animali dormienti essent impedimento; si molles & C carneæ, non seruarent figuram fornicis & conchæ, aërisque ingressum prohiberent.

Figura. Habent auriculæ figuram ferè semicircularem, & interna regione in modum antri excauatam. Earum vsus est non solùm ornatus, sed vt irruentis aëris sonum excipiant, & colligant ne spargatur. Illi enim quibus auriculæ præcisæ sunt, sonos & voces audiunt in modum fluitantis aquæ, aut cicadæ resonantis.

Partes. Partes auriculæ sunt, superior, quæ ala dicitur; extremus eius ambitus ab anteriori in interiorem retrusus, qui gibbosus dicitur & cubiformis; dimidius orbis, vel semicirculus : sub hoc ambitu rotundus & in mucronem exurgens, ζύφος vocatur, concauum interiùs, concha dicitur. Cauitas iuxta meatum auditorium, in quo resident D sordes ad animalcula impedienda, dicitur aluearium. Pars inferior, pinguior & carnosa, quæ rubet in verecundia, lobus appellatur.

Auris internæ meatus prior. Internæ auris quatuor sunt meatus. Primus statim foris obuius, semperque apertus, vocatur meatus auditorius; tortuosus est, obliquus, rotundus, angustus. Tortuosus, ne aër externus confestim irruens lædat membranam : obliquus, vt sonus vehemens obliquo eo ductu frangatur, & vt colligatur aër percussus : rotundus, vt plus aëris contineat : angustus, vt bestiolarum ingressum prohibeat : obliquè sursum fertur, vt si quid ingressum fuerit, faciliùs decidat. In huius cauitatis extremo adest membrana quâ diuiditur primus meE tus à secundo; vocatur vulgò tympanum, quòd tympani modo tendatur : tenuis est, densa, pellucida, sicca, vt meliùs personet. Situm obliquum habet, ne aër aut externa corpuscula eam impetant recto motu.

Secundus meatus. Secundus meatus statim post illam membranam occurrit, quem Aristoteles cocleam appellat, alij peluim. In illo continetur innatus aër, semper immobilis, quia nullus ei patet egressus; ex vna enim parte tympano clauditur, ex altera est os habẽs paruum foramen, per quod nequit egredi aër, ne detur

vacuum. Præter hunc aërem in eadem etiá cauitate tria sunt ossicula solidissima, chorda vna & musculi, quasi pulsationi deseruientia. Primum dicitur malleolus, alterum incus, tertium stapes triangularis figuræ; & quod mirum, eorum in puero eadem magnitudo est, quæ in sene. Intra membranam sunt constituta, & ita articulantur, vt malleolus membranæ appendeat, tubere autem suo incudis cauitati inarticuletur. Incus molarem dentem repræsentans, duobus cruribus innititur, quorum breuiore tympanum tangit, longiore stapeti obligatur. Stapes basi suâ latiusculâ fenestræ ouali immersus, summo & acuto apice incudis minimum tuberculum excipit.

Tria hæc ossicula per exilem admodum chordam alligantur tympano, quæ chorda toti membranæ perinde vt neruus militari tympano obtenditur.

Per hæc ossicula non ita pulsatur tympanum, vt sonum edat, sed purgantur aures, feruntur-que ad neruum auditorium species auditionis. Mouentur tamen illa per musculos sibi proprios. Fenestellæ autem duæ sunt inter duo foramina, per quas expurgantur aures in canaliculum, qui ad palatum peruenit.

Tertius meatus dicitur labyrinthus, quòd multis quasi cuniculis & conclauibus furtim agatur, ne dissipentur soni species, & ille acutior fiat.

Quartus vocatur foramen cæcum, in cuius extremo neruus est auditorius, deferens à cerebro spiritus animales ad auditum, sicut per neruos opticos deferuntur spiritus ad cerebrum.

Certum videtur secundò proprium organum, in quo exercetur actus auditionis, non esse aërem congenitum, sed vel tympanum, vel foramen cæcum. Ratio est, quia ille aër non est magis viuens quàm spiritus vitales & sanguis, cum non sit magis continuus partibus solidis. Deinde videtur aptissimum esse tympanum ad recipiendas species soni, sicut in militaribus tympanis experimur maiorem edi sonum. In eo igitur probabiliter puto fieri auditionem, vel certè, quod est probabilius, in foramine illo cæco, cui neruus auditorius est immediatus; sic enim aër ille internus aptissimum est medium auditionis.

Tertius meatus.

Quartus meatus.

Vbi fiat auditio.

QVÆSTIO V.

De olfactu, gustu, & tactu.

SVpersunt tres illi externi sensus, duobus aliis longè ignobiliores, quorum consideratio, vt minoris est operæ, sic breuioris erit laboris. Singulorum igitur obiecta, & subiecta breuiter explico, disputaturus ad extremum de omnibus, vtrum immutentur sufficienter per obiecta sine vllis speciebus intentionalibus.

SECTIO I.

De olfactu.

OBiectum huius potentiæ odor est; sensorium est nasus: illius explicanda est mihi breuiter natura; istius fabrica.

§. I.

Quænam sit vera odoris natura & causa.

DEfinitur odor ab Aristotele lib. 2. cap. 9. *Qualitas secunda ex ea primarum commixtione resultans, in qua siccitas comprehendit, & superat humidum.* De qua tamen definitione,

Ratio dubitandi esse primò potest, quia in eodem cibo reperiuntur simul odor & sapor: ergo si odor ex eo fiat temperamento, in quo siccitas prævalet humido, sapor autem ex eo fiat temperamento, in quo humidum sicco prævalet, erunt in eodem subiecto temperamenta contraria. Similiter etiam aqua rosacea, & aliæ huiusmodi aquæ odoriferæ plus sine dubio habent humiditatis, quàm siccitatis: ergo falsò dicitur, odorem plus exigere siccitatis quàm humiditatis.

Secundò panis bis coctus, & adustus, suum tamen saporem habet, non autem odorem; & tamen siccitas in eo superat humiditatem: aromata etiam siccissima sunt, suum tamen habent saporem: ergo non rectè dicitur odorem oriri ex temperamento vbi siccitas superat humiditatem.

Tertiò falsò dici videtur, quod odor qualitas sit; est enim potiùs fumida exhalatio, seu substantia instar fumi euaporata; nam odore dicuntur nutriri ac sustentari homines quidam Astomi circa fontes Gangis, vt narrant Plinius & Strabo. Odoribus præterea certum est impediri cordis deliquium, & iuuari cerebrum. Nocent etiam sæpiùs odores; tradit enim Strabo Sabæos odoribus sæpe stupefieri. Plutarch. *lib. de præceptis connubialibus*, ait feles olfactu vnguentorum sæpe furere.

Dico primò, rectè ab Aristotele definitum esse odorem, qualitatem secundam, ortam ex ea temperie primarum, in qua siccitas comprehendit, & superat humiditatem.

Primò enim odor qualitas sine dubio quædam est, quod malè negarunt Heraclitus, Plato, Theophrastus, Galenus; quia nullum obiectum proprium vllius sensus substantia est. Odor autem est aliquid sensu perceptibile. Igitur odor non est substantia, sed vera qualitas semper insidens substantiis, cum quibus etiam defertur & euaporatur.

Secundò odor est qualitas secunda, quæ oritur ex temperie primarum qualitatum, sicuti color; in elementis enim, quando pura sunt, nullus est odor; quando verò peregrinis sunt infecta qualitatibus, inest illis odor, vt constat ex mari, & ex terra; quæ quando imbre tenui madefit, redditur odorata. Cibi etiam dum coquuntur, odorem mutant, & odorifera etiam corpora quælibet diuerso modo calefacta vel frigefacta varium odorem habent.

Tertiò fit odor ex ea temperie primarum qualitatum, in qua humidum comprehenditur & superatur à siccitate; alia est enim mixtio qualitatum, in qua consistit odor, alia in qua sapor; nam vterque consistit in humido & sicco: sed in sapore humidum superat siccitatem; in odore siccitas vincit humiditatem: quod inde constat, quia ea quæ maximè sunt odorifera, valde amara sunt, eo quod sint nimis cocta; dulcia verò rarò sunt odorata. Ex eadem etiam causa terræ aridæ ac præseruidæ fragrantiores sunt, vt Arabia & Syria. Res quoque odoriferæ, si nimium humectentur, redduntur inodoratæ; ideo flores in Ægypto sine odore sunt, quia incubat illis roscidus aër à Nilo flumine. Organum ipsum olfactus cùm catarrhi alicuius humore scatet, minùs odorem

rem sentit. Odor ergo fit ex eo temperamento, in quo siccum præualet humido; ita tamen vt aliqua etiam supersit humiditas; nam cineres ligni odorati odore carent, quia euaporatum in illis est totum humidum. Terra cùm primùm compluitur, odora fit, quamdiu humidum superatur à siccitate; quando verò nimium humectata est, cessat odor. Idem euenit in floribus; nam rosæ quando exsiccatæ sunt, minùs habent odoris. Aristoteles *sect. 12. problem. quæst. 3.* ait arbores quasdam, super quas cœlestis arcus recubuerit, fieri odoratiores propter aduentum mediocris humoris. Docet etiam idem Philosophus, eam esse causam ob quam Africa minùs ferax sit odorum quàm Arabia; quia est siccior quàm illa.

Causa odorum.

Dico secundò, causam odorum effectiuam esse calorem temperatum, quo attenuatur, & concoquitur humidum.

Ratio est, quia sic experimur; aqua enim rosacea, dum modicè incalescit, fit odoratior. Allia iuxta rosas consita reddunt eas odoratiores, quia solum calefaciunt, inquit Contarenus *lib. 5. de elementis*: vina minùs hyeme fragrant quàm æstate.

Moschus, zibettum, ambar.

Nec est quod obiiciat aliquis, moschum, zibettum, & ambar calore debito carere ac siccitate: nam licèt moschus fiat vel ex sanguine concreto feræ alicuius vulpi simillimæ, vel, vt aliis placet, fera illa crebro enecta verbere, deinde putrefacta & comminuta in particulas, sit odoratissimus ille moschus; zibettum autem sudor sit felium quarundam; denique ambar sit vel aliquid innatum balænis, quia vbi crebriores illæ sunt, maior est illius copia, imò sæpe reperitur in illarum ventre; vel sit fungi marini species, à profundo, vel saxis, vbi adnascitur, diuulsa, & à fluctibus delata in littus, quo vtatur balæna vt pabulo; semper dicendum est sufficientem in illis calorem ac siccitatem esse ad odores. Vide Matthiolum *in lib. 1. Dioscoridis, c. 10. & 21.*

Solutio primæ dubitationis.

Ad primam respondeo, posse simul in eodem subiecto secundùm diuersas partes esse odorem cum sapore; nam partes cibi crassiores subiectum sunt saporis; quæ verò sunt tenuiores & spirituosæ, subiectum sunt odoris. V. g. licèt eadem caro sapida sit & odorata; sapida tamen est secundùm partes terrestres; odora verò secundùm partes subtiliores in aliis inclusas. Eadem ratio est aquæ stillatitiæ; nam odor subiectatur in partibus illis, quæ sunt spirituosæ ac sicciores. Ideò quando euaporatæ illæ sunt, minùs habent odoris.

Ad secundam respondeo esse in pane bis cocto & adusto aliquem etiam odorem cum sapore, quia partes eius inclusæ in crassioribus spirant aliquid odoris; aromata verò siccissima habent etiam aliquid humiditatis.

Ad tertiam respondeo effectus illos causari à substantiis, quibus vt subiectis odores inhærent, non autem ab ipsis odoribus; nam substantiæ illæ his imbutæ qualitatibus alia quoque habent accidentia, per quæ possunt esse animali vel beneficæ, vel maleficæ. Ideò Philosophus odorem non rarò appellat fumum & halitum, quia odor plerumque in huiusmodi substantiis residet; ex quo etiam fit vt res odoriferæ assidua odorum exspiratione absumantur; quia non solus perit odor, sed dissipatur halitus continens odorem.

R. P. de Rhodes curs. Philosoph.

§. II.

Proprium organum odoratus.

Nasi partes externæ.

CErtum est primò, in organo olfactus alias esse partes externas, alias internas. In externo naso tria sunt ossa; vnum vtrinque, quæ tertium ab ethmoide exortum veluti paries interiectus disterminant. Feruntur hæc ossa ad medium duntaxat nasi, quod superest, cartilagineum est; si enim osseus totus esset, non emungi facilè posset. Constat autem quinque cartilaginibus. Vsus externi nasi multiplex est; recipit enim aërem, purgatur in eo cerebri pituita, colligit odores.

Partes internæ nasi.

Nasus internus duas habet partes, nimirum processus mammillares, & os vnicum. In media frontis basi situm os ethmoides ad summam fertur nasi radicem, narium totam ferè cauitatem opplens. Tres illius ossis sunt partes. Prima multis foraminibus peruia, cribrosa dicitur: secunda in narium cauitate rara & fungosa, dicitur spongiosa: tertia tenuis & læuis vocatur plana. In superiore illorum ossium parte duo eminet tubercula, sicut mammillarum papillæ, quos processus vocant mammillares; nerui sunt mollissimi à cerebro prodeuntes.

Sedes odoratus.

Certum est secundò, propriam sedem odoratus nec esse cerebrum, vt malè sensisse videtur Galenus; neque membranam narium, vt censuit Auerroës; neque os extremi nasi, vt vulgò tribuitur Aristoteli; sed processus illos mammillares, quos dixi. Non est enim cerebrum, in quo certum est odores non sentiri. Neque membrana illa quæ sparsa est per totum nasum, quia sic absque respiratione odores perciperentur; probatque ratio eadem non residere olfactum in toto naso; ossa verò non sentiunt: ergo fit olfactus in mammillaribus carunculis, quæ aptissimæ sunt ad sensum odoratus.

Quæritur primò, quare animalia quæ respirant, non olfaciant nisi respirando.

Odoratus cum respiratione.

Respondet Aristoteles causam esse, quia datur operculum intra nasum in via ad sensum, quod sola respiratione aperitur. Hoc autem Galeno & Medicis non placet, eò quod ex anatomia constet nullum dari tale operculum intra nasum. Verùm nomine operculi non intellexit Philosophus partem aliquam similem palpebræ, quæ tegit oculos; sed viam illam arctissimam in interiori parte nasi, quæ respiratione dilatatur.

Sternutatio.

Quæritur secundò, quid sit, & quomodo fiat sternutatio.

Respondeo, quando cerebrum humoribus & vaporibus nimis est oppletum, tunc expellente illos natura fieri sternutationem. Fit autem hoc modo. Calor capitis rarefacit vapores inclusos, & redigit eos in flatus, qui cum aliqua postmodùm violentia per angustos narium meatus exeuntes, sonum edunt, quem sternutationem appellamus; ideo qui paratus est ad sternutandum, si fricet oculos aut narium medium, vel nullo modo, vel minùs sternutat; quia vel ille vapor tunc exit per oculos, vel dissipatur in cerebro: ideò qui solem aspicit, facilè sternutat, quia humores sole calefacti, & rarefacti fiunt vapores.

SECTIO II.

De sensu gustus.

Saporis definitio.

CErtum est primò, saporem rectè definiri, *Est passio facta ab humido aqueo, in sicco terreo, immutatiua gustus.* Ita tradit Philosophus *lib. de sensu & sensibili, c. 6.* Significat autem saporem esse qua-

litatem secũdam ortam ex ea temperie qualitatum, quâ humiditas aquea comprehendit & superat siccitatem terream: quæ omnia ex dictis de odore perspicua sunt. Tantùm addo, tria semper requiri necessariò vt resultet sapor, siccitatem quandam terrestrem, non autem igneam; humiditatem aqueam, & calorem qui vtramque concoquat & commiscat; ita tamen vt humiditas excedat aliquo modo siccitatem. Posset obiici, piper & alia huiusmodi esse siccissima; & tamen acutissimi saporis. Sed occursum tamen suprà est, cùm dixi, saporem esse posse in rebus siccis, sed illum potiùs oriri ab humiditate quàm à siccitate.

Certum est secundò, proprium organum gustus esse linguam, cuius tota fabrica data nuper est, cùm dixi de loquutione. Igitur linguæ neruus interior sensorium est gustus, non caro exterior, quæ medium gustus est, non organum. In eius acumine gustus est acrior; vnde quoties sentire nolumus saporem cibi alicuius molestioris, demittimus eum in partes linguæ inferiores, vbi sunt tonsillæ, id est duæ glandulæ carneæ sitæ ad radices linguæ, vbi generatur saliua. Neque in sola lingua facultas est gustus, sed in toto etiam palato. Vnde constat, etiam gustum esse sensum distinctum à tactu, à quo & obiecto differt, & organo.

SECTIO III.

De sensu tactus.

CErtum est primò, proprium obiectum tactus esse primas quatuor qualitates, & plures etiam à secundis, molle, durum, leue ac graue; quæ tamen duo non percipiuntur per se primò, sed per impetum quem imprimunt; alioqui etiam tangendo lapidem in terra sentiremus eius grauitatem.

Dubitatur autem primò, quodnam sit obiectum tactionis dolorificæ, quando per scissionem v. g. sentitur aliquis dolor. Non enim est difficile assignare obiectum causans dolorem, siue disconueniens tactui, quando comburitur manus v.g. quia scilicet calor ille disconueniens est; idemque dico de delectatione causata per conueniẽtem aliquam qualitatem; sed non est sanè facile dicere, quodnam sit obiectum disconueniens causans dolorem in sensu tactus, quando fit vulnus v.g. & scinditur mẽbrum aliquod; ibi enim nulla producitur noua qualitas difformis tactui; scissio autem spectat potiùs ad sensibile commune, quàm ad sensibile proprium.

Respondent multi cum Vasque, produci ab illa scissione qualitatem aliquam innominatam, quam appellant dolorificam, eamque solam esse obiectũ disconueniens sensationis illius, quæ vocatur dolor. Et similiter etiam obiectum delectabile qualitas diceretur cõueniens, producta per aliquam rem externam. Verùm hæc qualitas fictitia est, vt constabit ex dicendis in morali, & nullo modo est necessaria, vt constabit statim. Sed neque dici potest duritiem corporis scindentis esse obiectum disconueniens, cùm etiam ablato ense sentiatur dolor.

Respondeo igitur tria in illo dolore distingui necessariò debere. Primò ipsum obiectum disconueniens: secundò sensationem, seu perceptionem obiecti huius disconuenientis, qui appellatur propriè dolor causalis, soletque vulgò appellari dolor: tertiò actum appetitus, qui est verus & formalis dolor, cuius obiectum immediatum est dolor ille causalis, seu tactio disconueniẽtis obiecti. Non hîc quæritur de duobus postremis, sed de primo illo

A disconueniente, à quo causatur dolor causalis in tactu, & formalis in appetitu. Dico autem, illud obiectum esse disconuenientem aliquam qualitatem simul sumptam cum diuisione cõtinui; quod enim non sit sola qualitas excedens, probatur; quia dolorem longè alium sentit qui vulneratur, & qui æstate vehementem sentit calorem. Quod verò nõ sola etiam sit diuisio continui, patet, vt dixi; quia illud est tantùm sensibile commune, quod sine sensibili proprio non causat sensationem disconuenientem. Vtrumque igitur simul sumptum obiectũ est difforme tactui, causatiuum doloris. Quod idem de obiecto delectationis affirmari debet.

Dubitatur secundò, vtrum tactus percipiat qualitates illas, quas in proprio habet organo; an verò Tactus non sentit suum
B eas duntaxat, quæ sunt in subiecto extrinseco. tactum.

Respondeo, sensum tactus eas solùm percipere qualitates, quæ sunt extra organum, non autem eas, quas in proprio habet subiecto; alioqui sensus esset in perpetua sensatione, cùm in toto tactus organo semper sint tangibiles aliquæ qualitates. Et ratio esse potest, quia nunquam tangibiles qualitates producunt sui species in aliquo organo, quin illud alterent realiter. Cùm ergo non alterent realiter organum in quo sunt, non alterant etiam illud intentionaliter. Febricitantes ideò calorem in omnibus membris vehementem sentiunt, quia sanguis calidior carnem & neruos adurit. Lumen in subiecto, in quo est, producere aliquando potest calorem; neque tamen calor existens in organo
C producere in eo potest sui speciem; quia productio caloris non exigit productionem noui luminis; productio autem specierum, productionem exigit caloris; cùm alteratio intentionalis, vt dixi, non fiat sine alteratione reali.

Dubitatur tertiò, vtrum sensu tactus eæ solùm Solos sensibiles excitare
qualitates percipiantur, quæ sunt excellentes, id est quæ superant qualitatem existentẽ in ipso organo.

Respondeo primas quidem qualitates non percipi à sensu tactus nisi excedant primas eas qualitates, quæ sunt in organo; quia istæ qualitates, vt dixi, non producunt sui species sine reali alteratione, quod experientia ipsa docet; si enim manus sit valde calida, minores non sentit calores. Qualitates autem, quamvis minùs intensæ fuerint, tactu tamen percipiuntur; manus enim mollis æqualem
D sentit mollitiem alterius manus. Fortassis etiam ratio esse poterit, quia hæc videntur esse potiùs sensibilia communia, cùm mollities per solum motum sentiatur, durities verò per negationem motus. Dixi autem aliàs obiectum denudari debere conditionibus sensibilis proprij, non conditionibus sensibilis communis.

Hinc sequitur, quod quantò vna qualitas remissior est in organo tactus, tantò magis percipitur remissior qualitas in obiecto; vt si manus habeat calorem duntaxat vt vnum, percipiet calorem vt duo, vt tria, &c. Si verò calida sit vt sex, non percipiet calorem nisi vt septem, vel vt octo. Itaque quantò plus est in tactu de contraria qualitate, v.g.
E plus de calore, tantò remissiorem poterit sentire frigiditatem in obiecto; quia si nullus in tactu est calor, necessariò exiguum est frigus, sicque melius sentietur frigiditas obiecti, licèt minor.

Et hæc est ratio, quare lacrymæ flentibus calidæ, ridentibus frigidæ appareant; cùm tamen illæ semper eodem se habeant modo. Ratio, inquam est, quia ridẽtibus facies valde calida est, propter diffusum sanguinẽ; ideóque lacryma quæ temperata est, frigida sentitur. Lugentibus verò propter fugã sanguinis ad cor, facies frigida est, & ob id lacryma videtur

detur esse calida. Sicut si aqua temperata sit, & manus calidissima, videbitur aqua esse frigida; si verò manus sit frigida, videtur aqua esse temperata. A

Certum est secundò, proprium tactus organum neque solam esse carnem, neque solos neruos, sed vtrũque; quia scilicet toto corpore diffusus est sensus tactus, sentiturque in multis partibus dolor vbi non sunt nerui, vt in corde, iecore, venis. Et contrà etiam nerui exuti carne sentiunt dolorem, & partes illæ vbi nerui abundant, vt manus, pedes, fœmora, sensum tactus habent acutissimum. Non est autem verum in sensibus tactus & gustus, quod sensibile positum supra sensum non facit sensationem; qui enim impositum humeris habet tria ferri pondo, sentit sine dubio grauitatem, neque vllum ibi corpus medium est. B

SECTIO IIII.

Vtrum in odoratu, gustu & tactu species impressæ necessariò requirantur.

Duplex dubitatio.

RAtio dubitandi est primò, quia quoties obiectum est præsens & proportionatum potentiæ, tunc nullæ necessariæ sunt species; nam illæ ideo dumtaxat inuentæ sunt, quia obiectum quod est distans, non potest complere ac determinare potentiam; si autem immediatum sit organo, certè complebit & determinabit potentiam per seipsum sine vllis vicariis speciebus: sed obiectum odoratus, gustus, & tactus est semper præsens potentiæ, & ab ea prorsus indistans: ergo illi sensus non egent specie impressa. Neque satisfacit vulgaris responsio, quod obiectum istorum sensuum non est præsens modo proportionato; species enim sunt imperfectiores obiecto: ergo illæ non possunt esse magis proportionatæ sensationi, quàm ipsum obiectum. C

Secundò. Si odor emitteret species, nulla esset opus respiratione ad odores percipiendos; quod tamen repugnat experientiæ.

Conclusio affirmans.

Dicendum tamen est videri probabilius, quod in odoratu, gustu, & tactu non sola sufficit præsentia obiectorum, sed requiruntur etiam præterea species impressæ. D

Species odoratus.

Primò enim quod odoratus speciebus egeat, videtur perspicuum; quia odor licèt aliquando entitatiuè perueniat ad olfactum, cùm sæpe confortetur ab eo, aut lædatur cerebrum; non tamen peruenit semper: nam sæpe cadauer ad maximam distantiam fœtet, quam certè totam nequiret replere, tametsi totum abiret in vapores: ergo tunc necessariæ ad olfactum sunt species. Deinde pisces sub aquis existentes odorantur corpora super aquas extantia, vt declarat Philosophus *lib. de sensu & sensili, c. 5.* sed exhalatio transire nequit per aquas, ibi enim tota dissiparetur à frigore: ergo tunc odor realis non peruenit ad olfactum. Denique percipitur distantia corporis odorem habentis: ergo tunc necessariæ sunt species quæ repræsentent illam distantiam. E

Species gustus & tactus.

Secundò, quod ad gustum etiam & tactum exigantur species, contra plerosque Recentiores ratio generalis est, quia qualitates reales non sunt proportionatæ modo eleuationis à materia, per quem constituitur anima sensitiua; illa enim, vt disputatione prima staturum est, constituitur per eleuationem à materia, ex eo quod agat per aliquid immaterialius obiecto purè materiali: ergo ad quamlibet sensationem requiruntur species immaterialiores quàm obiecta.

Ad primam respondeo distinguendo illam maiorem. Quoties obiectum est præsens potentiæ, nõ requiruntur species; si præsens sit modo sensibili, conceditur maior; si per solam suam entitatem sit præsens, negatur maior. Obiectum gustus & tactus per suam quidem entitatem est semper præsens potentiæ, sed demptis speciebus non est sensibili modo præsens; modus enim sensibilis est vt sit præsens per aliquid minùs materiale, quàm ipsum obiectum. Fateor autem speciem esse imperfectiorem obiecto cuius est species, sed non est tamen minùs proportionata potentiæ ac sensationi; quia illa proportio non est sola perfectio, sed est similitudo speciei cum sensatione; quæ ambæ minùs materiales sunt quàm obiectum; ideò etiamsi obiectum sit perfectius specie impressa, non est tamen minùs proportionatum sensationi. Solutio primæ dubitæ.

Ad secundam dictum est nuper, ideò necessariam esse respirationem ad percipiendos odores, quia respiratione aperiuntur duo meatus ad processus mammillares, vbi est sensorium olfactus. Solutio secundæ.

QVÆSTIO VI.

De sensu interno.

EXposui hactenus ea quæ pertinent ad sensus externos, nunc sequitur eorum moderator & iudex internus sensus. Facultas videlicet mentis fictrix, formatrixque phantasmatum; rerum omniũ effectrix, sed sine manibus; cogitatrix operum, & eorũ artifex, in proprio imaginantis corpore præpotens, nec iners in alieno. Simulacra imaginando fingit, & facit; informat in seipsa rerum speciem, & res extra se format; solis spectris vera opera præstans, solis rerum imaginibus dites, & meliora imaginibus promens; operatur quæ nõ tangit, quiescit & mouet; quæ cogitat, exprimit; quæ non continet, efficit. Inaspectabilis animæ manus, instrumentum artis seipsam in vacuo exercentis. De hoc igitur sensu vt plenè disputem cum Aristotele *à c. 2. lib. 3.* quinque quærenda videntur. Primò existentia sensus communis & eius organum: secundò eius obiectum: tertiò species illi necessariæ: quartò proprius eius actus: quintò vires imaginationis, & quædam eius proprietates.

SECTIO I.

Existentia sensus communis, & eius organum.

CErtum est primò, dari sensum aliquem internum in animalibus, præter sensus externos quinque, à quibus ille specie distinguitur, significatque illum sensum qui obiecta propria omnium sensuum externorum percipit, & discernit inter illa; ideo vocatur sensus communis, quem non rectè Galenus *lib. 8. de vsu partium, c. 6.* negauit distingui à quinque sensibus externis. Manifesta enim contra illum ratio est, quia bruta plures habent cognitiones, quæ non conueniunt externis sensibus; cognoscunt enim sæpè absentia & præterita: latrant v. g. canes inter dormiendum, quo tempore feriantur externi sensus: redeunt ad loca quibus assueuerunt, noscunt suos benefactores; eorum pleraque capacia sunt disciplinæ, recordantur eorum à quibus mali aliquid acceperunt; quærunt ea quæ necessaria ipsis sunt. Hæ autem omnes operationes non pertinent ad externos sensus: ergo præter eos inest animalibus internus aliquis sensus. Dari sensum internum.

Etiam in omnibus animalibus.

Certum est secundò, nullum esse animal, quod internum huiusmodi sensum non habeat, alioqui appetitum non haberent, nec possent ea fugere quæ sunt noxia, vel quærere conuenientia; nam appetitui prælucere debet imaginatio. Neque verò negauit absolutè Aristoteles, apes & formicas habere sensum communem, provt imaginatio est & memoria; sed tantùm provt adiunctam habet capacitatem aliquam disciplinæ; illa enim apibus & formicis non inest. Tres videlicet in animalibus sunt gradus phantasiæ, primus ea solùm percipit quæ gustui & tactui conuenientia sunt, vel disconuenientia: huiusmodi sunt vermes & quædam alia. Secundus alia etiam percipit, & est memoriæ coniunctus; illum apes habent & formicæ. Tertius præter imaginationem & memoriam auditum etiam habet, quo percipiant voces articulatas; & quæ huiusmodi sunt, capacia sunt disciplinæ.

His positis tria sunt circa existentiam sensus interni scitu digna: primò vtrum in eodem animali vnus tantùm sit sensus internus, an verò plures: secundò vtrum sensus interni diuersorum specie animalium eiusdem, an diuersæ sint speciei: tertiò cuiusmodi sit organum sensus interni.

§. I.

Vtrum vnicus in eodem animali sit sensus internus.

CVm disputatione prima statutum sit, potentias animæ non esse qualitates realiter distinctas ab anima, sequitur omninò sensum internum esse non posse in quolibet animali realiter nisi vnicum. Difficultas igitur est, vtrum illi saltem formaliter & essentialiter sint plures, an verò formaliter duntaxat accidentaliter.

Triplex dubitatio.

Ratio enim dubitandi primò est, quia inter illas potentias est distinctio formalis essentialis, quarum diuersa sunt obiecta formalia adæquata: imaginatio & memoria habent diuersa obiecta adæquata; nam res præterita vt præterita, est obiectum formale memoriæ; imaginatio verò circa res etiam præsentes versatur: ergo imaginatio & memoria sunt potentiæ distinctæ.

Secundò illæ potentiæ distinguuntur, quarum organa distincta sunt: organum memoriæ differt ab organo imaginationis; nam organum memoriæ siccitatem exigit, vt species tenaciùs conseruet; imaginatio exigit organum humidius, vt res apprehendat faciliùs. Adde quod distinctæ illæ cellulæ, quæ sunt in cerebro, destinatæ videntur esse diuersis potentiis: ergo sensus internus multiplex est in eodem animali.

Tertiò læsa imaginatione perstat integra sæpe memoria, vt in amentibus plerisque patet: ergo differunt imaginatio & memoria, æquè ac visus & auditus.

Conclusio.

Dico primò, esse in eodem viuente vnicum dumtaxat internum sensum, tum realiter, tum etiam essentialiter, licèt accidentaliter plures illi sint ex variis muneribus inadæquatis eiusdem sensus. Ita omninò docet Augustinus *lib. de Spiritu & anima, cap.* 4. & eum sequuti Suarez, Hurtadus, Arriaga.

Sensus communis.

Obserua enim sensum internum septem habere nomina, sensus communis, phantasia, imaginatio, æstimatiua, cogitatiua, memoria, reminiscentia. Dicitur sensus communis ille à quo percipiuntur obiecta omnia percepta externo sensu, & eorum sensationes. Phantasia tria facit: primò coniungit species rerum sensatarum, vt quando ex auro & monte cognoscitur mons aureus: secundò coniungit species non sensatas cum sensatis, vt cùm hoc album percipitur vt conueniens: tertiò non sensatas inter se iungit, vt cùm agnus matrem agnoscit vt amabilem. Imaginatio retinet species sensus communis vt circa eas operetur in absentia obiecti, & cognoscat res sensatas in absentia obiecti. Æstimatiua percipit aliqua non sensata sensibus externis; cognoscit enim aliqua sub ratione conuenientis aut disconuenientis: ouis v. g. lupum videns continuò fugit. Dicitur enim æstimatiua, eo quod in rebus aliud æstimet quàm quod exteriùs apparet.

Cogitatiua est eadem ac æstimatiua, provt perfectior est in homine, in quo dirigitur à ratione. Memoria conseruat ea quæ phantasia percipit; cognoscit enim præterita vt iam cognita. Reminiscentia est ipsa memoria, provt est iuncta inquisitioni rerum præteritarum, quarum ex parte obliti sumus; seu est ipsa memoria, provt successione quadam & connexione ac dependentia obiectorum ex vno ad alterius memoriam peruenit, vt cùm ex recordatione Petri recordatur Petrum hoc aut illud fecisse; memoria verò est simplex rei recordatio. Illa ergo diuersa nomina plerique censent esse diuersas potentias: ego dixi ea esse tantùm diuersa munia eiusdem potentiæ.

Ratio enim est, quia vbi non sunt obiecta adæquata diuersa, ibi non sunt diuersæ potentiæ: sensus interni non est nisi vnum obiectum formale adæquatum: ergo ille sensus non est nisi vnus. Minor probatur, quia primò sensus communis & imaginationis non est nisi vnicum obiectum formale, cùm sensus communis cognoscat præsentia obiecta sensuum externorum, quæ imaginatio percipit, tum absentia, tum præsentia, quæ non sunt diuersa obiecta formalia. Deinde imaginatio & æstimatiua idem habent obiectum formale; nam æstimatiua, quæ lupum v. g. cognoscere potest vt disconuenientem, multò magis cognoscere potest lupum quem cognoscit etiam vt lupum: ergo idem est obiectum imaginationis, & æstimatiuæ, ac cogitatiuæ, quæ est æstimatiua homini propria.

Tertiò phantasia & imaginatio idem habent obiectum; nam phantasia non potest cognoscere montem aureum nisi montem & aurum cognoscat, quæ cognoscuntur ab imaginatione; non sunt ergo diuersi sensus imaginatio & phantasia, præsertim etiam cùm diuersis vtantur speciebus. Denique imaginatio & memoria idem habent obiectum, licèt memoria rem cognoscat vt prius cognitam, v. g. Petrum cum cognitione quæ fuit de illo; si enim memoria cognoscere potest rem vt absentem, multò magis eam potest cognoscere vt præsentem. De memoria & reminiscentia nullum potest esse dubium, quia non est vllum sufficiens fundamentum distinguendi eas propter illam successiuam & simultaneam cognitionem, præsertim cùm illæ in intellectu non distinguantur. Cùm igitur hæ potentiæ non distinguantur nisi munere aliquo accidentali, sequitur eas distingui ad summum accidentaliter.

Ad secundam respondeo distinguendo illam propositionem: Memoria versatur tantùm circa præterita; memoria adæquatè sumpta, nego; memoria sumpta inadæquatè, concedo. Quamvis enim res præterita sit obiectum adæquatum memoriæ, provt memoria significat sensum internum

num consideratum sub denominatione memoriæ; non est tamen obiectum adæquatum memoriæ provt memoria significat sensum internum absolutè; hic enim sensus se extendit ad alia obiecta etiam præsentia.

Ad secundam respondeo sensum internum habere diuersa organa, quia vnum est organum imaginationis & memoriæ, licèt aliquibus organum illud sit aptius ad memoriam, aliis verò ad imaginationem; quia vt organum aptum sit ad excellentem memoriam, debet esse siccum; vt autem aptum sit ad imaginationem, debet esse humidum; vnde rarò accidit vt sit in eodem homine memoria excellens cum excellenti imaginatione. Diuersitas autem illa cellularum quare data sit cerebro, dicam infrà.

Ad tertiam respondeo ideò imaginationem in aliquibus lædi non læsâ memoriâ, quia producitur in organo temperamentum aptum ad operationes sensus communis, vt memoria est; non autem aptum ad operationes sensus communis, vt imaginatio est. Potentia ergo eadem est, sed quæ propter læsionem organi exercere potest aliquas operationes, non alias.

§. II.

Vtrum sensus communes diuersorum specie animalium specie differant.

Triplex dubitatio.

RAtio dubitandi grauis sine dubio est primò, quia si sensus interni animalium specie diuersorum specie differrent, deberent etiam specie differre sensus eorum externi, quod tamen absurdum videtur dicere, cùm eadem omninò sint obiecta sensuum externorum in omnibus animalibus: ergo sensus interni animalium specie diuersorum non differunt specie. Probatur maior, quia sensus externi non minùs sequuntur naturam talis animalis quàm sensus internus; neque illi magis sunt proprietates genericæ, quàm iste.

Secundò si sensus communes diuersorum specie animalium differunt specie, sequitur sensum communem non conuenire homini præcisè ratione gradus generici, sed conuenire ratione gradus specifici, quod absurdum est; quia gradus hominis specificus est rationale: ergo non differunt specie. Probatur maior. Ille sensus non conuenit homini præcisè ratione gradus generici, qui differt specie ab illis quæ sunt sub eodem genere; si enim specie differt, sine dubio differt propter aliquam differentiam contrahentem: sed sensus communis hominis præcisè sumptus ab intellectu, differt specie à sensu communi bruti: ergo non conuenit homini præcisè ratione conceptus generici. Denique si sensus communis hominis specie differt à sensu communi bruti, sequitur hominem differre specie à bruto, etiam sepositio gradu specifico rationalis, quod sanè absurdum est.

Tertiò differentiæ specificæ debent perfectè præscindere à differentiis genericis, nec eas vllo modo debent includere, alioqui genus non est aliquid vniuocum: ergo differentiæ specificæ brutorum per quas contrahuntur gradus sensitiui, esse necessariò debent extra conceptum sensitiui: ergo proprietates quæ ab illis emanant, sumptæ formaliter non debent esse sensus, sed aliquid ab illis distinctum.

Conclusio affirmans. Prima ratio.

Dico secundò, sensus communes animalium specie diuersorum distingui specie inter se.

Primò enim tanta est distinctio inter proprietates consequentes naturam, quanta est in ipsa natura: sed sensus communes animalium specie diuersorum sunt proprietates specificæ naturarum specie diuersarum; debet enim cuilibet naturæ specificæ conuenire aliqua proprietas specifica, quæ non conueniat vlli alteri naturæ: sed in animalibus specie diuersis non est assignabilis alia vlla proprietas præter sensum communem, aut appetitum: ergo illi necessariò specie differunt in animalibus specie diuersis. Potestque confirmari à pari; nam ex communi sententia differunt specie inter se intellectus Angelorum specie diuersorum, alioqui nulla erit in Angelis proprietas: ergo similiter, &c.

Secunda ratio.

Secundò illæ potentiæ specie differunt, quæ determinatæ sunt ex sua natura ad operationes ad quas aliæ non sunt determinatæ: sed sensus communis animalium vnius speciei est determinatus ad aliquas operationes, ad quas non est determinatus sensus communis aliorum animalium diuersæ speciei: ergo illi sensus specie differunt. Probatur minor; nam imaginatio aliquarum auium v. g. lutum apprehendit vt idoneum ad conficiendos nidos; aliarum verò apprehendit paleas, aut plumam. Deinde aliquæ animantes apprehendunt aliquid vt disconueniens, quod aliæ non apprehendunt vt tale; ouis viso lupo statim fugit, quia illum vt hostem apprehendit. Imò sensus communis aliquarum animalium apprehendit plura quàm sensus communis aliorum. Denique appetitus sensitiui diuersorum animalium specie differunt, cùm habeant oppositas inclinationes inter se. Potentia quoque generatiua leonis specie differt à potentia generatiua equi, cùm habeant actus specie diuersos; idem dico de potentia nutritiua: ergo sensus etiam communes differunt specie.

Tertiò differentia essentialis constitutiua leonis v. g. est principium alicuius operationis specie diuersæ ab operationibus aliorum animalium, quæ operationes sunt sensationes: ergo est etiam principium sensuum specie diuersorum.

Ad primam respondeo esse valde probabilem multorum sententiam, quod sensus etiam externi animalium diuersæ speciei differunt, cùm etiam differant potentiæ nutritiuæ ac generatiuæ, vt nuper dixi: sed afferri tamen potest aliqua disparitas, quia sensus externi, v. g. oculi diuersorum animalium, non videntur habere actus vllos specie diuersos; eadem enim obiecta vident. Ostensum autem est, sensus internos habere obiecta omninò eadem.

Ad secundam respondeo, sensum communem non conuenire homini præcisè ratione soliuc gradus generici; nam rationale quod est essentialis, & adæquata differentia hominis, includit etiam sensitiuum, vt patet; nam per solum intellectiuum sine sensitiuo non differt homo ab Angelo: sensitiuum ergo ingreditur aliquo modo differentiam hominis adæquatè sumptam, etiamsi verum sit, quod intellectiuum genericè sumptum non includit sensitiuum, quod sufficit ad vniuocationem. Itaque fateor hominem specificè differre à bruto, etiam sepositio rationali sumpto genericè & inadæquatè provt præscindit à sensitiuo: sed nego differre hominem specificè à bruto, sepositio rationali sumpto adæquatè ac specificè, quod vt dixi, necessariò includit sensitiuum.

Ad tertiam respondeo differentias specificas sumptas inadæquatè semper præscindere à differentiis

rentiis genericis, ita vt nec illas includant, nec in illis includantur; sed differentias tamen specificas sumptas adæquatè non posse præscindi à differentiis genericis. Itaque differentiæ brutorum, v.g. *rugibile*, *hinnibile*, sumptæ præcisè ac inadæquatè, sunt aliquo modo extra rationem sensitiui: sed si adæquatè sumantur, sunt aliquid sensitiuum; quia genus contrahitur per differentias proportionatas; & sensitiuum genericum contrahitur per tale sensitiuum.

§. III.

Quodnam sit organum sensus interni.

Cerebrum est organum interni sensus.

PErtinet etiam ad existentiam sensus communis scire vbinam ille sit, siue in qua humani corporis parte thronum habeat & tribunal princeps ille sensus ac moderator & iudex aliorum omnium sensuum. Constans Aristotelis sententia est, sensum communem esse in solo corde; quod falsitatis Medici communiter conuincunt, quia compertum omninò est, neruorum omnium sensoriorum originem esse in capite: imò constat, quod læso cerebro læditur phantasia, ad quam etiam sanandam applicantur cerebro remedia. Vnde in solo ferè capite sentitur defatigatio post longam meditationem; ideoque certum est, sensus communis organum esse cerebrum, non autem cor, aut etiam spiritus, quod malè sensit Nemesius. Itaque principis huius membri fabricam non erit ab instituta breuitate alienum paucis hoc loco tradere.

Partes capitis continentes.

Certum est primò, totam hanc capitis humani partem, quæ dicitur caluaria, duabus potissimùm constare partibus; aliæ sunt continentes, aliæ contentæ. Continentes & propriæ sunt (nihil enim ago hîc de communibus) pericranium, cranium, menynges. Pericranium durior est & solida membrana, quæ totum extrinsecus velat os cranij; erumpit per suturas à dura menynge, quam cum cranio iungit, & suspendit, ne in cerebrum prolabatur. Cranium est os cerebrum totum tegens, & veluti κρανὸς, seu galea: os esse debuit, vt esset solidum, & veluti tectum pulcherrimi huius templi; crassum ad securitatem, rarum ne grauitate offenderet, & vaporibus transmittendis esset accommodatius. Crassum est, quia duplex omni ex parte visitur, idest duplicem habet tabulam, siue laminam: prima externa est, tersa & solida; interna solida etiam est, sed tenuior, & quasi surculis venarum ad nutritionem ossium excauata. In vtriusque medio stat rara & spongiosa substantia, quam dicunt meditullium; in eam venæ ac arteriæ sanguinem & spiritum fundunt pro caluæ nutritione.

Cranij figura rotunda est, sed oblonga, anteriore, & posteriore parte protuberans, & ad latera vtrimque compressa. Ossa eius præcipua sunt octo, nimirum os frontis, ossa sincipitis duo, os occipitis vnum, temporum ossa duo, deinde sphenoides & ethmoïdes. Iunguntur illa inter se, non per articulationem, sed per suturas, quas octo numerant Medici; quinque proprias, tres communes, quarum mirabile artificium superat omnem humanam artem.

Menynges.

Aperto cranio sequuntur statim menynges duæ, quas matres dicunt. Ea quæ immediatè cranio subest, eique omninò æqualis est, dura dicitur; quia facies eius exterior aspera, interior læuis est, polita & candida, perfusa humore aqueo, non autem adipe; sensu pollens, foraminibus crebris patens, tum ad venarum transitum, tum ad neruorum coniugationes, tum ad medullæ spinalis descensum. Vbi ossi spongioso imponitur, vt cribrum perforatur; replicatur in capitis vertice, separatque cerebrum in duos sinus; quæ duplicatio falx appellatur, quia in falcem formata est: posteriori parte quadruplicatur, & cerebrum à cerebello dirimit.

Pia mater altera est membrana duræ subiacens, tenuis & mollis, ne cerebro noceat, cuius proprium inuolucrum est.

Certum est secundò, partes caluariæ contentas esse cerebrum & cerebellum: quod autem est in mundo cœlum, id in homine cerebrum est; illud intelligentiarum, hoc rationis est domicilium; hanc habent sensus arcem, hoc culmen est & regnum ipsius mentis. *Hinc*, inquit Cæsarius dialogo 3. *tota Dei opificis sapientia credita est, tametsi ne calicem quidem vacuum illud implere valeat.*

Magnitudo eius amplior homini est quàm reliquis animantibus; & maribus amplior quàm fœminis. Figura caluariam refert, quâ continetur. Substantia mollis est, alba & medullaris, qualem in reliquo corpore nullam reperias; differt enim à medulla ossium, cùm nec calore liquescat, nec igne absumatur, nec caluariam nutriat, & arteriis ac venis intertexta sit, neruisque ac musculis sit plena, quod non competit ossium medullæ. Molle cerebrum est, vt faciliùs recipiat species ad sensationem & memoriam necessarias, quarum sedes est. Album, quia pars est spermatica, & sic lympidiores sunt spiritus, non tenebricosi, quales sunt in melancolicis. Illæ tamen cerebri partes, quæ anfractibus sunt proximæ, subcineritiæ sunt, & exteriùs etiam, quod tenui menynge obuoluitur: intimum verò candidissimum est. Frigidum est, & humidum; si enim esset calidum, sensationes essent deliræ, & furibundi motus, quales sunt in phreneticis; nec lympidi spiritus, sed semper perturbati, nec quietus somnus. Quæ omnia in temperie frigida vitantur. Neque tamen friget propterea cerebrum, quod & emisso à corde spiritu, & venis sanguine turgentibus ita calefit, vt temperies frigida nihil ei adimat necessariæ ad cogitandum subtilitatis; nam quibus frigidum est cerebrum, ingenium est hebes.

Motus cerebri.

Motum habere cerebrum euidens est, cùm detracto cranio id appareat, & in recèns natis molliſſima ossa palpitent: nunc ergo sponte sua distenditur, nunc contrahitur per systolem & diastolem; vnde nunc duram attingit membranam, aliàs ab ipsa recedit. In diastole trahit spiritum & aërem è naribus; in systole interiores sinus coarctat, & animalem spiritum è superioribus ventriculis in tertium & quartum, & in sensuum organa profundit. In sternutatione colligitur cerebrum ad exclusionem alicuius excrementi.

Cæcitas.

Sensu caret cerebrum, licèt sensationum principalium sedes sit, & quasi iudex; nam digito compressum, aut etiam vulneratum non sentit, quia frigore abundat & humore. Dolores igitur capitis in substantia cerebri non sunt, sed in membranis.

Duæ partes.

Duæ vniuersim sunt partes cerebri; anterior, quæ cerebrum dicitur, eo quod sit maior, & animales contineat spiritus; posterior dicitur cerebellum. Diuiduntur inuicem per intermediam duræ menyngis duplicationem superiori tantùm ex parte; nam inferior & media cerebelli pars continua est cum cerebro. Rursum pars anterior in

in dextram & sinistram partem secatur ab ea duræ menyngis portione, quæ dicitur falx messoria; sed ea tamen diuisio non pertingit ad imum, nam in basi continuum omninò est etiam cerebello. Exterior eius superficies plurimos habet anfractus, quibus intestinorum refert figuram, dempto epiploo, vt nimirum vasa faciliùs se insinuent, leuiùs fiat cerebrum, & firmiùs contineatur.

Callosum corpus.

Hanc deinde substantiam duorum aut trium digitorum longitudine si secueris, apparet candidior quædam medulla, nullis venulis aut arteriis, aut membranis distincta, quæ dextram cerebri partem cum sinistra vnit, & callosum corpus appellatur. Illud in medio ferè cerebro ventriculos duos habet, dextrum & simistrum, omnium amplissimos, & planè inter se similes, qui sunt

Duo primi sinus.

duo priores cerebri sinus. Figuram habent secti circuli, aut lunæ falcatæ, aut vt alij malunt, humanæ auriculæ. Amplissimi omnium sunt, quòd in illis præparentur spiritus animales, expiret per eos cerebrum, & inspirationem recipiat. Diuiduntur tenui membrana, quæ dicitur septum lucidum, & lapis specularis: sunt in illis ventriculis venularum plexus labyrinthei, in quibus præparatur, excoquitur, & attenuatur spiritus animalis.

Tertius ventriculus.

Tertius deinde cerebri sinus apparet, cui corpus superstructum est in modum cameræ, tribus quasi columnis suffultum, triangulare, sed inæqualibus constans lateribus: duos habet arcus in parte posteriore, in anteriore vnicum; vnde dicitur testudo. Vsus eius est ad sustentandam cerebri molem, ne tertium ventriculum opprimat, qui sub eo immediatè cernitur, & est in medio cerebro; vnde medius dicitur, habetque geminos ductus, quorum alter ad basim cerebri descendit, alter in quartum sinum dirigitur. Prior ille antrorsum tendit ex sede inferiori, cuius in extremo portiuncula quædam est membranæ tenuissimæ, primùm latior, deinde angustior instar infundibuli; vnde dicitur infundibulum: per eam cerebri pituita transcolatur. Sub infundibulo est glans pituitaria, & est caro porosa & bibula, quà transcolatur pituita in palatum per os cribriforme. Sequitur rete mirabile, siue plexus choroïdes in lateribus tertij huius sinus. Alter tertij

Quartus ventriculus.

ventriculi meatus priore amplior, est via quædam ad quartum ventriculum: in illo glandula est figuræ turbinatæ, dicta conarium à pineæ nucis similitudine, pro cerebri firmamento, & libero spirituum animalium aditu ad quartum ventriculum. Hic enim cerebello & medullæ dorsi communis est, omniumque minimus; sensim angustatur, donec in acumen exeat instar calami, ideoque dicitur calamus.

Cerebellum.

Cerebellum situm est in ea caluariæ parte, quæ duobus occipitij ossibus definitur: constat duobus quasi globulis inuicem oppositis, & duobus processibus figuram vermium exprimentibus; quia ibi membranæ vermiculariter replicantur. Horum alter à quarto sinu ad tertium fertur; alter spinali medullæ incumbit: figura eius est instar latioris globi. Tegitur menynge vtraque, non vbique, quia inferior eius pars continua cerebro est, color eius subcineritius, substantia durior: vtile est ad conseruandos animales spiritus cerebri, & ad eos spinali medullæ adaptandos, quæ substantia est cerebro planè similis, ab eo egrediens tanquam è radice, & per magnum occipitij foramen egrediens, vt ab ea nerui propagentur in reliquum corpus. Atque sufficiant pauca hæc de principe animalis vitæ organo, ex variis desumpta Medicis & Philosophis.

SECTIO II.

De obiectio sensus interni proprio.

Munus sensus communis & imaginationis.

CErtum est primò, sensum internum percipere omnia obiecta sensuum externorum, & quando præsentia illa sunt, & actu percipiuntur ab externo sensu, & quando illa sunt absentia, & olim ab externo sensu percepta sunt. Primum illud facit sensus communis, alterum facit imaginatio & memoria. Discernit enim sensus communis inter sensibilia diuersorum sensuum, & in somno res olim visæ obiiciuntur sensui. Conuenit igitur interno sensui duplex illud munus.

Munus phantasiæ & æstimatiuæ.

Certum est secundò, res etiam diuisas, quæ sensu externo perceptæ sunt, posse in vnum coniungi, ac variè confundi; quod est phantasiæ proprium: & demùm posse cognosci differentias sensibilium propriorum, lapidis v.g. & cibi; nam currit canis obiecto cibo, fugit lapide proiecto, quod est munus æstimatiuæ.

His positis controuerti potest primò, vtrum sensus communis cognoscat aliqua etiam obiecta, quæ nullo externo sensu percepta fuerint; vtrum cognoscere possit aliquid futurum, & aliquas etiam negationes. Secundò vtrum percipere possit ipsas operationes sensus externi, imò & suas.

§. I.

Vtrum sensus communis cognoscat res etiam non sensatas, res futuras, & ipsas negationes.

Prima dubitatio de rebus non sensatis.

RAtio dubitandi primò est, quia sensus internus ea solùm obiecta potest percipere, quorum habet species, alioqui æquè fingere posset ac intellectus: sed non habet species earum rerum, quæ nullo externo sensu perceptæ sunt, alioqui tribuentur brutis species à Deo infusæ, quo nihil dici potest absurdius, cùm illas homo nullas habeat: ergo sensus internus ea non percipit quæ à nullo externo sensu percepta sunt. Deinde non potest sensus internus illa obiecta cognoscere absque discursu. Probatur, quia discursus est illatio vnius ex alio præcedente priùs cognito: sensus internus cognoscens aliquid non sensatum, inferret illud ex alio priùs cognito per sensum externum: ergo sensus internus discurreret.

Secunda dubitatio de futuris.

Secundò nihil etiam futurum percipere potest imaginatio; nihil enim illa cognoscit nisi vel per species inditas à Deo, vel acceptas à sensu: neutro modo habet species rerum futurarum: ergo illas non cognoscit. Imò si eas cognosceret, diuinaret. Denique sensus communis non cognoscit tempus præteritum aut futurum: ergo neque rem cognoscit præteritam vel futuram.

Tertia dubitatio de negationibus.

Tertiò sensus etiam internus cognoscit negationes; bruta terrentur vmbrâ visâ alterius animalis; vident etiam vacuitates portarum & fenestrarum, quæ sunt negationes; in tenebris etiam fremunt & vlulant, & sæpe non inuenientes catulos, gemunt & clamant: ergo percipiunt negationes. Denique vrsus cùm proiicit lapides in hominem, percipit molem illorum lapidum; eligi-

git enim eos, qui vtiles sunt. Hæ autem negationem quædam sunt, quas cognoscere fuit etiam vtile brutis ad vitam tuendam.

Percipit res non sensatas.

Dico primò, multa sensu interno percipi, quæ à nullo percipi possunt externo sensu.

Ratio est, quia ouis, vt dixi, fugit statim viso lupo, apprehendens illum vt disconuenientem: illa disconuenientia nullo, vt patet, percipitur externo sensu: ergo sensus internus aliquid percipit, quod nullo externo sensu cognitum fuerit. Maior euidens est, quia non potest appetitus auersari obiectum nisi sub ratione disconuenientis illud proponatur; auersatur autem lupum: ergo lupus ei proponitur sub ratione disconuenientis. B Similiter auis ad nidum construendum lutum colligit & pâleam, quæ non cognoscit secundùm solum colorem & figuram. Equi sono tubæ incitantur ad bellum, canes ad venationem. Deinde imaginamur sæpe centauros & alia monstra, quæ nunquam vidimus; imò & cognoscit sensus internus sensationes sensuum externorum, vt dicam statim; quæ tamen à nullo externo sensu attinguntur. Denique cognoscere aliquid materiale in obiecto, quod sensus externus non cognouerit, non excedit vires potentiæ alicuius materialis.

Percipit aliquid futurum.

Dico secundò, posse sensum internum apprehendere aliquid futurum, non quidem in actu signato, sed saltem in actu exercito.

Ratio est, quia desiderium & timor respiciunt C semper obiecta futura: certum est bruta desiderare & timere multa; quærunt enim escam quam non habent. Canis terretur videns erectam domini manum, & fugit. Cognoscit ergo aliquid futurum, non quòd cognoscat rationem præteriti aut futuri, quod esset futurum cognoscere in actu signato; sed rem ipsam, quæ futura est; quod est cognoscere futurum in actu exercito.

Percipit negationes.

Dico tertiò sensum internum percipere consequenter saltem negationes materialiter sumptas, non autem sumptas formaliter.

Ratio est, quia cognoscit sine dubio canis foramen parietis, per quod fugit; non quatenus negatio est parietis, quod est cognoscere negationem formaliter, & excedere sine dubio videtur D sphæram obiecti sensibilis, ac pertinere ad intellectum: sed cognoscit parietem hîc terminari, seu non esse vlterius parietem; quod est cognoscere negationem materialiter tantùm, & consequenter. Vident similiter bruta vmbras, quia vident lumen ibi terminari; neque vllis ad hoc egent speciebus, quia non nisi consequenter, & valde confusè apprehendunt negationes.

Solutio primæ dubit.

Ad primam respondeo, res quæ nullo sensu externo cognitæ sunt, cognosci à brutis per eandem illam speciem, quâ cognoscuntur obiecta sensu externo cognita: v. g. ouis cognoscit disconuenientiam lupi per eandem speciem, quâ cognoscitur ab ea lupus, quia scilicet phantasia ouis E ex sua natura est determinata ad cognoscendum lupum sub ratione disconuenientis; sicut determinata est ad cognoscendum ramum viridem sub ratione conuenientis: vnde dixi, phantasias animalium specie diuersorum differre specie inter se. Neque placet tribuere brutis species infusas à Deo. Discursus autem non est necessarius brutis ad cognitionem huiusmodi, quia discursus est illatio vnius actus ex alio actu tanquam ex causa, quod non reperitur in brutis, vt dicam sectione 4. sed neque ouis cognoscit inimicitiam, quam cum lupo habet, sed cognoscit duntaxat lupum vt disconuenientem. Quod mirum est negari ab Hurtado *disp. 17. sect. 8.*

Ad secundam respondeo, percipi multa posse à phantasia, quorum non habeat vllam speciem; modò tamen adsit actio aliqua sensus externi, cum qua illud percipiat; sicut intellectus percipere potest aliquid, cuius speciem non habet, modò præuerit actio aliqua phantasiæ supra quam assurgit. Sensus enim etiam internus potest assurgere supra sensum externum, etiamsi non possit aliquid fingere, vt fingit intellectus. Sicut autem non diuinat intellectus quando rem apprehendit futuram, quia non affirmat certò illam esse futuram, sed tantùm illam esse posse futuram; ita etiam non diuinat phantasia rem cognoscens futuram. Sed neque necesse est vt cognoscat rationem formalem temporis præteriti vel futuri; quia, vt dixi, non cognoscit futurum aut præteritum in actu signato, sed solùm in actu exercito. Solutio secunda.

Ad tertiam patet ex dictis, bruta dum vident vmbram hominis, non apprehendere aliud nisi quod lumen ibi terminetur; vmbram verò consequenter tantùm & materialiter cognoscere. Idem dixi de fenestris ac portis. Neque terrentur tenebris formaliter sumptis, sed tantùm quærunt videre aliquod lumen, sicut & catulos raptos desiderant. Vrsus quando lapides in hominem proiicit, non apprehendit lapidem formaliter vt paruum, sed vt sibi vtilem; paruitatem autem non apprehendit nisi consequenter. Solutio tertia.

§. II.

Vtrum sensus internus percipiat operationes sensus externi, & suas sensationes.

RAtio dubitandi est primò, quia obiectum quodlibet sensus semper est aliquid sensibile: sed sensatio, quæ cognitio est obiecti sensibilis, non est sensibilis: ergo sensatio sensuum externorum nullo sensu percipi potest. Deinde si sensus internus perciperet externam sensationem, deberet habere aliquam eius speciem: sed eam non habet, cùm nulla esse possit causa illius productiua. Denique si non eodem sensu, quo videmus, videmus etiam nos videre, dabitur processus in infinitum; nam ille sensus non percipit suas sensationes, sed alius; & iste iterum, sicque in infinitum. Primò ratio dubitandi.

Secundò. Nulla ratio efficaciter probat, quod sensus internus non potest reflexè cognoscere suas operationes, præsertim cùm sæpe recordemur nos aliquid imaginatos esse, quod pertinet ad memoriam sensitiuam. Imò in brutis est memoria, quæ repetita est cognitio rei cognitæ vt cognitæ. Secunda de potentia actiua.

Tertiò appetitus sensitiuus versatur circa actus sensus interni, eos appetendo, vel refugiendo; nam inclinat hominem ad appetenda ea quæ delectant, concupiscens talem cogitationem; ideò peccata sunt quædam quæ sola committuntur cogitatione sensus, & delectatione appetitus, ad quæ peccata inducit ipse appetitus, qui etiam concupiscit gaudere ac tristari: ergo imaginatio cognoscit etiam suos actus, cùm nihil appetitus attingat, quod imaginatio non cognouerit. Tertia ratio ex obiecto.

Dico quartò, sensu interno cognosci & obiecta omnia, & sensationes omnes sensuum externorum. Ita docet Philosophus *lib. de somno & vigilia, c. 2.* Cognoscit externorum sensationes.

Primò enim probatur ab Augustino *lib. 2. de libero arbitrio, c. 3. & 4.* quia sæpe animalia conantur aperire oculos & videre: sed nihil appetitus appetit, quod à sensu interno non proponatur: ergo tunc sensus internus cognoscit visionem. Deinde bruta timent eò redire vbi percussa sunt; summaque auiditate referunt se ad loca vbi gustarunt aliquid

aliquid delectabile : ergo recordantur doloris & delectationis. Denique appetitus delectatur externis sensationibus, gustu v.g. ciborum, ad quod necesse est vt sensus internus percipiat illam delectationem gustus : ergo sensationes sensuum externorum percipiuntur ab imaginatione.

Non cognoscit suos actus.

Dico quintò, probabilius videri, tametsi difficilè probetur, quod sensus internus non potest percipere suas sensationes.

Ratio est, quia reflexio excedere videtur vires potentiæ cuiuscunque materialis, ideò probari etiam solet spiritualitas intellectus ex eo, quod cognoscat reflexè suas operationes ; quod sanè vix video demonstrari, quia inquiunt, sicut totum corpus non potest sibimet supponi, sed tantùm pars supra partem ; ita nec vlla potentia corporea reflectere se potest supra seipsam ; quæ non est ratio nisi probabilis, vt patet. Meliùs ergo probatur, quia nulla ratio cogit vim illam tribuere sensui vel interno, vel externo, vt cognoscere possit reflexè suas operationes.

Solutio primæ dubitat.

Ad primam respondeo, sensationem externam non esse aliquid sensibile sensu externo, sed esse aliquid sensibile interno sensu. Percipitur autem per eandem speciem, quâ cognoscitur obiectum sensibile ; sicut sensibile commune cognoscitur per eandem speciem, quâ cognoscitur sensibile proprium. De causa verò productiua istarum specierum dicetur *sect.* 3. Neque datur processus in infinitum, quia operationes sensus interni solus percipit intellectus, qui reflexè suas cognoscit operationes.

Solutio secundæ.

Ad secundam respondeo, bruta non recordari sensationum nisi externarum ; in homine autem solus intellectus recordatur operationum phantasiæ.

Solutio tertiæ.

Ad tertiam respondeo, appetitum sensitiuum non versari vnquam circa ipsos actus sensus interni ; nam in homine solus intellectus percipit huiusmodi operationes phantasiæ, quas absentes non concupiscit appetitus ; sed iis tantùm præsentibus delectatur, & hæc sunt peccata cogitationis sensitiuæ. Neque appetitus concupiscit delectationem formalem, quæ operatio est appetitus ; sed delectationem causalem seu obiectiuam, quæ est sensatio aliqua externa.

SECTIO III.

De speciebus impressis sensus interni.

EXplicatis obiectis sensus interni, sequuntur species obiectorum illorum vicariæ, de quibus præter ea, quæ generatim de speciebus sensuum dicta sunt *q.* 1. duo supersunt : primò ad quænam obiecta percipienda sensus communis egeat speciebus : secundò quænam sit causa productiua huiusmodi specierum.

§. I.

Ad quænam obiecta sensus communis egeat speciebus.

SEnsus internus, vt dixi, cognoscit obiecta præsentia, quæ actu cognoscuntur ab externo sensu : cognoscit etiam absentia, eorum etiam conuenientiam & disconuenientiam, & demùm etiam recordatur & reminiscitur ea olim fuisse cognita. De singulis illis difficultas est, vtrum sensus internus exigat species.

Prima dubitatio.

Ratio enim dubitandi primò est, quia non videtur exigere sensus communis species ad primam obiectorum cognitionem ; vel enim eas exigeret vt per eas determinaretur, vel vt compleretur : non primum, quia sufficienter determinari potest per actualem operationem sensus externi, propter sympathiam inter potentias animæ ; sicut appetitus, qui est in corde, sufficienter determinatur per operationem phantasiæ : neque secundum, quia appetitus est completus ad suas operationes : ergo & sensus, qui est perfectior appetitu. Imò si est completus ipse sensus ad producendas in se species impressas, multò etiam magis est completus ad producendam speciem ipsam expressam, quæ sensatio est.

Secunda dubitatio.

Secundò. Vel vna & eadem species repræsentat obiectum, & sensationem externam ; vel duæ. Non vna, quia sæpe cognoscitur obiectum non cognita illius sensatione ; nam sæpe cogitans Petrum, non cogito me illum vidisse, aut etiam videre. Non duæ, quia posset cognosci sensatio nullo cognito obiecto.

Tertia dubitatio.

Tertiò, quando ouis videt & fugit lupum, vel percipit disconuenientiam illam lupi per speciem ipsam lupi, vel per diuersam. Si per eandem : ergo lupus videns lupum cognoscere illum debet vt disconuenientem ; si per diuersam, non apparet à quo producta fuerit illa species.

Dico primò, sensum internum egere speciebus impressis ad recordationem præteritorum, & ad primam etiam eorum cognitionem.

Species memoriæ.

Primò enim de recordatione res comperta est, quia vt potentia indifferens ad plura obiecta percipienda, qualis est sensus communis, determinetur ad vnum potiùs percipiendum quàm ad aliud, necesse est vt ab alio determinetur, nisi sit potentia libera : sed quando absens est obiectum, non potest memoria sensitiua determinari per aliud quàm per species ; obiectum enim absens est. Sensus etiam externus feriatur, vt in somnis : ergo ad recordationem sensus communis exigit necessariò species ; & hoc communiter admittitur ab iis omnibus, qui non negant vllas omninò species.

Ad primam cognitionem.

Secundò dari etiam species in sensu interno ad primam cognitionem obiectorum, multi negant. Ratio tamen eadem est, quam olim generatim attuli pro existentia specierum ; quia scilicet potentia de se incompleta ad productionem alicuius effectus necessariò exigit consortium alicuius alterius à quo compleatur ; sed potentia sensitiua interna est de se incompleta ad productionem speciei expressæ : ergo debet compleri ab aliquo alio principio ; si enim contineret speciem expressam obiectorum omnium, deberet etiam continere omnia obiecta : non completur ab obiecto quod remotum est ; non à sensu externo etiam remoto : ergo completur à specie.

Solutio primæ dubitat.

Ad primam ergo respondeo, necessarias esse interno sensui species, tum vt effectiuè determinetur, tum vt compleatur : neutrum autem effici ab alio potest, quàm à specie. Appetitus per solam determinatur sympathiam à sensu interno ; quia non debet effectiuè determinari ; sensus autem effectiuè determinatur & completur ; actus enim potentiæ sensitiuæ assimilatio est potentiæ cum obiecto, ad quam obiectum debet concurrere, vt probabant olim. Hoc autem nō conuenit appetitiui, qui propterea completus est ad suas omnes operationes. De causa verò productiua specierum mox videro.

Solutio secundæ.

Ad secundam respondeo sensationem externam, & obiectum repræsentari sensui communi per vnam speciem omninò indiuisibilem, diuersam ab ea quæ solùm repræsentaret obiectum. Ratio est, quia species quæ repræsentat imaginem alicuius rei,

rei, rem etiam illam necessariò repræsentat: species expressa, seu sensatio externa est imago obiecti: ergo species quæ illam repræsentat, necessariò etiam repræsentat obiectum. Ad probationem fateor obiectum non cognosci vnquam à sensu interno, quin cognoscatur etiam simul sensatio externa, saltem confusè; nunquam v. g. imaginatio cogitat Petrum, nisi tanquam illum videat, audiat, tangat.

Ad tertiam vt respondeam, videndum est

§. II.

Quænam sit causa productiua huiusmodi specierum.

Tria genera specierum.

EX iis, quæ hactenus dixi, tria in sensu interno distingui debere genera specierum; primò enim aliæ sunt species rerum quas sensus externus actu percipit, aut alias percepit, quæ vocantur species sensatæ: secundò aliæ sunt species ex sensatis compositæ, vt species montis aurei, composita ex specie montis, & specie auri: tertiò aliæ sunt species insensatæ, quibus aliquid sensu externo cognitum cognoscitur sub alia ratione ignota sensui externo, vt cùm lupus vt disconueniens cognoscitur ab oue. Quæritur nunc, quænam causa specierum illarum omnium esse possit productiua.

Triplex dubitatio.

Ratio enim dubitandi primò est, quia species expressa, quæ remota est à cerebro, non potest in ipso cerebro producere speciem impressam: sensatio tactus, quæ fit in pede, quando v.g. ille vritur, est species expressa remota à cerebro: ergo per illam sensationem externam non potest produci species impressa sensui externo necessaria vel ad primam cognitionem, vel ad recordationem.

Secundò. Si sensatio externa producit speciem illam impressam, vel producit illam vt causa principalis, vel vt causa instrumentalis. Non primum, quia species impressa cùm sit ens permanens, videtur esse aliquid perfectius, quàm species expressa, quæ statim corrumpitur. Non secundum, quia non est excogitabilis alia vlla causa producens principaliter speciem impressam.

Tertiò. Si sensatio externa esset causa productiua specierum sensus interni, esset etiam causa illarum conseruatiua; nam species penderet in conseruari à causa per quam producuntur: sed sensatio non conseruat huiusmodi species, quæ illâ extinctâ permanent: ergo neque illas producit.

Conclusio tripartita.

Dico secundò, species sensus interni, siue ad primam obiecti cognitionem, siue ad eius recordationem produci ipsa externa sensatione, à qua producuntur etiam species omnes insensatæ, quibus cognoscitur conuenientia, vel disconuenientia obiectorum.

Species ad primam cognitionem.

Prima pars de prima obiecti cognitione communis est inter Doctores. Ratio est, quia species illa impressa non potest produci ab ipso obiecto; nam obiectum visibile v. g. non potest producere species per medium opacum; est autem opacum medium ab oculo ad cerebrum. Neque produci potest à sensu externo, qui est distans à cerebro; neque à sensu interno, qui sicut est incompletus ad productionem speciei expressæ, sic est incompletus & indeterminatus ad productionem speciei impressæ, ad quam deberet ab extrinseco determinari: ergo reliquum est, vt sola sensatio externa producat speciem impressam sui vsque ad cerebrum; alia enim etiam obiecta producunt species impressas, per quas repræsentantur.

A Secunda pars de speciebus memoriæ sequitur ex eo, quod dictum nuper est, nullam potentiam sensitiuam posse reflexè cognoscere suum actum: ergo sensatio interna non potest producere sui species in ipso sensu interno, alioqui sensus internus cognosceret reflexè suam sensationem præteritam, quam species illa impressa repræsentaret: ergo species omnes memoriæ sensitiuæ producuntur ab ipsa externa sensatione. Species memoriæ sensitiuæ.

Tertia pars de speciebus, quibus cognoscitur aliquid nullo perceptum externo sensu, est difficilior; volunt enim plurimi Doctores eas infusas brutis esse à Deo, & hunc esse instinctum brutorum; quod mihi sanè parum videtur probabile, si aliter replicari possit causa productiua istarum B specierum, sine speciali ea infusione à Deo. Dixi ergo eas species, cùm illæ sunt, quæ repræsentant obiecta percepta externo sensu, produci à sola externa sensatione. Ouis v. g. videt lupum, & eius recipit speciem in phantasia. Hæc anima ouis, posita naturali antipathia, quam habet cum lupo, talis est, vt determinetur per speciem lupi, ad illum apprehendendum vt inimicum, quem alter lupus vt amicum apprehendit, etiamsi speciem omnino similem habeat illi quam habet ouis; quia lupus habet phantasiam determinatam ad apprehendendum alium lupum vt amicum, posita tali specie.

Ratio ergo est, quia phantasia ouis sufficienter determinari potest posita specie lupi visi ad illum C apprehendum vt inimicum, si habeat naturalem antipathiam cum lupo, & sensum internum determinatum ex se ad talem apprehensionem posita tali specie lupi: sed ouis habet naturalem antipathiam, & sensum internum ita determinatum: ergo species illa quæ producitur ab externa sensatione in sensu interno ipsius ouis, sufficienter illam determinat ad cognitionem disconuenientiæ cum lupo.

Ad primam respondeo, speciem expressam sensus externi agere per totum medium spatium vsque ad cerebrum, per neruos scilicet, & spiritus, eo modo quo obiectum remotum producit species per totum aërem. Solutio primæ.

Ad secundam respondeo sensationem externam D esse causam principalem specierum impressarum sensus interni, & esse nobiliorem simpliciter, cùm sit aliquid vitale: species autem impressa non sit viuens.

Ad tertiam respondeo species quidem sensuum externorum pendere in conseruari à causa, per quam producuntur; species autem sensus interni pendere vel à solo Deo, vel certè ab ipso cerebro, & spiritibus, in quibus tanquam in subiecto sunt & conseruantur ad memoriam.

SECTIO IV.

De ipso actu sensus interni.

QVæcunque de hoc actu disputari possunt, ferè constant ex iis quæ dixi de variis muneribus interni sensus; quod autem de memoria brutorum esse posset difficile, satis erit perspicuum ex iis quæ de memoria intellectiua hominis disputanda sunt in sequentibus. Duo igitur restant propria huius actus: primò an sensus ille internus brutorum rationis aliquid habeat; siue vtrum actus phantasiæ brutorum non sit nisi simplex apprehensio; an verò iudicium etiam sit & discursus: secundò vtrum internus saltem sensus hominis discurrat.

§. I.

§. I.

Vtrum sensus internus brutorum discurrat, & rationis aliquid habeat.

MIrum est, non dedignatos esse homines æquare sibi iumenta insipientia, & rationem quâ vnâ homo brutis præcellit, illis attribuere; quæ sanè bruta dementia est. In eam tamen incidêre non pauci etiam hoc sæculo, qui eo tantùm doctiores videri voluere reliquis hominibus, quò essent bestiis vel similiores, vel inferiores.

Animaliũ prudentia.

Ratio autem dubitandi esse potest primò, quia incredibilis sæpe prudentia in brutis apparet: ergo illis etiam inest ratio, quæ prudentiæ semper adiuncta est. Antecedens probari potest multipliciter; etenim manifestæ prudentiæ argumentum est cùm animantia passim vtilia sibi appetunt, noxia cauent incredibili solertiâ, pericula imminentia deuitant, latibula sibi construunt in multos exitus dispatentia, fœtus proprios fouent & tuentur, aliaque plurima faciunt tantâ sagacitate, solertiâ & arte, vt hominum etiam industriam sæpe superent. Collegerunt eam in rem innumeræ, & sanè pulcherrima Basilius & Ambrosius *in hexaemero*, Nazianzenus *orat.* 34. Aristoteles *libris de historia animalium*, Ælianus *vbique*, Fracastorius *lib.* 2. *de intellectu*, Plutarchus *in opusculo, Vtrum brutis insit ratio*, & altero, *Vtra animalia plus rationis habeant, terrestria, an marina*. Plinius *in omnibus libris*, Guillelmus Parisiensis 2. 2. *partis de vniuerso*, *c.* 126. Conimbricenses 2. *Physic. c.* 9. *q.* 3.

Vrsi v.g. pugnant non solùm vnguibus & dentibus, sed etiam lapidibus. Animal quod Bonachon dicitur, egestionibus suis certat, eas emittens in eorum facies à quibus prouocatur. Delphini pinnulis, quas in dorso acutas habent ad modum serræ, ventres secant crocodilorum, magno impetu sub eis natantes. Vulpes se mortuam simulat, & descendentem super se miluum capit ac deuorat. Idem dicitur de mustella. Auis cucula deuorans oua quædam auicularum, propria reponit in earum nidis, vt ea foueant. De simia illustre habet exemplum Christophorus à Costa *lib.* 4. *historiæ Indicæ*, *c.* 39.

Animaliũ disciplinæ.

Secundò capacia etiam disciplinæ sunt animalia pleraque. Narrat de elephantis mirabilia Lipsius *centuria* 1. *epist.* 50. Plinius & Ælianus tradunt elephantem litteras perscribere didicisse, saltare, offerre coronas adstantibus. Apud Christophorum à Costa dicitur elephas Indicè loquutus, & respondisse ad interrogata. Idem etiam refert canes quosdam, imò & asinos histriones. Sturni, galeritæ, cornices, psitaci voces discunt humanas. Luscinias pullos suos musicam docent, teste Aristotele *lib.* 4. *historiæ*, *cap.* 9. Canem Heduardi Regis narrat Fonseca 1. *Metaph. cap.* 1. solitum prehendere dentibus aulicos à Rege euocatos. Vide Maiolium *colloquio* 6. & 7. Leloyer *lib.* 1. *cap.* 8. Albertus ipse apud Toletum *lib.* 3. *de anima*, *q.* 8. ait se vidisse murem ad imperium domini candelam conuiuis præferre solitum.

Artes.

Tertiò huc facit quod multas artes didicere à brutis homines, teste Plinio *lib.* 8. *cap.* 26. & 27. Docuit araneus artem texendi, hirundo & vespæ artem ædificandi, grues instruendi exercitum, milui gubernandi nauem, sed præsertim nautilus, vt meritò propterea Nazianzenus terrestrem nautilum appellarit: hippopotamus aperiendi venam. Alia plura dabunt Oppianus *lib.* 1. *de piscatione*, Plinius *lib.* 9. *cap.* 29. Quid quod multa etiam in animantibus virtutum exempla eminent? In leonibus magnanimitatis, in ciconiis pietatis, in canibus amoris, in elephantis prudentiæ, in columbis simplicitatis, in turturibus coniugalis fidei.

Colloquia.

Quartò videntur inter se mutuò colloqui bestiæ ac voces suas propriis discernere notis, vt notat Lactantius *lib.* 3. *institut. cap.* 20. tidendique aliqua ratio in illis apparet, cùm demulsis auribus, contractoque rictu, & oculis in quandam lasciuiam resolutis, aut homini alludunt, aut suis quisque coniugibus, & propriis fœtibus, vt idem loquitur. Eundem vsum tribuebat auibus Apollonius apud Philostratum, & Porphyrius, ac Plato.

Denique huc facit solemne illud argumentum Chrysippi, quo probabat canes esse Dialecticos. Canis enim feram persequens, cùm peruenit ad triuium, vbi duas vestigauit olfactu vias, & feram illac non transisse deprehendit, tertiam mox arripit, nihil iam olfaciens, quasi secum sic discurrat: Fera transiuit per vnam ex istis tribus viis: non per illas duas: ergo per tertiam istam.

Conclusio negans.

Dico primò, certum omnino esse, quod brutis nulla omninò inest ratio, nec iudicium vllum compositiuum, aut discursus; sed sola simplex apprehensio. Ita docent omnes, quibus rationis aliquid inest, licèt docuisse videantur contrarium Galenus in libris exhortationis ad bonas artes, vbi rationem quandam attribuit brutis, quibus loquendi vis deest vt eam explicent: Porphyrius *lib.* 3. *de sacrificiis*; aliique multi apud Libanium *lib. de intellectu bestiarum*, *c.* 2. Cardanus apud Scaligerum *exercit.* 307. imò Fracastorius enthymemata minùs difficilia fieri ab illis putat *lib.* 2. *de intellectu*. Contra quos antequam probem,

Compositio & discursus.

Obserua primùm omnium, quòd in potentiis cognoscitiuis reperitur esse receptionem specierum intentionalium, quæ non est cognitio: sequitur post illam actus, quo res vitaliter primùm concipitur, diciturque apprehensio, eo quod obiectum recipiat quodammodo potentiâ, & illud ad se trahat. Potest autem formari apprehensio primò non comparando vnam rem alteri, quæ dicitur simplex apprehensio: secundò comparando rem vnam cum altera, quæ vocatur compositio, nimirum operatio, quâ formantur plures conceptus cum ordine quodam inter se; non enim aliter illi conceptus vniuntur, quàm per hunc ordinem. Fit autem illa compositio, seu collatio vnius ad aliud, vel sine dependentia vlla à priore actu, & vocatur iudicium simplex; vel cum aliqua dependentia, & vocatur discursus. Hoc posito,

Probatur bruta non discurrere.

Ratio cur bruta non discurrant, manifesta est, quia rationale, siue discursiuum, essentialis est differentia hominis, ita illi propria, vt nulli alteri conuenire possit. Deinde cuicunque conuenit discursus, illi etiam conuenit libertas, quia discursus radix est libertatis, vt patebit in morali: cui autem conuenit libertas, conuenit etiam meritum & demeritum. Brutis autem nec conuenit libertas, neque meritum, aut demeritum: ergo nec discursus. Deinde rectè notat Nemesius *lib. de homine*, *c.* 2. quod videmus certam quandam inclinationem singulis conuenire speciebus brutorum, quam omnia sequantur illarum specierum indiuidua; omnes v.g. vulpes sunt subdolæ, omnes lupi voraces, omnes columbæ simplices: ergo instinctu ducuntur, non discursu.

Nec componere.

Secundò, quod bruta etiam non componant aut diuidant, affirmando & negando, ratio est, quia iudicium est comparatio vnius cum alio: bruta si possent comparare vnum cum alio, possent ratiocinari, cùm vnum non sit operosius quàm aliud. Homo igitur distinctè cognoscit esse bonum & malum; brutum autem simplici duntaxat actu & confusè cognoscit

noscit bonum & disconueniens, non attigendo rationem eius nisi materialem.

Instinctus brutorum. Ad omnia verò quæ opponebantur de prudentia, disciplina, artibus, colloquiis brutorum, vna hæc communis responsio est, omnia illa sine vllo fieri discursu per solum instinctum naturalem cum aliqua memoria præteriti; nihil enim aliud est in illis omnibus, nisi apprehensio simplex rei præsentis, vel memoria præteritæ cum instinctu naturaliter indito, per quem imago quædam in illis est, & veluti vestigium prudentiæ: sic etiam disciplinæ capacia sunt bruta, sic operari videntur cum quadam arte, aut etiam colloqui.

Quid autem sit instinctus ille brutorum edocens singula sine vlla studendi mora, & naturaliter instruens, obscurum est dicere, variéque à Doctoribus explicari solet. Videtur ergo illum nec esse qualitatem vllam superadditam phantasiæ bruti, nec species à Deo inditas; sed esse ipsum sensum internum bruti, quatenus vim habet apprehendendi aliquid vt conueniens aut disconueniens, & sic illud appetendi aut refugiendi. Cùm enim sensus communes brutorum, vt probatum est, specie inter se differant, possunt etiam naturaliter esse determinati ad certas apprehensiones, positis talibus obiectis præsentibus. Hinc est enim prudentia illa, quam dixi; hinc disciplinabilitas, & artificia. Nihil ergo est instinctus brutorum, quàm illorum phantasiæ naturaliter determinatæ ad certas operationes: v. g. dum mustela se ad pugnam cum serpente parat, rutham quærit & comedit; eaque comesta, pugnam capessit. Sic picus Martius cuneum videns nido suo impactum, non eum nititur rostro & vnguibus euellere, sed herbam quærit quandam, quâ admotâ exiliat statim cuneus.

§. II.

Vtrum sensus internus hominis discurrat, & iudicet.

Multi Doctores, quibus certum est brutis nihil inesse rationis, volunt tamen partem etiam sensitiuam hominis habere aliqua iudicia, & discursus saltem circa singularia; sic enim videtur asserere S. Thomas 1. *p. q.* 78. *art.* 4. *ad* 2. Iauellus *primo Metaph. q.* 8. Auicenna *lib.* 6. *naturalium*, *p.* 4. *c.* 2.

Ratio verò dubitandi esse potest primò, quia intellectus nunquam operari potest sine adiuncta operatione phantasiæ proportionata: ergo quoties intellectus iudicat, & discurrit, datur aliquid in phantasia proportionatum cum illis actibus: illud autem non est simplex tantùm apprehensio.

Secundò reminiscentia est in parte hominis sensitiua: illa non fit sine aliquo discursu ab vna re ad aliam, donec perueniatur ad id quod quæritur: ergo pars sensitiua hominis discurrit.

Tertiò multorum singularium experimentum est vera compositio: illud pertinet ad potentiam sensitiuam: ergo & compositio.

Dico secundò, sensum internum hominis nec discurrere, nec componere aut diuidere, etiam circa singularia.

Ratio est quia sensus internus hominis si componeret aut diuideret & discurreret, vel hoc haberet ex coniunctione cum intellectu, vel ex seipso. Non ex seipso, alioqui brutum etiam discurreret. Non ex coniunctione cum intellectu; nam sensus ex coniunctione cum ratione non mutat suam naturam aut entitatem, neque recipit aliquid intrinsecum: ergo non efficitur discursiuus. Deinde discursus & iudicium sunt extra obiectum & actum adæquatum sensus interni, alioqui sensus internus etiã separatus posset discurrere: ergo neque discurrere potest ex coniunctione cum intellectu. Deinde sequeretur hominem esse rationalem secundùm gradum sensitiuum, & appetitum sensitiuum esse liberum & capacem peccati.

Ad primam respondeo, esse quidem necesse, vt operante intellectu operetur etiam imaginatio, ita vt apprehendat omnia obiecta circa quæ discurrit intellectus; sed non esse necesse vt habeat discursum sicut intellectus habet; satis enim est, vt obiecta illa simpliciter apprehendat. Sicut dum intellectus versatur circa vniuersalia, satis est vt imaginatio percipiat singularia contenta sub illis vniuersalibus.

Ad secundam respondeo, reminiscentiam quæ fit cum discursu, esse intellectiuam; illam autem quæ purè sensitiua est, esse puram apprehensionem.

Ad tertiam respondeo experimentum propriè loquendo fieri solùm in sensibus externis, qui percipiunt intuitiuè obiecta, & ab illis immutantur, quod est experiri. Cognoscere autem effectum experimentalem componendo, & diuidendo, proprium est intellectus, vocaturque propriè illa cognitio experimentalis, idest cognitio sæpiùs repetita obiecti alicuius exteriùs sensibilis. Vnde ait Aristoteles fieri experimentum ex multis memoriis, ex multis experimentis artem, & inductionem vniuersalem. Igitur experimentum illud non pertinet ad sensum, sed ad intellectum.

SECTIO V.

De quibusdam proprietatibus imaginationis.

Explicata potentia ipsa sensus interni, eius obiecto & actu, sequuntur eius adiuncta quatuor. Primò vis eius mirabilis ad causandos quosdam effectus, tum in corpore ipsius imaginantis, tum in alieno etiam corpore: secundò somnia: tertiò somnus & vigilia: quartò risus & fletus.

§. I.

Vires imaginationis ad causandos aliquos effectus.

Scripsere luculenter de hoc tanto, & tam mirabili naturæ prodigio Delrio *lib.* 1. *disquisit. c.* 3. *q.* 3. Michaël Medina *lib.* 2. *de recta in Deum fide*, *c.* 7. Marsilius Ficinus *lib.* 13. *Theologiæ Platonis*, Antonius Mirandulanus *lib.* 29. *de singulari certamine*, Picus Mirandulanus *lib. de imaginatione*, Suarez *disp.* 18. *Metaphysicæ*, *sect.* 8. *n.* 28. Vaitus *lib.* 2. *de fascino*, *c.* 3. Vallesius *lib. de sacra Philosophia*, *c.* 11. Pererius *in c.* 50. *Geneseos*. Mihi tria dicere satis erat: primò quid causare possit imaginatio in corpore ipsius imaginantis: secundò quid in alieno corpore: tertiò quomodo id efficiat.

Dico primò, posse imaginationem in ipso corpore imaginantis ea tantùm præstare, quæ naturalem cum imaginatione habent coordinationem, quales sunt motus locales, & eæ omnes alterationes, quæ sequuntur passiones appetitus; ad reliqua nullam prorsus habere facultatem.

Primò enim motus eorum qui dormientes ambulant, tribui sine dubio debet phantasiæ, cui virtus motrix residens in neruis subordinatur; quoties enim in illis & in musculis spiritus abundant, influuntque per spatia neruorum, qui motui seruiunt, & fortis est imaginatio, causatur motus ille noctambulonum, de quibus mira quædam narrari solent: v. g. Periclis seruum ferunt spatiari singulis noctibus solitum in summo tecto; & Galenum oppressum somno integrum confecisse stadium, nec excitatum esse à somno donec in lapidem impingeret.

Secundò restatur Galenus eum Medicum plures sanare,

sanare, de quo plures consident. Narrat Vega *in cap.* 85. *artis Medicæ*, quendam à febre liberatum, quia existimauit se sanatum iri, si nataret in stagno, quod ostendebat iuxta suum lectum; erat autem pauimentum, in quo cum iacuisset aliquandiu, febri liberatus est, cùm diceret primò sibi aquam pertingere ad crura, mox ad ventrem, demùm ad caput, & tunc immunis fuit à febri.

Tertiò alios etiam effectus ab imaginatione prodeuntes experimur quotidie. Narrat Dandinus *lib.* 2. *de anima, digress.* 39. de quodam sibi, vt ait, noto, cui sola vi imaginationis quoties libêret, vola manus egregiè sudaret. Hinc etiam oscitare quisque solet oscitante alio, nisi seipsam corrigat phantasia. Potest ergo imaginatio ea omnia præstare, B quæ pendent à potentiis imaginationi subordinatis, vt sunt appetitus & potentia motrix; alia verò nullo modo potest, sed sæpe referenda sunt ad artes dæmonum & magiam, quale ostendit Delrio illud esse, quod narrat & imaginationi tribuit Augustinus *lib.* 4. *ciuit. c.* 23. de quodam qui seipsum sic abstraheret à sensibus, quoties placeret, vt iaceret mortuo similis, & non solùm non sentiret vellicantes, sed ne ignem quidem, quo vreretur; tametsi posteà ex vulnere ægrotaret: nullus in eo erat anhelitus, sed voces tamen hominum, si clariùs loquerentur, tanquam de longinquo audisse se posteà narrabat. Vnde illos arguas erroris, qui spectra omnia dæmonum negantes, putant ea esse solùm ludibria imaginationis; sic enim probat Auicenna ex spectro Bruti apud Plutarchum, vbi Cassius Epicureus ostendit solùm illud fuisse phantasma: deinde quia vbi gallina quæpiam gallum gallinaceum prælio vicit, vsque adeò exultat, vt ei sæpe adnascatur in pede cornu gallo simile. Vide Leloyer *lib.* 1. *c.* 4.

In alienũ corpus quid possit.

Dico secundò, nihil omninò posse imaginationem in corpus alienum omninò disiunctum, sed in corpus intimè vnitum, qualis est fœtus in matris vtero, plura posse planè mirabilia.

Prima pars est contra Paracelsum, Pomponacium, Auicennam, qui censent vim imaginationis longissimè se porrigere, adeò vt fascinare possit, vel sanare, res loco mouere; imò quod amplius D mireris, pluuias & fulgura inducere, vel per certos quosdam radios, vel per spiritus è corpore vi phantasiæ emissos. Inuenti etiam quidam sunt Athei, qui Christi miracula in solam imaginationis eius præstantiam ausi sunt referre, quæ sanè dementia est, vt rectè ostendit Medina 2. *paræn. cap.* 7. imaginatio enim agit vitaliter solùm & immanenter: ergo alieno corpori nihil imprimit.

In fœtum quid possit.

Secunda pars de fœtu, quem imaginatio matris variè afficit, multis exemplis probatur à Delrio, Medina, Marsilio, Pererio, & ex quibus Iacob manifestè patet, quem teste Theodoreto docuerat Angelus hanc artem. Buscobuci personatus dæmon cum vxore concubuit dicente se dæmonem velle gignere: natus est ex eo concubitu infans dæmoni facie E similis, qui simul ac natus est, lasciuire cœpit & & saltitare. Refert etiam Nyerembergius quandam mulierem peperisse fœtum dæmoni effigie, quòd nondum bene formato fœtu, vidisset maritum in scena dæmonis personam agentem. Narrat idem Author maritum quendam prægnanti vxori caput acinace tantùm non dissecuisse; quo metu ita perculsa sit mulier, vt paulò post partum ediderit cranio secto per medium, vnde magna repentè vis sanguinis fluxit, & ipse fœtus extinctus est. Referunt alij mulierem quandam in Anglia cum vidisset reum aliquem capite plexum, tanto terrore

A perculsam esse vt illicò infantem pepererit, cuius caput à reliquo corpore separatum erat, & vtraque pars copiosum fundebat sanguinem.

Deinde videmus conceptam prolem maternæ imaginationis dispendia sentire. Nicolao III. Pontifice Romæ mulier infantem simillimum vrso peperit, eò quod in eius cubiculo multi essent depicti vrsi. Paderbonæ mulier hæretica puerum peperit modo ecclesiasticorum virorum palliatum & pileatum, quæ solebat Sacerdotibus maledicere. Alibi mulier puerum enixa est gliri similem, quòd pauefacta esset obuio glire. Denique notæ infantium impressæ corpori quando desiderauit mater aliquid vehementiùs, miracula essent si non essent quotidianæ.

Causæ illorum effectuum.

Dico tertiò, effectus imaginationis in corpore proprio causari ex subordinatione appetitus, & motricis facultatis ad ipsam imaginationem. Notas etiam quæ apparent in fœtu, causari ex eadem subordinatione potentiarum imaginationi subiectarum, non autem à speciebus intentionalibus, vel etiam ab ipsa sensatione, aut à qualitate vlla innominata producta per actum phantasiæ.

In proprio corpore.

Primò enim non est difficile dicere, quare imaginatio multa sæpe causet in corpore illo in quo est; appetitus enim subordinatus phantasiæ alterare potest corpus, vt constat ex passionibus, quæ corpus immutant: ergo imaginatio etiam potest alterare multipliciter corpus ipsum imaginationis.

In fœtu.

Secundò etiam matris imaginatio consignare C potest fœtum mille modis, ex eo quod appetitus illi subiectus temperiem alteret corporis etiam illius, quod intimè cum corpore matris est coniunctum; sic enim fit in passionibus, ex illa scilicet mutatione temperies existit à qua immediatè producitur talis color, vel nota in fœtu, qui propter teneritudinem cuiuscunque impressionis facilè susceptiuus est.

Scio non acquiescere penitus animum, sed in re penitus ignota nihil occurrit quod videatur probabilius. Non enim placet quod volunt plerique, colorem illum & notas fœtui tenero imprimi à specie intentionali, quæ est in imaginatione matris, adeò vt species expressa coloris aut notæ cuiuspiam pingat in spiritibus speciem impressam talis coloris, vel notæ; illi autem spiritus sic intentionaliter picti deuehantur ad fœtum, eumque cùm facilè sit impressilis, consignent eo reali colore, vel nota quam repræsentant. Non placet, inquam, quia species intentionales colorum non sunt colores reales; imò etiam realis color non est productiuus sui similis coloris. Sed neque placet quod ingeniosè ab aliis excogitatum est, causam mirabilis huius phœnomeni esse summum imperium imaginationis in spiritus, quibus certum est abundare corpus prægnantis, eosque esse igneos, aëreos, aqueos, terrestres, quales etiam sunt in aliis mixtis. Habet nimirum hanc vim phantasia, vt spiritus varios euocet vndique, formet in moleculas, & eos configuret rerum earum imaginibus, quas vehementiùs mater concupierit; vnde postea spiritus illi eo modo figurati prouolent à capite ad vuluam, cùm amplus sit meatus à cerebro ad vuluam, ibique rerum earum figuras imprimant, quarum sigilla sunt in simili parte fœtus, quam in seipsa mater confricarit. Fateor ego ingeniosiora hæc esse quàm probabiliora, donec ab authoribus illis fuerit ostensum, quomodo imaginatio vim illam habeat configurandi eo modo spiritus, & vim illis imprimendi, qualem habet sigillum ceræ impressum.

Concludendum itaque, secretum illud esse quod mirari potiùs lubet quàm explicare. Diceres videlicet

eclypis omnifariam, aut anaglyphis sigillis plenam esse cerebri officinam, quorum figuras cogitando inducat, apprimatque tenerrimæ adhuc proli, adeò vt eam leuissima etiam cogitationis aura consignet. O mirabilem sculpendi, pingendique artificem & magistram! penicillum mouet innoxium, colores vetos fingendo miscet; quod ignorat efformat, manum non admouet tabulæ quam consignat, momento efficit quod longo tempore perseueret; similitudines parentum in vno coniungit fœtu, & alienas inducit, superat naturam quam æmulatur, artem nescit & sequitur. Imò & effigiem rerum, quas grauida mater vehementiùs concupiscit, in pueri carne format sigillari phantasiæ arte descriptam, vt nihil ausit cogitare, cuius consciam esse nolit carnem teneræ prolis; nihil appetere, quod membra pueri contingere timeat; scribit enim seipsam in pereuntibus tabulis cupiditas matris, nec eget accusatore quam fœtus adhuc loquendi nescius manifestat. Alia omitto.

§. II.

Somniorum natura & causæ.

PErtinent etiam ad sensum internum somnia, quorum naturam, existentiam & causas describere breuiter placet: plura dabunt Aristoteles *lib. de somniis*, Galenus, *lib. de præsagio ex somniis*, Tertullianus *lib. de anima*, *c.* 42. Synesius *orat. de insomniis*, Suarez *lib.* 2. *de superst.* Bisciola *tom.* 1 *lib.* 5. *cap.* 19. *& sequent.*

Dico primò rectè describi somnium, *Est apparitio exhibita per internum sensum, in iis qui somno consopiti sunt.* Rectè autem refutat Tertullianus citato loco, id quod ait haberi apud Aristotelem, nescitur autem quo eius libro, Saturnum cœpisse primum omnium somniare; hoc enim verum inquit esset, si primus hominum fuisset Saturnus.

Existentia somniorũ. Refert tamen idem *c.* 44. & Plutarchus *lib. de cessatione oraculorum*, Thrasymedem quendam & Cleorum nunquam somniasse. Athlantes item nunquam somniare refert idem Tertullianus *c.* 49. sed dormire semper cæco somno. Neronem quoque vsque ad vltimum exitum vitæ somniasse nunquam. De pueris inter Aristotelem & Galenum controuersia est, quia videtur Philosophus negare quod somnient pueri, sed voluit dumtaxat confusa omninò esse illorum somnia, propter humorum abundantiam, & organorum imperfectionem; certum enim est somniare pueros, vt patet ex quibusdam eorum motibus, & gesticulationibus. Somniant etiam bruta, vt docet Philosophus *lib.* 4. *historiæ*, *cap.* 10. sed minùs tamen quàm homines, quia spiritus in hominibus subtiliores sunt, & acutiores.

Quatuor eorum genera. Dico secundò. Quatuor potissimùm in hominibus sunt genera somniorum ex causis à quibus causantur. Primò enim quædam diuina sunt, eo quod causentur ab ipso Deo, vt conuincitur ex somniis Ioseph, Pharaonis, Nabuchodonosoris. Tunc autem Deus vel nouas imprimit species phantasiæ; vel commouet veteres & coordinat, sensuique interno applicat. Secundò quædam sunt angelica, vel etiam dæmoniaca, causata nimirum à bonis aut malis Angelis, à quibus nouæ non possunt imprimi species, sed agitari tantùm spiritus, in quibus residents species; vel etiam moueri humores, vnde affectus excitantur in appetitu; ex quibus per sympathiam excitantur somnia. Tertiò quædam sunt somnia naturalia, quæ causantur vel ex nocturna commotione spirituum in capite, quia scilicet vapores in caput ascendentes eos commouent, & si nimij sint, somnia impediunt, quia conturbantur & confundunt species, sicut in aqua turbida cerni nihil potest; vnde initio somni vix contingunt somnia, sed vbi sedatus est tumultus vaporum ascendentium ad cerebrum. Vel etiam causantur somnia naturalia ex prædominio alicuius humoris in corpore; somniant enim melancolici tristia, caliginem, funera; phlegmatici pluuias, natationes, flumina; sanguinei volatum, cursum, &c. coletici pugnas & iurgia. Ratio autem difficilis est, cur conformia temperamento esse soleant somnia? Existimauerim ego causam esse sympathiam corporis cum anima, ita vt sicut animi mores sequuntur corporis temperamentum, ita etiam sequantur illud cogitationes. Quartò somnia quædam sunt animalia, causari solita vel vehementi aliquo affectu, vel ex diurna cogitatione; quia scilicet species rerum quas amamus aut cogitamus, sunt intensiores, & in somno faciliùs applicantur phantasiæ.

Ex quibus ratio redditur primò, cur in somnis tam multa portentosa cernantur quasi præsentia, quia scilicet species illæ in cerebro, inquit Philosophus, similes sunt nubibus in aëre pendentibus, quæ modò in vnam, modò in aliam partem feruntur, & interdum miscentur; imò etiam sicut ex iisdem litteris varia componi possunt vocabula, sic ex iisdem speciebus varia spectra.

Secundò ratio redditur, quare vigilantibus hæc non accidant, quia vt fumus vaporarij, si non inueniat quà egrediatur, caligine domum circumfundit; ita quia vapores somni tempore non possunt exire occlusis meatibus, caligine cerebrum implent, quod in vigilia non contingit, nisi forte phreneticis.

Superesset addere hîc causam finalem somniorum, an scilicet dirigantur ad futura coniicienda, quæ somniatorum fuit priscis temporibus, & nostris etiam est insania. Vide Suarem *lib.* 2. *de superstitione*, *cap.* 13. Pererium *in cap.* 1. *Danielis*, *disput. de somniis*, Delrium *lib.* 4. *cap.* 3. *quæst.* 6. & *c.* 1. *quæst.* 2. Thyræum *lib.* 2. *de diuinis apparitionibus*, qui etiam varias alias dabunt somniorum diuisiones, quarum ista præcipua est: Somnium, insomnium, visio, oraculum, phantasma.

§. III.

Somnus & vigilia.

SEnsum etiam internum somnus sequitur, de quo scripsit Philosophus accuratè: mihi satis erit dicere primò, quid sit & quomodo fiat: secundò quænam sit causa efficiens: tertiò quænam causa finalis.

Definitio somni. Dico primò somnum sic definiri, *Est ligatio sensuum omnium externorum ad animantium salutem naturaliter instituta.* Dicitur *ligatio sensuum omnium externorum*; si enim vel vnus ligatus non sit, sed in opus suum incumbat, non est somnus perfectus. Dicitur deinde, *ad salutem & quietem animalis instituta*; sunt enim aliqui morbi, in quibus feriantur externi sensus, vt in epilepsia. Igitur vigilia solutio est & exercitium sensuum externorum; possunt enim dormientes moueri, loqui, è somno surgere: si autem loquenti respondeant, non perfectè dormiunt, quia non est eis ligatus auditus.

Quæ sint. Toties ergo somnus obrepit, quoties non possunt spiritus animales à cerebro sensibus externis communicari; sine illis enim spiritibus non operantur externi sensus; ideò vocauit Aristoteles somnum vinculum

vinculum primi sensorij, seu cerebri, in quo residet sensus communis; quia nerui per quos deuehuntur spiritus, pertingunt ad ostia sensus communis, in quem sicut lineæ ad centrum tendunt omnes externi sensus: continentur autem in cerebro spiritus, & impediuntur commeare variis de causis.

Expergefactio. Quæri vlteriùs hîc potest, quomodo à somno excitetur animal?

Respondeo illud excitari vel à seipso, dum absumptis à calore naturali vaporibus neruos obstruentibus, & spiritu per coctionem reparato, liberi sunt meatus per quos iterum spiritus refunditur. Vel per accidens, quando exorto dolore in aliqua parte, seu vehementi cuiuspiam imaginatione, tanta fit commotio, vt spiritus è cerebro fluant per totum corpus. Vel fit expergefactio ab externo, quia dum pulsatur sensorium, reliqui spiritus per sympathiam eò statim concurrunt, & iunguntur aliis.

Prima causa somni. Dico secundò, tres esse causas, per quas causatur somnus. Prima est obstructio, quia scilicet vapores ciborum, aut etiam humorum, ascendentes ad cerebrum impediunt descensum spirituum è cerebro per neruos; illi enim vapores instar fumi è lebete ad ignem euaporati ascendunt in cerebrum, eiusque frigore densantur & concrescunt eo modo, quo halitus in aquam vertitur, tum ollæ operculo ad ignem feruentis, tum in cuspide alambici. Sic enim exhalatio addensata iterum per neruos descendit, eosque obturans, impedit animalium spirituum transitum. Neque tantùm vapores à cibis excitati somnum causant, sed excitati etiam vapores ab humoribus actione caloris naturalis resolutis, vt sæpe in morbis contingit, vel etiam ex colliquatione partium, quæ oritur ex labore partes resoluente; vnde labor moderatus somnum conciliat, immoderatus impedit, quia vapores absumit. Pueri ergo, & phlegmatici somnolentiores sunt, quia humidiores sunt; senes autem & melancolici parum dormiunt, quia sunt ficciores.

Secunda. Altera causa somni est reuocatio spirituum, quia virtus attractiua cerebri reuocat naturaliter spiritus ad cerebrum, vt illi reparentur, & totum animal feruetur; ideo labor excitat somnum. Vehemens etiam attentio sæpiùs excitat somnum, quia spiritus sursum euocat ad cerebrum; hinc facilè obdormiscunt qui audiunt musicam.

Tertia. Tertia causa est dissipatio spirituum; nam spiritus labore consumpti deficiunt in externis sensibus, vnde sequitur somnus.

Dico tertiò, causam finalem somni esse reparationem virium animalis. Collecto enim intus calore cerebrum spiritus animales reparat, & cor exactiùs elaborat vitales. Effectus somni enumerat pulchrè Tertullianus lib. de anima, c. 43. *Somnus*, inquit, *est recreator corporum, redintegrator virium, prolator valetudinum, pacator operum, medicus laborum, cui legitimè fruendo dies cedit, nox legem facit, auferens rerum etiam colorem.* Aliam etiam causam addit ibidem Tertullianus. *Voluit*, inquit, *Deus, & aliàs nihil sine exemplaribus in sua institutione molitus, paradigmate Platonico plenius humani vel maximè initij ac finis lineas agere quotidie nobiscum, manum porrigens fidei facilius adiuuandæ per imagines. Proponit igitur tibi corpus amica vi soporis elisum, blanda quietis necessitate prostratum, immobile situ, quale ante vitam iacuit, quale post mortem iacebit*, &c. Tum subiungit. *Per imaginem mortis fide initiaris, spem meditaris, discis mori & viuere, discis vigilare cùm dormis.*

§. III.

Risus & fletus.

De risu nullibi tractat Philosophus ex professo; scripserunt autem de illo accuratè Nicander Iossius, Celsus Mancinus, Laurentius Politianus, Elpidius Berretarius, & plures alij: mihi propositum de risu & fletu duo dicere; quid sint, & quas causas habeant.

Quid sit risus. Dico primò, risum esse vibrationem quandam subitam, seu motum diaphragmatis & musculorum thoracis, atque oris, causatam ex interiore aliquo affectu. Primò enim exterius in risu apparet motus quidam corporis, ac præcipuè oris & faciei: deinde fit in eo etiam quidam sonus, seu vox. Incipit verò risus semper in diaphragmate, sequitur inde motus aliorum musculorum, ac totius oris; vnde risus est præsertim in musculis & diaphragmate. Neque semper est verum quod aiunt Nicander Iossius *lib. de risu, c. 7.* & Mancinus *lib. de risu & ridiculis, cap. 10.* risum in corde inchoari, & ex eo deriuari ad diaphragma. Hoc, inquam, non est semper verum, quia titillatione causatur interdum risus, imò & ex vulnere aliquando, vt refert Hippocrates *libro de morbis popularibus.* Tunc autem non est dilatatio cordis ex quo effundantur spiritus in ipsum diaphragma.

Dico secundò, causam à qua causatur proximè risus, esse potentiam motricem animæ, & musculos tanquam eius instrumenta. Tota ergo difficultas est in explicanda causa per quam virtus motiua determinetur ad causandum motum illum, qui priùs non erat.

Causæ risus. Obserua igitur, dupliciter posse causari risum. Primò ab intrinseco, ex affectu scilicet interno lætitiæ, quem excitet obiectum ridiculum, de quo statim dicam. Secundò ab extrinseco per agitationem aliquã corporis; sic enim titillatio risum causat sine repræsentatione obiecti vllius ridiculi, sed solùm agitatur corpus, & ad risum prouocatur, quia scilicet, vt ait Aristoteles *lib. 3. de partibus animalium, c. 10.* per titillationem communicatio fit aliqua caloris vsque ad eam partem, in qua fit risus. Imò narrat Dioscorides *lib. 6. c. 14.* inueniri herbam quandam in Sardinia de genere ranunculi, quæ assumpta in cibum, risum mouet indeficientem, & cum risu afferat mortem; vnde dicitur risus Sardonicus. Narrat Plinius *lib. 24. c. 17.* similem reperiri herbam apud Bactros, quæ cum myrrha in vino epota risum sine fine moueat. Strabo etiam ait *lib. 11.* inueniri araneas in Cambyzena, quæ illos risu enecant, quos mordent. Idem præstant in Apulia phalangij, seu aranei. Falsum igitur est risum causari semper ex affectu aliquo lætitiæ, & admirationis rei nouæ, vt ait Suarez.

Melius autem vniuersim dici potest, risum causari posse tum ex interno aliquo affectu iucunditatis per repræsentationem ridiculi obiecti, tum ex agitatione alia quapiam externa, quæ motum inducat musculorum. Hoc enim fieri potest pluribus modis. Communicare videlicet potest aliquid blandum calorem diaphragmati, quod videtur facere titillatio; vel per se communicare talem motum, mediantibus arteriis, aut musculis, & sic prouocare copiam spirituum vitalium, quibus excitatur motus. Potest etiam tale venenum induci, quod deductum ad diaphragma, inducat eum motum qui risum efficit.

Circa primum modũ, quo dixi risum causari ex repræsentatione obiecti ridiculi, difficultas est, quænã

res idonea esse videatur ad mouendum cum affectum hilaritatis, ex quo sequitur risus. A

Primò enim non videntur satisfacere Fracastorius & Suarez cùm dicunt, obiectum risus esse rem iucundam, sed nouam, quæ afferat admirationem. Multa enim iucunda sunt, & lætitiam magnam afferunt, eueniuntque præter expectationem; quæ tamen risum non mouent, vt aduentus amici, repentinus nuncius victoriæ; quæ tamen risum non mouent, sed rictum duntaxat externum risui similem.

Secundò non placet Politianus, qui ait hoc obiectum esse iucundum excellens, citò pulsans animum, & prouocans spiritus vitales; satis enim hoc refellitur ex modò dictis.

Tertiò non est satis dicere cum aliis, res iucundas, nouas, repentinas, leues, ludicras, habentes, argutiam quandam & concinnitatem, eas esse, quæ risum excitent. Hoc totum vagum est: hic autem certum aliquid quæritur & determinatum. B

Rectiùs igitur Aristoteles *in Poëtica cap.* 2. ait obiectum vnicum risus esse turpe sine dolore, aliquo modo nouum, ex visu ferè vel auditu. Nomine turpis intelligitur id quod est aliquo modo indecens & inconueniens alicui: dicitur autem sine dolore, quia si dolorem afferat, risum non excitat, sed misericordiam. Illud autem obiectum regulariter risum mouet, & illud est quod ij solent excogitare, qui student ridiculis.

Circa secundum etiam modum, quo risus moueretur ex titillatione sine alio vllo obiecto ridiculo, difficultas est, cur ergo titillatio risum non causet, si quis seipsum titillet; causet autem si titilletur ab alio? Deinde quis calor possit deriuari ad diaphragma quando planta pedum titillatur? C

Respondeo in titillatione, quæ fit ab altero, duas simul concurrere causas, repræsentationem scilicet iucundam, & communicationem spirituum, quæ vltima per se solam fortè non sufficeret; est autem sola cùm seipsum aliquis titillat, ideò ex tali titillatione risus non efficitur.

Colligitur ex his, cur propria risibilitas nulli conuenire possit animali, nisi homini; quia nimirum ad risum perfectum requiritur operatio intellectus, quâ cognoscatur turpe sine dolore, & ex qua sequatur admiratio. Incipiunt ridere pueri quadragesimo die à natiuitate, inquit Plinius *lib.* 7. D

Definitio fletus.

Dico tertiò, fletum rectè definiri, *Est agitatio quædam corporis cum voce ac lacrymis, ex interno ferè dolore orta:* tria enim sunt in fletu, motus corporis, vox & lacrymæ. Duo priora communia illi sunt cum risu, & ex contrariis causis oriuntur; vnde sunt valde dissimilia. Primò enim motus in risu est per modum saltus & dilatationis; in fletu est per modum contractionis, similis gestui quem format is qui comedit aliquid acerbum. Deinde vox in fletu acutior est, in risu grauior: rationem reddit Aristoteles *in problematis sect.* 11. *q.* 13. & 15. Quia, inquit, flentes os comprimendo vocem emittunt, E ridentes os & corpus dilatant; per angustiorem verò transitum vox fit acutior. Tertiò profunduntur in fletu lacrymæ, quia in fletu constringitur cor, & vicinæ oculi partes, vbi residet aqueus ille humor, veluti serum, ex quo etiam fit sudor. Hinc fit, vt pueri & mulieres lacrymentur faciliùs, quia humidiores sunt, & passionibus faciliùs afficiuntur. Causas fletus certum est esse contrarias causis risus, tristitiam scilicet, quæ cor & thoracem constringit, sicut delectatio illa dilatat.

QVÆSTIO VII.

De appetitu sensitiuo, & potentia motrice.

DVo hæc breuiter potiùs attingenda sunt hoc loco quàm explicanda; quia de appetitu sensitiuo Moralis copiosè disserit dum agit de passionibus: potentia motrix animalium vix quidquam habet peculiare, quod dictum non sit in Physica.

SECTIO I.

De appetitu sensitiuo.

QVinque possunt de illo quæri, an sit, quodnam sit eius obiectum, qualis actus, quale organum, & quotuplex ille sit.

Dico primò, in quolibet animali, sicut proprius datur sensus internus, sic proprium etiam dari appetitum sensitiuum.

Ratio est, quia vbicunque cognitio est boni conuenientis, aut mali disconuenientis, datur etiam appetitus, qui feratur in bonum conueniens, & auersetur malum disconueniens, alioqui frustra esset illa cognitio: vbi est sensus internus, ibi est cognitio boni & mali: ergo vbi est sensus internus, ibi est etiam appetitus.

Dico secundò, obiectum appetitus sensitiui esse id quod per sensum supponitur esse cognitum bonum aut malum; idest bonum sensibile, singulare, delectabile, vel vtile.

Ratio est, quia sicut intellectum sequitur voluntas, sic appetitus sensitiuus sequitur sensum internum; & sicut totum illud quod intellectu cognosci potest, voluntas prosequi potest aut auersari, sic totum quod cognoscitur sensu interno prosequitur appetitus aut fugit. Sensus internus cognoscit bonum materiale, singulare, delectabile, vel vtile, quod est cognoscibile per sensum, & malum illi oppositum: ergo illud est obiectum appetitus, qui propterea definitur facultas animæ sensitiuæ, quæ bonum prosequitur sensu apprehensum, & auersatur malum.

Dico tertiò. Actus appetitus sensitiui passiones appellantur, eo quod adiunctam habeant aliquam alterationem sensibilem factam in corpore: pertinent aliæ ad prosequutionem boni, aliæ ad mali fugam, suntque omninò vndecim; sex pertinentes ad partem concupiscibilem, quinque ad irascibilem. Prioris generis sunt amor circa bonum, odium circa malum, provt abstrahunt à præsentia & absentia; desiderium circa bonum absens, fuga circa malum absens, gaudium circa bonum præsens & possessum, dolor circa malum præsens aut præteritum, quamquam si versetur circa malum præteritum, appelletur potiùs detestatio. Proinde amor, inquit S. Thomas, se habet vt inclinatio ad bonum, desiderium vt tendentia, gaudium vt quies & possessio. Posterioris generis, seu in parte irascibili sunt quinque, spes circa bonum arduum, absens, possibile, futurum; desperatio circa bonum quod apprehenditur impossibile; audacia circa opus aliquod arduum ad aggrediendum; timor circa malum imminens & arduum; ira circa malum præsens: nulla ei respondet passio versans circa bonum præsens, quia non potest vllum bonum esse præsens & arduum. Sed de his plenius dicam in Morali.

Dico

Organum. Dico quartò, organum sensitiui appetitus solùm esse cor, non cerebrum.

Ratio est, quia experimur diuerso modo cor ipsum affici, provt varij sunt affectus in appetitu; dilatatur enim in lætitia, in tristitia comprimitur, in metu palpitat, &c. ergo signum est in corde residere appetitum.

Diuisio. Dico quintò: sicut vnus in cerebro est sensus internus, sic vnum esse in corde appetitum, qui tamen duplex esse commodè dicitur; alius concupiscibilis, alius irascibilis, formaliter inter se distincti, non realiter. Ratio afferetur sequenti disputatione, cùm de appetitu rationali agam; par enim vtriusque ratio est.

SECTIO II.

De potentia motrice animalium.

Duplex motus in viuentibus. IN quolibet animali duplex distinguitur motus: alter dicitur naturalis & purè vitalis, qui non exercetur ex directione cognitionis, & imperio appetitus; vt motus cordis, arteriarum, pulmonum, cerebri: alter dicitur animalis, qui exercetur ex directione cognitionis, & imperio appetitus, qualis est motus progressiuus, quem habet quodlibet animal; vel perfectum, cùm simpliciter secundum se totum progreditur à loco in locum; vel imperfectum, cùm in eodem loco totali manens contrahit se, vel dilatat. Hic motus animalis obiectum est potentiæ motiuæ.

Existentia. Dico primò, in quocunque animali simul cum sensu interno, & appetitu reperiri potentiam motricem, quæ vtrique coniuncta est.

Ratio est, quia frustra per phantasiam cognosceretur bonum, & per appetitum appeteretur, nisi posset animal per potentiam motricem in illud tendere, ab isto fugere.

Inchoatio motus. Dico secundò, potentiam motiuam non posse vnquam inchoare actionem, nisi dirigatur à phantasia, & determinetur ab appetitu. Directio autem phantasiæ cognitio est alicuius boni, aut mali: determinatio appetitus est actus elicitus appetitus, qui vocatur imperium.

Ratio est, quia potentia motrix est facultas exequutiua eorum, quæ phantasia iudicat bona, & quæ appetitus amat: ergo illa potentia dirigi debet à phantasia, & determinari ab appetitu. Fateor autem hanc potentiam sæpe agere ex imperio solius appetitus rationalis, qui sæpe aliquid imperat contrarium inclinationi appetitus sensitiui; sæpe quoque agere ex sola determinatione appetitus sensitiui, quia multi sunt motus indeliberati.

Dico tertiò, potentiam motricem organicam rectè definiri, *facultatem animæ sensitiuæ, quæ præeunte appetitione mouet animal ad quancunque loci distantiam, vt salutaria quærat, & fugiat noxia.* Organum eius sunt musculi cum fibrosa carne, vt olim descripsi.

DISPVTATIO IV.

Ordine XVIII.

De anima rationali.

ADEO liquere animo non potest de rebus cæteris, vt adhuc ipse se quærat, inquit Seneca *lib. 7. naturalium quæstionum*: nam sicut oculus corporis alia videt seipsum non videns, vt notat Philo; sic & mens intelligit alia, & abstrusissima quæque inuenit; seipsam verò non comprehendit, cùm tamen cognitio illa reliquis ferè omnibus, tum vtilitate præstet, tum dignitate, vt monet Basilius *homilia in illud, Attende tibi.* Consideranda itaque mihi primùm est entitas ipsa & substantia animæ rationalis cum suis prædicatis essentialibus. Secundò potentiæ illius, nimirum intellectus, voluntas, potentia motrix inorganica, postremò habitus, tum in genere, tum in specie.

QVÆSTIO I.

De substantia & prædicatis quidditatiuis animæ rationalis.

VIdeo illa esse posse potissimùm quinque, quæ partim pertinent ad gradum eius genericum, vt immaterialitas & immortalitas; tria ad specificum. Circa quæ videndum primò,

SECTIO I.

Vtrum anima rationalis sit immaterialis.

Animæ non est Dei portio. CErtum est primò, animam rationalem esse substantiam quandam à Deo creatam, diuersæ prorsus rationis à substantia ipsa Dei: contra Plutarchum *lib. de quæstion. Platonicis*, Philonem *lib. Quod deterius potiori insidietur*, Carpocratem, vt refert Irenæus *lib. 1. cap. 24.* Cerdonem, vt docet Theodoretus *lib. de diuinis præceptionibus*, Gnosticos, Manichæos, Priscillianistas, apud Augustinum *lib. de hæresibus, cap. 46. & 70.* qui affirmarunt animam rationalem esse particulam quandam diuinæ substantiæ; quod tanquam hæreticum damnatur à Concilio Bracharensi & Leone Magno *epist. 91.* quia sic Deus non esset ens summè simplex, si partes ex eo decidi possent: non esset actus purus, si venire posset in compositionem: non esset immutabilis, quia transiret ab vno statu in alium.

Differt ab intelligentiis. Certum est secundò, animam rationalem esse diuersæ rationis à substantiis separatis, seu intelligentiis: contra Origenem *lib. 1. periarchon, cap. 5. & 8.* qui putat animas esse Angelos humanis corporibus intrusos; quod repugnat Scripturæ: *Minuisti eum paulò minus ab Angelis.* Repugnat etiam rationi, quia anima ens est incompletum, & forma corporis, vt posteà probabitur.

Tota ergo controuersia est, vtrum humanis anima conueniat cum intelligentiis, & cum ipso Deo, saltem in gradu generico immaterialitatis; idest vtrum anima in suo esse pendeat à corpore, in eoque sic sustentetur, vt naturaliter existere nequeat sine illo. Dictum videlicet est *prima disput.* proprium characterem rei spiritualis esse, non dicere ordinem ad materiam & quantitatem, in qua sustentetur, vel quam sustentet.

Fidei decretum. Dicò primò, certum esse omninò ex fide, quod anima rationalis est purè immaterialis. Contra Tertullianum *lib. de anima, à cap. 5. ad 9.* vbi & Platonem refutat assertorem immaterialitatis animæ.

Primò enim sic probant Doctores Catholici ex Scripturis, quæ animam vocant sæpe spiritum, vt docent Interpretes ad eum locum: *Inspiravit in faciem eius spiraculum vitæ.* Definitum est in Concilio Lateranensi sub Innocentio III. *cap. Firmiter, de summa Trinit.* & in Concilio altero Lateranensi sub Leone X. *sess. 8. & in* VI. Synodo dicitur spiritualem

esse animam, quam assumpsit Verbum. Idem est Patrum omnium sensus, Augustini v. g. *lib.* 10. *de Genesi ad litteram, cap.* 24. *& seq.* & *epist.* 28. & 157. Ambrosij *epist.* 25. Eadem vox omnium Theologorum, S. Thomæ 1. *p. q.* 75. *art.* 2. & 6. Scoti *in* 4. *dist.* 43. *q.* 2. Vide Suarem *lib.* 1. *de anima, cap.* 9. Valentiam 1. *p. disp.* 6. *q.* 1.

Dico secundò, ex naturali etiam ratione probari animæ immaterialitatem.

Probatio generalis. Ratio generalis illa est, quam habet Philosophus *lib.* 3. *de anima, textu* 12. & 13. vbi ex spiritali operatione animæ probat impermixtum esse intellectum, idest à corpore independentem; sic enim licet argumentari. Illa forma est spiritualis, cuius operatio est spiritualis: operationes animæ, intellectio & volitio, sunt spirituales: ergo anima rationalis est spiritualis.

Maior argumenti. Maior propositio nititur receptissimo illo axiomate, *Modus operandi sequitur modum essendi*: probaturque primùm ex parte potentiæ actiuæ. Impossibile est vt operatio superet vim actiuam à qua est: si operatio esset spiritualis, principium autem materiale, operatio superaret vim actiuam à qua est: ergo si operatio est spiritualis, principium eius non est materiale. Secundò ex parte potentiæ receptiuæ: nam operatio immanens spiritualis non potest recipi à subiecto materiali; esset enim spiritualis, quia supponitur; & esset materialis, quia penderet à materia tanquam à subiecto: intellectio & volitio sunt operationes immanentes: ergo si ambæ sunt spirituales, intellectus etiam in quo sunt, debet esse spiritualis. Maior ergo illa vera est, & certa.

Tota difficultas est in probanda minore, quæ asserebat spiritualitatem intellectionis & volitionis: vt autem accuratè illa probetur, discutiendæ sunt variæ illius probationes, quarum aliquæ minùs videntur efficaces, aliæ omninò certæ ac demonstratiuæ.

§. I.

Spiritualitas operationum animæ parum efficaciter à nonnullis probata.

Ex obiectis corporeis. PRimò enim probari eam aliqui censent ex obiectis corporeis, quia intelligit omnia corpora: ergo non est corpus; potentia enim debet ex Aristotele nudari à conditionibus obiecti sui, quia intus apparens, prohibet alienum: quo principio ex Anaxagora desumpto vtitur Philosophus *lib.* 3. *de anima, textu* 13. ad probandam spiritualitatem intellectus. Quia, inquit, si haberet intellectus in se aliquod corpus, non posset intelligere omne corpus; sicut oculus si haberet aliquem colorem, non posset videre omnem colorem.

Hæc probatio infirma videtur, quia sensus internus cognoscere potest omne corpus; & tamen corporeus est: axioma verò illud, *Intus apparens prohibet extraneum*; in externis tantùm sensibus locum habet, quorum organa debent esse denudata conditionibus obiectorum quæ percipiunt; hoc enim, vt monebam, solâ probatur experientiâ: in sensu interno, & multò minùs in intellectu, nullo modo probari potest. Argumentatio autem Philosophi sic est intelligenda; intellectus omnia intelligit, tum spiritualia, tum corporea: ergo non est corpus; intus enim existens, ratio scilicet corporis, in eo impediret alienum, ideſt cognitionem rerum spiritualium.

Ex organo. Secundò alij probant ex organo; sic enim arguunt. Potentia vniuersalissima, qualis est intellectus, non potest habere organum: si intellectus esset materialis, haberet organum: ergo intellectus non est materialis. Probatur maior. Si potentia vniuersalissima haberet organum, haberet determinatam dispositionem repugnantem cum receptione vel reali, vel intentionali, quam prærequiret cognitio: ergo non esset potentia vniuersalissima, neque omnia posset intelligere. Declaratur antecedens; nam ad tactum v. g. necessaria est realis aliqua qualitas, quam plerumque prohibet qualitas similis, aut intensior inexistens tactui, quæ simul prohibet sensationem tactilis extrinseci: ergo nulla esse potest dispositio determinata organi, quæ sit apta ad cognitionem cuiuslibet obiecti.

Hæc probatio coincidit cum præcedente, facileque reiici potest, quia si datur aliqua temperies oculi apta ad perceptionem visibilium, & aliqua temperies sensus interni apta ad perceptionem omnium sensibilium, quare non poterit dari aliqua temperies organi apta recipiendis speciebus rerum omnium. Negari ergo potest prima maior; potentia enim vniuersalissima posset habere organum determinatam habens dispositionem, quæ non repugnaret cum perceptione omnium rerum: neque licet argumentari à sensu tactus, & aliis sensibus externis, ad intellectum, cùm etiam argumentari non liceat ad sensum internum, vt nuper monui.

Ex vi abstrahendi. Tertiò immaterialitatem intellectus alij probant ex vi abstrahendi, quæ conuenit sine dubio intellectui; sic enim argumentantur. Illa potentia, quæ naturam abstrahit ab omnibus conditionibus materialibus est immaterialis, alioqui modus operandi non sequeretur modum essendi: intellectus faciendo vniuersalia naturam abstrahit ab omnibus conditionibus indiuiduantibus & materialibus: ergo intellectus non est materialis.

Hæc etiam ratio non conuincit, quia non apparet quomodo vis abstrahendi superet virtutem potentiæ cuiuslibet materialis; maior enim facilè potest conuinci falsitatis. Si enim probatur intellectum non esse materialem, quia naturam abstrahit à conditionibus materialibus, sequitur etiam illum non esse singularem, quia naturam abstrahit à conditionibus singularibus: imò sequitur illum non esse spiritualem, quia naturam Angeli abstrahere potest à conditionibus indiuiduantibus spiritualibus.

Ex ratione. Quartò probant quamplurimi ex entibus rationis, & facultate fingendi, ac transcendendi speciem sensibilem discurrendo, & iudicando. Nam potentia illa spiritualis est, quæ transcendit id omne quod species repræsentat per materiam subministrata: intellectus quoties fingit aliquid, quoties iudicat & discurrit, assurgit supra omnem vim speciei subministratæ ab obiecto corporeo; nam cùm intelligit v. g. rem corpoream, species non ostendit nisi accidens materiale; ipse verò intellectus considerat vlteriùs naturam & proprietates: ergo intellectus est spiritualis.

Hæc etiam ratio nihil probat, quia sensus internus, quatenus est facultas æstimatiua, transcendit etiam id totum quod repræsentat species ab obiecto subministrata; nam cognoscit v. g. disconuenientiam obiectorum, quam species illa non repræsentat: potest ergo potentia materialis supra illud totum assurgere, quod repræsentatur per speciem profectam ab obiecto corporeo.

§. II.

Prima probatio efficax ex spiritualitate obiecti.

IIs igitur omissis, quæ non satis efficaciter demonstrant spiritualitatem operationum animæ; probant eam efficaciùs, ni fallor, spiritualitas obiecti, deinde vniuersalitas, postremò libertas voluntatis, & puritas amoris.

Proponitur prima probatio.

Primum sic propono. Illa operatio non est materialis, quæ versatur circa obiectum purè spirituale: huiusmodi est operatio intellectus & voluntatis, dum versatur circa Deum & Angelos: ergo operatio intellectus & voluntatis non est materialis. Maior probatur. Inter actum & obiectum necessariò admittenda est aliqua proportio habitudinis: inter ens immateriale & materiale nulla est proportio, cùm sit omnimoda oppositio: ergo implicat vt obiectum immateriale attingatur per actum materialem.

Prima euasio præcluditur.

Responderi primò solet, intellectum & voluntatem non attingere obiecta spiritualia, nisi ad modum corporum, ideóque non probari spiritualitatem animæ ex eo quod cognoscat spiritualia, cùm illa semper attingat vt vestita conditione corporea & materiali; ex quo probari magis videtur materialitas intellectus & voluntatis.

Sed contrà. Intellectio & volitio sunt operationes incorporeæ, si modo incorporeo attingant obiecta spiritualia: sed attingunt modo incorporeo spiritualia: ergo sunt operationes incorporeæ. Probatur minor. Cognoscere differentiam incorporeorum à corporeis non est cognoscere spiritualia modo corporeo, sed incorporeo: intellectus cognoscit differentiam spititualium à corporeis, & illa inter se opponit & discernit: ergo intellectus attingit spiritualia modo incorporeo. Maior videtur euidens, quia opponere vnum alteri, & illud contradistinguere, non est illud intelligere ad modum alterius: nam hoc est attribuere vni alterius proprietates. Deinde negare Angelum esse corpus, non est cognoscere Angelum modo corporeo: sed intellectus negat Angelum esse corpus, quamvis nunquam cogitet Angelum quin cogitet iuuenem aliquem corporeum; reflectit tamen suam operationem, & negat Angelum esse iuuenem alatum: ergo intellectus non cognoscit Angelum modo corporeo. Imò ex fide constat, quod intellectus Beatorum Deum videt vt est in se; quæ visio Deum attingit modo incorporeo. Denique spiritualem esse operationem, quæ modo etiam corporeo versatur circa spiritualia, constabit ex sequentibus.

Secunda euasio præcluditur.

Respondeti secundò potest, non satis ostendi, quod operatio materiæ immersa non possit versari circa obiectum spirituale; sicut operatio finita & potentialis potest versari circa obiectum infinitum, & actum purum.

Sed contrà. Operatio materialis non potest attingere obiectum spirituale, licèt operatio finita & potentialis possit attingere obiectum infinitum & actum purum: ergo si operatio attingit obiectum spirituale, est spiritualis. Antecedens probatum est *disp.* 4. quia nulla potentia egredi potest extra totam latitudinem obiecti adæquati. Obiectum spirituale necessariò est extra totam latitudinem potentiæ materialis, cùm non habeat vllam proportionem cum illo, sed potiùs omnimodam oppositionem: obiectum autem infinitum, & actus purus contineri potest intra latitudinem obiecti adæquati potentiæ finitæ ac potentialis, cùm habeant aliquam proportionem habitudinis, & conueniant in ratione spiritualitatis: ergo nulla potentia materialis attingere potest obiectum spirituale, quamvis possit intellectus finitus & potentialis attingere obiectum infinitum & actum purum. Deinde vis cognoscitiua fundatur in eleuatione supra materiam: ergo potentia & obiectum debent conuenire in modo immaterialitatis. Vnde argumentor. Potentia quæ cognoscit ens immateriale, supremo modo est eleuata supra materiam: potentia materialis non potest supremo modo esse eleuata supra materiam: ergo potentia materialis non potest attingere obiectum spirituale.

Valida ergo est allata probatio, quam vlteriùs sic confirmo. Animus noster spiritualibus mirificè delectatur, & quasi pascitur ac nutritur: ergo signum est illum esse spiritualem, quia vnumquodque viuens sibi proportionatis vescitur cibis; quo argumento vsos esse communiter Platonitos ad probandum spiritualitatem animæ, refert Tertullianus *lib. de anima, cap.* 6. eodem etiam vtitur Claudianus Mamertus *lib.* 2. *de statu animæ, contra Faustum*, vbi adducit Nazianzeni locum in apologia: *Sicut caro corporalibus pascitur, sic anima spiritualibus saginatur.*

§. III.

Secunda probatio ex vniuersalitate obiecti.

ILla potentia operationem habet immaterialem, cuius obiectum ita est vniuersale, vt complectatur totam latitudinem entis: huiusmodi est obiectum intellectus & voluntatis: ergo illæ potentiæ operationem habent spiritualem.

Probatur maior. Non potest facultas corporea habere obiectum æquè latè patens, ac potentia spiritualis: obiectum potentiæ spiritualis non est nisi ens vt ens, ideſt nisi ens vniuersalissimè sumptum: ergo ens vniuersalissimè sumptum non potest esse obiectum potentiæ corporeæ. Maior est certa, quia potentia imperfectior habet obiectum minùs latè patens, quàm potentia perfectior; quod inductione probari potest. Vtitur probatione hac S. Thomas, & illustrat illam optimè Lessius *opusculo de immortalitate animæ, num.* 10. Confirmatur ex S. Thoma, quia materia coarctat & limitat illud omne cui inest, ea proportione qua inest: ergo potentia illimitatum obiectum habens non potest esse materialis. Deinde omnis potentia cognoscitiua participat aliquam immaterialitatem: ergo quò maior erit capacitas cognitionis, eò maior erit recessus à materia: sed intellectus cognoscere potest infinita, scilicet omnia: ergo intellectus infinitè recedit à materia, ideſt, illa prorsus caret.

§. III.

Tertia probatio ex libertate voluntatis, & puritate amoris.

ILla potentia est independens à materia, quæ posita quacunque dispositione materiæ, potest agere vel non agere: voluntas posita quacunque dispositione corporis perfectè libera est ad agendum, vel non agendum: ergo voluntas nullo modo pendet à materia. Probatur maior, quia potentia materialis pendet à dispositione organi: ergo potentia quæ non pendet à dispositione organi est immaterialis. Confirmatur, quia operatio quæ est contraria omni

omni sensui, non potest pendere à sensu: sed operatio voluntatis est sæpe contraria sensui: ergo non potest pendere à sensu.

Denique argumentor efficaciter. Ille actus est omnino spiritualis, cuius formale obiectum, & modus tendendi in obiectum sunt spiritualia: obiectum formale & modus tenendi, quo voluntas per amorem tendit in Deum, sunt purè spiritualia: ergo actus voluntatis est purè spiritualis. Minor probatur, quia quando voluntas Deum amat amore amicitiæ, amat illum formaliter propter infinitam eius perfectionem, provt est in se: illa perfectio est aliquid spirituale: ergo formale obiectum amoris illius est aliquid spirituale. Neque dicas; amat illum duntaxat vt cognitum ad modum corporum. Contrà. Cognitio illa phantasiæ concomitans non se tenet ex parte formalis; non enim voluntas amat illum vt sic cognitum, sed propter solam perfectionem vt est in se, quæ purè spiritualis est: igitur obiectum formale illius actus est aliquid purè spirituale.

Obiicitur primò. Illa operatio est materialis, quæ in suo esse pendet à materia: operatio intellectus pendet à materia; nemo enim vnquam intelligit sine aliqua operatione phantasiæ: ergo corporea est. Dices intellectionem pendere obiectiuè tantùm à materia, non subiectiuè. Contrà. Non colligitur independentia subiectiua ipsius animæ à corpore, nisi ex independentia obiectiua: intellectus obiectiuè pendet à materia: ergo pendet etiam subiectiuè.

Respondeo distinguendo maiorem. Illa operatio est materialis, quæ in suo esse pendet à corpore tanquam ab organo & subiecto, concedo; tanquam ab obiecto concomitante, nego. Intellectio non pendet à corpore tanquam ab organo & subiecto, sed tanquam ab obiecto concomitante. Ad instantiam verò, quæ addebatur: Intellectus si pendet obiectiuè, pendet subiectiuè, distinguendum: si pendet obiectiuè per accidens tantùm & concomitanter, nego; si pendet formaliter & per se, concedo. Fateor intellectum pendere obiectiuè à corpore per accidens & concomitanter, nego pendere formaliter & per se. Ideóque nego illum pendere subiectiuè à corpore. Tunc aliquid pendet obiectiuè à corpore formaliter & per se, quando non potest vnquam in vllo statu transcendere id quod species sensibilis repræsentat; tunc autem per accidens, & concomitanter tantùm pendet obiectiuè à corpore, quando ratione status vnionis cum corpore, quem amittere potest, exigit adiunctam habere repræsentationem sensibilem, etiamsi possit eam etiam transcendere: anima vnita posteriore hoc modo pendet à corpore, quia exigit quidem quandiu est vnita, coniunctam habere operationem materialem, sed eam tamen transcendit cognoscendo discrimen rei spiritualis à re corporea, & negando eam esse corpoream. Imò & potest amittere illum statum vnionis, extra quem est omninò independens ab omni corporea repræsentatione.

Obiicitur secundò. Operatio finita & potentialis potest attingere obiectum infinitum & actum purum: ergo potest operatio materialis attingere obiectum materiale.

Sed hoc argumentum sæpiùs solutum est *disp. 3.* cùm egi de obiecto sensuum, & nuper in prima probatione spiritualitatis animæ; discrimen enim magnum est inter obiectum spirituale, quod nullam habere potest proportionem cum potentia & operatione materiali; & obiectum infinitum ac actum purum, quod cum operatione finita & potentiali potest habere proportionem & conuenientiam in ratione spiritualitatis.

SECTIO II.

Vtrum anima rationalis sit immortalis.

EXplicata, & probata immaterialitate animæ rationalis, non erit difficile probare perennem illius vitam, & imperuiam morti substantiam; quam esse fidem Christianorum eleganter monet Tertullianus *lib. de resurrectione carnis.* Et sanè fundamentum hoc videtur esse omnis virtutis ac sapientiæ, si persuadeat sibi quisque, non finiti morte vitam, sed inchoari; nec cessare hominem esse, dum desinit in hac carne viuere; infinita superesse sæcula post hoc sæculi somnium, in quo sic viuimus, vt ad æternitatem erudiamur.

Et magnam hanc colligamus ex tota Philosophiæ sapientiam cum Ambrosio, cuius illa præclara vox est: *Didici nihil in lucro ponere, nisi quod æternæ vitæ sit.*

Ante omnia igitur obseruo cum Suarez *lib. 1. de Angelis*, & *lib. 1. de anima*, *cap. 10.* tripliciter posse dici aliquid immortale. Primò, quod nulla planè vi corrumpi possit ac destrui; hæc immortalitas solius Dei propria esse potest. Secundò, quod ex sua natura est tale, vt nulla planè vi creata possit destrui, sed exigat perpetuò esse, licèt sine dubio possit à Deo ipso destrui, si faciat contra talis rei exigentiam; illud vocatur immortale ex sua natura. Tertiò, immortale dici potest, quod licèt non exigat ex sua natura semper esse, diuino tamen manere huiusmodi est, vt à nullo possit corrumpi agente naturali. Huiusmodi fuisset Adam si perseuerasset in statu innocentiæ. Prima immortalitas essentialis est; secunda naturalis; tertia gratuita. Triplex modus immortalitatis.

Non quæritur, vtrum essentialis illa immortalitas animæ competat, quam Deus sicut è nihilo eduxit, sic reducere potest in nihilum; sed difficultas est, vtrum conueniat illi naturalis immortalitas & ab intrinseco, ita vt ex principiis naturæ suæ semper exigat esse; an verò ex sola gratia semper futura sit. Versantur in hoc argumento tam necessario, tam mirabili Augustinus *lib. de immortalitate animæ*, Tertullianus *lib. de anima*, Sidonius *lib. de morte contemnenda*, Petrus Gregorius, Cardinalis Contarenus, Lessius *opusculis de immortalitate animæ.* Theologi communiter *in 4. dist. 43.* & cum S. Thoma *1. p. q. 75. art. 2. 5. 6.* & *lib. 2. contra Gentes*, *cap. 50. 55. 70.* Cum quibus, & aliis pluribus. Sitne immortalitas essentialis.

Certissimè tenendum est, animam rationalem ita esse immortalem, vt ex sua natura exigat nunquam desinere, idque demonstrari etiam naturali ratione. Quam ego certissimam veritatem vt demonstrem clarissimè, primùm id probo tum diuina, tum humana authoritate; secundò ex rationibus tum moralibus, tum physicis, à priori & à posteriori. Quæ sanè omnia tam certa, tam fundata sunt, vt persuadere firmiter possim, nullam esse animæ mortem in ipsa morte. Assertio

§. I.

§. I.

Prima probatio immortalitatis animæ, authoritas diuina.

PRimo ergo cui certiùs de anima quàm Deo ipsi credi potest! Fides videlicet christiana diuinis nixa testimoniis de immortalitate animæ tria sancit.

Primum fidei decretũ, animam esse immortalem.

Primum est, non desinere vitam animæ morientе corpore, sed in perpetuum illam duraturam; sic enim docent innumera testimonia Scripturarum: *Iusti autem in perpetuum viuent, & apud Dominum est merces eorum. Iustorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum mortis.* Anima Lazari translata est in sinum Abrahæ, anima verò Diuitis epulonis sepulta in inferno, ibique viuens & loquens, vt rectè ponderat Irenæus *lib. 2. cap. 46.* Et rursum de impiis dicitur, quod vbi ceciderit arbor, ibi erit.

Neque obstat quod Sapientiæ secundo dicitur cinerem esse corpus nostrum, & diffundi spiritum tanquam aërem; hæc enim non Dei, non Sapientum, sed impiorum vox est, qui coronant se rosis, & lasciuire ad breuissimum tempus volunt, neque credere volunt aliam vitam, ne suam fateri cogantur insaniam. Capite quoque tertio Ecclesiastæ dicitur, vnum esse interitum hominis, & iumentorum. Sed ibi sermo est de homine ipso, qui animâ constat & corpore; vnde statim subditur: *Antequam reuertatur pulvis in terram suam, & spiritus ad Deum qui fecit illum.* Fuit etiam illa quondam hæresis Arabicorum, credentium, vt ait Augustinus *lib. de hæresibus, hæresi 83.* extingui animam, non separari; quos in magno quodam Concilio conuictos esse ab Origene narrat Eusebius *lib. 6. historiæ, cap. 26.* Stat enim certa & inconcussa veritas contra stultissimum hunc errorem. *Quis nunc,* inquit Augustinus epist. 3. ad Volusianum, *est extremus idiota, vel quæ muliercula, quæ immortalitatem animæ non credat, vitamque post mortem futuram.*

Secundum fidei decretũ, esse immortalem ex sua natura.

Secundò fide certum est, animam non ex gratia solùm omninò extrinseca, sed ex sua etiam natura, & intrinseca exigentia immortalem esse. *Nolite timere,* inquit Christus, *eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.* Sic etiam definitur in Concilio Lateranensi sub Leone X. confirmatque Coccius *1. parte Thesauri, lib. 1. art. 2.* ex variis Scripturis, Conciliis & Patribus; *Anima,* inquit Claudianus Mamertus, *sine corpore viuit melius; istud sine illa nec potius.* Neque contradicit VI. Synodus approbans epistolam Sophronij, vbi dicitur animam immortalem esse, non naturâ, sed gratiâ: significatur enim ibi tantùm, quod anima non ita est immortalis essentialiter, vt non possit à Deo ipso destrui.

Tertium fidei decretum, posse demonstrari.

Tertiò credi etiam fides iubet, immortalitatem hanc animæ posse naturali aliqua ratione probari demonstratiue; sic enim ferunt verba Concilij Lateranensis; vnde meritò damnatur erroris Pomponacius apud Contarenum *lib. 1. de immaterialitate animæ,* censens contrariam esse rectæ Philosophiæ animæ immortalitatem. Damnatur etiam Scaliger, negans alias afferri posse rationes quàm probabiles. Scotus autem negauit duntaxat id esse hactenus demonstratum, non negauit posse demonstrari. Et sanè omnis proprietas necessariò conueniens alicui subiecto, de illo subiecto est demonstrabilis: immortalitas animæ proprietas est animæ, vt dixi: ergo de anima demonstrari potest, quamvis de fide non sit quod hactenus fuerit demonstrata.

§. II.

Secunda probatio, authoritas humana.

SEcundò authoritati diuinæ accedit suffragium commune omnium Sapientum, & alicuius notæ Philosophorum, imò consensus omnium gentium. Quæ sanè videtur esse vox ipsius naturæ, cui contradicere sine summa dementia nemo potest.

Aristoteles accusatur à multis.

In primis enim vindicandus est à calumnia Princeps Philosophiæ Aristoteles, quem mirum est à tot Patribus & Philosophis vocatum esse in crimen negatæ immortalitatis animarum; sic enim aiunt Nazianzenus *orat. 13.* Iustinus, *in paræneſi, sub initium.* Nemesius *lib. de homine, cap. 2.* Theodoretus *lib. 5. contra Græcos,* Nicetas *lib. 4. Thesauri, hæresi 40.* Nyssenus *lib. de anima, ad Macrinam, sub medium,* Æneas Gazæus *dialogo de immortalitate animæ,* Atticus quidam Platonicus apud Eusebium *lib. 15. demonstrationis,* Lactantius *lib. de resurrectione carnis.* Idem illi tribuunt Plutarchus *lib. 5. de placitis, cap. 2.* & Alexander *lib. 3. de anima,* eodem in errore illi consentiens sicut & Aristogenes & Diechardus auditores Aristotelis, vt refert Picus *lib. 4. examinis, cap. 4.* Ex Scholasticis Caietanus *lib. 3. de anima, cap. 1. de intellectu agente,* Mariana *lib. de immortalitate animæ.* Scotus autem, Durandus, Heruæus & pauci alij volunt dubitasse Aristotelem. Subscribunt Carpentarius *disp. 10. in Alcinoum,* Canus *lib. 12. de locis.*

Ab aliis excusatur.

Pugnant verò pro Aristotele S. Thomas *lib. 1. de anima, lect. 2.* & sæpè alibi, Eugubinus *lib. 9. de perenni Philosophia, cap. 8.* Villalpandus *apologia de immortalitate animæ,* Palatius *lib. 3. de anima, cap. 4. q. 1.* Albertus *tract. 2. de anima, cap. 20.* & *tract. 3. cap. 13.* Mirandulanus *lib. 21. Monomachiæ,* & *lib. 11. assert. 6.* Iauellus *tract. de insufficientia animæ, part. 1. cap. 1.* Contarenus *lib. 1. de animæ immortalit.* Suarez *lib. 1. de anima, cap. 11.* Toletus *lib. 3. de anima, quæst. 15.* Albertinus *corollario 14. ex primo principio philosophico, n. 37.* Et magistrum suum ab hoc errore purgant Theophrastus & Heruuias discipuli Aristotelis; eiusdem etiam Interpretes Simplicius, Philoponus, Ammonius, Olympiodorus, Auerroës, Auicenna.

Quatuor eius testimonia.

Sed omnium optimè pugnat pro se Aristoteles, cuius expressissima verba clarè indicant, quàm immeritò accusetur tantus vir tantæ ignorantiæ.

Primum ergo Aristotelis testimonium sit *tertio de anima, cap. 4. & 5.* vbi docet intellectum non esse corpori permixtum, & neque calidum, neque frigidum, sed carentem organo, idque fusè probat. Imò *textu 20.* clarè dicit, intellectum post corpus manere.

Secundum testimonium habetur *secundo de anima, textu 21.* vbi dicit intellectiuum esse genus tertium animæ, distinctum à vegetatiuo, & sensitiuo, à quibus etiam possit separari, sicut perpetuum à corruptibili.

Tertium testimonium *ex lib. 1. de anima, textu 66.* vbi asserit quod amare, cogitare, ac similia destruuntur cum corpore; at intellectus est quid diuinum & impassibile.

Quartum

Quartum denique testimonium *ex* 12. *Metaphysicæ, textu* 17. vbi dicit, mentem & animam intellectualem esse non posse ante corpus, sed manere tamen nihil prohibet, quia separatam habent actionem à corpore.

Explicata quæ obiici solent Aristoteli.

Quæ sanè omnia perspicuè demonstrant quid senserit Atistoteles, cùm aduersùs ipsum nihil afferri soleat, in quo clarè dixerit, animam mortalem esse; sed vel loquutus duntaxat fuerit de formis materialibus, non autem de hominis anima, vt cùm dixit 2. *Physic. textu* 12. formam esse naturam, & non esse separabilem à materia: quarto etiam Physicorum negat formam esse locum, quia locus à locato separatur, cùm tamen forma non separetur à materia; vel etiam vult totum hominem mortalem esse, non autem animam, vt 12. *Metaphysicæ*, ait quod Deo inest perpetuò felicitas, nobis autem pauco tempore: & tertio Ethicorum, *cap.* 6. ait timere virum fortem in vitæ periculo, quia mors est vltimum terribilium, & mortuo nihil boni aut mali accidere videtur.

Difficilius videtur primò quod ait Philosophus *lib.* 1. *de anima*, quod si intellectio non fit sine imaginatione, anima non est separabilis: certum autem est, quod sine imaginatione non fit intellectio: ergo ex Aristotelis sententia anima non est separabilis.

Secundò distinguit *lib.* 3. *de anima*, *cap.* 5. intellectum agentem ab intellectu possibili, quem vltimum ait esse corruptibilem.

Tertiò ait *lib.* 2. *de generatione & corruptione*, *cap.* 3. animam non solùm vegetatiuam, & sensitiuam, sed & rationalem contineri in potentia materiæ.

Quartò reprobat *primo Ethicorum*, *cap.* 2. Solonis sententiam dicentis, hominem felicem non esse, nisi post mortem: improbat autem quia felicitas in operatione posita est, post mortem autem nulla est operatio.

Ad primum respondeo, intellectionem quidem in corpore non fieri sine imaginatione, fieri autem extra corpus. Verum ergo esset, quod si anima nec in corpore, nec extra corpus posset sine imaginatione intelligere, non esset separabilis, cùm extra corpus non posset operari.

Ad secundum respondeo Philosophum nomine intellectus passiui significare ipsum intellectum prout mouetur à phantasia; sub ea enim consideratione perit pereunte corpore; sed non perit tamen absolutè.

Ad tertium respondeo animam rationalem contineri quidem in potentia materiæ receptiua, non contineri autem in potentia sustentatiua; nam recipitur anima in corpore, sed ab eo non sustentatur, quia existere potest sine illo.

Ad quartum respondeo negare Aristotelem, quod vlla supersit hominis ipsius operatio post mortem; non negare quod non supersit operatio vlla ipsius animæ.

Reliquorũ suffragia.

Addebam secundò, Philosophos omnes, omnium temporum alicuius nominis stetisse pro immortalitate animæ, vt optimè tradit Eugubinus *lib.* 9. *c.* 9. Primò enim Platonem in ea fuisse sententia probant manifestè Fauentinus *lib.* 2. & 3. *de immortalitate animæ*, Carpentarius *digressione* 10. *in Alcinoum*, Eusebius *lib.* 11. *præparationis*, *c.* 14. Deinde idem censuêre Thales apud Laërtium, & Pythagoras, quem Druydarum Gallorum fuisse discipulum asserit Clemens Alexandrinus *lib.* 1. *stromatum*. Idem quoque tenuêre Trismegistus, Epictetus, Aratus, Chaldæi, Ægyptij, Persæ, imò & Indi, quorum Sapientes, seu Gymnosophistæ sepulchrum appellant incunabula, mortem ortum ad vitam, vt docent Strabo & Laërtius, adeò vt apud Laërtium in heroïcis dicat quidam vinitor, tunc animum primùm viuere, cùm vinculis soluitur corporis.

Alij de præmiis.

In hac sententia fuêre Authores omnes etiam Ethnici, qui narrarunt animarum reditum post mortem, vel mortuorum suscitationes: v. g. interemptus Achilles matris precibus reuocatur ad vitam apud Ptolemæum Ephestionem. Filiam cuiusdam primo die nuptiarum mortuam, ac deinde ad vitam reuocatam narrat Glycas *lib.* 2. Accedunt Poëtæ, quorum primus Orpheus de immortalitate animæ mira dixit, & de præmiis reseruatis illi post mortem. Apud alios Dercyllis ancillâ duce lustrat inferos, doceturque immortalitatem animæ, sed serò nimis, vt refert Antonius Diogenes apud Photium. Dabunt plura huiusmodi Deltio & Leloyer.

Soli negant impij & ignari animam esse immortalem; nec enim vult improbus animam immortalem esse, inquit Plotinus, ne ad conspectum æqui iudicis torquendus veniat: quia malunt, inquit Minutius Felix, extingui penitus, quàm ad supplicia reseruari.

Gentes consentiunt.

Denique addebam, omnes Gentes, omnium temporum Regna, Respublicas, Nationes in hoc consensisse, vt immortalitatem animæ certam esse omninò sibi persuaderent; quæ sanè, vt dixi, vox est ipsius naturæ: nam vt taceam populos illos, qui doctrinâ & legibus, ac optimis moribus exculti fuêre, gentes etiam immanitate barbaras peruasit hæc opinio, animas hominum cum corporibus non extingui; quod constat ex cura sepulchrorum, quia censebant errare animas donec terræ condita essent earum corpora. Deinde constat ex variis ritibus circa mortuos, v. g. quòd eorum corpora ornarent candidis vestibus, quorum animas sequi non valebant; quod in compitis tubæ personarent, vt significarent euolasse in cœlum animas.

Gallorum Druydas certum est opinionem de immortalitate animæ non tantùm credidisse, sed etiam latè disseminasse, vt testantur Diodorus *lib.* 4. & Ammianus Marcellinus *lib.* 15. Gothicæ gentes omnes ac Vvandalicæ apud Procopium *lib.* 1. aiebant non interire se cùm à corpore auellerentur, sed solùm diuertere, ac transire ad Zamolxim, vnde ad eum annis singulis legatum decernebant, cuius fidei credebant omnia quæ à Deo suo consequi optabant, vt narrat Olaus *lib.* 3. *cap.* 6. Guineensibus etiam ipsis mos fuit defunctorum corpora propriis in ædibus humare, ac variis ornare monilibus, rati animas hinc potissimùm gloriari, vt refert Ferdinandus Lopes *lib.* 1. *historiæ Iapon.* Apud Maffeium *lib.* 12. quotannis defunctorum memoriam celebrant mense Augusto, turmatimque illis obuiam procedunt, vbi se visuros illos existimant. Mira sunt quæ de Tunquinensibus & Cocinensibus narrat fidelis earum rerum scriptor & testis Pater Alexander de Rhodes, frater meus optimus, qui annis triginta quinque diuersatus est inter illas gentes, eisque lucem euangelij attulit, baptizatis manu sua hominibus quinquaginta millibus. Refert autem accuratè quanta sollicitudine demortuos parentes curent, epulas eis apponant diebus quadraginta, instaurent anniuersarios dies mortis eorum annis singulis ad plures generationes.

Conclusio demonstrata.

Ex qua ratiocinatione omninò constat, tenuisse immortalitatem animæ hactenus omnes vitos doctos

doctos, omnes bonos, imò etiam omnes gentes, vt videas hanc esse vocem totius sapientiæ, totius virtutis, totius naturæ; quod certè luculentum est argumentum aduersùs omnes Epicuri de grege porcos, qui mortem animarum persuadere sibi ac aliis voluêre. Mirum est sanè, Plinium *lib.2.cap.7.* & *lib.7. cap.55.* & Senecam *lib. de consolatione ad Martiam, cap.19.* & *epist.54.* imò & Stoïcos, teste Theodoreto, scripsisse animas humanas emori cum corporibus: ergo vix crediderim tantis ingeniis tantam insaniam obrepere seriò potuisse.

§. III.

Tertia probatio, rationes morales.

AVthoritati tam graui, & tam multiplici, diuinæ scilicet ac humanæ accedunt plurimæ ac firmissimæ rationes, primùm morales, deinde physicæ.

Dei prouidentia. Prima sit moralis demonstratio, quam S. Clemens accepisse se narrat ex ore ipso sancti Petri. Si Deus iustus est, anima est immortalis; Deum autem iustum esse omnes sciunt qui fatentur Deum esse: animam ergo immortalem esse fateri omnes tenentur. Antecedens expendit egregiè Chrysostomus *homilia 4. de prouidentia,* & *in Psalmum* 111. circa illa verba, *Misericors, & miserator & iustus dominus.* Primò enim si iustus est Deus, non debent viri iusti esse improbis miseriores; si autem cum corpore moriatur anima, certum est viros probos & virtutis cultores miseriores esse quàm impios; florent enim sæpe gloriâ & diuitiis viri pessimi toto vitæ tempore, cùm tamen lateant iusti homines, morbis, ærumnis, inopiâ confecti. Quomodo iustus & prouidens esset moderator omnium Deus, si hostes suos, virtutumque contemptores sineret ita beatos esse; suos autem amicos calamitatibus opprimeret? neque tamen alia supereſſet vita, in qua tum boni, tum mali pro meritis acciperent præmia, vel pœnas darent; quando videlicet vnicuique assignabit domicilia sua, vt ait Cyprianus *orat. de mortalitate.*

Deinde manca, imò nulla esset Dei prouidentia, si pateretur genus hominum esse miserius ac infelicius ipsis brutis: esset autem miserius, quia certum est brutas animantes non confici tot cutis, tot morbis, tot infortuniis, tot miseriis, quot homines ipsi cruciantur: ergo necesse est homines alteri vitæ reseruari. Probatur maior, quia quo est alicuius conditio præstantior & dignitas honorabilior, eo debet præstare aliis in fruitione bonorum: ergo cùm homines præstantiores sint brutis, necesse etiam est vt sint beatiores: non sunt autem in hac vita, quia bruta satietatem ferè habent omnium desideriorum, hominum appetitus semper in motu est; sine cura in fruendo bono sunt pecudes, homo inter ipsas etiam delicias, vel fortunæ cogitat inconstantiam, vel ad aliquid amplius aspirat; pacem in seipsis habent, homo semper secum rixatur, propter dissidia partis superioris & inferioris. Feliciora ergo in hac vita sunt bruta, quàm homines, propter satietatem, securitatem, quietem.

Ex parte ipsius hominis. Secunda demonstratio moralis petitur ex difficultate virtutis, quam adipisci tenentur homines; sic enim argumentor. Natura in necessariis non deficit: vt autem ad virtutem capessendam potentiùs homines mouerentur, quæ sensui tantoperè repugnat, necessaria omninò fuit persuasio immortalitatis; vix enim aliquis vllus esset, qui cum impiis non diceret cap.2. Sapient. *Exiguum & cum tædio est tempus vitæ nostræ, & non est refrigerium in fine hominis; venite ergo, fruamur bonis quæ sunt, & vtamur creatura in iuuentute celeriter.* Et sanè profitetur id de se Augustinus lib.6. confessionum, cap. vltimo. *Disputabam*, inquit, *cum Nebridio & Alipio de finibus bonorum & malorum, Epicurum accepturum fuisse palmam in animo meo, nisi ego credidissem post mortem restare animæ vitam, & tractus meritorum, quod Epicurus credere noluit.* Deinde si anima corporea est, conueniens illi est studere corporis commodis, & disconueniens illi est affligere carnem; sicut bruta non debent diligere corporis incommoda: atqui honestum est fugere delicias corporis, & eius incommoda quærere: igitur corporea & mortalis non est eius anima. Denique si totus homo morte ipsa extingueretur, nihil esset quod homo æquè horrere deberet ac mortem; mors enim corporis esset summum eius malum, cùm nullum relinqueret ei bonum; vita verò esset summum bonum, nihil igitur ei esset æquè amandum ac vita, nihil magis pertimescendum quàm mors; neque vlla esset causa propter quam honestum homini esset mori, non patria, non respublica, non parentes, non amici.

Ex parte virtutis. Tertia demonstratio sit, quia id quod est omnis religionis, omnis probitatis, iustitiæ, innocentiæ, sanctitatis, non potest esse falsum, alioqui fabulæ sunt & mendacia omnia præcepta virtutis, & omnis vana est honestas. Immortalitas huiusmodi fundamentum est; sic enim argumentor. Obligamur omnes naturæ lege ad non deserendam vnquam virtutem, & officium, propositâ etiam quauis pœnâ; non possumus autem ad id obligari, nisi conueniens habeamus incitamentum ad ridenda fortunæ tela, vel in bonis huius vitæ, vel in bonis futuræ: non habemus in huius vitæ bonis fundamentum sufficiens, v. g. vt mater Machabæorum filios suos permittat improbitati, vt aliquis pro patria occumbat: ergo debemus habere in bonis futuræ vitæ. Denique illud dogma esse non potest verum, quod è vita tollit omnem virtutem, & inducit omnem spurcitiam & impuritatem: atqui dogma quod animam statuit mortalem esse, subuertit fundamentum omnis probitatis, & tribuit licentiam omnium scelerum: ergo illud falsum est. Vide Lessium *num.30.*

Finis vltimus. Quarta denique demonstratio sit, quia homo ex sua natura capax est finis alicuius vltimi, quem aliquando assequatur, eoque satietur: illum non consequitur in hac vita: ergo illum necessariò consequi potest in altera. Hæc ratio grauissima est, cuius prima propositio probari solet in morali; minorem autem probant continuæ calamitates huius vitæ, cupiditatesque hominis insatiabiles, & quod breuissimo huius vitæ tempore vix vllus perfectam vnquam sapientiam assequatur.

§. IV.

Quarta probatio, physicæ rationes à priori, & à posteriori.

PRima & grauissima demonstratio sit spiritualitas ipsius animæ probata sectione superiori. Sic autem proponitur.

Omnis substantia immaterialis est immortalis; anima rationalis est immaterialis: ergo est immortalis. Maiorem ab omnibus hactenus ad-

missam, negare tamen videntur quidam Recentiores. Probatur autem clarissimè, quia rei annihilatio est naturaliter impossibilis, sicut & creatio ex nihilo: sed si anima immaterialis desineret esse dum homo moritur, anima annihilaretur: ergo si anima est immaterialis, est etiam necessariò immortalis. Probatur minor. Tunc aliquid annihilatur, quando ita desinit, vt non restet subiectum in quo sustentabatur: sed non superesset subiectum vllum in quo sustentaretur anima, si sit spiritualis: ergo annihilabitur anima spiritualis si desinat esse dum moritur corpus.

Deinde quidquid esse desinit, vel est ex defectu subiecti, vel ex introductione contrarij, vel ex defectu causæ conseruantis: anima si est spiritualis, non perit ex defectu subiecti, nec ex introductione contrarij, nec ex defectu causæ conseruantis: ergo nullo modo perit anima.

Præterea ideò materia prima est incorruptibilis, quia est independens à subiecto, & est ens permanens: substantia spiritualis independens est à subiecto, & est ens permanens: ergo substantia spiritualis est necessariò incorruptibilis; neque aliter probari solet, quod Angeli sint immortales, nisi quia sunt immateriales.

Obiicitur. Sonus & impetus, imò & habitus conseruantur à solo Deo, & tamen desinunt sine vllo defectu subiecti, & sine introductione contrarij: ergo aliquid quod conseruatur à solo Deo desinere potest ex solo defectu conseruationis, quamuis non desinat ex defectu subiecti vel introductione contrarij. Eodem ergo modo desinere potest anima spiritualis, etiamsi non pendeat à subiecto, quia exiget non conseruari ampliùs à Deo, sicut impetus & sonus.

Respondeo, posse quidem aliquod accidens desinere ex defectu causæ conseruantis, à qua non exigat ampliùs conseruari; non posse vllam substantiam, præsertim spiritualem, eo modo desinere: quia si substantia spiritualis eo modo desineret, naturaliter esset possibilis annihilatio; desitio autem accidentis, qualis est impetus & sonus, non est annihilatio, cùm pendeant à subiecto, quod manet ipsis desinentibus.

Secunda demonstratio est à posteriori; nam si anima mortalis esset, & penderet à corpore, non posset senum maior esse sapientia tunc cùm imbecillius est corpus; non posset esse in anima synderesis contraria legibus carnis; non possent esse animæ opera immortalia. Et tamen maior est senum sapientia, in quibus experimur omnia senescere præter sapientiam: synderesis domesticus monitor docet carni repugnandum esse: opera demùm hominum immortalia sæpe sunt, præsertim scientiarum, quarum pulchritudo nullâ vetustate defloreſcit, nullâ temporum iniuriâ veteraſcit.

Denique idem à posteriori etiam demonstrant crebri reditus animarum, quorum commemoratione plena sunt sapientissimorum hominum scripta? Quis non credat Augustino, Gregorio Magno, & aliis huiusmodi viris grauissimis & sanctissimis tam certò, & tam sæpè narrantibus varias apparitiones animarum? Aut non est summa illa imprudentia, mendacij arguere homines adeò prudentes? Vide quæ habet Augustinus *epistola* 100. Gregorius *in dialogis*, Baronius *tomo quarto*, loquens de Synesio & Marsilio Ficino. Multa dabunt eam in rem Lessius *num.* 48. Delrio *lib.* 2. *disquisit. q.* 16.

Concludo colligens quatuor ea probationum genera quæ attuli, & quæro, vtrum certa, fundata, fixa sit animæ immortalitas, quam authoritas diuina sancit, authoritas humana fulcit, tot rationes naturales persuadent, tot physicæ asseuerant. Quid ais, stulta temeritas? omnibus à suprema die sors eadem est, quæ ante primam; nec magis post mortem sensus vllus est corpori aut animæ, quàm ante natalem. Quæ malum ista dementia est, finiri morte animæ vitam, quam contemnere mortem iubes? eripere post mortem virtutum præmia, quæ pollicetis inferiorem pecudibus facere animam, per quam Deo cognatus es? corpoream facere, quæ res corporeas iubetur abiicere. Túne, anima, morte finienda es, quæ temetipsam ad æterna extendis? Túne sepulchrali claudenda cespite, quæ cœlum cogitas? Túne immortalitatis priuanda es hæreditate, cuius tibi diuino testamento emancipatæ nuncupator Deus est, resignatrix fides, libripens ratio, testes sapientum omnium voces, omnium bonorum consensus, omnium suffragia populorum.

SECTIO III.

Vtrum anima rationalis informet corpus; quomodo in eo producatur, & extendatur.

Dicitur communiter Platonem voluisse animam rationalem assistere quidem corpori, cui secundùm solam operationem vniatur; sed non esse formam informantem, quæ secundùm se vnitur materiæ. Turpiùs etiam erraruntAuerroës & Themistius, dicentes animam rationalem in omnibus hominibus esse vnicam, assistentem, non informantem, per quam circa vniuersalia discurreret, cùm per aliam purè corpoream sentiret & discurreret circa particularia.

Ratio autem dubitandi esse potest, quia inter materiam & formam debet esse proportio: inter corporeum & spirituale nulla est proportio: ergo anima spiritualis non est forma materiæ, alioqui accidens etiam incorporeum recipi posset in subiecto corporeo. Deinde quidquid recipitur, ad modum recipientis recipitur: ergo si anima in corpore recipitur, modo corporeo recipitur.

Secundò. Forma naturalem habet appetitum ad materiam: anima spiritualis non habet naturalem appetitum ad corpus, alioqui non posset sine violentia existere separata à materia; & tamen anima in statu separationis non patitur violentiam, quia nullum violentum perpetuum est; status autem ille separationis ex sua natura esset perpetuus. Denique anima non potest habere inclinationem ad id à quo impeditur præcipua operatio animæ: per corpus impeditur intellectio, quæ præcipua est operatio animæ: ergo anima spiritualis non habet inclinationem ad corpus.

Tertiò. Omnis forma, quatenus forma, operationes habet pendentes à materia: anima rationalis, quatenus spiritualis, non habet operationes pendentes à corpore: ergo anima rationalis, quatenus spiritualis & rationalis, non est forma corporis. Imò, anima non dat corpori esse rationale: ergo anima non est forma corporis prout est rationalis; corpus enim non ratiocinatur.

Dico primò, animam rationalem esse veram formam corporis, etiam quatenus est rationalis.

Prima

Anima est forma corporis.

Prima pars certa ex fide, definita est omninò in Concilio Viennensi sub Clemente V. & in Lateranensi sub Leone X. *sess.6.* asseriturque sæpe ab Aristotele, cuius loca collegerunt Suarez, Toletus. Et ratio manifesta est, quia illud est forma constitutiua hominis, per quod homo differt à quolibet alio: sed homo differt à brutis, & à quolibet alio per animam, per illam enim constituitur rationalis, quæ differentia est constituens hominem: ergo anima rationalis est forma hominis.

Etiam prout est rationalis.

Secunda pars asserens animam informare corpus, non tantùm secundùm gradum vegetatiuum & sensitiuum, sed etiam secundùm intellectiuum & rationalem, eodem argumento probatur contra Ferrariensem; quia homo vt homo constituitur per aliquam formam: sed homo constituitur per intellectiuum vt sic, & per illud differt à brutis: ergo anima rationalis vt sic est forma constituens hominem. Imò secundùm illum gradum forma informat corpus, per quem corpus differt ab omni alio corpore: per gradum intellectiuum homo differt à brutis: ergo per gradum intellectiuum anima est forma corporis. Denique gradus intellectiuus hominis dicit ordinem ad corpus; pendet enim ab operatione phantasiæ, cui necessariò debet esse coniuncta: ergo anima secundùm gradum intellectiuum est forma corporis.

Extensio animæ.

Dico secundò, animam rationalem coextendi corpori per solam vnionem, quâ illi vnitur; separatam autem à corpore coextendi loco diuisibili per modum extensionis diuisibilem eius substantiæ superadditum.

Ratio est, quia per illud sufficienter anima corpori coextenditur, quo posito, & quocunque alio præciso, anima est vbicunque est corpus: sed posito modo vnionis, & quocunque alio præciso, anima est vbicunque est corpus: ergo per modum vnionis anima sufficienter coextenditur corpori. Separata verò à corpore non extenditur per suam substantiam, cùm possit occupare locum aliàs maiorem, aliàs minorem; cùm illum etiam occupare possit existens in corpore: ergo separata à corpore indiget modo superaddito, & quidem diuisibili, vt probabam de Angelis.

Dico tertiò, animam rationalem non propagari vi seminis, sed à solo Deo per veram creationem produci; non ante corpus, sed eo ipso instanti, quo corpus sufficienter organizatum est ad illam recipiendam.

Ratio est, quia est spiritualis; vnde mirum est dubitasse tantoperè Augustinum, vtrum anima vi seminis producatur; cùm asserat illam esse immaterialem. Fuit autem error Origenis, animas omnes ab initio creatas esse, non autem eo tempore creari, quo infunduntur corporibus. Refutatur autem ab Augustino *epist.*28. Leone Magno *epistola 93. ad Turibium*, & ab aliis Patribus. Quia scilicet status ille prior est alio, qui est illo connaturalior; status autem coniunctionis cum corpore, connaturalior est animæ, quàm status separationis: ergo status coniunctionis est prior.

Solutio primæ dubit.

Ad primam respondeo, requiri necessariò proportionem aliquam inter materiam & formam, non in ratione entitatis, sed in ratione actus & potentiæ, idest vt sint aptæ ad constituendum aliquod totum, & vt possint conuenire in vnum finem. Sic autem se habent anima rationalis & materia; nam anima rationalis, etiam vt rationalis, exigit sensus qui sunt in corpore; ideò ex illis duobus vnum fit compositum potens intelligere, sentire, aliaque exercere opera vitæ. Ne-

A go autem paritatem substantiæ spiritualis, & accidentis spiritualis; quia accidens pendet à subiecto in quo est, cùm inhæreat & dependeat: si ergo accidens spirituale inhæreret materiæ, ab ea deberet pendere; atque adeò esset accidens corporeum, cùm tamen dicatur esse spirituale. Sensus vulgaris illius axiomatis, *Quidquid recipitur, ad modum recipientis recipitur*; iste est. Id quod recipitur, aliquo modo imitatur naturam illius in quo recipitur: anima imitatur aliquo modo naturam corporis, non in seipsa, sed in potentiis suis organicis.

Solutio secundæ.

Ad secundam respondeo negando minorem; anima enim verè habet appetitum ad corpus, à quo iuuatur in potentiis suis vegetatiuis & sensitiuis; imò & in intellectiuis, cùm à sensibus hauriat species. Status separationis est aliquo modo violentus animæ, vt dicetur *quæst.5.* Axioma illud, *Nullum violentum est perpetuum*, explicatur optimè à Suare, tunc verum illud esse, quando aliquid est violentum ratione contrarietatis, v.g. quando aqua calefit; quia contraria semper pugnant inuicem. Quando autem pugna est ratione solius priuationis, tunc violentum esse potest perpetuum, quia non datur naturaliter regressus à priuatione ad habitum; anima separata posteriore tantùm modo patitur aliquam violentiam, ideò status ille perpetuus esset animæ, nisi Deus supra exigentiam animæ restitueret illam suo corpori per resurrectionem. Intellectio quæ fit sine phantasmate non est maximè naturalis animæ operatio, & illa impeditur per corpus; intellectio autem facta cum phantasmate, est operatio animæ maximè naturalis, & illa non impeditur per corpus, sed ab eo maximè iuuatur.

Solutio tertiæ.

Ad tertiam distinguitur illa maior. Omnis forma operationes habet pendentes à corpore, tanquam à subiecto, nego; tanquam à medio quodam, concedo. Operationes animæ, vt est rationalis, pendent à corpore tanquam à medio necessario ad recipiendas species, non tanquam ab organo. Intellectiuum enim hominis in hoc differt ab intellectiuo Angeli, quod intellectiuum hominis exigat præuiam operationem phantasiæ, per quam acquirat species; intellectiuum autem Angeli non requirat subsidium vllius potentiæ corporeæ. Cùm autem forma non det esse materiæ, sed composito, homini v.g. qui est rationalis, materiam verò solùm compleat, non est necessarium vt corpus ipsum sit rationale, sed satis est quod deseruiat ratiocinationi.

QVÆSTIO II.

De intellectu.

QVod in mundo est sol, quod in corpore oculus, hoc in anima rationali est intellectus, præstantissima hominis possessio, per quem habet vt sapiens esse possit, ac proinde solo ferè Deo minor. De illo vt dicam accuratissimè, quinque videbuntur sufficere: primò eius existentia & quidditas: secundò proprium eius obiectum: tertiò species intelligibiles: quartò proprius eius actus: quintò potentia ipsa intellectiua.

SECTIO I.

De existentia intellectus in omni anima rationali.

IDest vtrum omne spirituale, sit necessariò præditum aliqua facultate intelligendi, quam esse difficillimam quæstionem asserit Augustinus *lib.* 12. *de Genesi ad litteram, cap.* 10. Definitur autem intellectus, *Potentia cognoscitiua entis vt ens est*: & intelligere, vt ait S. Thomas, est quasi intus legere, eo quod ipsam substantiam rerum veluti penetret.

Ratio ergo dubitandi est primò, quia non apparet implicantia, cur non possit fieri à Deo aliqua B substantia spiritualis nullo prædita intellectu.

Secundò. Si non potest dari ens spirituale, quod non sit intellectuale, sequitur intellectiuum oriri à spirituali: hoc est absurdum, quia intellectiuum est differentia constitutiua rei; quod autem est differentia, non oritur ab alio priori, sed est aliquid primum in re: ergo dari potest ens immateriale, quod non sit intellectuale.

Tertiò. Dantur accidentia spiritualia, quæ non sint intellectiua: ergo possibilis etiam est substantia spiritualis non intellectiua.

Dicendum tamen est, substantiam omnem spiritualem esse necessariò intelligentem. Ita tenent cum S. Thoma *quæst.* 2. *de verit. art.* 2. Caietanus, Molina, Suares & Thomistæ omnes, contra Nominales & Aureolum.

Ratio S. Thomæ optima est, quia quidquid præter id quod est, potest fieri aliquo modo alia omnia, est immateriale: omnis substantia immaterialis, præter id quod est, fieri potest alia omnia: ergo est immaterialis. Maior ex eo pendet principio generali, quòd principium cognoscens fiat obiectum illud quod cognoscitur, eo quod similitudinem eius expressam recipiat. Minorem probat S. Thomas, quia id quod caret principio determinante, & coarctante, potest fieri alia omnia: substantia quæ caret materia, caret omni principio coarctante ac determinante; materia enim coarctat: ergo substantia quæ caret materiâ, fieri potest alia omnia. Probatur adhuc eadem minor, quia materia est pura potentia, & non est vllo modo actiua: ergo quò magis aliqua forma recedit à conditione materiæ, eò magis erit actiua: substantia spiritualis maximè recedit à conditione materiæ: ergo est perfectissimè actiua; actio autem perfectissima est intellectio.

Ad primam respondeo, implicare substantiam immaterialem, quæ careat intellectu; quia natura actiua debet posse agere circa obiectum sibi proportionatum: sed res immaterialis, si non sit intellectualis, non poterit agere circa obiectum sibi proportionatum, nempe circa rem spiritualem, imò neque circa rem corpoream; non enim aget immanenter, cùm omnis actio immanens spiritualis sit intra gradum intellectiuum; nec transeunter, quia non est excogitabilis vlla qualitas, per quam agat; motum enim sine cognitione non potest imprimere: debet ergo esse intellectiua.

Ad secundam respondeo, intellectiuum non oriri ab immaterialitate, sed tantùm esse illi necessariò coniunctum, vt rectè docet Capreolus *in* 1. *dist.* 35. *quæst.* 1. *ad* 1. *arg. Aureoli.* Quamquam dici etiam potest cum Suare, immaterialitatem esse causam virtualem intellectualitatis, quia differentia oriri potest à gradu aliquo generico, non potest oriri à gradu specifico.

A Ad tertiam respondeo esse discrimen substantiæ & accidentis; nam implicat accidens esse intelligens, cùm intellectuale sit esse primam radicem operationum vitalium, atque adeò principium primum vitæ, & consequenter esse substantiam.

SECTIO II.

De obiecto intellectus.

QVia latissimè patet obiectum intellectus, ideò considerandum primò est in communi, deinde secundùm singulas suas partes, vniuersalia nimirum & singularia, materialia & immaterialia. Quod autem vlteriùs quæri posset, quomodo cognoscere possit omnia possibilia, & futura, quomodo infinita, quomodo causas ipsas in effectibus, & effectus in causis; difficultates sunt theologicæ, de quibus plenè dixi *tract.* 1. & *tract.* 7. quia illa pertinent ad cognitionem supernaturalem.

§. I.

Quale sit obiectum adæquatum intellectus.

RAtio dubitandi primò est, quia non potest Obiectio idem esse obiectum intellectus humani, & dubia angelici: ens in communi, etiam prout est verum, est obiectum intellectus angelici: ergo non est obiectum intellectus humani. Maior patet, quia intellectus angelicus est diuersæ speciei ab humano, & est longè perfectior: ergo habet diuersum, & longè perfectius obiectum.

Secundò. Illud non est obiectum intellectus, quod est obiectum voluntatis: sed ens, quatenus verum, est obiectum voluntatis; verum enim amatur à voluntate, quia verum est, quia veritas est propter seipsam amabilis: ergo ens prout est verum, non est obiectum intellectus.

Tertiò intellectus cognoscit non entia, & entia rationis, quæ nec participant rationem entis, nec rationem veri: ergo non solum ens est obiectum intellectus.

Quartò, sicut potest dari aliquis intellectus, qui non sit cognoscitiuus omnium entium, sed aliquorum duntaxat; sicut non quilibet sensus est perceptiuus omnium rerum sensibilium: sic dari potest aliquis intellectus, qui non sit perceptiuus D omnium intelligibilium: ergo obiectum intellectus non est necessariò quodlibet intelligibile.

Dico primò, adæquatum obiectum intellectus Conclu. secundùm se considerati esse ipsum ens in tota latitudine sua sumptum sub ratione veri & intelligibilis: entia verò rationis, & non entia, non spectare directè ad obiectum intellectus.

Prima pars assignat obiectum materiale intelle- Obiectum materiale. ctus, probaturque potest inductione, quia cognoscimus ens increatum & creatum, entia materialia & immaterialia, possibilia & existentia; & implicat dici aliquid quod intelligi non possit; si enim dicitur, iam intelligitur. Deinde veritas est passio E entis communissimè sumpti: sed veritas est intelligibilitas: ergo intelligibilitas est passio cuiuslibet entis.

Secunda pars assignat obiectum formale intel- Obiectum formale. lectus, de quo satis dictum est prima disputatione, cùm egi de specificatione potentiarum ab obiectis formalibus, non in ratione rei, sed in ratione obiecti; veritas enim, quæ obiectum est intellectus, non est ens ipsum prout attingi potest ab intellectu; sed est ipsum ens, quatenus habet vim mouendi intellectum ad intelligen-

dum,

dum, virtus mouendi intellectum ad cognoscendum, seu ens provt fundamentaliter intelligibile. Probatur autem, quia obiectum formale intellectus est illud propter quod intellectus aliquid cognoscit: sed proportio secundùm quam ens potest mouere intellectum, seu veritas, est id propter quod intellectus cognoscit ens: ergo veritas est obiectum formale intellectus.

Ens rationis.

Tertia pars negat, entia rationis pertinere directè ad obiectum intellectus, sed indirectè solùm & per accidens; quia non participant rationem veri, quod obiectum est formale intellectus. Deinde illud spectat indirectè tantùm ad obiectum intellectus, quod per se solùm non potest terminare actum intellectus: ens rationis & non entia non possunt per se sola terminare actum intellectus, sed tantum per entia realia; non enim cognoscuntur nisi ad motum entium: ergo illa non spectant directè ad obiectum intellectus, sed indirectè tantùm.

Solutio dubitationum.

Ad primam respondeo, intellectum angelicum & humanum habere quidem obiecta formalia diuersa, non habere diuersa obiecta materialia; ad diuersitatem autem specificam satis est quod obiecta formalia sint diuersa, saltem in ratione obiecti.

Ad secundam respondeo, ens amari quidem à voluntate, quia verum est, ita vt ratio veri non sit ratio amandi, sed sola ratio boni; amo enim verum non præcisè quia verum; sed amo verum vt bonum; vnde distinguitur illa propositio, Veritas est amabilis propter se, præcisè vt veritas est, abstrahendo à bonitate, nego; provt veritas participat bonitatem, concedo. Vel etiam veritas esse potest obiectum formale in ratione rei; non est obiectum formale in ratione obiecti.

Ad tertiam respondeo solum ens esse obiectum primarium & directum intellectus; obiectum autem secundarium & indirectum esse posse non ens, quod cognoscitur ad modum entis; participat enim secundariò & indirectè ipsam rationem intelligibilis.

Ad quartam respondeo, non apparere vllam contradictionem cur diuinitus dari nequeat aliquis intellectus, cuius obiectum non sit omne ens, sed tantùm aliquod ens sub ratione talis intelligibilis; sicut dantur sensus, quorum obiectum non est omne sensibile. Quod autem huiusmodi non sit noster intellectus, constat experientiâ & inductione.

§. II.

Quomodo, & quo ordine cognoscat intellectus vniuersalia & singularia.

EXplicato generatim obiecto adæquato intellectus, ordior à cognitione vniuersalium & singularium: vbi duplex est differentia. Primò vtrum directè cognoscat intellectus singularia: deinde vtrum priùs illa cognoscat quàm vniuersalia. Quæ difficultas est vulgaris de primo cognito.

Triplex dubitatio.

Ratio autem dubitandi est primò, quia sæpe Philosophus dicit hoc esse discrimen inter sensum & intellectum, quòd sensus percipiat singularia, intellectus vniuersalia. Et probatur, quia intellectus speciem non habet singularis materialis; species enim spiritualis non repræsentat rem materialem. Deinde intellectus dum purificat phantasmata, species abstrahit à conditionibus indiuiduantibus: ergo intellectus non cognoscit directè singularia.

A Secundò. Si directè intellectus cognosceret singularia, priùs illa cognosceret quàm vniuersalia; quod repugnat Philosopho, & communi sententiæ, quæ docet vniuersale esse primum cognitum. Probatur, quia implicat vt cognoscam, quid sit Petrus, quin priùs cognouerim, quid sit homo; sicut non possum scire quid sit homo, quin sciam quid sit animal: ergo vniuersale est primum cognitum.

Tertiò partes priùs cognoscuntur quàm totæ; sed vniuersaliora sunt partes minùs vniuersalium; animal v. g. est pars hominis: ergo priùs cognoscuntur vniuersalia. Et patet quia cùm video venientem à longè Petrum, video priùs venire hominem quàm videam illum esse Petrum.

B Dico secundò, intellectum proprio & directo conceptu cognoscere singularia materialia, ita vt in conceptu simplici & confuso singularia materialia sint primum cognitum, in conceptu autem distincto & complexo illa non sint primum cognitum, sed vniuersalia.

Conclusio bipartita.

Prima pars patet experientiâ; dum enim videtur Petrus, propriè ac directè intelligitur; imò intellectus distinguit inter singulare & vniuersale: ergo cognoscit vtrumque proprio conceptu. Prudentia quoque virtus est intellectus, versaturque circa singularia. Neque solùm intellectus singularia propriè cognoscit, sed etiam directè sine reflexione; rusticus enim v.g. singularia cognoscit, & circa illa immediatè ratiocinatur; cùm tamen prorsus ignoret vniuersales naturas. Deinde illud directè cognoscitur, cuius recipitur primò species in intellectu: species singularium priùs producuntur in intellectu quàm species vniuersalium, vt patet *ex sect. 3.* ergo singularia directè intelliguntur.

Intellectus cognoscit singularia.

C Secunda pars vulgarem constituit doctrinam de primò cognito; illud enim est primum cognitum in cognitione simplici & confusa, quod priùs mouet sensum: huiusmodi est sine dubio singulare: ergo in cognitione illa non scientifica singulare est primum cognitum. Deinde vniuersale non cognoscitur nisi per abstractionem à singularibus: ergo priùs cognosci debent vniuersalia quàm singularia. Eodemque argumento probatur accidentia priùs cognosci quàm substantias, & corporea priùs quàm spiritualia. In cognitione autem discursiua & scientifica vniuersale priùs sine dubio cognoscitur quàm singulare; nam præmissæ v. g. vniuersaliores sunt quàm conclusio: ergo priùs cognoscuntur ea quæ sunt magis vniuersalia. Quod etiam rectè probauit ratio dubitandi.

Primum cognitum.

D Ad primam enim respondeo, Aristotelem velle quod intellectus à sensu differt, eo quod sensus non sit nisi singularium, intellectus autem sit etiam vniuersalium. Certum autem est esse in intellectu species spirituales, quæ repræsentent obiecta materialia, tum singularia, tum vniuersalia; neque maior est ratio vnius quàm alterius.

Solutio dubitationum.

E Ad secundam & tertiam respondeo rectè illis probari quod vniuersale in cognitione scientifica est prius cognitum quàm singulare.

Difficultatem autem habet quod vltimo loco addebatur, eum qui viuentem videt Petrum, priùs cognoscere illum esse hominem, quàm cognoscat illum esse Petrum.

Respondeo autem, quod quoties cognoscitur indiuiduum aliquod nunquam aliàs cognitum, priùs intellectus cognoscit rationes singulares communiores, quàm minùs communes; v. g. priùs esse hominem, quàm petrum. Quando au-

tem cognoscitur indiuiduum aliàs cognitum, priùs fertur intellectus in rationes minus communes; sed semper tamen priùs cognoscit singulare quàm cómune: sed in illo singulari varij sunt gradus singulares, quorum alij sunt aliis communiores, id-est à pluribus possunt abstrahi; vt in Petro animal & rationale duo sunt gradus singulares, sed vnus est altero communior. Itaque intellectus eodem ordine progreditur in percipiendis obiectis, quo sensus illa cognoscit, sensus autem priùs apprehendit rationes singulares magis communes; conspecto enim Petro, priùs cognosco illum esse corpus, deinde hominem: ergo priùs intellectus cognoscit rationes singulares magis communes, quæ faciliùs etiam percipiuntur ab intellectu, quàm rationes minùs communes. Quoties autem video Petrum mihi probè cognitum, statim cogito rationem Petri, nihil cogitans rationem animalis aut hominis. Concludo ergo singulare semper priùs cognosci quàm vniuersale, quamuis ratio singularis gradus communioris priùs cognoscatur, quàm ratio singularis gradus minùs communis.

§. III.

An & quomodo intellectus res cognoscat materiales & immateriales.

Conceptus confusus & distinctus.

CErtum est primò, conceptum alicuius rei dici proprium, quando ita conuenit rei, vt non conueniat aliis. Ille autem est duplex; alter proprius & confusus, quando res non concipitur per speciem propriam, sed per analogiam, vel per negationem, aut aliter per discursum; alter est conceptus proprius & distinctus, quo res concipitur per proprias species absque analogia vel negatione.

Triplex dubitatio.

Certum est secundò, processum intellectus nostri in cognoscendo esse huiusmodi. Primò accipit speciem quæ primariò repræsentat rem illam sensibilem, quam repræsentabat phantasma; & per accidens atque in confuso repræsentat subiectum accidentium, cùm repræsentet accidentia illa in concreto. Recepta illa specie statim cognoscit accidens; tum per vim discursiuam assurgit & cognoscit substantiam.

His positis difficultas est, quænam obiecta intellectus cognoscat proprio & distincto concursu; quænam verò cognoscat proprio, sed confuso conceptu.

Ratio verò dubitandi est primò, quia implicat vt aliquid cognoscatur per cognitionem alterius: ergo implicat vt cognoscatur per speciem impressam alterius: ergo intellectus concipit per conceptum confusum.

Secundò accidens nec definitur, nec cognoscitur nisi per substantiam: ergo substantia prior est cognitione, quàm accidens.

Assertio bimembris.

Tertiò cognitio, quam habemus de Deo, semper repræsentat aliquid aliud, ad cuius similitudinem Deus concipitur: ergo Deum & substantias spirituales non concipimus conceptu proprio, sed communi.

Dico tertiò. Accidentia sensibilia cognosci ab intellectu conceptu proprio & distincto; substantias materiales & accidentia insensibilia cognosci à nobis conceptu proprio confuso; Deum & substantias immateriales clarè cognosci quoad an sit, confusè autem & imperfectè quoad quid sit, licèt concipiantur conceptu proprio.

Accidentia sensibilia.

Prima pars de accidentibus sensibilibus euidens est, quia illud cognoscitur proprio & distincto conceptu, quod est obiectum motiuum, seu quod imprimit sui speciem, primò quidem sensui, deinde verò intellectui: huiusmodi sunt accidentia sensibilia: ergo illa cognoscuntur proprio & distincto conceptu. Illa verò, quæ non imprimunt sensui & intellectui vllam speciem, non possunt cognosci proprio & distincto conceptu, sed proprio tantùm & confuso; cùm sint obiecta terminatiua: huiusmodi sunt substantiæ materiales, & accidentia insensibilia: ergo illa cognoscuntur conceptu proprio confuso.

Substantiæ materiales.

Secunda pars de cognitione Dei & rerum quarumlibet spiritualium, probatur; certum enim est, illam esse non posse intuitiuam, cùm nulla in nobis sit species propria illorum; sed neque posse dici quidditatiuam, quâ scilicet perfectè cognoscitur alicuius rei quidditas; Deum autem & spiritualia mediatè solùm & imperfectissimè cognoscimus, quia cognoscimus Deum ex effectibus qui sunt inadæquati virtuti productiuæ Dei, & infinitè imperfectiores quàm Deus: ergo Deum quoad quid est, imperfectè solùm cognoscimus: ergo non quidditatiuè. Substantias quoque spirituales cognoscimus vel per analogiam, vel per negationes, vel per aliquos effectus: ergo imperfectè solùm cognoscimus, & (vt dicitur) abstractiuè, id-est per extraneas & alienas imagines, à quibus imperfectè repræsentantur.

Substantiæ spirituales.

Ad primam respondeo, nihil posse cognosci per solam cognitionem alterius, posse autem cognosci per primam illius speciem. Ratio disparitatis est, quia cognosci per speciem alterius, est posita rei alicuius specie, v.g. accidentis, intellectum assurgere ad cognitionem alterius per vim sibi propriam, ad quod non requiritur vt species illa repræsentet illud quod dicitur cogosci per speciem alterius: at verò cognosci per cognitionem alterius, esset eadem cognitione quâ vnum repræsentatur, repræsentari etiam aliud ei dissimile: impossibile autem est, vt res repræsentetur per conceptum à quo non repræsentatur.

Ad secundam respondeo, substantiam esse priorem cognitione quàm accidens complexè cognitum quoad quid est; sed esse posteriorem cognitione quàm accidens cognitum cognitione simplici, & incomplexa; quia illud quod immediatè ferit sensum, etiam immediatè cognoscitur.

Ad tertiam respondeo cognitionem quam habemus de Deo, repræsentare quidem concomitanter aliquid aliud, sed formaliter repræsentare solum Deum; quia scilicet Dei cognitio semper est iuncta cognitioni alicuius alterius, ad cuius modum concipitur Deus: sed illa non est cognitio alterius; vnde reuerà cognoscimus Deum & spiritualia conceptu proprio, non tamen quidditatiuo & perfecto.

SECTIO III.

De speciebus intelligibilibus.

EXplicato intellectus obiecto, ad species vicarias eius diuenio, in quibus duo tantùm controuerti possint: primò, an sint: secundò, quænam causa illas producat; reliqua manifesta sunt ex iis quæ dixi olim de speciebus impressis.

§. I.

Existentia specierum intelligibilium.

Triplex dubitatio.

RAtio dubitandi primò est, quia sufficienter concurrere potest phantasma ad productionem intellectionis cum intellectu possibili: ergo non sunt necessariæ species spirituales in intellectu. Probatur antecedens, quia phantasma cum intellectu agente producit in intellectu speciem impressam spiritualem: ergo phantasma cum intellectu possibili producere potest speciem expressam spiritualem; neque maior est ratio vnius quàm alterius.

Secundò ad iudicium & discursum sufficit species primæ apprehensionis: ergo ad primam apprehensionem sufficit species phantasiæ. Deinde tunc species non sunt necessariæ ad primam intellectionem, vt compleant, vel vt determinent intellectum; quia potentia appetitiua per solam sympathiam determinatur eo ipso quòd intellectus aliquid cognoscit: ergo intellectus sufficienter determinari potest, posito quod operetur phantasia.

Tertiò si dantur species ad recordationem rerum præteritarum, sequitur debere semper percipi actus illos quamdiu manent illorum species, cùm illæ agant necessariò.

Conclusio trimembris.

Dico primò, intellectum requirere necessariò species, tum ad memoriam actuum præteritorum, tum ad primam cognitionem obiectorum etiam præsentium, quæ feriunt sensus; quamvis pro prima intellectione probabile sit illas nullas esse. Tres sunt partes conclusionis.

Species ad memoriam.

Prima, quæ requirit species ad memoriam præteritorum, communis est inter omnes, qui non reiiciunt omnes species. Ratio est, quia intellectus non potest seipsum determinare ad cognitionem actus præteriti, v. g. syllogismi alicuius, aut iudicij. Neque determinari potest ab obiecto, vel ab actu aut phantasmate præterito: ergo determinari debet ab aliqua specie. Probatur antecedens. Primò enim intellectus est omninò indifferens ad intelligendum hunc aut alium actum: ergo vt illum potiùs intelligat quàm alium, ab aliquo extrinseco determinari debet. Secundò illud nec est obiectum, aut actus, quæ sunt præterita; non phantasma, quod nullum reliquit, cùm sint actus illi quos dixi purè spirituales: ergo nihil est per quod determinetur intellectus præter speciem.

Species ad primam intellectionem.

Secunda pars de prima intellectione aduersarios plures habet, qui ad solos actus memoratiuos exigunt species: sed admittunt tamen eas cum S. Th. *1.p.q.55.art.2.& q.85.art.2.* Suarez, Vasquez, Molina, & alij.

Primò enim sic habetur ex Philosopho, qui ponit sæpe intellectum agentem in homine; proprium autem munus huius intellectus est purificare phantasmata, id est producere species spirituales in intellectu, posita operatione phantasiæ. Deinde satis perspicuè Augustinus asserit istas species, v. g. *lib.1.de Trinitate, cap.2.* ait positionem specierum intelligibilium difficilè suaderi tardioribus ingeniis. Et lib.9.cap.12. *Tenendum est*, inquit, *quod omnis res quamcunque cognoscimus, congenerat in nobis notitiam sui; ab vtroque enim notitia paritur, à cognito, & à cognoscente.* Idem expressiùs asserit Anselmus cap.6. Monologij. *Cùm cogitatur*, inquit, *aliquid quod extra mentem est, non*

A *nascitur verbum cogitatæ rei ex ipsa re, quia ipsa est absens à cogitationis intuitu, sed ex ipsa rei aliqua similitudine, quæ vel est in cogitantis memoria, vel fortè quæ tunc cùm cogitat, ex re præsenti ad mentem attrahitur.*

Præterea ratio est, quia quoties intellectus est indifferens & incompletus ad obiecti etiam præsentis perceptionem, debet compleri & determinari per aliquid proportionatum cum ipsa intellectione: illud nec est obiectum distans, nec phantasma materiale: ergo est species spiritualis. Probatur antecedens, quia sensus exigit aliquid proportionatum ad eliciendam sensationem: ergo etiam intellectus debet determinari per aliquid
B proportionatum ad eliciendam primam intellectionem. Imò si sufficeret phantasma ad primam intellectionem, sufficeret etiam ad memoriam, quia nunquam recordamur nisi excitati ab aliquo phantasmate.

Tertiam partem, quæ asserit probabiliter posse negari species ad primam intellectionem, suaderi potest omnibus argumentis propositis in ratione dubitandi.

Solutio primæ dubitationis.

Ad primam autem probabiliter respondeo, phantasma esse sufficienter proportionatum ad productionem specierum impressarum cum intellectu agente, sed non esse sufficienter proportionatum ad productionem specierum expressarum;
C quia species impressa est aliquid longè imperfectius quàm species expressa, ideoque causas non exigit adeò perfectas.

Solutio secundæ.

Ad secundam respondeo, esse in intellectu duo tantùm genera specierum. Primum est earum, quæ repræsentant id quod sensu præceptum est. Secundum earum, quæ seruiunt memoriæ rerum præteritarum; aliæ omnes inutiles sunt, quia intellectus semel determinatus à specie, supra illam assurgere potest, & alia multa circa illud obiectum cognoscere. Satis autem aliàs negata est paritas inter potentiam appetitiuam & cognoscitiuam, quia actus potentiæ appetitiuæ non est expressa imago sui obiecti, à quo propterea non debet produci: cognitio autem est imago.

Solutio tertiæ.

D Ad tertiam respondeo species intelligibiles non semper repræsentare illa obiecta, quorum sunt species; quia exigitur vel vt operatio phantasiæ, vel vt voluntatis imperium illas excitet, alioqui sopitæ sunt, & quasi mortuæ. Ratio autem cur in phantasia vna potiùs species agat quàm alia, allata est olim, quia primò spiritus aliqui mouentur, in quibus aliquæ sunt species, & non aliæ. Secundò temperamentum ipsum corporis, à quo per sympathiam excitantur species in humoribus residentes. Tertiò applicatio etiam voluntatis illas species excitat.

§. II.

Causa effectiua specierum intelligibilium.

E COmmuniter dicitur illas produci ab intellectu, qui vocatur agens; intellectus verò possibilis ille appellatur, qui producit speciem expressam.

Sed duplex difficultas est. Prima, vtrum intellectus agens sit distinctus ab eo intellectu qui dicitur possibilis. Deinde, vtrum solus intellectus agens producat species illas spirituales, an verò concurrat cum eo etiam phantasma, non solùm exemplariter, & per sympathiam, sed etiam effectiuè physicè.

Triplex dubitatio.

Ratio dubitandi primò est, quia vbi diuersa sunt munera, ibi diuersæ sunt potentiæ: intellectus agens & intellectus possibilis habent munera diuersa, cùm vnus producat speciem impressam, alter verò cognitionem: ergo diuersæ sunt potentiæ, saltem ex suppositione quod potentiæ distinguantur ab anima & inter se.

Secundò res materialis non potest producere etiam vt causa partialis effectum spiritualem: phantasma est materiale, species intelligibilis est spiritualis: ergo phantasma non est causa etiam partialis specierum intelligibilium. Probatur maior, quia causa partialis debet esse proportionata effectui producendo, & illum continere; res autem materialis non est proportionata rei spirituali.

Tertiò phantasma ex coniunctione cum intellectu vel recipit aliquid, vel nihil. Si nihil recipit: ergo sicut per se solum producere non potest rem spiritualem, ita nec illam potest producere cum intellectu: si recipit aliquid, illud vel est spirituale, vel materiale; si spirituale, non recipitur in phantasmate; si materiale, non facit ad producendam rem spiritualem.

Intellectus agens quid sit.

Dico secundò intellectum agentem non esse aliquid homini extrinsecum, neque aliquid distinctum realiter ab intellectu possibili, sed esse ipsummet intellectum possibilem, à quo formaliter solùm distinguitur etiam posito quod realiter inter se distinguerentur potentiæ animæ.

Ratio est, quia id quod producit effectiuè species intelligibiles, si est extrinsecum homini, vel est Deus, vel aliqua intelligentia, vt videntur censuisse Platonici apud Marsilium *lib. de immortalitate animæ, à cap.* 4. quod statim patet esse incommodum, quia in re naturali non debet statim ad Deum recurri, quando alia causa suppetit. Si autem est aliquid intrinsecum homini, nihil est necesse nouum ponere intellectum, qui huiusmodi species producat; cùm idem intellectus, qui producit speciem expressam, possit producere speciem impressam, cuius productionem multi Theologi censent satis obscurè illuminare phantasmata, reddere res actu intelligibiles, abstrahere species à phantasmatibus.

Concursus phantasmatis.

Dico secundò, esse probabilius, quod phantasma effectiuè producit speciem intelligibilem simul cum intellectu agente.

Primò enim phantasma determinare debet intellectum agentem ad productionem specierum; non potest determinare nisi eas efficiendo: ergo efficit partialiter illas species. Probatur minor. Omnis determinatio est actiua, vel formalis: phantasma non determinat formaliter intellectum: ergo determinat effectiuè. Minor certa est, quia phantasma non est in intellectu. Deinde formalis determinatio intellectus est ipsamet actio intellectus. Neque phantasma determinate potest exemplariter, quia intellectus agens vt sic esset cognoscitiuus. Deinde sicut species impressa oculo non potest illum determinare nisi effectiuè concurrendo ad visionem: ergo neque potest phantasma determinare intellectum nisi simul cum ipso concurrendo.

Solutio triũ dubitationum.

Ad primam respondeo, potentias tunc esse specie diuersas, quando munia sunt diuersa & adæquata; quando autem non sunt nisi partialia, tunc potentiæ non sunt diuersæ: productio speciei impressæ, & productio speciei expressæ sunt munia diuersa, sed inadæquata, quorum vnum subordinatur alteri.

Ad secundam nego effectum contineri necessariò debere totum in causa partiali, sed satis esse vt contineatur in causa totali; quando enim duæ sunt causæ partiales conflantes vnam totalem, neutra solitariè spectata continet totum effectum, sed provt alteri iuncta. Itaque phantasma producit speciem spiritualem vt causa partialis, & illam continet si spectetur provt cum intellectu est vna causa.

Ad tertiam respondeo, phantasma per consortium intellectus agentis non recipere quidquam intrinsecum, sed extrinsecum dumtaxat aliquod complementum; quia scilicet iunctum cum intellectu facit vnam causam, & cum eo iungit actionem; in seipso autem nihil recipit.

SECTIO IV.

De ipsa intellectione.

POst obiectum intelligibile, ac species deseruientes intellectui, latissimè patet actus illius proprius, qui dicitur intellectio; reuocari enim hoc loco possent quæcumque in Logica disputabam de natura & veritate ac falsitate enunciationis, de discursu & de actibus scientiæ aut opinionis. Dixi videlicet iis locis, omnia quæ pertinent ad propriam rationem mentis operationum, quas Logica dirigit; nunc iis omissis considero primùm generatim quidditatem intellectionis: secundò quidditatem cognitionis intuitiuæ & abstractiuæ: tertiò quidditatem cognitionis comprehensiuæ: quartò quidditatem cognitionis directæ ac reflexæ: quintò quidditatem cognitionis vnius & plurium; id est quomodo possit intellectus cognoscere simul plura.

§. I.

Quidditas intellectionis generatim sumptæ.

EX prima disputatione huius tractatus constat primò, nullam esse posse intellectionem, in qua non sint terminus realis productus, qui dicitur verbum mentis, & est vera qualitas; deinde actio ab eo termino modaliter distincta; & hoc totum in qualibet cognitione necessariò reperiri. Constat secundò, intellectionem sumptam formaliter neque in actione sola consistere, neque in solo verbo mentis, sed in vtroque simul, vt satis ibi probatum est. Quibus positis,

Dico primò intellectionem rectè posse definiri, *Est actus vitalis spiritualis, quo potentia intelligens quasi assimilatur obiecto quod producit.* Verbum autem mentis rectè definiri, *Formalem & expressam similitudinem obiecti, quâ obiectum potentiæ cognoscenti repræsentatur.* De hoc igitur tam eloquenti, tam erudito verbo, quod intellectus silens loquitur, sine vllo sono, sed non sine attentione, multa & scitu dignissima quæri possunt.

Verbum mentis.

Primò enim quæritur, quare terminus ille intellectionis vocari soleat verbum, cùm tamen aliarum potentiarum termini, tametsi repræsentatiui sint obiectorum, non soleant appellari verba; quod soli conuenit intellectioni, cuius terminum appellat Augustinus animi cogitationem, & verbum cordis, quod nec Græcum est, nec Latinum; & tamen ab omnibus intelligitur. Damascenus autem *lib.* 1. *Fidei*, appellat naturale mentis germen.

Respondeo, rationem esse, quia per illam qualitatem

litatem intellectus formaliter sibi manifestat ipsum obiectum; sicut enim tunc externum loquimur verbum cùm alteri manifestamus cogitationem animi & obiectum, vnde verbum illud appellatur nuncius intelligentiæ; ita verbum internum tunc loquimur, quando non alteri, sed nobis ipsis obiectum manifestamus. Verbum autem diuinum quomodo dissimile in eo sit verbo nostro interno, quia per illud Pater Æternus Filio manifestat obiecta, non sibi, dictum est in tractatu de Trinitate.

Secundò quæritur, vtrum ita vocetur verbum mentis ex eo quod ipsummet dicatur, an verò ex eo quod obiectum per ipsum dicatur.

Per verbum dicitur obiectum.

Respondeo verbum ita vocari & quòd ipsum dicatur, & quòd obiectum per illud dicatur: sicut verbum externum & dicitur, & dicit obiectum.

Tertiò quæritur, quare verbum mentis appelletur species expressa, seu imago & similitudo ipsius obiecti; propterea enim intellectio dicitur esse assimilatio potentiæ cum obiecto. Omnis notitia, inquit Augustinus *lib.9.de Trinit. cap.11.* similis est rei quam nouit.

Est species & imago.

Respondeo rationem esse, quia sicut imago picta dicitur repræsentare Cæsarem, quia facit vt intuens ipsam, veniat in notitiam Cæsaris; ita ex eo quod per ipsum verbum internum formaliter obiecta cognoscantur, & faciat illa præsentia, dicitur verbum illud imago, & similitudo.

Quartò quæritur, vtrum verbum mentis sit imago, in qua priùs cognita, tanquam in speculo videatur obiectum; sicut imago Cæsaris ideò deducit in cognitionem Cæsaris, quia ipsa cognoscitur.

Non est imago priùs cognita.

Respondeo verbum mentis non esse imaginem, in qua priùs cognita reluceat ipsum obiectum, & intra eam videatur; sed esse similitudinem tantùm formalem, per quam tendit intellectus formaliter & vitaliter in ipsum obiectum, non cognita ipsa imagine. In eo enim differt imago hæc ab imaginibus pictis & à speculis. Ratio est, quia nemo experitur se duo semper cognoscere, deberetque idem accidere oculo, qui propterea cognosceret se videre. Deinde implicat, vt obiectum intuitiuè ac quidditatiuè cognoscatur in verbo mentis, quod est accidens, atque adeò imperfectius obiecto quod est substantia. Denique nulla esset cognitio quæ non esset reflexa, quia semper cognosceret seipsam.

§. II.

Quotuplex sit intellectio, & quomodo fiat.

TRes esse mentis operationes, & non plures, constans & rata est omnium Doctorum sententia, primam apprehensionem, iudicium & discursum.

Duplex dubitatio.

Ratio tamen dubitandi esse primò potest, quia enthymema, inductio, & exemplum sunt quædam mentis operationes; & tamen neque sunt primæ apprehensiones, nec sola iudicia, vt patet; neque tertiæ operationes, quia in tertia mentis operatione vnum infertur ex alio per consequentiam formalem, in qua prædicatum & subiectum vniuntur priùs cum aliquo tertio, quod in solo fit syllogismo: ergo plures sunt mentis operationes, quàm tres.

Secundò imperium, promissio, & oratio sunt veræ mentis operationes, non autem actus voluntatis, vt in morali probatur: non sunt prima, vel secunda, vel tertia: ergo non sunt tres tantùm operationes mentis.

Conclusio bimembris.

Dico secundò tres esse tantùm mentis operationes, primam apprehensionem, iudicium & discursum, neque vllam esse operationem intellectus, quæ non sit cognitio, quæ in statu coniunctionis animæ cum corpore semper iuncta est cum aliqua operatione phantasiæ, id est per conuersionem ad phantasmata.

Ternarius mentis operationum.

Prima pars de numero ternario mentis operationum sæpe probata est in Logica: quod autem aliqua sit intellectus operatio, quæ non sit cognitio, multi negant Thomistæ. Probatur tamen, quia obiectum intellectus est verum: sed sola cognitio versari potest circa verum: ergo nullus est actus intellectus, qui non sit cognitio. Imperium igitur actus est intellectus connotans actum voluntatis, & illum intimans, & ius quod habes vt tibi obsequar. Cùm enim dicis mihi; *Fac hoc*, significas te velle vt hoc faciam, & te ius habere vt ne repugnem decreto tuæ voluntatis, quæ (vt patet) est secunda mentis operatio. & mea voluntas debet esse vt hoc faciam. Oratio item actus est intellectus significans desiderium voluntatis, vt mihi aliquid concedas; significat enim postulatio, quod mea voluntas desiderat vt hoc facias meâ causâ, & in hoc mihi gratificeris, quia egeo, quia dues es, quia bonus es; hæc enim est petitio. Promissio denique actus est intellectus significans actum voluntatis præstandi hoc quod verbis declaro, & me ad hoc obligandi. Idem dico de gratiarum actione, quæ actus est intellectus significans acceptum beneficium, laudem benefactoris, & voluntatem recordandi ac rependendi aliquid. Tria enim illa complectitur ille actus, beneficium, benefactoris gratiam, & memorem animum eius qui accepit.

Conuersio ad phantasmata.

Secunda pars est, intellectionem quamlibet animæ, quamdiu informat corpus, fieri per conuersionẽ ad phantasmata, id est nunquam cognosci quidquam ab intellectu, quin imaginatio etiam simul cogitet aliquid, & idolum veluti quoddam obiiciat. Sic enim sæpe docet Philosophus, esse necesse, vt intelligens phantasma speculetur; non autem voluit Aristoteles cognosci obiectiuè phantasma per operationem ipsius intellectus, sed tantùm coniungi semper intellectui phantasiam quamdiu anima conserta est corpori. Sicut enim inquit Nazianzenus *orat.2.de Theologia*, impossibile nobis est vt quispiam vmbram suam præcedat antecedentem, quantum enim sequeris, tantùm anteuertit; aut vt oculus citra lucem visibilibus coniungatur, aut vt pisces natent sine aqua; ita impossibile est iis qui corpore sunt inclusi, sine rerum corporearum symbolis cum immaterialibus, & insensibilibus coniungi. Aliter etiam explicat Contatenus *lib.1. de immortalitate animæ*. Sicut, inquit, fœtus quamdiu in vtero est matris, materno nutritur sanguine, quem mater ipsa formauit; quando autem ab ea separatus est, per se capere cibum est aptus: ita intellectus materiæ vnitus & phantasiæ non prodit in actum sine comite phantasia.

Ratio autem à priori est, quia cùm anima informet corpus, necesse est vt à corpore pendeant omnes operationes animæ: non possunt operationes spirituales aliter pendere quàm exigendo necessariò consortium phantasiæ operantis: ergo necessariò illud exigit consortiũ. A posteriori autem omnino constat fatigari caput diuturna contempla

templatione, quod non contingeret nisi sensus simul operaretur. Deinde in amentibus & dormientibus turbata phantasia, operationes etiam rationis confunduntur. Similiter in pueris defectus organorum impedit vsum rationis. Et hoc ita verum est, vt nulla esse possit etiam sublimissima contemplatio, cui non semper coniuncta debeat esse operatio phantasiæ, vt rectè contra quosdam contemplatiuos probat Suares *lib. 2. de orat. c. 11.* A

Solutio dubitationum.

Ad primam respondeo discursum, vt in Logica dixi, rectè diuidi posse in syllogismum, enthymema, inductionem, & exemplum, tanquam in species distinctas: nego enim requiri ad tertiam mentis operationem vt sit discursus perfectus, qui reperitur in solo syllogismo. Enthymema igitur, inductio & exemplum sunt species tertiæ mentis operationis, sed minùs perfectæ quàm syllogismus, in quo vnum infertur ex alio ex vi consequentiæ formalis. B

Ad secundam responsio patet ex dictis in probatione secundæ partis conclusionis.

§. III.

Quidditas loquitionis intuitiuæ, & abstractiuæ, comprehensiuæ, directæ & reflexæ.

SOlis hîc definitionibus contentus ero, quia quæcunque circa istos actus sunt difficilia, fusè in Theologia disputata sunt. C

Quinque definitiones.

Dico tertiò, cognitionem intuitiuam illam appellari, quâ res cognoscitur per proprias species, vel per aliquid æquiualens, & hoc omnino ad illam sufficere; cognitionem abstractiuam eam quæ fit per species alienas; quidditatiuam eam in qua distinctè cognoscuntur essentialia rei alicuius prædicata; comprehensiuam eam in qua nihil est in obiecto quod lateat cognoscentem, cognitionem directam eam, quâ cognoscitur primò aliquod obiectum; reflexam quâ cognoscitur ipsa cognitio.

Cognitio intuitiua.

Primò ergo communiter dicitur cognitio intuitiua esse illa, quâ cognoscitur aliquid in seipso, vt præsens & existens; quod est difficile, quia beatus in Deo videt creaturas etiam possibiles, & intuitiuè illas cognoscit: ergo cognosci aliquid intuitiuè potest, quod tamen in seipso non cognoscatur, neque vt existens; cùm etiam certum sit res possibiles cognosci à Deo intuitiuè. Germanus itaque character visionis intuitiuæ is est, vt fiat per speciem propriam, non autem per alienam, vel certè per aliquid quod æquiualeat speciei propriæ: nam species propria repræsentat rem sicuti est: imò repræsentat eam eodem modo ac si esset existens & præsens: ergo quoties obiectum cognoscitur per propriam speciem, id est per speciem productam ab obiecto, vel similem ei quam obiectum ipsum produceret, toties obiectum cognoscitur intuitiuè. Sed quia tamen beatus, vt dixi, cognoscit creaturas in omnipotentia, propterea meritò addebam visionem intuitiuam fieri per propriam speciem, vel per aliquid æquiualens speciei propriæ, nimirum per aliquid in quo species illa propria contineatur eminenter, sicut omnipotentia continet sine dubio quamlibet creaturam, & eius speciem. D E

Cognitio intuitiua inadæquata.

Vtrum autem cognitio intuitiua, quâ res videtur sicuti est, possit esse inadæquata, ita vt non videantur omnes eius perfectiones, quantumvis inter se sint identificatæ, disputari solet, & præcipuè circa visionem Dei, quam aliqui cum S. Thoma contendunt necessariò terminari ad omnia quæ formaliter sunt in Deo, ita vt nec vna persona videri possit sine alia, nec vnum attributum sine aliis. Alij cum Soto negant cognitionem intuitiuam esse necessariò adæquatam, sed posse videri aliquid vti est in se, sed inadæquatè; quam sententiam Scoti esse veriorem, probabam in tractatu de Deo. Et sanè constat, cognitionem illam intellectiuam, quæ pendet à sensibus, esse reuerà inadæquatam; dum enim oculus videt albedinem, non necessariò cognoscuntur gradus omnes identificati cum albedine: ergo ad cognitionem intuitiuam non requiritur vt sit adæquata.

Secundò cognitio abstractiua non appellatur ea quâ cognoscitur vnum, non cognito formaliter alio, quod ipsi est identificatum; nam illa, vt dixi, esse potest intuitiua, sed abstractiuè dicitur cognosci obiectum quoties cognoscitur per species alienas; abstractiua enim cognitio illa est, quæ opponitur cognitioni intuitiuæ, quam dixi fieri per proprias species, atque adeò esse claram, & immediatam: cognitio autem abstractiua cùm fiat per alienas imagines, obscura est, mediata, & ænigmatica, quia per eas res non cognoscitur vti est in se, sed vt repræsentatur per speciem alterius, in quo non continetur formaliter, aut eminenter. Cognitio abstractiua.

Tertiò cognitio comprehensiua est cognitio adæquata obiecto, qualis sine dubio illa sola est, in qua nihil est in obiecto quod lateat cognoscentem; sicut comprehendi dicuntur corpora quando secundùm totam molem suam clauduntur à continente, vel secundùm omnes suos fines clauduntur ab oculo. Homo autem ille, cuius dum facies videtur, dorsum non videtur, non dicitur comprehendi, teste Augustino *serm. 35. de verbis Domini.* Cognitio comprehensiua.

Simili modo comprehendi dicitur obiectum quando nihil eius latet cognoscentem, cuius notitia quodammodo clauditur & finitur; quidquid enim, inquit idem Augustinus, scientiâ comprehenditur, scientis cognitione finitur.

Conditiones autem requisitæ ad comprehensionem, siue ad cognitionem illam adæquatam, vulgò tres esse dicuntur. Prima vt obiectum quod comprehenditur, cognoscatur secundùm totam latitudinem intensiuam, siue, vt vulgò dicitur, quantum est cognoscibile. Secunda, vt cognoscatur secundùm totam latitudinem extensiuam, id est, vt cognoscantur omnia quæ continet, tum formaliter, tum eminenter. Tertia vt illa omnia cognoscantur vnica cognitione. Quæ tria sanè sunt difficilia, neque satis videntur explicari posse sine multis difficultatibus Theologicis, quas plenè dissolui agens de Deo, & de Christo. Conditiones requisitæ ad comprehensionem.

Quartò, cognitio reflexa propria est intellectus, qui solus potest intelligere suos actus, sicut & voluntas amare potest suum amorem. Sed difficultas grauis est, vtrum etiam eadem cognitio reflexa esse possit supra seipsam, esse nimirum simul tendentia & terminus, obiectum cognitum & cognitio, quod esse prorsus impossibile demonstrabam olim contra quosdam recentiores, quia nihil referri potest ad seipsum, nihil causare potest seipsum: cognitio autem causatur ab obiecto, quia infinitæ ibi essent formalitates, & esset aliqua cognitio extra collectionem omnium cognitionum. Neque licet argumentari à diuina cognitione, quæ propter infinitatem non solùm realiter, Cognitio reflexa.

ter, sed etiam formaliter directa est & reflexa; vnde in ea non sunt infinitæ formalitates, quamvis etiam in Deo illæ fortassis non repugnarent, quia Deus vndequaque infinitus est.

§. IV.

An, & quomodo intellectus possit intelligere plura.

PLura obiecta, quæ in vnum coalescant obiectum, cognoscere sine dubio potest simul intellectus. Difficultas est de obiectis totaliter diuersis, quomodo ea percipere simul possit: primò per plures actus, quos eliciat simul plures: secundò per vnicum actum simplicissimum, qui attingat simul plura obiecta, non solùm materialia, sed formalia etiam, & totalia.

Triplex dubitatio.

Ratio dubitandi primò est, quia sicut figura est vltimus terminus quantitatis; sic actus est vltimus terminus potentiæ: sed non potest idem corpus in eadem sui parte habere simul plures figuras, & plures terminos: ergo idem intellectus non potest habere simul plures actus.

Secundò, possum ob diuersos fines amare idem medium vno actu; possum v. g. simul apprehendere ambulationem tanquam vtilem sanitati, tanquam commodam ad inuisendum amicum, ad obtinendum beneficium, ad hostem fugiendum: ille actus habet plura motiua totalia: ergo similiter actus intellectus habere potest plura motiua totalia. Similiter quando propter multorum intercessionem condono alteri contumeliam illatam, quorum singuli proponunt diuersa motiua, & dico; *Condono tibi propter illos amicos omnes, qui hoc suadent*: vnus sine dubio actus habet plura motiua formalia.

Tertiò, cùm dicitur à me, *Petrus currit, Ioannes currit, Iacobus currit*; tres illi actus habent tria obiecta distincta: quando autem dico, *Illi omnes currunt*, ille actus habet illa eadem obiecta: ergo potest actus vnus habere plura obiecta formalia. Denique species impressa vniuersalis repræsentat plura obiecta; cognosco v. g. album & nigrum, quæ sunt obiecta diuersa: ergo cognitio etiam vnica varia potest habere obiecta.

Conclusio tripartita.

Dico quartò, posse intellectum simul elicere plures actus circa diuersa obiecta; imò & posse simul elicere vnum actum circa plura obiecta materialia; non posse circa plura obiecta formalia, sicque vnus actus non potest distinctè attingere plura obiecta motiua totalia, nec esse v. g. simul actus fidei, opinionis & scientiæ. Tres sunt partes assertionis.

Plures simul actus.

Prima pars de cognitione simultaneâ plurium vt plurium, id est de pluribus actibus elicitis simul circa plura obiecta, probatur; quia potentia sensitiua elicere simul potest plures actus; video enim simul album & nigrum, quod fit sine dubio per plures actus, cùm vna imago repræsentare nequeat contraria: ergo etiam intellectus potest simul elicere plures actus, cùm non sit minoris actiuitatis quàm sensus.

Plura obiecta materialia.

Secunda pars de cognitione plurium obiectorum materialium per modum vnius, siue quod vnico actu plura possint cognosci, probatur, quia possum propter Deum amare simul duodecim Apostolos; possum etiam propter idem motiuum amare omnes virtutes: ergo possum etiam vno actu illa cognoscere. Deinde actus non specificatur per obiecta materialia, sed per obiecta formalia: ergo potest vnus actus versari circa plura obiecta materialia sub diuerso motiuo formali. Denique confirmatur ex speciebus impressis vniuersalibus, per quas diuersa repræsentantur obiecta materialia.

Plura obiecta formalis vnius actus.

Tertiam partem de vnico actu circa plura obiecta formalia negant multi Recentiores, qui sentiunt, posse vnicũ actũ habere plura motiua totalia, sicque non esse impossibile vt vnus sit actus fidei, opinionis, & scientiæ; quod sanè non placet, quia non potest vnus & idem actus pendere à pluribus causis formalibus adæquatis: plura motiua formalia totalia sunt causæ formales totales diuersæ: ergo non potest vnus & idem actus habere plura motiua totalia. Maior patet, quia non potest vnum compositum habere v. g. plures animas, & esse vnum compositum: ergo vnus actus non potest habere plura obiecta formalia; sicut enim forma se habet ad compositum physicum, sic se habet obiectum formale ad actum; specificat enim actum, & illum constituit. Deinde implicat, vt aliquid sit in duplici specie: si actus haberet plura obiecta formalia non subordinata, esset in duplici specie; nam esset actus fidei, v.g. & scientiæ: ergo, &c. Denique implicat vt aliquid simul sit Angelus & homo: chimæra v.g. implicat, quia non potest aliquid esse leo, draco & capra: ergo non potest aliquid esse simul fides, opinio, & scientia. Probo consequentiam; ideò implicat vt aliquid sit leo, draco, & capra, quia leo, draco, & capra sunt essentiæ totales diuersæ: sed fides, scientia, & opinio sunt etiam essentiæ totales diuersæ: ergo si aliquod compositum non potest esse simul leo, draco, & capra, neque potest etiam idem actus esse fides, opinio, & scientia.

Euasio.

Respondent aduersarij fieri posse vnum motiuum formale adæquatum, & vnam speciem adæquatam ex pluribus illis motiuis; posse autem aliquid esse in multiplici specie inadæquata.

Præcluditur.

Sed contrà. Sicut non possunt naturæ leonis, draconis, & capræ esse inadæquatæ, & facere speciem vnam adæquatam; sic plura motiua fidei v.g. opinionis, & scientiæ, quæ in seipsis sunt adæquata, fieri non possunt vnum motiuum adæquatum; non enim maior est ratio vnius quàm alterius: quod probo. Ideò naturæ draconis, leonis & capræ non possunt esse naturæ inadæquatæ coalescentes in vnam naturam adæquatam, quia in seipsis sunt naturæ totales: sed fides, opinio, & scientia sunt etiam naturæ totales: ergo non possunt coalescere in vnam naturam adæquatam. Deinde ista motiua formalia tam non possunt esse vnum motiuum adæquatum, quàm plures animæ non possunt vniri eidem corpori, & facere vnam animam adæquatam: sed certum est, plures animas non posse hoc modo vniri: ergo neque possunt ista motiua sic conuenire in vnum actum. Denique vt ex duabus speciebus fiat vna totalis, necesse est vt vna se habeat per modum actus, altera per modum potentiæ: sed obiecta ista formalia nullo modo sunt subordinata inter se, neque vnum est actus, alterum potentia: ergo non potest ex illis fieri vna species totalis.

Solutio triũ dubitationum.

Ad primam respondeo, actum non eodem modo se habere respectu potentiæ, sicut se habet figura respectu quantitatis; disparitas enim est, quia vna figura excludit aliam, actus autem vnus non excludit alterum, quando non sunt inter se contrarij.

Ad secundam respondeo, posse idem medium amari vnico actu ob plures fines confusè cognitos;

tos; non posse amari vnico actu, propter illos cognitos distinctè. In casibus propositis vnus actus amat idem medium, propter plures fines cognitos confusè.

Ad tertiam respondeo, posse vnum actum habere plura obiecta formalia partialia; non posse habere plura totalia: quando autem sunt eiusdem speciei, possunt coalescere in vnum obiectum formale, vt in exemplis propositis: quando autem diuersæ sunt speciei, non possunt facere vnum obiectum totale, quia non subordinantur, neque possunt esse partes eiusdem totius.

SECTIO V.

De potentia ipsa intellectiua, præsertim de memoria.

SVpereset de intellectu dicere, vtrum ille vnus sit, & vtrum sit nobilior voluntate: sed cùm indistinctæ ab anima sint potentiæ, non potest intellectus esse vnicus; imò etiamsi essent distinctæ, non deberet poni realis vlla distinctio inter intellectum speculatiuum & practicum; inter rationem superiorem, & inferiorem; inter rationem & memoriam; quia illa omnia versantur circa intelligibile, quod est vnicum obiectum adæquatum intellectus, qui propterea non est realiter nisi vnus. Quomodo autem intellectus sit præstantior voluntate, dictum est prima secundæ, cùm egi de beatitudine; intellectus enim trahit ad se obiecta, voluntas trahitur ab obiectis: trahere autem nobilius est quàm trahi. Adde quod operatio voluntatis pendet semper ab operatione præuia intellectus.

Sola igitur explicanda superest memoria, de qua multa dabunt scitu dignissima Aristoteles *lib. 1. parvorum naturalium*, Augustinus *lib. 10. confessionum, c. 10.* Cassiodorus *lib. de anima, cap. 12.* Damascenus *lib. 2. c. 20.* Nyssenus *lib. 6. de hominis opificio.* Mihi satis erit dicere, quid & quotuplex sit memoria: secundò in quibus viuentibus illa reperiatur: tertiò in quibus illa sit præstantior: quartò quænam adiuuent memoriam, quænam illi noceant: quintò demùm, quid sit reminiscentia.

Quid sit memoria.

Dico primò, memoriam sumi vel pro actu ipso memorandi, & definitur ab Aristotele, *Rei præteritæ vt præterita est, recognitio*; seu, *Cognitio rei prius cognitæ, vt prius cognitæ.* Vel pro ipsa facultate memoratiua, & est potentia, quæ non solùm conseruat species, sed iterum etiam apprehendit obiecta aliàs cognita, vnde vocatur ab Augustino & Damasceno promptuarium reginæ animæ.

Duplex autem est in homine memoria, vna sensitiua, altera intellectiua: prima conseruat species rerum sensu interno cognitarum, & est impropriè memoria, vt dixi, quia cognoscit quidem res cognitas priùs, sed non cognoscit res vt cognitas, quia non cognoscit suos actus. Altera conseruat species immateriales rerum intellectarum. Dari enim hanc memoriam, patet ex eo quod recordamur multorum, quæ sensibilia non sunt, vt quod demonstratum à nobis fuerit aliquid abstractum, v. g. aliquid vniuersale, vel aliquid spirituale.

In quibus viuentibus illa sit.

Dico secundò plurimis etiam brutis animantibus inesse memoriam; fœtus enim agnoscunt parentes & dominos suos; pristinos nidos & latibula sua repetunt; iniuriarum recordantur. Imò extendendum etiam id esse ad pisces, conuincunt ea, quæ narrat Plinius *lib. 10. c. 70.* pisces in quibusdam viuariis plausu congregari solitos ex consuetudine; imò & ad nomen vocatos aduenisse in piscinis Cæsaris, non confertim tantùm, sed quosdam priuatim. Mira etiam idem narrat de delphino, qui quocumque diei tempore inclamatus à puero, quamvis occultus, atque abditus, ex imo aduolabat, pastusque præbebat ascensuro dorsum, receptumque per mare in ludum reuehebat.

Quædam tamen animalia memoriam non habent, vel certè admodum imperfectam; ea videlicet quæ solo tactu & gustu prædita sunt, vt conchylia, ostrea, &c. Muscas non arbitror omninò memoriâ carere, vt putat Albertus, eo quod abactæ redeant; sed hoc ostendit eas memores esse loci in quo priùs pascebantur, stoliditas autem efficit vt non emendentur. Organum memoriæ sensitiuæ dicitur esse pars posterior cerebri, quia in ea conseruantur species rerum cognitarum, quæ non in solis hærent spiritibus facillimè diffluentibus, sed in ipsa etiam cerebri substantia.

In hoc

Dico tertiò, inter animalia omnia hominem maximè memoriâ valere, propter spiritus optimos, & cerebrum temperatum; imò maximè iuuatur ratiocinatione, vt patebit ex dicendis de reminiscentia. Pollent verò memoriâ illi maximè, qui habent in cerebro mollitudinem, & modicam duritiem; mollities enim facit ad receptionem facilem specierum, durities confert ad earum retentionem. Ideò senes deficiente cerebri humiditate difficilè addiscunt, pueri facilè addiscunt, citò obliuiscuntur propter defectum duritiei; iuuenes verò meliori sunt memoria, quia senes vincunt mollitudine, pueros duritie.

Melancolici, eo quod organa sicciora habeant, diutiùs retinent, imò diutiùs cogitant, & lentiùs apprehendunt; ideò firmiùs infigunt. Eorum quæ amamus vix obliuiscimur, quia cogitamus illa sæpiùs & attentiùs. Qui noctes ducunt insomnes, minùs memores euadunt, quia humores illi, quos concoquere somnus debuit, debitam impediunt cerebri siccitatem.

Nationes quædam, vt Thraces, dicuntur infelicem habere memoriam ob defectum dicti temperamenti. Eorum quæ pueri didicimus, meliùs recordamur, quia pueri fortiùs apprehendunt, cùm circa pauciora distrahantur. Eandem ob causam manè meliùs discimus memoriter, quia circa pauciora distrahimur. Eadem ratio efficit, vt equi ac canes meliùs itinerum recordentur, per quæ sunt deducta, quia illa solùm cogitant cùm eò ducuntur.

Præstantissimæ memoriæ plura exempla dabunt Seneca in prologo declamationum, Plinius *lib. 7. c. 24.* Rhodiginus *lib. 20. cap. 10.* Solinus *c. 7.* Valerius *lib. 8. tit. 7.* Alexander ab Alexandro *lib. 6. c. 18.*

Charmides in Græcia, quæ quis volumina exegerat in ampliſſima bibliotheca, legentis modo repræsentabat. Theodoctes quamlibet multos versus auditos mox reddebat. Augustus *lib. 4. de origine animæ, c. 7.* refert quendam potuisse totum recitare Virgilium retrorsum. Blesensis *epist. 91.* prodit se eodem tempore tribus simul scribis dictasse varias epistolas, cùm ipse quartam scriberet. Idem de Iulio Cæsare traditur, & testatur Eusebius Origenem septem simul scribis diuersa dictare solitum. Mirabile omninò est, quod de seipso Seneca prodit loco citato: *Duo*, inquit, *millia nominum, quo erant ordine recitata, referebam, & ab his qui ad audiendum præceptorem nostrum conuenerant, singulos versus à singulis*

singulis datos, cùm plures essent ducentis, ab vltimo incipiens vsque ad primum recitabam. A

Plerumque tamen accidit, vt qui tantâ sunt præditi memoriâ, ingenio minùs valeant, quia ingenij celeritas maiorem deposcit humiditatem, quam refugit memoriæ tenacitas.

Memoriæ adiumenta.

Dico quartò. Præter moderatas illas qualitates mollitiei, & duritiei nihil esse, quod memoriam æquè iuuet ac exercitatio quotidiana memoriæ; nihil enim æquè vel curâ augetur, vel negligentiâ intercidit. Secundò plurimùm iuuat memoriam, si valde attendas ad ea quæ desideras retinere: item si non multis simul obruas memoriam; eorum enim quæ parum attendimus, vel quæ apprehendimus, aliis intenti rebus facillimè obliuiscimur. Lædunt memoriam quæcumque vel siccitatem nimiam inducunt, vel humiditatem pariunt cerebri, vt nimium aliquando studium, consumens spiritus & cerebrum exsiccans; nimius item labor, nimia fatigatio, morbi plures; Iansenius Doctor eximius post edita luculenta commentaria in Scripturam, litteras oblitus fuisse dicitur. Quidam ictus lapide literarum oblitus est, inquit Plinius. E tecto lapsus, matris & affinium ac propinquorum; alius ægrotus seruorum etiam, sui verò nominis Messala Coruinus obliuionem passus est. B

Reminiscentia.

Dico quintò, reminiscentiam sic definiri, *Est progressio, quâ ex aliqua re memoriæ occurrente venimus in cognitionem rei quæ nec occurrebat memoriæ, nec à memoria penitus exciderat.* Aliquis v.g. reposuit heri librum aliquo in loco, cuius nunc non meminit. Memoria repetit loca omnia, in quibus heri fuit, & eos cum quibus loquutus est, vt tandem recordetur vbi librum reposuerit. C

Eius tres actus.

Tres igitur actus includit reminiscentia, memoriam rei alicuius, deinde discursum ex ea re ad id quod quæritur, denique inuentionem eius rei quæ non penitus exciderat, sed non occurrebat tamen. Distinguitur illa, vt vides, à memoria; quia reminiscentia includit obliuionem aliquam & discursum, ideoque brutis non conuenit. Eleganter Maximus Tyrius *serm.* 28. rationem obstetrici comparat, & fieri ait reminiscentiam, quoties animus vnũ venatur ex alio, & præsentibus admonitus rebus, manu quodammodo ad oblitteratam considerationem perducitur. Rectè autem Themistius reminiscentiam appellat reducem memoriam & rediuiuã; quod quomodo fiat, pulchrè prosequitur August. *lib.* 11. *de Trinit. c.* 3. & in libro citato confessionũ. D

Quatuor miracula memoriæ.

Quatuor igitur sunt in memoria planè mirabilia. Primum est, quod tam multa, & tam diuersa seruet in thesauris suis, neque tamen illa misceantur & confundantur. Secundum est ordo & nexus inter illa; ita enim collocata & ordinata sunt, vt & vnumquodque separatim, & cuncta confertim, & singula ordinatim exposcere & digerere valeamus, vt cùm quis ex aceruo illo tot specierum per vnam aut plures horas ita orationem continua serie depromit, vt nulla excidat, vel destinatum ordinem syllaba immutet; sed vna sequatur alteram, donec tota oratio euoluatur. Tertium est ipsa reuocatio eorum quæ penè fugerant; quædam enim latent altè condita cùm exposcimus, nec foras prodeunt, sed eorum loco alia quædam prosiliunt quasi rogantia, num ipsa quærantur: alia confestim in apertum erumpunt; alia paulò pòst, tanquam eruantur de abstrusioribus receptaculis. Quartum est connexio, ratione cuius ea quæ videbantur euanuisse, alterius quasi admonitione foras prodeunt. Vide Augustinum & Theodoretum citatis locis. E

R.P. de Rhodes curs. Philosoph.

QVÆSTIO III.

De appetitu rationali, & potentia motrice inorganica.

AMplissimus hîc pateret ad excurrendum campus, si moralem suis vellem spoliare præcipuis ornamentis; tota enim illa est in explicandis actibus voluntatis, libertate, habitibus virtutum & vitiorum. Mihi satis erit tria ponere. Primò an sit voluntas necessariò in homine, siue vtrum omne intellectiuum sit necessariò volitiuum: secundò, quale sit eius obiectum: tertiò, qualis actus.

§. I.

Vtrum omne intellectiuum sit necessariò volitiuum.

REpugnant multi graues Theologi, existimantes posse dari aliquod cognoscens carens omni appetitu.

Triplex dubitatio.

Ratio enim dubitãdi esse primò potest, quia etsi omne volitiuũ supponat necessariò cognoscitiuũ, nullo tamen argumento demonstrari potest efficaciter, quod effici à Deo non possit vllum cognoscitiuum, quod careat appetitu. Quomodo enim potest probari, quod appetitus elicitus sequi necessariò debeat cognitionem.

Secundò. Si Deus decerneret non concutrere cum humano appetitu ad actum vllum appetitiuũ, & reuelaret homini hoc decretum suum, huiusmodi cognitio non dirigeretur ad appetitum; implicaret enim vt illa moueret appetitum: ergo non est necesse vt omnis cognitio mouere possit appetitum: ergo non est necesse vt omne cognoscitiuum sit volitiuum.

Tertiò, non demonstratur esse impossibilem appetitum, quem nulla præcedat cognitio: ergo non demonstratur esse impossibilem omnem cognitionem, quam nullus sequi possit appetitus elicitus. Probatur antecedens, quia si Deus infunderet voluntati actum amoris, non esset requisita vlla cognitio prælucens amori: ergo potest dari appetitio sine cognitione.

Prima conclusio.

Dico primò, omne cognoscens essentialiter esse appetitiuum, atque adeò implicare intellectiuum quod non sit volitiuum. Ita docet S. Th. 1. *p. q.* 19. *art.* 1. quem sequuntur communiùs Theologi & Philosophi.

Ratio autem illius sic proponitur ab Herice *disp.* 2. *c.* 2. Omnis forma necessariò annexum habet appetitum, quo inclinetur in illud quod rei constitutæ conueniens est: sed cognitio est aliqua forma: ergo illi debet adiunctus esse appetitus, per quem inclinetur ad perfectionẽ debitam subiecto, cuius est constitutiua. Maior probatur, quia omnis forma ordinatur ad ea quæ conuenientia sunt subiecto, in quo est: sed non potest ad ea ordinari, si ad ea non inclinetur: ergo quælibet forma inclinatur ad ea quæ rei constitutæ sunt conuenientia, & refugit ab iis quæ sunt disconuenientia.

Secunda conclusio.

Dico secundò, implicare appetitum, qui non sit cognoscitiuus; imò & implicare voluntatem, quæ sine præuia cognitione vllum actum eliciat.

Primò enim sic demonstrat experientia; quâ enim proportione crescit cognitio bonitatis, eadem etiam crescit amor; & quâ proportione de-

crescit cognitio, decrescit amor : quod autem penitus ignotum, id nec odimus, nec amamus. Deinde à priori ratio est, quia implicat vt voluntas amet aliquod obiectum, nisi habeat illud præsens: sola cognitio efficere potest obiectum præsens voluntati : ergo implicat vt voluntas sine prælucente cognitione vllum actum eliciat.

Solutio triũ dubitationum.

Ad primam respondeo, satis probatum videri, quod omne cognoscitiuum essentialiter inuehat volitiuum, ex eo quod cognitio sit forma inclinans ad ea quæ conuenientia sunt subiecto, in quo est.

Ad secundam respondeo, nullam esse posse cognitionem, quæ per se non ordinetur ad mouendum appetitum ; esse autem possibilem cognitionem, quæ per accidens non possit mouere appetitum ex defectu diuini concursus. Si Deus decerneret non concurrere cum appetitu ad vllum actum, idque reuelaret homini, vel Angelo, illa cognitio per accidens tantùm non posset mouere appetitum, quia deesset appetitui concursus ; sed ex se tamen illa cognitio sufficiens esset ad illum mouendum, & ad hoc ordinaretur.

Ad tertiam respondeo probatum esse, quod voluntas nunquam ferri potest in incognitum ; sic Deus autem, vt probabam prima disputatione, infundere quidem potest mortuo modo terminum actus vitalis, v.g. amoris ; sed amorem ipsum, aut aliquem actum vitalem infundere nullo modo potest ; si enim intellectui aut voluntati nihil operanti Deus infunderet verbum mentis, vel qualitatem illam, quæ terminat amationem, intellectus non intelligeret, & voluntas non amaret ; haberent enim terminos illos mortuo tantùm modo.

Definitio voluntatis.

Colliges ex his primò, rectè definiri voluntatem, *Est potentia tendens in bonum, & malum auersans cognitum ab intellectu* : per actus enim prosequutiuos tendit in bonum ; per auersatiuos refugit malum. Sicut sensitiuus appetitus tendit in bonum, & refugit malum cognitum sensu.

Quotuplex voluntas.

Colliges secundò, appetitum etiam rationalem in duos diuidi appetitus, tanquam in membra diuersa formaliter. Concupiscibilis, vt monebam agens de appetitu sensitiuo, est is qui prosequitur bonum, & auersatur malum absolutè sumptum ; irascibilis, qui prosequitur bonum, vel auersatur malum arduum. Eadem enim quoad hoc est ratio appetitus sensitiui & rationalis. Quamvis autem distinguerentur potentiæ ab anima, non esset tamen realis vlla distinctio inter voluntatē concupiscentem & irascentem, quia vnicum est obiectum adæquatum vtriusque, nempe bonum & malum intellectu apprehensum : ratio autem ardui non pertinet ad formalem rationem obiecti, cùm non sit id quod mouet voluntatem, sed potiùs eam auerteret.

§. II.

De obiecto voluntatis.

Vlgò dicitur obiectum appetitus esse bonum, quod non potest definiri nisi quod est appetibile. Sicut autem duplex bonum, ita & malum. Bonum absolutum est rei perfectio in se : malum absolutum est eius carentia. Bonum respectiuum, id quod est alteri conueniens : malum respectiuum, quod alteri disconuenit. Difficultas igitur est, vtrum obiectum voluntatis non sit nisi bonum, ita vt tendat semper in bonum non solùm per actus prosequutiuos, sed etiam quando auersatur aliquod bonum.

A Ratio verò dubitandi primò est, quia quoties aliquis amat seipsum sciens se omni bono esse indignum, non potest apprehendere in seipso vllum bonum : ergo voluntas etiam in actibus prosequutiuis non semper amat aliquod bonum. Similiter cùm amo mortem mei aduersarij, quia malum illius est, elicio actum prosequutiuum : tunc obiectum formale illius actus non est vllum bonum : ergo voluntas non necessariò semper fertur in malum.

Secundò bonum definitur id quod est appetibile : sed si obiectum voluntatis est bonum appetitus, definitur facultas quæ tendit in bonum, siue in appetibile, sicque committetur vitiosus circulus in definitione boni & appetitus : ergo, &c.

B Tertiò, quando voluntas auersatur aliquod malum, non auersatur illud nisi propter aliquod bonum quod sit motiuum odij ; sicut quoties odio habetur aliquod medium impediens finem, amatur finis : ergo obiectum voluntatis etiam in actu auersatiuo non est nisi bonum. Confirmatur, quia nullus actus intellectus esse potest mera negatio & dissensus ; cùm enim dico v.g. *Homo non est lapis* ; obiectum illius actus nec est solus homo, nec solus lapis, sed negatio etiam lapidis ; quam negationem affirmat intellectus de homine : ergo actus voluntatis non ita potest esse auersatiuus, quin etiam formaliter sit prosequutiuus. Antecedens patet, quia cùm dico, *Homo non est lapis*, motiuum mei actus est distinctio hominis & lapidis : illam distinctionem non nego, sed affirmo : ergo propositio negC tiua intellectus est etiam affirmatiua : ergo actus voluntatis auersatiuus necessariò est prosequutiuus.

Obiect.

Dico primò, obiectum voluntatis quoad actus prosequutiuos non posse vnquam esse malum sub quacunque ratione mali, sed necessariò esse aliquod bonum, prosub ratione vel certè malum sub ratione boni. Contrarium docuisse videntur Scotus & Nominales. Sed eos certè damnat omnium Doctorum suffragium, quorum communis illa vox est cum Aristot. initio lib. 1. Ethic. *Bonum est quod omnia appetunt.*

Primò enim ratio à priori est, quia omnis inclinatio semper est ad bonum ; nam inclinari est attrahi ; malum autem non attrahit, sed potiùs auertit : omnis actus prosequutiuus est inclinatio : ergo
D omnis actus voluntatis prosequutiuus est ad bonū, neque vnquam potest amare malum vt malum.

Secundò. Sicut se habet intellectus ad verum, sic se habet voluntas ad bonum : sed intellectus nunquam potest assentiri falso sub ratione falsi : ergo neque voluntas amare potest malum sub ratione mali. Et hoc certa docet experientia ; nemo enim vnquam amat id in quo nullam apprehendit rationem mali.

Obiect.

Dico secundò, obiectum voluntatis quoad actus auersatiuos esse malum vt malum, neque necesse quacunque esse vt omnis actus voluntatis auersatiuus sit etiam formaliter prosequutiuus, & feratur in aliquod bonū. Ita probabam aliàs in tractatu de pœnitentia, cuius actum probabam esse posse purè auersatiuum formaliter, quamvis æquialenter sit prosequutiuus.

Ratio est, quia odium est verus actus voluntatis distinctus ab amore, & proprium habet obiectum distinctum ab obiecto amoris : illud obiectum non potest esse aliquod bonum vt sic, sed malum vt malum : ergo obiectum voluntatis quoad actus auersatiuos est malum vt sic. Deinde sicut bonum potest sufficienter mouere ad amorem, sic malum sufficienter mouere potest ad

ad odium sine consortio vllo boni: ergo sicut voluntas elicere potest actum purè prosequutiuum circa bonum, sic circa malum potest elicere actum purè auersatiuum. Præterea cùm dicit aliquis, *Nolo peccare, quia malum est*, tunc intellectus non proponit vllum bonum voluntati, sed solam malitiam peccati: ergo tunc voluntas nihil amat. Et sanè si voluntas odio habens malum, quia malum est, amaret necessariò malum illi oppositum, vel amaret eodem actu, quo malum odit, vel diuerso actu. Non eodem, quia non potest idem actus esse amor & odium. Si diuerso actu: ergo semper verum est, quod actus odij sit purè auersatiuus, & quod eius obiectum sit malum sub ratione mali.

Solutio primæ dubit.

Ad primam respondeo, voluntatem hominis qui scit se esse malum & indignum amore, sed potiùs dignum odio, ferri tamen semper in bonum, quia semper apprehendi potest in obiecto moraliter malo bonitas naturalis, ratione cuius res etiam pessimæ amari possunt sub aliqua ratione boni. Cùm amo mortem mei inimici, quia malum illius est, feror tamen semper in bonum, quia malum inimici apprehendo vt aliquod bonum meum.

Solutio secundæ.

Ad secundam respondeo, bonum definiri posse, *quod est appetibile*; & appetitum definiri etiam, *facultatem, quæ fertur in bonum*; neque tamen vllum committi vitiosum circulum in definitione boni, & appetitus. Quia bonum etiam definiri alio modo potest quàm per appetitum; vel enim bonum definitur absolutum, & est, vt dixi, perfectio rei in se; vel definitur bonum respectiuum, & est id quod alteri est conueniens. Si bonum definiri non posset sine ordine ad appetitum, & appetitus sine ordine ad bonum, committeretur in illis definitionibus vitiosus circulus.

Solutio tertiæ.

Ad tertiam respondeo distinguendo antecedens. Voluntas nunquam auersatur malum, nisi propter aliquod bonum formaliter amatum, negatur; amatum saltem æquialenter, conceditur; quamquam etiam absolute negari posset, quia cùm dicis, *Nolo peccare*, non est necesse vt tunc cogites aliquod bonum propter quod odio habeas illud malum.

Solutio confirmat.

Ad confirmationem, in qua maior est difficultas, respondeo actum etiam intellectus esse posse purum dissensum. Cùm dico, *Homo non est lapis*; obiectum illius actus non est nisi homo & lapis; negatio autem non est aliquid se tenens ex parte obiecti, sed est actualis ipse dissensus intellectus. Fateor motiuum illius actus esse distinctionem hominis & lapidis; sed illud motiuum non est necesse vt tunc actu attingam formaliter; satis enim est, quod attingam æquialenter tantùm, ex eo quod aliàs hoc sciuerim; cùm enim elicio conclusionem, satis est quod præmissæ priùs fuerint in intellectu, nec est necesse vt illæ actu eliciantur. Denique addebam olim, esse aliquam disparitatem intellectus & voluntatis; quia intellectus solus motiuum suum sibi facit præsens; ideò debet illud attingere; voluntati autem motiuum sit præsens ab intellectu, ideò non est necesse vt illud attingat formaliter.

SECTIO III.

De actu voluntatis in genere.

Circa considerationem actuum voluntatis, tota versatur scientia morum, quia mores non sunt nisi actus voluntatis boni aut mali, id est conformes aut difformes rectæ rationi: Physica ergo solùm generatim considerat, quid generatim sit actus voluntatis, & à qua causa prodeat.

Quid sit actus voluntatis.

Dico primò, nullum esse actum voluntatis, per quem non producatur aliqua qualitas realis, quæ non est imago ipsius obiecti, sed pondus quoddam & inclinatio in obiectum. Consistit autem essentialiter in actione simul & termino. Patet hoc totum ex dictis de actu vitali generatim.

Voluntas amando agit.

Primò enim, quod amando voluntas aliquid agat, manifestum est; cùm enim amor sit aliquid reale, quod non erat prius, necesse omninò est vt fiat, cùm ante non fieret. Vbi autem est aliquod fieri, est etiam ibi aliquid factum: fieri est actio, quod autem fit, est terminus actionis: ergo in omni amore, imò in omni actu voluntatis est actio & qualitas; actio vocatur amatio; qualitas pondus est & inclinatio: vtrumque simul vocatur amor.

Amor est inclinatio.

Secundò tamen difficile dicitur cuiusmodi sit qualitas illa, quæ terminus est amationis, & verus amor. Non est obiecti similitudo, quæ proprius est partus intellectus, sed pondus est, inclinatio est, tendentia est voluntatis in obiectum amatum; & sanè aliquid quod meliùs intelligitur, quàm dicitur. Proprium est videlicet potentiæ cognoscentis attrahere ad se obiecta, quia illa veluti apprehendit, repræsentat & cõcipit intra seipsam. Proprium autem est potentiæ appetitiuæ rapi ab obiectis, & in illa tendere; quia eius obiectum est bonum quod allicit & ad se attrahit appetitum ostendendo bonitatem suam: voluntas ergo visa bonitate ad illam inclinatur, & in illam rapitur; pondus enim est & inclinatio potentiæ in bonum quod illam allicit. Comparat autem aptissimè Augustinus illam inclinationem qualitati motrici grauiũ & leuium: *Amor meus pondus meum, illo feror quocumque feror.* Pondus enim illud est tendentia voluntatis in bonum à quo allicitur, & cui vnitur intimè per amorem: bonum videlicet allicit, voluntas allicitur & vnitur bono allicienti.

Tertiò, quod amor consistat formaliter tum in actione, tum in qualitate producta, probatum est de actu vitali generatim.

Conditiones actus voluntatis.

Dico secundò, quemlibet actũ voluntatis essentialiter duo exigere: primò vt ab ipsa voluntate producatur efficienter, & vt immanenter producatur: deinde vt præluceat illi cognitio intellectus, quæ conditio est etiam diuinitus insupplebilis.

Prima pars constat ex eo quod omnis actus vitalis essentialiter pendet à potentia vitali, vt satis probaui. Secunda pars probata est *sect.* 1.

Intellectio non causat actum voluntatis.

Dico tertiò, actum voluntatis sic produci efficienter à voluntate, vt intellectio non concurrat ad eum efficienter, sed ab ea tantùm voluntas excitetur per sympathiam. Contrarium docent Molina 1. *p. q.* 19. *art.* 2. *disp.* 3. Lessius *lib.* 2. *de summo bono, n.* 86. Fonseca & alij.

Ratio autem est, quia actus appetitus sensitiui non elicitur à sensu interno, qui est in cerebro, & non excitat appetitum nisi per sympathiam: ergo actus appetitus rationalis non excitatur ab appetitu; par enim est ratio vtriusque appetitus. Deinde voluntas est principium sufficiens suorum actuum: ergo frustra dicitur voluntatem debere ad illos concurrere, mouet enim intellectio voluntatem non physicè, sed metaphoricè tantùm, quatenus est cognitio boni, in quod voluntas fertur per sympathiam.

Obiectio.

Obiicitur. Species impressa non determinat intellectum nisi efficiendo simul actum cum illo: ergo intellectus non determinat voluntatem nisi efficiendo simul actum cum ipsa voluntate.

Respondeo, negando paritatem. Intellectus non potest determinari à specie per sympathiam, cùm non sit potentia radicata in eadem anima, ideò debet determinari per actionem. Voluntas autem potest excitari per sympathiam ab intellectu, cùm vtraque potentia radicetur in eadem anima, vel potiùs sit eadem anima.

Supererat dicere diuisiones actuum voluntatis; alij enim sunt efficaces, alij inefficaces; alij eliciti, alij imperati; quidam absoluti, quidam conditionati; quidam antecedentes, quidam consequentes: sed hæc petenda sunt ex Morali.

Denique potentia motrix inorganica, quâ nimirum anima mouet seipsam extra corpus, admittenda necessariò est, quia non est immobilis anima extra corpus: distinguitur sine dubio ab intellectu & voluntate, cùm diuersos actus habeant, & diuersa munera; imò læsâ potentiâ motrice organica non læditur intellectus aut voluntas, quæ certa est nota distinctionis. Si autem potentia motrix organica distinguitur, debet distingui etiam inorganica.

QVÆSTIO IV.

De habitibus animæ rationalis.

EXposui adhuc facultates innatas animæ, nunc dè illis agendum superest, quas imprimit ipsa sibi, dum agendo auget virtutem suam, & actio ipsa principium parit, per quod producatur ipsa postmodùm robustior. Hi sunt habitus, quibus nescio an mirabilius aliquid habeat natura, & an occultius aliquid habeat Philosophia. De illis igitur occultissimis animæ thesauris vt dicam plenissimè, primùm inquiro existentiam eorum & quidditatem: secundò subiectum, in quo sunt habitus: tertiò causas efficientes, per quas producuntur, intenduntur, extenduntur, destruuntur: quartò causam eorum finalem, seu quid agant habitus: quintò varias eorum diuisiones.

SECTIO I.

Existentia, & quidditas habituum.

Definitio habitus.

CErtum est primò, rectè definiri habitum, *Est qualitas permanens, ex actuum frequentatione genita, in similes actus inclinans.* Primò dicitur *qualitas*, quia perficit subiectum in quo est in ordine ad operationem. Deindè additur *permanens*, vt distinguatur ab actu vitali, qui non permanet, sed mox vbi nascitur, desinit esse. Secundò dicitur *ex actuum frequentatione genita*, scilicet effectiuè physicè; quia nullus actus à potentia producitur, qui non imprimat vestigium sui, qualitatem scilicet per quam potentia facilitetur ad eliciendos actus similes; sic enim habitus distinguũtur à potentiis, quæ non producuntur à potentiis, sed præsupponuntur. Tertiò dicitur *inclinans in similes actus*, id est non tribuens potentiæ primam facultatem operandi, sed tribuens tantùm vt facilè ac promptè possit operari; in quo habitus distinguitur à potentia & ab habitu supernaturali, sine quo potentia completa non est ad agendum connaturaliter. Non est igitur habitus naturalis prima vis agendi, sed pondus quoddam, & inclinatio potentiæ ad certos quosdam actus eliciendos.

Certum est secundò, reliquas omnes definitiones habituum, si bonæ sunt, coincidere cum ea quam attuli. Aristoteles 7. Physic. textu 17. *Habitus*, inquit, *est dispositio perfecti ad optimum.* Vbi nomine perfecti potentia intelligitur completa & expedita superaddito habitu: nomine autem optimi actus significatur, qui optimo modo fit, id est promptè ac delectabiliter; optimum enim actum non appellat hîc Aristoteles eum, qui ex obiecto est, sed qui fit cum delectatione ac facilitate; qui sine dubio est modus optimus operandi. Secundò item Ethicorum c. 5. & 5. Metaph. text. 25. *Habitus*, inquit, *dispositio est, quâ bene vel malè disponimur in ordine ad nos, vel in ordine ad alios.* Sed hæc est definitio primæ speciei qualitatis, non autem habitus strictè sumpti, de quo solo hîc agitur.

His positis circa existentiam & quidditatem habitus ita sumpti, duo sunt controuersa. Primò, vtrum ille reuerà sit aliqua positiua qualitas, an verò remotio tantùm impedimentorum: secundò, vtrũ ille sit qualitas distincta à speciebus impressis.

§. I.

Vtrum habitus sit qualitas aliqua positiua.

NEgat Caietan. 1. 2. q. 49. art. 4. quærendum esse de habitu, an sit; quia videtur satis manifestè conuinci experientiâ, illum esse. Sed video tamen existimasse paucos quosdam Doctores, probabiliter explicari posse facilitatem illam, quam experimur sine qualitate superaddita potentiæ, per solam remotionem omnium impedimentorum.

Ratio enim dubitandi esse primò potest, quia non sunt necessarij habitus facilitantes potentiam, si sola remotione impedimentorum, sine noua qualitate possit facilitari potentia: sed faciliari potest sine noua qualitate, quia potentia facilitari potest amoto eo quod facit difficultatem: sed impedimenta faciunt difficultatem: ergo amotione impedimentorum facilitari potest potentia.

Secundò potentia, quæ per seipsam habet inclinationem ad obiectum suum, fertur in illud faciliùs sine noua qualitate, si nihil impediat eius operationem: sed potentia vitalis per seipsam habet inclinationem in obiectum suum: ergo fertur in illud faciliùs sine noua qualitate, si nihil eam impediat.

Tertiò non potest explicari, quomodo qualitas illa faciliter, quomodo producatur, intendatur & destruatur.

Dico primò, esse omninò admittendos habitus in potentiis vitalibus, qui sint reales qualitates distinctæ à remotione quorumlibet impedimentorum. Hæc totius Philosophiæ vox, cui contradicere non videtur esse sapientis Philosophi.

Secundò enim experientia conuincit, dari aliquid nouum in nobis post frequentem actuũ exercitationem; nemo enim est, qui non sentiat facilitatem maximam ad eos actus, in quibus sæpe versatus est. Vnde sapienter ille suadebat: *Optimum vitæ genus elige, suaue illud consuetudo faciet, adeo vt dum consuetudini non resistitur, fieri videatur necessitas.* Artifices videmus, tametsi optimè calleant præcepta, initio tamen prauè ac difficilè operari; postea verò ipsa exercitatione crescere facilitatem, & non accedente scientia, peritiam tamen accedere. Vnde argumentor. Non potest esse in potentiis animæ facilitas maior, quàm antea, nisi sit aliquid in potentiis, quod antea non erat: illud nouum est id ipsum quod vocamus habitum.

Secundò

Secunda ratio.

Secundò à priori argumentatur Durandus *in 3. dist.35.q.1.n.9.* Omnis potentia indeterminata ad operandum circa obiecta oppositа eget aliquo determinante vt operetur facilè circa vnum & non circa aliud : multæ sunt in anima potentiæ hoc modo indeterminatæ : ergo illæ indigent aliquo determinante, nimirum habitu. Minor est certa, nam intellectus v. g. indifferens est ad errandum, vel sciendum aliquod obiectum. Voluntas ad bonum vel malum. Maior probatur, quia potentia quæ potest experiri difficultatem, eget aliquo per quod tollatur difficultas; potentiæ indeterminatæ habent difficultatem : ergo egent habitu superaddito, vt detur illis facilitas.

Euasio.

Respondeti potest solam remotionem impedimentorum sufficere posse ad explicandam illam B experientiam maioris facilitatis, & ad determinationem potentiæ de se indifferentis; hæc enim impedimenta plura excogitari possunt. Primò defectus cognitionis in intellectu; voluntas enim suopte nutu inclinatur ad bonum, sed vt in illud feratur, illuminante intellectu indiget, cuius quò maiores tenebræ sunt, eò maior in voluntate est difficultas; quò perfectius lumen, eò leuior est & concitatior voluntatis impulsus ad obiectum suũ. Secundò corporis dispositio, quæ animæ alas vinctas tenet, vt aiebat Plato, & potentias ad operandum alioqui expeditissimas, circundat innata grauitate : quò autem magis humorum desiccatione, morborum curatione, membrorum apta conformatione quasi leuius efficitur corpus; sic anima C quoque ad operandum promior reddita, potentiarum suarum munera exequitur alacriùs.

Sed contrà; nam remotis quibuslibet impedimentis adhuc potentia experitur difficultatem : ergo præter remotionem impedimentorum, requiritur qualitas aliqua positiua tribuens facilitatem. Probatur antecedens; nam remotio hæc impedimentorum est vel cognitio, vel corporis dispositio: sed posita quacunque cognitione & dispositione corporis, adhuc potentia experitur difficultatem in operibus bonis; videmus enim viros maximè doctos, & virtutum naturam ac eximiam dignitatem optimè scientes; esse tamen sæpe deditos vitiis, & à virtutibus alienos. Idem dico de corporis dispositione, quæ non tollit virtutis difficultatem : ergo remotio impedimentorum non sufficit ad fa- D cilitatem potentiæ.

Solutio dubitationum.

Ad primam respondeo, requiri habitus in potentiis, vt per illos tribuatur illis facilitas sufficiens ad tollendam indeterminationem potentiæ secundùm quam aliquando faciliùs, aliquando difficiliùs operatur. Pateor quod à remotione impedimentorum aliqua deriuatur facilitas in ipsam potentiam : sed nego deriuari facilitatem, quæ sufficiat ad tollendam indeterminationem potentiæ, quæ de se indifferens est ad operandum facilè vel difficilè, quia remotis impedimentis, vt dixi, manet tamen adhuc difficultas in ipsa potentia.

Ad secundam respondeo concedendo totum argumentum; potentia enim cùm habeat inclinationem in obiectum suum, operatur faciliùs remotis impedimentis; sed non ita tamen operatur facilè, vt non maneat semper difficultas maxima orta ex indifferentia potentiæ, quæ propterea eget inclinatione superaddita, quæ sit veluti pondus ad operationem.

Ad tertiam patebit ex dicendis, quænam sint causæ per quas habitus producitur, intenditur, extenditur, destruitur.

R. P. de Rhodes curs. Philosoph.

A

§. II.

Vtrum habitus sit qualitas distincta à speciebus impressis.

HAbitum esse qualitatem positiuam omnes fatentur communiter; sed illam qualitatem esse distinctam à speciebus impressis robustioribus, seu intensioribus factis, negant quamplurimi Doctores, quibus videtur superflua esse omnis alia qualitas præter species, quæ augent facilitatem potentiæ, cùm augeant eius actiuitatem.

Prima dubitatio.

Ratio enim dubitandi primò est, quia species impressa est verus habitus potentiæ intellectiuæ, si per eam intellectus inclinetur ad assensum : sed per speciem impressam intellectus inclinatur ad assensum : ergo species impressa est verus habitus. Probatur minor. Per illud inclinatur ad assensum, per quod obiectum magis repræsentatur vt verum & intelligibile : sed species intensior magis repræsentat obiectum vt verum : ergo species intensior magis inclinat ad assensum.

Secunda dubitatio.

Secundò habitus supernaturalis, quamvis det simpliciter operari; tamen vbi est intensior, dat facilè operari : ergo species impressa, quamvis det simpliciter operari; tamen robustior facta dat facilè operari. Neque dicas, facilitatem quæ prouenit à speciebus, esse aliquid quod se tenet ex parte obiecti; habitum autem requiri vt compleat & facilitet potentiam tanquam aliquid se tenens ex parte potentiæ.

Contra enim primò, quia explicari non potest quid sit complere potentiam ex parte potentiæ, vel complere illam ex parte obiecti; nam illud se tenet ex parte potentiæ, quod auget actiuitatem potentiæ producendo simul actum cum illa : species hoc facit : ergo species se tenet ex parte potentiæ. Deinde solùm experimur potentiam faciliùs operari post actus frequentiores; non experimur autem quod facilitas illa se teneat ex parte potentiæ; neque vlla ratio cogit dicere necessariam esse aliam facilitatem distinctam ab ea quæ se tenet ex parte obiecti; satis enim est ad saluandas rationes omnes, quod potentia de nouo facilitetur. Fruſtra igitur multiplicantur entia sine necessitate.

Tertia dubitatio.

Tertiò posita etiam specie impressa, quæ sit habitus intellectus, non videntur etiam vlli habitus requiri necessariò in voluntate; nam quò meliùs repræsentatur intellectui amabilitas alicuius obiecti, eò magis inclinatur voluntas ad illud prosequendum : species intensiores meliùs repræsentant amabilitatem obiecti : ergo positis speciebus intensioribus magis inclinatur voluntas ad prosequutionem boni : ergo nullus habitus necessarius est voluntati, præter species quæ sunt in intellectu.

Conclusio affirmans.

Dico secundò, habitus etiam intellectus esse qualitates distinctas realiter à speciebus impressis. Contrariũ docere videntur S. Thom. & Thomistæ. E Assentiuntur plurimi cum Hurtado *disp.16. de anima, sect.2.* Vasquez autem fatetur pluribus locis, dari habitus distinctos à speciebus ad cognitiones abstractiuas; sufficere autem species ad cognitiones intuitiuas sine nouo alio habitu.

Prima ratio.

Ratio tamen primò est, quia potentia debet facilitari ad actus etiam naturales per aliquid quod se teneat ex parte potentiæ, non autem ex parte obiecti tantùm : species impressa non est aliquid quod se teneat ex parte potentiæ, sed tantùm ex parte obiecti : ergo non sufficit facilitas quæ tribuitur à specie impressa, sed præter eam requiritur

habitus distinctus. Tota difficultas est in maiori, quam probo euidenter. Illud quod tollit indeterminationem potentiæ de se indifferentis & incompletæ, necessariò est aliquid se tenens ex parte potentiæ : illud quod facilitat inclinando ad actum, tollit indeterminationem potentiæ de se indifferentis, & incompletæ : ergo illud quod facilitat potentiam est aliquid se tenens ex parte potentiæ. Probatur maior. Si quod tollit indeterminationem potentiæ indifferentis se teneret solùm ex parte obiecti, non autem ex parte potentiæ, sensus externi essent æquè capaces habituum, ac intellectus ; nam in sensibus externis sunt etiam species intensiores, quæ meliùs repræsentant : consequens est absurdum, nemo enim ponit in sensibus externis habitus : ergo in potentiis indeterminatis requiritur facilitas, quæ se teneat ex parte potentiæ, non autem ex parte obiecti tantùm.

Secunda ratio.

Secundò dantur necessariò habitus facilitantes potentiam, & se tenentes ex parte potentiæ, si potentia experitur facilitatem quæ prouenire non potest à specie impressa : sed intellectus experitur facilitatem ad ferendum iudicium, quæ prouenire non potest à specie impressa ; nam intellectus in iudicio ferendo experitur sæpe difficultatem, licèt initio habeat species obiectorum ; & ideò non solemus ferre initio iudicium, quamvis sint in nobis species, nisi post magnam inquisitionem, & considerationem. Postquam autem idem iudicium frequenter repetiit, longè deinceps est promptior in eo ferendo ; quod signum est noui habitus : ergo species non sufficit.

Tertia ratio.

Tertiò probatur à pari de habitibus supernaturalibus, quos certum est distingui à speciebus ; nam potentia essentialiter incompleta debet compleri per aliquid quod se teneat ex parte potentiæ : potentia naturalis essentialiter incompleta est ad actus supernaturales : ergo debet ad eos compleri per aliquid se tenens ex parte potentiæ ; species autem, vt dixi, tenet se tantùm ex parte obiecti, quia est eius loco, & supplet eius absentiam : ergo non sufficit species ad actus supernaturales. Et hoc etiam patet, quia positis quibuscumque speciebus in intellectu, adhuc intellectus insufficiens est ad assentiendum reuelatis : ergo intellectus eget aliquo complemento, quod se teneat ex parte potentiæ.

Vnde vlteriùs argumentor. Potest intellectus ad actus supernaturales esse completus ex parte obiecti, manens incompletus ex parte potentiæ : ergo ad actus etiam naturales potest habere difficultatem ex parte potentiæ, quamvis sit omninò completus ex parte obiecti. Imò etiam in pueris baptizatis est habitus fidei ; neque tamen sunt species mysteriorum : ergo habitus fidei est aliquid diuersum à speciebus impressis.

Solutio primæ dubitat.

Ad primam respondeo, dupliciter potentiam posse compleri. Primò ex parte obiecti, quod fit per speciem : secundò ex parte potentiæ, quod per habitum. Compleri potentiam ex parte obiecti, est potentiam sufficienter vniri cum obiecto ; compleri ex parte potentiæ, est accipere nouam actiuitatem, sine qua potentia sit ex se incompleta ; distingui verò debere duplex hoc complementum clarè demonstratũ est ex actibus supernaturalibus. Illud est habitus, per quod intellectus inclinatur ad assensum tanquam aliquid se tenens ex parte potentiæ ; si autem se teneat tantùm ex parte obiecti, non est habitus. Species autem se tenet tantùm ex parte obiecti ; omnis enim potentia cognoscens, licèt quantum est de se, completa sit ad operandum circa suum obiectum, & pariendam eius cognitionem, quæ imago est obiecti ; eget tamen vnione cum eo vt determinetur ad vnum potiùs cognoscendum, quàm aliud, & vt compleatur non per aliquid quod se teneat ex parte potentiæ, sed per aliquid quod se teneat ex parte obiecti, quod cùm partiale sit principium suæ imaginis, suas quoque partes debet agere, vt existat illa perfecta imago obiecti, seu cognitio. Cùm autem obiectum sæpius absit, substituit sibi speciem vicariam sui muneris, vt sæpe dixi.

Ad secundam respondeo concedendo, posse deriuari aliquam facilitatem à specie impressa intensiori, sed illam se tenere solùm ex parte obiecti. Hoc autem quid sit, satis constat ex modò dictis. Solutio 2. cauſæ.

Ad tertiam respondeo, constare omninò quod positis quibuslibet speciebus, imò & habitibus in intellectu, adhuc in voluntate requiritur habitus specialis. Primò enim, quoad actus supernaturales certum est, fidem esse in intellectu, & præter eam esse in voluntate habitus spei & charitatis. Secundò etiam quoad actus naturales, posita quacumque cognitione obiecti amabilis, manet tamen in voluntate difficultas, quam non vincit nisi habitus voluntatis ; experimur enim multos esse Doctores peritissimos, qui veritatem Dei in iniustitia detinent, repletos omni iniquitate, malitiâ, fornicatione, auaritiâ ; & cætera quæ persequitur Apostolus *Roman.* 1. Solutio 3. ratio.

SECTIO II.

Subiectum habituum ; seu quænam potentiæ sint capaces habituum.

EXplicata quidditate habituum, quæ causa est veluti formalis, venio ad causam materialem, in qua recipi & inhærere possunt habitus ; vbi quæri tria possunt. Primò generatim, cuiusmodi potentia sit capax habituum : secundò, vtrum potentiæ irrationales sint capaces habituum : tertiò, vtrum eorum sint capaces potentiæ irrationales.

§. I.

Quænam requirantur vt potentia sit capax habitus.

CErtum est primò, nullam potentiam esse posse capacem habituum, nisi sit actiua, atque adeò nullos esse posse habitus in corpore, nec in substantia ipsius animæ, licèt temperamentum muretur per multos actus repetitos ; vt dixi olim de Rege illo Cambaiæ, quem refert Bartomannus *lib. 1. historiæ Indicæ*, solo halitu interfeciſſe eos quos oderat ; muscas, quæ sanguinem sugerent, mortuas concidisse, quia veneno assueuerat. Ratio autem est, quia ibi debet esse habitus, vbi est facilitas operandi : sed huiusmodi facilitas nec est in corpore, nec in substantia ipsius animæ, sed in solis potentiis actiuis : ergo in illis solis est habitus ; si enim habitus facilitat ad agendum, certè non facilitat nisi potentiam agentem. Licèt autem corpus assuescat labori, non sequitur tamen habitus esse in corpore, quia induratur quidem corpus, sed facilitas operandi est in ipsa potentia. Debet esse potentia actiua.

Certum est secundò, nullam potentiam esse capacem habituum, nisi sit operatiua immanenter. Ratio est, quia ibi recipitur habitus, vbi est actus : sola Potentia immanenter operatiua.

sola potentia immanenter operans recipit actum: ergo illa sola recipit habitum. Probatur maior. Actus debet ibi esse, vbi producit habitum; non enim producit habitum vbi non est: ergo ibi est habitus vbi est actus: sed in sola potentia immanenter operante est actus: ergo in sola etiam illa est habitus.

Potentia indeterminata.

Certum est tertiò, potentiam quæ recipit habitum esse debere aliquo modo indeterminatam. Dicitur autem potentia indeterminata hoc loco, non ea tantùm quæ libera est, & indifferens ad agendum, vel non agendum; sic enim extra voluntatem nulli essent habitus; sed etiam illa, quæ licèt positis omnibus requisitis ad agendum, non possit non agere, potest tamen agere vel faciliùs, vel difficiliùs; siue vt loquitur Vasques, quæ potest maiori & minori impetu moueri ad operandum; cohiberi ab operatione, & ad eam applicari. Potentia verò determinata dicitur illa, quæ quamprimùm applicatur, statim agit quantum potest: grauitas v. g. lapidis statim deorsum trahit quantum potest; oculus obiecto & lumine applicato, quantum potest agit. Huiusmodi etiam sunt potentiæ omnes non vitales, v. g. leuitas ignis; potentiæ vegetatiuæ, sensus omnes externi, in quibus omnibus propterea nulli esse possunt habitus: quod explicat Aristoteles 2. *Ethic. cap.* 1. exemplo lapidis, qui licèt millies proiiciatur sursum, nunquam tamen assuescet ferri sursum, eo quod ex sua natura sit determinatus ad motum deorsum. A priori ergo ratio est, quia omnis habitus facilitas quædam est: sed potentia quælibet determinata, quæ scilicet statim ac applicatur, statim agit quantum potest, non est capax facilitatis superadditæ, cùm non agat aliquando faciliùs, aliquando difficiliùs: ergo sola potentia indeterminata est capax habituum.

§. II.

Vtrum in potentiis irrationalibus sint habitus.

Eæ sunt phantasia, appetitus sensitiuus, potentia motrix; nam sensus externos & potentias vegetatiuas excludi nuper.

Prima dubitatio de phantasia.

Ratio dubitandi primò est pro phantasia, quia nulla potentia capax est habitus, quæ ad vnum est omninò determinata: phantasia bruti determinata omninò est ad apprehendenda obiecta eo tantùm modo, quo species illa repræsentat: ergo in phantasia bruti non potest esse habitus. Imò si non sint habitus in appetitu brutorum, non sunt etiam in phantasia. Denique ouis dum videt lupum prima vice, non minùs illum fugit, quàm si centies illum viderit: ergo signum est non esse habitum in phantasia bruti.

Secunda dubitatio de potentia motrice.

Secundò pro potentia motrice maior est difficultas; illa enim potentia, quæ despoticè subditur voluntati, est planè determinata; nam subdi despoticè nihil aliud est quàm imperantis nutum toto nisu sequi: sed potentia motrix despoticè subditur voluntati: ergo est omninò determinata & incapax habitus.

Tertia dubitatio.

Tertiò tota facilitas, quæ sentitur in membris ad saltandum, scribendum, citharizandum, potest saluari per habitum in imaginatione acquisitum, & per exsiccationem humorum corporis: ergo non est ad illa opus habitu.

Conclusio affirmans.

Dico primò. In phantasia, tum hominis, tum bruti veros esse habitus quoad aliqua. Ita docent omnes communiter cum S. Thoma & Scoto.

Ratio est, quia triplex apparet in animalibus genus actuum. Primum est eorum, quibus mouentur ab homine; sic enim mira videmus & legimus de animalibus, quæ docentur cantare, saltare & alia huiusmodi apud Plinium *lib.* 8. *ad* 12. Maiolium *colloquio* 6. & 7. Alterum genus est eorum actuum, quos seipsis operantur; sed non ita tamen vt ad illos determinata sint ex instinctu naturæ; huiusmodi sunt recordationes & iudicia quædam virtualia. Vltimum genus eorum est, ad quos ex instinctu naturæ sunt planè determinata, vt ouis ad fugiendum lupum. Ad vltimum istud genus actuum certum est, nullos in phantasia brutorum dari habitus, cùm ad illos sint omninò determinata. De aliis duobus dubitari non potest, quia animalia multa disciplinæ capacia sunt, cùm discant opera facere mirabilia; elephantes v. g. saltare ad numeros. Deinde videmus bruta promptiora fieri ad iudicandum de conuenientia, & de disconuenientia obiectorum quorundam; equus v. g. qui viam aliquam difficilè ingrediebatur, acquirit assuetudine promptitudinem, neque hoc soli speciei tribui potest, quia illam ab initio equus habuit perfectissimam. Probatio.

De phantasia verò ipsius multò id est euidentius; quia hominis appetitus rationi obedit aliquando faciliùs quàm aliàs; nam viri perfecti nullam aliquando sentiunt difficultatem in iis actibus, quos priùs valde auersabantur: ergo illi minùs disconuenientes à phantasia proponuntur quàm anteà.

Appetitus.

Dico secundò, nullos esse habitus in appetitu brutorum; esse autem in appetitu sensitiuo ipsius hominis.

Ratio est, quia nulla omninò est indeterminatio in appetitu brutorum; nam is antequam phantasia determinatè proponat obiectum vt prosequendum, vel fugiendum, nihil appetere prorsus potest; obiecto autem proposito, necessariò appetit, vel fugit; neque magis est indeterminatus, quàm corpus graue ad descendendum: ergo in appetitu nulli sunt habitus.

Non est autem par ratio de sensitiuo appetitu hominis; nam ille subest politicè rationi: ergo habet quandam indeterminationem: vnde experimur appetitum post multos actus minùs rationi contradicere; habitus ergo sunt in illo appetitu. Itaque si consideretur appetitus sensitiuus hominis in ordine ad imaginationem, est potentia æquè determinata ac appetitus bruti; sequitur enim ea quæ imaginatio proponit. Si verò consideretur in ordine ad rationem, cui politicè subest, habet quandam indeterminationem; & in eo disparitas est appetitus hominis, & appetitus brutorum.

Potentia motrix.

Dico tertiò, in potentia motrice animalium dari veros habitus. Ita tenent Scotus *in* 3. *dist.* 33. *quæst.* 1. Okamus *ibidem quæst.* 10. & 11. Gabriel *ibidem dist.* 23. *quæst.* 1. *art.* 1. Gregorius *quæst.* 5. *prologi*. Contrarium docent cum S. Thoma 1. 2. *quæst.* 50. *art.* 3. Suares, Vasques, Valentia, Fonseca.

Ratio est, quia licèt aliqua sint, in quibus potentia motrix subditur despoticè voluntati; si enim volo aperire oculos, aperio; si mouere manum, moueo: multa tamen sine dubio sunt, in quibus potentia illa non subest imperio voluntatis, v. g. in iis quæ pendent ab arte; sciat enim aliquis v. g. quomodo saltandum sit, aut citharizandum; non peritè tamen saltat aut citharizat, quantumvis imperet voluntas saltationem, aut

citharizationem. Vnde argumentor. Omnis potentia indeterminata est capax habitus: potentia motrix aliquo modo est indeterminata, cùm in iis quæ spectant ad artem, non sufficiat imperium voluntatis, neque scientia etiam intellectus: ergo potentia motrix est capax habitus. Et sanè conuincit certa experientia, quia post frequentatos multos actus experimur facilitatem, v. g. in cantu, saltatione, citharizatione, scriptione; ita vt homo illa omnia faciat, nihil penè cogitans: illa facilitas index est noui habitus; quæro enim quare idem homo scribat semper eodem modo? vnde quilibet dignoscere facilè possit illius manum? nisi quia in potentia motrice productus est habitus.

Quod enim saltari ea omnia non possint per habitum insidentem imaginationi & intellectui, conuincitur ex eo, quod (vt dixi) multi sciant quomodo saltandum sit aut citharizandum; neque tamen saltare perinde sciant, aut citharizare: scientia ergo illa non sufficit, sed præter eam habitus etiam requiritur.

Solutio trium dubit.

Ad primum respondeo negando, quod phantasia bruti sit ad vnum planè determinata, ita vt non possit promptiùs, aut tardiùs ferri in rem eodem modo repræsentatam; nam quamuis brutum apprehendere aliud non possit, quàm quod ipsa species repræsentat; apprehendit tamen aliquando faciliùs, aliquando difficiliùs id quod repræsentat species. Neque par est ratio appetitus brutorum, in quo, vt dixi, nulli sunt habitus, quia nulla est indeterminatio, quæ tamen est in phantasia. Quod additur de oue fugiente lupum, solutum est ex eo quod dixi, nullum esse habitum in phantasia quoad eos actus, ad quos brutum determinatur per instinctum.

Ad secundam & tertiam satis ostensum est, potentiam motricem quoad aliquos actus esse indeterminatam, & non subdi despoticè voluntati; neque saluari posse maiorem illam facilitatem per exsiccationem membrorum, cùm eadem maneat eorum figura & temperies; neque per species aut habitus imaginationis & intellectus, cùm etiam illis positis difficultas maneat in potentia motrice.

Tantùm quæri posset, verum illi habitus potentiæ motricis sint in corpore, an verò in ipsa potentia? Respondeo autem illos esse in solo corpore, cùm potentia motrix spiritualis sit in homine, & indistincta prorsus ab anima.

§. III.

Vtrum in potentiis rationalibus sint habitus.

Triplex dubitatio.

RAtio dubitandi primò est, quia intellectus tam est potentia necessaria, quàm oculus; tam enim vero non potest dissentiri, quàm oculus obiecto: ergo tam est incapax habitus.

Secundò, vel intellectus indiget habitu ad propositiones notas ex suis terminis, vel ad eas quæ notæ sunt per discursum: ad neutras indiget habitu; propositionibus enim per se notis assentitur per solam explicationem terminorum; notis autem per discursum assentitur necessariò, saltem quoad specificationem, & fortassis etiam quoad exercitium: ergo, &c.

Tertiò positis habitibus intellectus explicari commodè potest facilitas maior quæ sentitur in voluntate sine vllo habitu producto in ipsa voluntate.

In intellectu sunt habitus.

Dico quartò, negari nullo modo posse veros habitus in intellectu, saltem quoad partem iudicatiuam, & quoad partem apprehensiuam eorum quæ non cognoscit intuitiuè.

Ratio est, quia intellectus non subest voluntati despoticè, sed politicè; licèt enim non sit potentia libera, neque veritati euidenti possit dissentiri; habet tamen quandam indeterminationem quoad promptitudinem, quando proponuntur obiecta minùs euidentia; est enim aliquo modo indifferens, primò in ferendo iudicio de rebus iis, quarum cognitionem non assequitur euidentem, quales illæ sunt quæ cadunt sub opinionem, vel fidem: secundò in artibus, quas, vt patet, vsu addiscit; imò etiam in obiectis euidentibus abstractiuè cognitis.

Dico quintò, esse quoque in voluntate veros habitus.

Dist. ma.

Ratio est, quia illa est potentia omnium maximè indeterminata, cùm formaliter libera sit: ergo illa maximè capax est habituum. Imò certum est, virtutes morales esse veros habitus, cùm maiorem experiamur facilitatem ad exercendos earum actus post diuturnam exercitationem.

Ad primam respondeo, intellectum esse quidem potentiam omninò necessariam & æquè determinatam ac oculum priore illo modo determinationis nuper expositio, qui opponitur libertati; sed nego illum esse æquè determinatum posteriore modo determinationis quoad facilitatem & difficultatem; quia subest politicè voluntati in iis, quæ non cognoscit omnino euidenter.

Subdist.

Ad secundam respondeo, intellectum non egere habitu ad propositiones per se notas, quæ sunt principia vniuersalissima, vt constat ex dictis in Logica de habitu principiorum. In aliis dico illum habitu egere, quantùm necessitetur ad eliciendam conclusionem positis præmissis; quia facilitas habitus non in eo consistit, vt positis præmissis eliciat conclusionem, sed vt tales vsurpet præmissas ad talem eliciendam conclusionem.

Ad tertiam satis probatum est, facultatem quæ sentitur in voluntate, non posse saluari per solam cognitionem intellectus, cùm vitiosiores sæpe sint peritiores.

SECTIO III.

De causa per quam effectiuè habitus producitur.

HÆc est causa efficiens habituum, de qua potissimùm controuertitur. Primò, quænam causa primò illum producat: secundò, quænam causa illum intendat: tertiò, quænam causa illum extendat: quartò, quænam destruat.

§. I.

Quænam causa producat primò habitum.

IDest, vtrum actus ipse transiens producat habitum permanentem; an verò potentia illum producat posito actu; & si actus producit habitum, qualis actus illum producit.

Triplex dubitandi.

Ratio dubitandi primò est, quia sola voluntas producit habitum, si sola illum conseruat: sed sola voluntas habitum conseruat; actus enim qui præterit, non conseruat habitum; & Deus non potest conseruare habitum vitiosum, qui res est mala: ergo sola potentia producit habitus.

Secundò, habitus cùm sit aliquid permanens, nobilior

nobilior est quàm actus qui est aliquid fluens: ergo actus effectiuè non producit habitum.

Tertiò, ad habitum non potest esse motus: sed si habitus per propriam actionem producat habitum, ad habitum erit motus: ergo actus non efficit habitum.

Actus causat habitum.

Dico primò, habitum effectiuè produci ab ipso actu, tanquam à vera causa. Ita tenet communis sententia contra Durandum, qui habitus vult produci à potentia; & Buridanum, qui actum censet esse tantùm causalitatem, non veram causam.

Ratio est, quia non generatur habitus nisi posito actu: & non est vlla ratio negandi habitum esse verè causam, vt patebit ex solutione difficultatum oppositarum: ergo actus verè causat habitum. Probatur consequentia; si enim actus non est nisi dispositio ad producendum habitum, necessariò debet esse vel subiectum habitus, vel remouere aliquod impedimentum; omnis enim dispositio alterum est ex his duobus: actus non est subiectum habitus, cùm sit aliquid transiens; neque remouet impedimentum contrarium, quod nullum est, quando primùm generatur habitus in potentia, in qua nullus adhuc est habitus contrarius. Habitus ergo causatur ab ipso actu. Quod autem actus etiam causa sit, non causalitas seu actio quâ potentia producat habitum, manifestè probatur, quia in actu duo sunt, actio & qualitas. Quatenus actio est, productio est ipsius qualitatis transeuntis speciei expressæ, v.g. non autem habitus. Quatenus autem qualitas est, non est actio & fieri habitus; in nullo ergo sensu verum esse potest, quod habitus producatur per actum tanquam per causalitatem.

Quilibet actus producit habitum.

Dico secundò, habitum effectiuè produci per actum quemlibet, etiam indeliberatum & remissum; sed habitum tamen perfectum non generant nisi actus frequentati, vel valde intensus pluribus æquiualens.

Ratio est, quia habitus producitur ab actu, ad quem inclinat; inclinat autem etiam ad actus indeliberatos & primò primos: ergo producitur habitus per actus etiam indeliberatos. Quod autem producatur etiam per actus remissos, probat experientia, quia post istos actus potentiam experimur esse promptiorem ad operandum: ergo in ea productus est habitus; neque potest esse par ratio de guttis aquæ, quarum priores lapidem non cauant, sed tantùm disponunt; quia illæ producunt saltem humiditatem, quam etiam producunt guttæ posteriores; actus autem remissi non possunt aliud producere quàm habitum.

Perfectus habitus.

Sed habitus non gignitur perfectus, nisi per plures actus repetitos, quia perfectus habitus is dicitur, qui difficilè amittitur, estque stabilis propter sufficientem latitudinem gradualem: hunc habitum experimur non acquiri nisi post plures frequentatos actus; non enim aliter sentitur notabilis facilitas: vnde docet Aristoteles, virtutes non generari nisi assuetudine.

Potest tamen vnico actu gigni habitus, si fuerit actus ille valde intensus; quia actus intensus vt octo æquiualet octo actibus intensis vt vnum, & possunt facere idem ac illi; supponitur autem posse habitum produci per octo actus vt vnum: ergo potest produci per vnum actum vt octo.

Solutio trium dubitationum.

Ad primam respondeo, habitus etiam vitiosos conseruari à solo actu secundùm entitatem habitus, quæ non est ex se mala, sed denominatur tantùm extrinsecè mala, provt concurrit actu cum potentia malè operante moraliter. Imò vt probabam aliàs, posset Deus primò producere totum habitum vitiosum secundùm entitatem, à qua nullo modo habet actus quod malus sit; sed tantùm à potentia, quæ operatur tunc cùm tenetur non operari. Sed de his in Theologia fusiùs dixi 1.2. & 3. *parte*.

Ad secundam respondeo, plures esse Doctores, qui existiment cum Alensi 2. *part. quæst. 96. membro* 2. habitum essentialiter esse perfectiorem actu, quia permanentior est quàm actus, neque semper pendet ab actuali potentiæ influxu: est etiam vniuersalior, cùm possit ad plures actus concurrere. Sed alij tamen probabiliùs asserunt cum S. Thoma 1.2. *quæst.* 71. actum præstantiorem esse habitu ob vitalitatem, quamuis secundùm quid habitus actu videatur esse perfectior ob permanentiam; totus enim habitus ordinatur ad actum, actus autem ad habitum non ordinatur: deinde quod viuit, sine dubio est perfectius omni eo quod non viuit.

Ad tertiam respondeo, Aristotelem quando negauit motum esse ad habitum, nomine motus intellexisse alterationem sensibilem, quæ non est nisi ad qualitates sensibiles, cuiusmodi sine dubio non est habitus.

§. II.

An, & quomodo habitus augeantur intensiuè.

Status quæstionis.

AVgmentum intensiuum habituum dicitur esse, quando pars habitus de nouo addita mouet & inclinat ad idem omnino, ad quod iam antea inclinabat habitus inchoatus, seu quando idem habitus circa idem obiectum, & ad eundem actum faciliùs & promptiùs nos mouet; experimur enim nunc minorem, nunc maiorem facilitatem in operando circa idem. Difficultas igitur est celeberrima de actu & de modo, quo habitus intenditur; vtrum scilicet actus etiam remissior habitum intendat, & vtrum intendat successiuè. Potest autem actus esse remissior vel habitu iam acquisito, si actus v.g. sit vt quatuor, habitus verò acquisitus sit vt sex: vel esse potest remissior actu qui præcessit, v. g. heri actum elicui temperantiæ vt quatuor, hodie non elicio intensum nisi vt duo. De vtroque actu quæritur, vtrum producere nouum aliquid possit in habitu, & facere illum intensiorem esse quàm priùs.

Ratio dubitandi est primò, quia non datur actio similis in simile, & multò minùs actio imbecillioris in robustius: ergo actus æqualis, vel remissior non potest intendere habitum iam intensiorem, vel æqualem. Et sanè constat, quod postquam calor vt octo productus est in subiecto, si accedat calidum vt duo, non intendet priorem calorem: ergo si productus in subiecto sit habitus vt octo, accedente actu vt duo non crescet habitus.

Secundò, non potest actus remissior habere maiorem vim, quàm actus intensior: sed si actus remissior intendat habitum productum ab actu intensiore, maiorem habebit vim, quàm actus intensior; producet enim sextum gradum, cùm actus intensior non potuerit producere nisi quintum: ergo actus remissior non potest intendere habitum supra quàm actus intensior illum produxit.

Tertiò actus non potest inclinare potentiam ad actus seipso intensiores: sed si actus æqualis, vel remissior intendat habitum, inclinabit potentiam ad actus seipso intensiores; quia si actus vt quatuor

tuor intendat habitum vt sex, inclinabit] potentiam ad actum vt sex: ergo actus remissior actu præcedente non potest intendere habitum. Denique docet experientia, potentiam non disponi ad operandum feruentiùs per actus remissiores, sed potiùs priorem facilitatem perire; quod argumento est, actum remissiorem non intendere habitus.

Dico tertiò, habitus quoslibet intendi per actus remissiores quàm sit ipse habitus, & quàm actus priùs elicitus. Ita tenent Gabriel, Durandus, Valentia, Vasques. Repugnant cum S. Thoma 1. 2. *quæst.* 52. *art.* 2. Thomistæ, Almainus, Maior, Suares, & Moncæus. De Scoto non est ita certum.

Ratio tamen efficax primò videtur esse, quia si actus remissior sit aliquid nobilius habitu intenso, & illum eminenter contineat, potest illum producere: sed actus remissior est aliquid nobilius habitu intenso, & illum eminenti modo continet, cùm sit causa æquiuoca illius: ergo actus remissior intendere potest habitum seipso intensiorem. Deinde si actus æqualis, aut remissior non intenderet habitum, sequeretur quod actus intensus vt quatuor, qui duraret per tres horas, non plus produceret habitûs quàm si vno tantùm durasset minuto; quod est absurdum, & contra experientiam, alioqui nihil prodesset actum continuare. Probatur hæc sequela, quia si actus æqualis non potest intendere habitum: ergo neque secunda pars eiusdem actus æqualis primæ poterit intendere habitum; non enim est maior ratio de vno quàm de altero: ergo sola prima pars, si tamen vlla est prima, producet habitum, sicque inutiles erunt partes omnes posteriores, & continuatio nihil proderit. Probatur, quia ideò secundus actus nihil producit in habitu, quia est æqualis actui priùs elicito & habitui producto: sed secunda pars eiusdem actus est etiam æqualis: ergo illa non producit quidquam in habitu.

Secundò. Addiscat aliquis memoriter librum primum Iliados, & ex magna contentione exerceat priorem actum intensum vt quatuor, actus verò subsequentes ex minori eliciat attentione; certè constat experientiâ magis intendi habitum, quem actus intensior inchoauerat, & fieri magis intensum per actus sequentes remissiores; alioqui si aliquis cœpisset cum magna contentione aliquid addiscere memoriter, non posset illud penitus memoriæ mandare, nisi adhibito conatu, qui superaret primum. Potestque confirmari appositissimo exemplo; quemadmodum enim quando rotæ magnum aliquis impetum impressit actu valde intenso, si puer deinde aliquis accedat multò minorem conatum adhibiturus, intendet tamen impetum impressum à primo, ita vt celerior sequatur motus in rota: ergo à pari potest actus remissior intendere actum præexistentem.

Denique in actibus supernaturalibus & meritoriis quàm id sit verum, latè probatum est 1. 2. & 2. 2.

Solutio primæ dubit. Ad primam respondeo distinguendo maiorem. In causis vniuocis non datur actio similis in simile, vel imbecillioris in robustius, concedo; in causis æquiuocis, negatur; quia minima pars causæ æquiuocæ, quamuis sit formaliter remissior effectu, eminenter tamen est illo intensior, cùm sit illo nobilior. Vnde clara est disparitas caloris, qui producitur à calore vt causa vniuoca, & de habitu, quem actus vt causa æquiuoca producit.

Instabis. Lumen producit calorem vt causa æquiuoca: sed causa æquiuoca, quamuis fuerit minima, potest intendere effectum seipsa intensiorem: ergo minimum lumen aëris intendere potest calorem ignis; imò posset illud solum incendere totam terram; quo nihil dici potest absurdius.

Respondeo concedendo, quod minimum lumen intendere potest calorem ignis; sed adeo modicam esse actionem illam, vt sensu non possit percipi. Neque verendum est, ne tota terra incendatur per modicum lumen, quia plus aliunde producitur frigoris à terra & aqua, quàm vincere possit actio luminis remissi.

Ad secundam respondeo item distinguendo maiorem. Actus remissior non potest habere maiorem vim, quàm actus intensior, in subiecto æquaSolutio secundæ.
liter disposito, concedo; in subiecto inæqualiter disposito, nego. Fateor quod actus remissior in subiecto habente iam quintum gradum, produxit sextum gradum, cùm tamen actus intensior non potuerit producere nisi quintum gradum in subiecto habente tantùm tres gradus. Cùm ergo diuersa valde sit dispositio subiecti, non est mirum quod agens remissum plus agat quàm agens intensum in subiecto minùs disposito; quod videmus esse quotidianum.

Ad tertiam, quâ potissimùm nititur Suares, respondeo distinguendo maiorem: actus non potest inclinare ad actum seipso intensiorem principaliter & immediatè, concedo; instrumentaliter & remotè, nego. Quando actus remissior intendit habitum, non inclinat potentiam principaliter & immediatè ad actum seipso intensiorem, sed mediatè solùm, & instrumentaliter; quia non inclinat ad actum intensiorem, nisi mediante habitu, qui est causa solùm instrumentalis actus intensioris. Denique nego potentiam disponi per actus remissiores ad actus contrarios, nisi fortè per accidens; sæpiùs enim contingit, vt qui remissè operatur, plures actus eliciat contrarios; non enim per actus remissos ita disponitur potentia, sed per contrarios, quos exercet facillimè, non impedita per actus feruentes.

Solutio tertiæ.

Supererat hîc quærere, vtrum actus habitum intendat successiuè continuè sine vlla interruptione, quæ grauissima est controuersia; si enim habitus præsertim supernaturalis continuè augetur per actum, qui durat per horam, videbitur infinitè augeri; quia in primo instanti producitur gradus vnus ipsius habitus: sunt autem infinita instantia, producentur ergo gradus infiniti. Sed de hoc dixi agens de intensione qualitatum, quæ non habent contrarium; & sæpè in Theologia cùm egi de merito & de charitate.

Intensio habitus successiua continua.

§. III.

An, & quando, & quomodo habitus augeatur extensiuè.

Sexta via.

QVemadmodum intendi dicitur habitus, quando magis inclinat quàm ante ad obiectum omninò idem, v. g. quando Physica magis inclinat ad conclusiones de immortalitate animæ, quando temperantia magis inclinat ad moderandas voluptates gustûs circa cibum; sic extendi dicitur habitus, quando inclinat ad obiecta saltem materialia diuersa, in quibus superanda est noua difficultas; vt quando Physica, quæ priùs inclinabat ad cognoscendam immortalitatem animæ, inclinat ad conclusiones de cœlo: quando temperantia, quæ dabat facilitatem ad moderandas voluptates circa cibum, dat facilitatem ad eas moderandas circa potum; hoc est enim augmentum, quod appellant extensiuum;

extensionem; quæritur enim, quid producatur dum habitus sic extenditur; deinde vnde cognoscamus extendi habitum, & non extendi.

Prima dubitatio.

Ratio enim dubitandi est primò, quia si producitur nouus aliquis habitus per augmentum extensiuum, vel ille vnitur habitui iam præiacenti, & sic augmentum est inclusiuum; vel non vnitur, & sic habitus non est vnum per se ac prædicamentale, sed verum ens per accidens. Consequens est absurdum: ergo dum habitus extenditur, non producitur aliquis nouus habitus; hoc autem quid sit, non est facile dicere.

Secunda dubitatio.

Secundò potest idem intellectus versari circa plura obiecta diuersa sub vna ratione formali: ergo similiter potest vnus habitus indiuisibilis versari circa plura obiecta materialia; v. g. idem habitus scientiæ inclinabit ad conclusiones de cœlo, & ad conclusiones de anima, ad moderationes gustus circa cibum & potum. Probatur consequentia, quia sicut intellectus sumit vnitatem ab obiecto formali, sic eam etiam sumit habitus: ergo quoties vnum erit formale obiectum habitus, tam erit indiuisibilis habitus quàm intellectus. Quod etiam confirmari potest ex habitibus supernaturalibus, qui sunt extensiuè indiuisibiles: ergo habitus quoque naturales sunt eo modo indiuisibiles.

Tertia dubitatio.

Tertiò, si producitur nouus habitus in augmento extensiuo, v.g. dum ille qui erat temperans circa cibum, fit temperans circa potum, vel ille nouus habitus specie differt à præcedente habitu, vel non differt. Non primum, quia vbi est idem obiectum formale, non est diuersitas specifica; deinde actus isti, ad quos inclinant, & à quibus producuntur, non differunt specie inter se: ergo habitus etiam non differunt inter se specie. Non potest etiam dici, quod non differant, alioqui frustra erunt.

Extensio habitus quid sit.

Dico quartò extensionem habitus esse productionem noui habitus partialis specie distincti à præcedente. Ita docent Nominales omnes in prologo, Suarez, Hurtadus: contra Vasquez 1. 2. *disput.* 80. *cap.* 5.

Ratio est, quia extẽsio habitus nec est productio solùm noui modi, neque productio habitus, qui vniatur physicè cum priori habitu: ergo est productio habitus partialis distincti specie à priori habitu, & cum eo habentis solùm vnitatem ordinis. Primò enim, quod non sit solùm productio noui modi, probatur, quia dum intẽditur de nouo habitus, non producitur solùm entitas modalis: ergo neque illa solùm producitur cùm extenditur habitus. Deinde illud quod dat potentiæ veram facilitatem, non est solùm entitas modalis, sed verus habitus: illud quod de nouo producitur, cùm extenditur habitus, dat potentiæ veram facilitatem: ergo illud est verus habitus, non autem solùm modus. Denique actus posterior non minorem vim habuit, quàm actus prior, imò quàm haberet, si non præcessisset prior alius. Sed actus prior produxit verum habitum, quem etiam posterior actus produxisset, si non præcessisset vllus actus prior: ergo actus posterior producit verum habitum.

Secundò probatur non produci habitum, qui physicè vniatur cum habitu præcedente; quia illa quæ differunt specie, nec se habent vt actus & potentia, non possunt physicè vniri: habitus inclinantes ad obiecta specie distincta sunt distincti specie; alioqui enim prior pars habitus Physicæ daret facilitatem ad omnes conclusiones physicas; v. g. qui sciret dari quatuor elementa, sciret animam esse spiritualem, quod absurdum est.

A Dico quintò, ad productionem noui habitus partialis non requiri diuersitatem obiecti formalis, sed sufficere diuersum obiectum materiale habens difficultatem insuperabilem à priori habitu. Ita docent Hurtadus *sect.* 4. §. 24. Theophilus Raynaudus *lib.* 1. *de virtutibus, num.* 160.

Habitus partialis quomodo producatur.

Obserua, posse actus eiusdem scientiæ, vel virtutis inter se differre vel obiecto formali, v.g. temperantia circa cibum, & circa tactum; iustitia circa pecuniam ad non furandum, & circa famam ad non detrahendum; conclusio de quatuor elementis, & de motu cœli: vel differre obiecto solùm materiali, sed nouam inferente difficultatem, v.g. temperantia circa cibum, & temperantia circa potum; est enim idem motiuum temperantiæ in vtroque; solùm autem diuersitas est obiecti materialis, ita tamen vt obiectum materiale vnius habeat difficultatem distinctam à difficultate alterius. Tunc autem dicuntur obiecta materialia diuersas habere difficultates, quando facilitas vincere non potest difficultatem alterius; v.g. quantumcunque aliqui facilitatem habeant ad seruandam moderationem in cibo, habent tamen difficultatem ad eam seruandam in potu. Vel tertiò differunt actus obiecto materiali, sed non habente nouam difficultatem, vt actus iustitiæ circa pecuniam auream vel argenteam; qui enim habet facilitatem ad vnum, habet etiam facilitatem ad aliud. Quoties ergo actus habent diuersa motiua, vel obiecta materialia, diuersam habentia difficultatem, toties dixi produci nouum habitum partialem specie distinctum à priori habitu.

B

C

Ratio est, quia quoties adest noua difficultas insuperabilis per habitum iam acquisitum, necessarius est nouus habitus, quo vincatur illa difficultas: sed quoties adest obiectum nouam habens difficultatem insuperabilem à priore habitu, adest talis difficultas: ergo toties debet produci nouus habitus. Maior certa est, quia tota ratio propter quam exiguntur habitus in potentia, est difficultas quæ debet vinci: ergo quoties est noua difficultas, necessarius est nouus habitus. Neque satisfacit Suarez cùm ait, difficultatem illam tolli per species intensiores; sic enim dici posset nullos requiri habitus, sed solas species sufficere.

D

Ad primam respondeo, satis ostensum esse, quod in augmento extensiuo producitur nouus habitus partialis, qui non vnitur physicè habitui iam præexistenti, sed habet tantùm vnitatem ordinis, quatenus omnes habitus partiales dicunt ordinem ad vnum obiectum totale: v. g. physica est vnus habitus totalis, quia eius obiectum formale vnicum est, scilicet naturalitas, ad quam omnia obiecta naturalia dicunt ordinem. Ideò habitus est reuerà ens categoricum, & ens per se, ad quod sufficit vnitas ordinis.

Ad secundam respondeo certum esse, quod intellectus, voluntas & aliæ potentiæ possunt versari circa obiecta specie distincta; idem enim oculus videt album & nigrum; habitus autem acquisitus non potest versari circa obiecta specie diuersa, quia habitus producitur per actum, non autem potentia; vnde fit vt habitus qui producitur per actum specie diuersum, differat specie ab alio habitu. Ad probationem dico, habitum specificari à motiuo provt difficili, non autem à motiuo simpliciter spectato. Ratio est, quia cùm totus habitus ordinetur ad tollendam difficultatem, non spectat obiectum suum nisi sub ratione difficilis, neque sumit ab eo suam speciem & essentiam spectato præcisè, sed provt difficili; non quòd ratio difficilis sit ratio appetendi, sed circunstantia obiecti,

E

iecti, quæ specificat habitum in ratione habitus. Neque par est ratio actus & habitus; nam actus specificatur à solo motiuo simpliciter, quia non ordinatur ad facilitatem: habitus autem cùm totus ordinetur ad tollendam difficultatem, tendit in obiectum provt difficile. Quoties igitur erit obiectum diuersum in ratione difficilis, diuersus etiam erit habitus. De habitibus supernaturalibus dixi aliàs disparem esse rationem, quia motiuum illi habent vnum specie infima. Tota verò diuersitas se tenet ex parte obiecti materialis, vt in fide obiectum est prima veritas reuelans eadem specie in omnibus; obiecta verò materialia sic differunt, vt nouam non habeant difficultatem. Habitus verò acquisiti obiectum habent specie multiplex, & B generic tantùm vnum.

Ad tertiam respondeo, habitus istos partiales, quorum vnus v.g. inclinat ad moderationem cibi, alter ad moderationem potus, specie differre inter se; si enim solo numero differrent, vnus ad illud idem inclinaret, ad quod inclinat alter. Obiectum verò formale vtriusque idem est absolutè spectatum, sed in ratione difficilis est diuersum. Idem dico de actibus, à quibus producuntur, & ad quos inclinant; illi enim in ratione difficilis specie differunt, non differunt absolutè sumpti.

§. IV.

Quænam sit causa, per quam habitus destruitur.

DEstrui habitus experientia docet; quomodo autem, seu per quam causam destruantur, dubiũ est, non enim possunt destrui nisi vel per corruptionem subiecti, de quo nulla est controuersia, vel per actus contrarios, vel per solam cessationem actuum; quod vtrumque difficile est.

Triplex dubitatio.

Ratio enim dubitandi est primò, si habitus destruitur per habitum contrarium, sequitur totum habitum vitiosum nunquam destrui, nisi quando virtus est omninò perfecta; sicut totum frigus à subiecto non expellitur nisi per summum calorem: consequens illud est absurdum: ergo habitus non destruitur per habitum contrarium.

Secundò, si sola cessatione actuum habitus destrueretur, actus esset causa conseruans habitum, alioqui habitus destrueretur ex sola subtractione D concursus diuini, quem Deus nunquam negat: consequens est absurdum, cùm habitus duret aliquo tempore sine actu: ergo habitus non destruitur ex sola cessatione actus.

Tertiò sequeretur, quod habitus fluentis esset naturæ, quia sensim diffluere, sicque nemo perfectum vnquam haberet habitum.

Habitus quomodo destruatur.

Dico sextò habitum destrui vel formaliter per habitus contrarios, efficienter autem per actus, vel per solam cessationem actuum, licèt nulli exerceantur actus contrarij.

Primam partem admittunt omnes, quia omne contrarium expellitur formaliter per introductionem E contrarij: sed habitus contrarius est habitui, non autem actus; quia ea contraria non sunt, quæ sunt generum diuersorum, qualia sunt habitus & actus: ergo habitus efficienter destruuntur per actus contrarios, formaliter autem per contrarios habitus.

Secunda pars, quod sine actibus contrariis sola cessatione agendi diffluant habitus, negatur à Suar. Vasq. Hurtado: docent eam Gabriel *in 3. dist.* 21. *q.* 1. Okam *ibidem*, Abulensis, Almainus, Lorca, & alij apud Theophilum *n.* 181. Probatur A autem primò experientiâ: nam periti alicuius artificij aut lusus, si diu omittant exercere illa opera, sensim experiuntur se amittere primam illam facilitatem, ita vt si ad opus deinde regrediantur, non possint operari sine difficultate: idem experimur in habitibus memoriæ ac scientiarum. Hoc fieri non potest per actus oppositos, qui nulli sunt; neque per solum defluxum specierum phantasiæ, cùm sæpe rerum recordemur, ad quas tamen non habemus facilitatem: ergo sola cessatione actuum habitus illi destructi sunt. Dicere autem, habitus illos sopitos tantùm esse propter multitudinem cogitationum, non satisfacit, quia volo cogitationes alias omnes ab huiusmodi homine deponi, B qui tamen in operando sentiet magnam difficultatem.

Deinde constat alia etiam plura esse quæ sensim deficiunt sine actione vlla contrarij, vt dictum est de impetu proiectis impresso, & de ipso sono, qui postquam aliquamdiu durarunt, intereunt ex sola subtractione diuini concursus, quem non ampliùs exigunt: ergo similiter potest desinere habitus ex sola cessatione actuum, sine contrario vllo actu.

Ad primam respondeo habitum vitiosum, quem Solu aliquis acquisiuit per plures actus vitiosos, non ma penitus destrui donec perfecta sit virtus; si enim aliquis quinque acquisiuerit gradus intemperantiæ, non potest vllum ex illis gradibus expellere per actus contrarios, donec plures habeat gradus C temperantiæ, quàm tres; sicut ille qui habet quinque gradus caloris, nullum ex iis gradibus amittit, donec plures habeat gradus frigoris, quàm tres: quia scilicet temperantia & intemperantia non sunt in gradu incompossibili. Si aliquis quatuor habeat gradus intemperantiæ, cum gradibus quatuor temperantiæ, non in actu secundo ad temperantiam, aut intemperantiam, sicut lapis habens grauitatem vt quatuor, & impetum sursum vt quatuor, in æquilibrio manet.

Ad secundam dixi, habitum non conseruari per Solu actum, sed à solo Deo, qui non denegat concur- cuiu sum, donec illum non ampliùs exigat habitus; hic enim post aliquod tempus non exigit ampliùs conseruari.

Ad tertiam respondeo non esse habitum rem Solu successiuam, alioqui nullus partes suas haberet ma simul, sicuti motus; sed esse tamen aliquo modo fluentis naturæ, quia sensim dilabitur, & non exigit semper esse ac conseruari. Potest autem aliquis frequentes exercens actus perfectum habitum acquirere, quia plus acquirit crebra exercitatione actuum, quàm amittat ex habituum defluxu.

SECTIO IV.

Quænam sit causa finalis, propter quam est habitus.

CErtum est habitum non esse nisi propter E actum; sed quæritur, vtrum habitus effectiuè producat actum; an verò concurrat tantùm ad modum quendam facilitatis & delectabilitatis, quo fit actus; sic enim censet Vasquez *disputat.* 83. *cap.* 2. Alij verò cum Scoto & Capreolo volunt, solam intensionem actus ab habitu produci. Denique alij cum Durando & Hurtado putant habitum esse tantùm quandam dispositionem, quâ positâ faciliùs agat potentia.

Ratio dubitandi est primò, quia inter causas æquiuocas

Triplex dubitatio.

æquiuocas non datur circulus; actus est causa æquiuoca ipsius habitus: ergo habitus non est causa æquiuoca ipsius actus; si enim est ignobilior, non causat actum; si est nobilior, non causatur per actum.

Secundò. Quoties duæ causæ totales subordinatæ concurrunt ad vnum effectum, necesse est vt in illo effectu respondeat vna formalitas secundùm quam producatur, alioqui pendebit idem effectus naturaliter à pluribus causis totalibus: sed nulla est formalitas in actu, quæ respondeat habitui: ergo actus non potest produci ab ipso habitu.

Tertiò sola potentia potest producere actum: ergo superflua est cooperatio ipsius habitus. Probo consequentiam, quia sequeretur actum productum à sola potentia specie distingui ab habitu producto à potentia & actu; haberet enim relationem ad habitum, quam alter actus non diceret.

Conclusio.

Dicendum tamen est, habitum concurrere physicè ad ipsam substantiam actus, & effectiuè illam producere.

Probatur.

Ratio est, quia non potest habitus facilitare potentiam, nisi illam iuuando: sed non potest iuuare, nisi augendo vim eius actiuam, idest coefficiendo ipsam substantiam actus; vel enim iuuaret remouendo impedimenta, quæ nulla omninò sunt; vel efficiendo intensionem actus, quæ non est aliquid distinctum ab entitate actus; vel, vt vult Vasques, producendo modum facilitatis, quæ non est aliud quàm denominatio ab agente meliùs disposito, nec est aliquid producibile in actu; & actus ille qui sit facilè, nihil habet entitatis quod alter non habeat, qui fit difficilè. Ergo habitus producit ipsam entitatem actus.

Fit satis triplici dubit.

Ad primam respondeo, inter causas æquiuocas principales esse non posse circulum, sed esse posse inter causas, quarum vna est principalis, altera verò instrumentalis; sic enim actus principaliter producit habitum, à quo producitur instrumentaliter.

Ad secundam respondeo negando esse impossibile, vt duæ causæ subordinatæ producant eundem effectum sub eadem formalitate; duo enim luminosa idem producunt lumen sub eadem formalitate luminis. Quis autem dicat, manum fabri concurrere ad opus fabrile sub vna formalitate, & securim sub alia. Neque vllo modo est inconueniens, quod idem effectus pendeat à pluribus causis totalibus, quarum vna sit principalis, altera instrumentalis.

Ad tertiam respondeo, actum posse produci à potentia sola difficilè operante, non posse produci à sola potentia operante facilè ac delectabiliter; ita concursus ipsius habitus non est necessarius ad simpliciter operandum, sed est necessarius ad facilè operandum. Actus autem productus à potentia sola non distinguitur specie ab actu quem producunt habitus & potentia; habent enim relationes diuersas, sed non sunt essentiales, neque diuersæ rationis.

SECTIO V.

Variæ diuisiones habituum.

Habituum variæ diuisiones.

PRima est diuisio habitus in infusum & acquisitum. Infusus est, qui ex sua natura talis est, vt per solum influxum primæ causæ possit obtineri: vel & meliùs, qui est supra exigentiam cuiusvis subiecti creati aut creabilis. Acquisitus qui non superat exigentiam agentis creati, sed acquiritur per proprios eius actus, à quibus physicè producitur.

Secunda diuisio est habitus in intellectualem & & moralem. Habitus intellectuales sunt in intellectu, artes nimirum & scientiæ. Habitus morales sunt in voluntate, suntque elicitiui actuum conformium aut difformium rationi; virtutes nimirum & vitia.

Tertia est diuisio habitus in virtutem, & non virtutem. Virtus est habitus potentiam disponens ad perfectam operationem; potest autem reperiri tum in intellectu, tum in voluntate, tum in aliis potentiis, quæ regi possunt ex imperio rationis. Perfectio intellectus est in attingenda veritate; perfectio voluntatis in attingenda honestate obiecti; vnde virtus appellatur habitus indefectibiliter attingens bonum potentiæ rationalis, diuiditurque in intellectualem & affectiuam. Virtus intellectualis est, quæ ad veritatem attingendam indefectibiliter inclinat, vt scientia. Virtus affectiua, quæ ad honestè operandum sine defectu inclinat. Habitus qui non est virtus, disponit potentiam ad operationem imperfectam; alter est imperfectus, qui ad bonum inclinat, sed imperfectè, vt opinio & fides; alter vitiosus, vt error in intellectu; vitia in voluntate, quæ inclinant ad turpes & inhonestos mores.

Quarta est diuisio habitus intellectus, qui est virtus, in sapientiam, scientiam, intellectum, artem & prudentiam. Sapientia est habitus inclinans ad cognitionem rerum altissimarum per supremas causas, qualis est cognitio de Deo, siue sit naturalis, & est Metaphysica; siue sit supernaturalis, & est Theologia. Scientia est habitus inclinans ad cognitionem certam & euidentem per causas inferiores, aut per effectus. Intellectus dicitur habitus quo cognoscuntur prima principia. Ars est habitus cum recta ratione effectiuus ex regulis vniuersalibus. Prudentia est ratio agendorum ad finem, seu habitus electiuus mediorum ad finem. De iis habitibus dictum est disputatione vltima Logica.

Quinta est diuisio habitus voluntatis, qui est virtus, in virtutes Theologicas, & Morales; Moralium virtutum in quatuor Cardinales, quarum vna est prudentia, virtus intellectus, vt dictum est. Circa virtutum earum considerationem tota versatur Moralis, & pars maxima Theologiæ, vbi satis accuratè de illis disputatum est.

Sexta Denique diuisio habitus in speculatiuum & practicum quasdam habet difficultates tractatas disputatione vltima Logicæ; atque hic finis sit considerationis totius naturæ, quam vniuersam perlustrantes, Deum opificem vidimus tanquam in speculo. In eius ergo admiratione, atque amore conquiescendum est nobis, qui tandiu circa imaginem eius laborauimus. Quod enim addi poterat de statu animæ separatæ, tum circa eius substantiam, tum circa operationes nihil habet speciale quod in tractatu de Angelis non sit expositum.